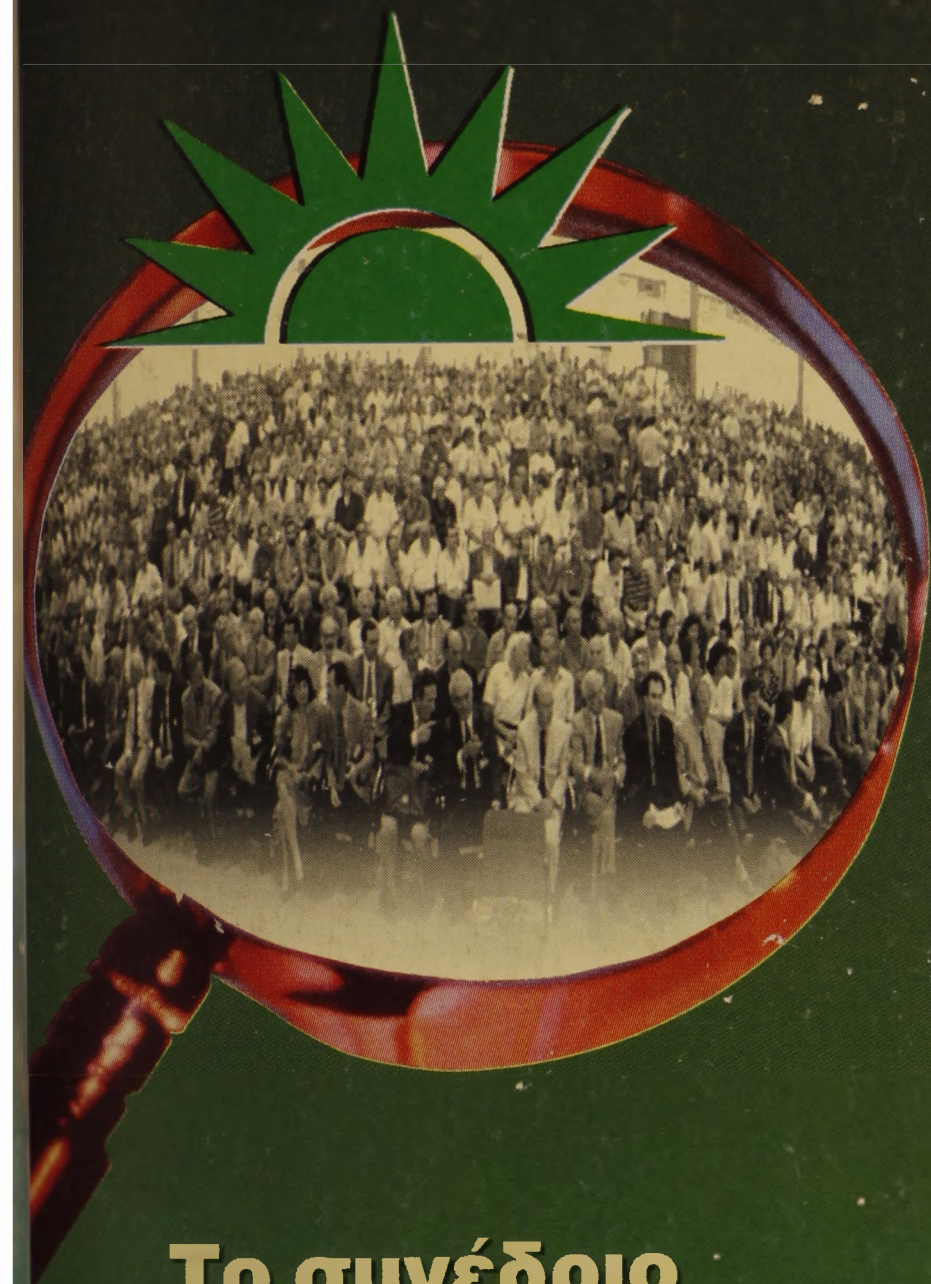

ΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

ΑΝΤΙ

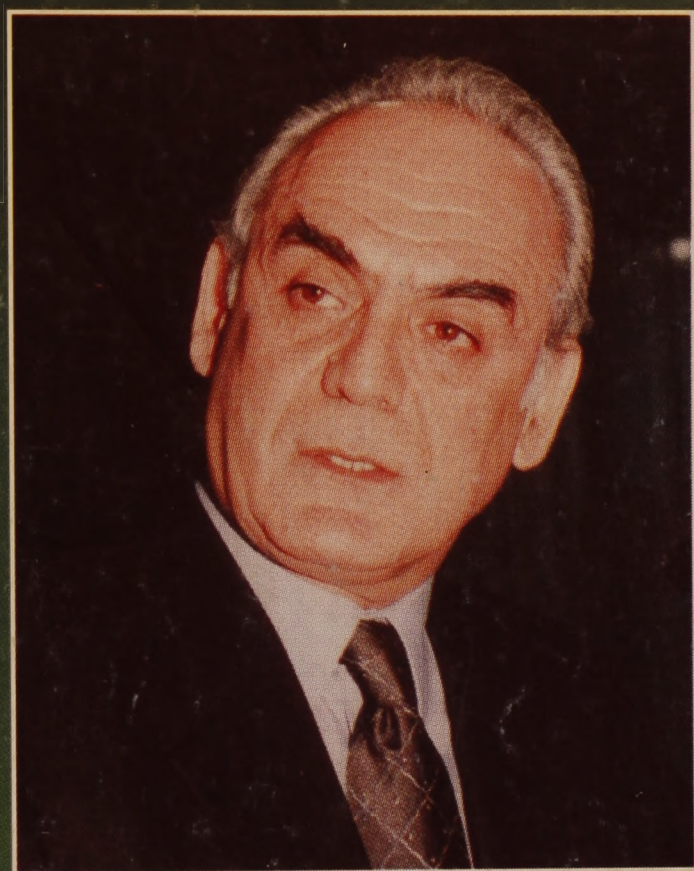
Περίοδος Β'
Τεύχος 682
Παρασκευή
12 Μαρτίου 1999
Δρχ. 500

Το συνέδριο του ΠΑΣΟΚ

Γράφουν οι:

Στ. Καφαντάρης
Σωτ. Λέτσιος
Χρ. Λυριντζής
Ν. Μουζέλης
Μ. Σπουρδαλάκης
Κ. Τσαλόγλου

ΑΚΗΣ ΤΣΟΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ:

Συνέντευξη στο Αντί

Υπόθεση Θτσαλάν

Γράφουν οι:

Μάρω Δούκα
Πέτρος Μαρτινίδης
Δημήτρης Νόλλας
Μιχ. Παπακωνσταντίνου
Μάνος Στεφανίδης

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ

Από τις Εκδόσεις Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ

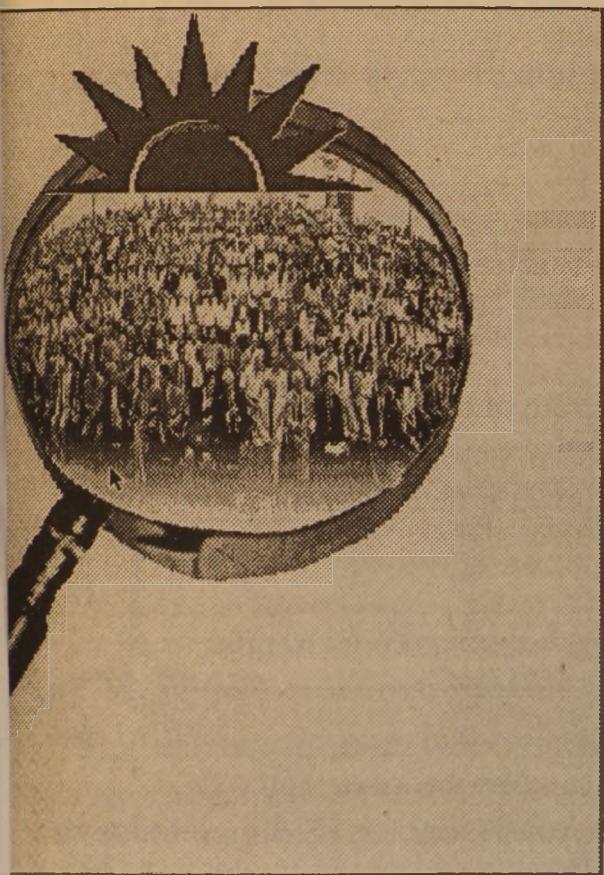
Εκδόσεις Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ

Σταδίου 44, 105 64 ΑΘΗΝΑ • Τηλ. 3229638 - Fax: 3245052

1 2 MAR 2000

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

αντί

Περίοδος Β' • Έτος 26ο • Τεύχος 682
Ιαρασσκευή 12 Μαρτίου 1999 • Δρχ. 500
**ΑΝΤΙ - ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ**

Δημοχάρους 60, 115 21 Αθήνα
τηλ. 72.32.713-72.32.819 FAX: 72.26.107
ANTI ON-LINE: <http://www3.enet.gr/anti>
E mail: anti@compulink.gr

ΕΚΔΟΤΗΣ: Χρήστος Παπουτσάκης
ΜΗΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Δημήτρης Γκέκας
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΥΛΗΣ: Μάχη Γεωργιάδου
ΤΥΠΩΣΗ: ΛΙΘΟΤΥΠ Α.Ε. Ιασιού 5, Περιστέρι
Τηλ. 57.22.201

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ:

Συνδρομή: 26 τεύχη, Εξάμηνη: 13 τεύχη
ΕΡΙΚΟΥ: Εξαμ. 5.000 δρχ., Ετήσια 10.000 δρχ.,
για Οργανισμών, Τραπεζών, κ.λπ.: 40.000 δρχ.

Φοιτητική ετήσια: 8.000 δρχ.
ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ: ΕΥΡΩΠΗ - ΜΕΣΟΓ. ΧΩΡΕΣ:

Εξαμ.: 38 δολ., Ετήσια: 75 δολ.,
ΗΠΑ - ΚΑΝΑΔΑΣ - ΑΣΙΑ - ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ:
Εξαμ. 44 δολ., ετήσια 88 δολ.

ΑΣΜΑΤΑ - ΕΠΙΤΑΓΕΣ: Χρήστος Παπουτσάκης
Δημοχάρους 60, 115 21 Αθήνα

ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ: ΔΡΧ. 500,
ΠΑΛΙΑ ΤΕΥΧΗ: ΔΡΧ. 1.000

ΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: Για τα βιβλιοπωλεία
της Αθήνας: Περιοδικό ΑΝΤΙ,
για τα βιβλιοπωλεία της Β. Ελλάδας:
του βιβλίου - Α Πουλουκτσή και Σία Ε.Ε. Λασσάνη
3, Θεσσαλονίκη, τηλ. (031) 285.857

ΣΕΛ. 12 ΥΠΟΘΕΣΗ ΟΤΣΑΛΑΝ. Για την υπόθεση που διέσυρε τη χώρα και το κύρος της κυβέρνησης Σημίτη καταθέτουν τις απόψεις τους ο τ. υπουργός Εξωτερικών **Μιχ. Παπακωνσταντίνου** και οι: **Μάρω Δούκα, Π. Μαρτινίδης και Μ. Στεφανίδης.** Στη μόνιμη στήλη «Και τα λοιπά» ο συγγραφέας Δημήτρης Νόλλας συνιστά «Πριν τη φυγή προς τα εμπρός σταματήστε μια στιγμή και ξανασκεφτείτε το». Αλλά και ένα μικρό σταχυολόγημα από την απόρρητη έκθεση του πρέσβυ **Γ. Κωστούλα.**

ΣΕΛ. 16 ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΤΟΥ ΑΚΗ ΤΣΟΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΥ:
Ο υπουργός Άμυνας που αποτελεί σήμερα τον πόλο συσπείρωσης της εσωκομματικής αντιπολίτευσης στο ΠΑΣΟΚ μιλά στο Αντί για τα κρίσιμα προβλήματα που πρέπει να αντιμετωπίσει ένα σοσιαλιστικό κόμμα θεωρεί ότι η τωρινή συγκυρία είναι πολύ κρίσιμη για το ιδεολογικό και πολιτικό πρόσωπο του ΠΑΣΟΚ

ΣΕΛ. 24 ΦΑΚΕΛΟΣ ΠΑΣΟΚ: Με την προοπτική του 5ου Συνεδρίου του ΠΑΣΟΚ το Αντί συνεχίζει τη δημοσίευση σχετικού φακέλου στον οποίο γράφουν οι: **Ν. Μουζέλης, Χρ. Λυριντζής, Στ. Καφαντάρης, Μ. Σπουρδαλάκης, Κ. Τσαλόγλου** και ο επιμελητής του αφιερώματος **Σωτ. Λέτσιος.**

ΣΕΛ. 55 ΤΟ ΕΥΡΗΜΑ: Ένα διήγημα του συγγραφέα **Χριστόφορου Μηλιώνη.**

ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ

ΚΥΡΙΟ ΑΡΘΡΟ

Το τρομοκρατικό συνέδριο σελ. 4

ΛΟΓΙΚΗ ΚΙ ΕΥΑΙΣΘΗΣΙΑ

Γιώργος Φιλντισιάκος, σελ. 5

ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ

Αντήνωρ, σελ. 6

ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ

Σχόλια, σελ. 8

Η ΑΝΤΙΠΑΛΗ ΕΣΤΙΑ

Αθλητικά, σελ. 51

ΕΠΙΣΗΜΑΙΝΟΥΜΕ

Πολιτισμός, σελ. 52

ΒΙΒΛΙΟ

Κριτική, σελ. 62

ΚΑΙ ΤΑ ΛΟΙΠΑ

Δημήτρης Νόλλας, σελ. 66

ΤΟ «ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΚΟ» ΣΥΝΕΔΡΙΟ

ΣΕ ΔΕΚΑ ημέρες αρχίζει το πέμπτο συνέδριο του κυβερνώντος κόμματος, το αποκαλούμενο και «τρομοκρατικό» συνέδριο.

ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΚΟ, γιατί θα κυριαρχήσει το θέμα του «τρομοκράτη» Οτσαλάν, τρομοκρατικό και όπως στήνεται στη διάρκεια όλης της προσυνεδριακής προετοιμασίας με τις ανοικτές ή καλυμμένες έντονες αντιπαραθέσεις.

ΘΑ ΕΙΝΑΙ μήπως ένα πολιτικό συνέδριο που θα ληφθούν αποφάσεις οι οποίες αφορούν το μέλλον του τόπου; Όχι. Θα γίνουν αντιπαραθέσεις που θα αφορούν το μέλλον των στελεχών του Κινήματος. Εκεί που έφτασαν τα πράγματα για το ΠΑΣΟΚ δεν μπορεί να αναμένει κανείς διαφορετικές εξελίξεις.

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ διαδρομή του ΠΑΣΟΚ από το 1974 μέχρι σήμερα έχει συσσωρεύσει πλήθος προβλημάτων τα οποία η προεδρία Σημίτη –παρά τα αναμενόμενα– δεν αντιμετώπισε. Περίμενε ο έλληνας πολίτης ότι ο Κ. Σημίτης θα τολμούσε να αντιμετωπίσει τα εσωτερικά προβλήματα στο κόμμα του με γνώμονα την εξυπηρέτηση των συμφερόντων του τόπου. Δεν μπόρεσε όμως να ξεφύγει από τις δυσκαμψίες που αγκύλωναν έναν κομματικό μηχανισμό ο οποίος εξισορροπούσε τα πολυάριθμα δίκτυα εξυπηρετήσεων, τις φιλοδοξίες στελεχών –που ήταν στην πλειονότητά τους ανενεργά στο κοινωνικό πεδίο–, αμαρτωλών διαπλεκομένων σχέσεων και ιδεολογημάτων χωρίς συγκρότηση και προοπτική.

ΑΚΟΥΓΟΝΤΑΙ όλα αυτά αυστηρά. Θα ακουγόταν όμως μονότονη και η απαρίθμηση των σημείων εκείνων που στοιχειοθετούν όσα αναφέρονται για δίκτυα εξυπηρετήσεων, κοινωνικά ανενεργών στελεχών, διαπλεκομένων σχέσεων, ιδεολογημάτων χωρίς προοπτικές και άλλα πολλά. Αλλά τις ημέρες αυτές συγκεφαλαιώθηκαν οι αμαρτίες. Το επόμενο πέμπτο συνέδριο του ΠΑΣΟΚ θα είναι τρομοκρατικό γιατί όλοι –μαζί και τα απλά μέλη του ΠΑΣΟΚ– βιώσαμε μια οδυνηρή ιστορία.

Η ΥΠΟΘΕΣΗ Οτσαλάν ανέδειξε την εικόνα ενός κράτους ανυπόληπτου και μιας ανίκανης κυβέρνησης. Και η κορυφή αυτής της κυβέρνησης, ο Κ. Σημίτης, απομονώθηκε στην κατοικία του κρυπτόμενος εκεί ένα εικοσιτετράωρο. Όμως η υπόθεση Οτσαλάν δεν ήταν ένα «μικρό ατύχημα». Ήταν μια υπόθεση που είχε ο ίδιος χειριστεί και θα έχει στο μέλλον πολλές συνέπειες για τη χώρα. Δεν ενδιαφέρουν αυτήν την ώρα οι συνέπειες στο αποτέλεσμα των ευρωεκλογών ή των εθνικών εκλογών.

ΑΠΟ ΤΗΝ υπόθεση Οτσαλάν ξεκινά πληθώρα προβλημάτων που εκτείνονται στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, τις σχέσεις και τη συνάφεια με τον τρίτο κόσμο, τις σχέσεις και τις εξαρτήσεις με τις ευρωπαϊκές χώρες και την υπερδύναμη.

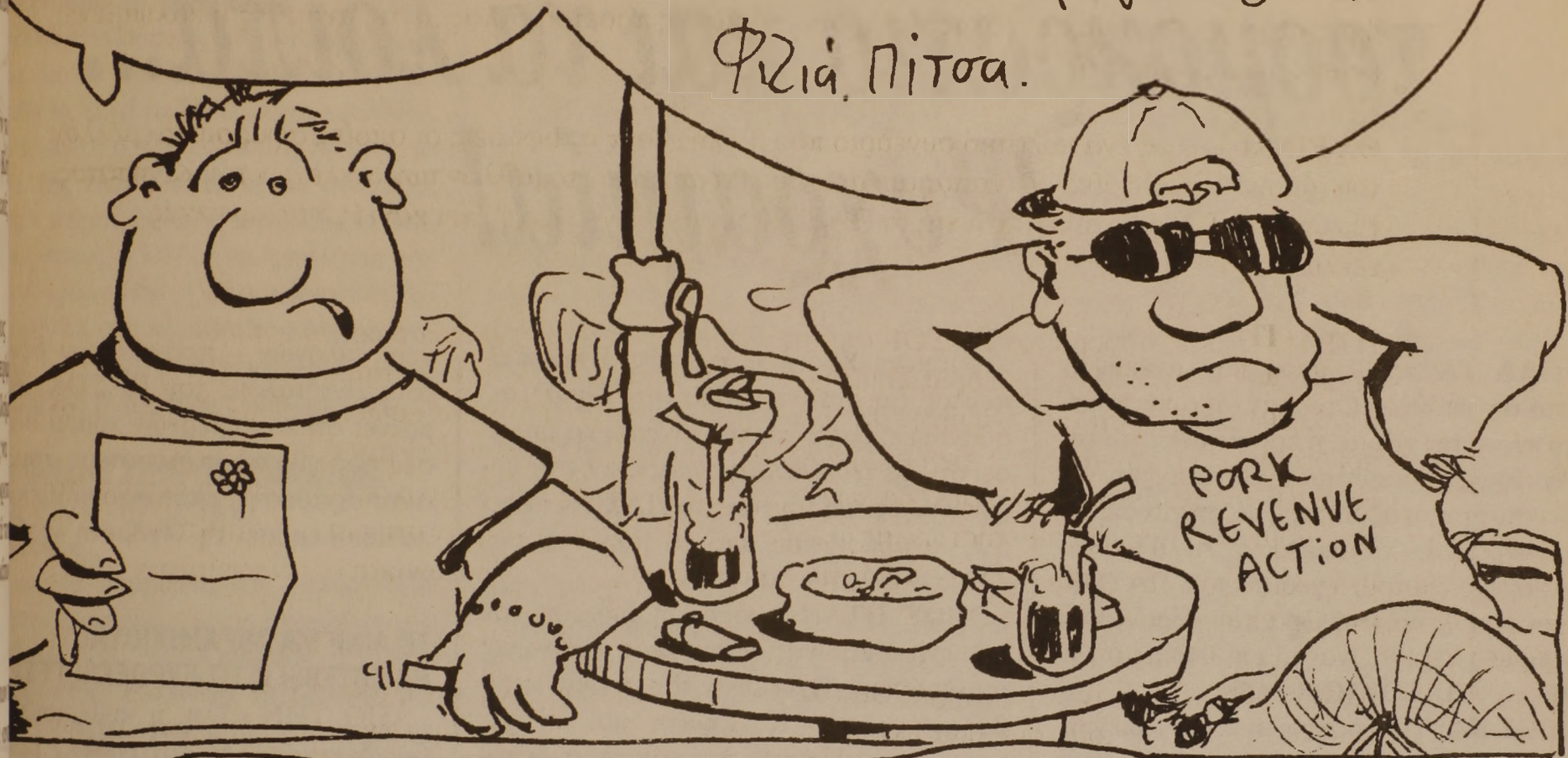
ΠΩΣ ΘΑ απαντήσουν οι πέντε χιλιάδες σύνεδροι του ΠΑΣΟΚ σ' αυτές τις δύσκολες για τη χώρα προοπτικές; Τι σημασία θα έχουν τελικά οι ομιλίες, οι εισηγήσεις και τα χειροκροτήματα; Μην πάρετε λοιπόν πολύ στα σοβαρά τον χαρακτηρισμό «τρομοκρατικό» για το επερχόμενο συνέδριο του ΠΑΣΟΚ. Μια ταραχή που θα απεικονίσουν τα κανάλια, όλο κι όλο. Ψυχραιμία λοιπόν!

αντί

ΛΟΓΙΚΗ Κ ΕΥΑΙΣΘΗΣΙΑ

ΡΕ ΣΥ, ΑΚΟΝ
ΕΝΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΠΟΥ
ΜΟΥ 'ΣΤΕΙΛΕ
Η ΠΙΤΣΑ...

"Ρέ παδιοζεφτίδα, έμαθα
βγάζεις μάτια σου με
ρούδα! Μή σέ ξαναδω,
φτού σου καραγκιόζη!"
Φτιά, Πίτσα.

ΛΕΣ
ΝΑ ΜΕ ΠΗΡΕ
ΧΑΜΠΑΡΙ;

ΜΗΝ ΚΑΤΑΦΕΝΓΕΙΣ
ΣΕ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΕΣ
ΕΚΔΟΥΧΕΣ!

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ

Συνέδριο, Αβραμόπουλος, τρομοκρατία και τα λοιπά... Ψυχραιμία!

ΟΛΑ ΤΑ προβλήματα που ανέκυψαν από την υπόθεση Οτσαλάν –τραυματισμένο κύρος της χώρας, η προκλητικότητα της Άγκυρας, η θρασύτητα της Ουάσινγκτον, η ρευστότητα, η οξύτητα, η πίεση για διπλές εκλογές, κ.ά.– παραμένουν... Αλλά για την «εκσυγχρονιστική ηγεσία» του ΠΑΣΟΚ, «το» πρόβλημα (την ώρα που σύρονται οι γραμμές αυτές) είναι το επί θύραις συνέδριο του ΠΑΣΟΚ! Quo vadis;

ΕΩΣ ΚΑΙ ΤΟ προηγούμενο Δεκαπενθήμερο, η εκσυγχρονιστική ηγεσία πίστευε ότι όλα θα κυλούσαν καλά στο δύσκολο αυτό συνέδριο... Ναι μεν θα ήταν «ζωηρό» –με «πολύ, ίσως *biouhaha*», κατά την έκφραση γαλλοτραφούς στελέχους...– αλλά, τελικά, ουδείς θα αμφισβητούσε τη θέση του προέδρου του κόμματος. (Συνεπώς, τυχόν κατάθεση «άλλων υποψηφιοτήτων», του Π. Οικονόμου, λ.χ., θα ήταν χωρίς ιδιαίτερο βάρος, αφού θα απέβλεπε, απλώς, στην «καταγραφή των δυνάμεων της εσωκομματικής αντιπολίτευσης».) Πλην, την

περασμένη Κυριακή, ο Άκης Τσοχατζόπουλος, (με συνέντευξή του στο *Βήμα*), αισθάνθηκε, ξαφνικά, την ανάγκη να δηλώσει ότι «θα τεθεί θέμα ηγεσίας», αν, στις ευρωεκλογές του Ιουνίου, το ΠΑΣΟΚ πέσει 6-7 μονάδες κάτω από το ποσοστό των εθνικών εκλογών του 1996.

ΟΠΩΣ ΗΤΑΝ φυσικό, η δήλωση του υπουργού Άμυνας προκάλεσε απανωτές αντιδράσεις! Όχι μόνον του στενού περιβάλλοντος του Κ. Σημίτη και σειράς υπουργών, αλλά και του κάποτε ανθυποψηφίου, για την προεδρία του κόμματος, υπουργού Άμυνας Γ. Αρσένη. Πλέον «δηλητηριώδης», όμως, ήταν ο υπουργός Εργασίας Μ. Παπαϊωάννου: «Κάποιοι μπορεί να επιθυμούν –δήλωσε– να πέσει το ΠΑΣΟΚ κάτω από το 30%». Και ο νοών νοετώ! [Περισσότερα για τις «θέσεις Ά. Τσοχατζόπουλου», βλέπε τη συνέντευξή του στο *ανά χείρας* τεύχος του *Αντί*]. Φυσικά, τα πράγματα δεν πάνε κατ' ευχήν για το κυβερνών κόμμα. Η τελευταία δημο-

κών εκλογών – πράγμα που δεν ενθάρρυνε τους αντιπάλους του ΠΑΣΟΚ. Αυτό μαίνεται ότι το κυβερνών κόμμα θα αντιστοιχεί, όσο γίνεται περισσότερο, τους πόρους της αντιπαράθεσης, στην προσπάθειά του να καταπολεμήσει τη λεγόμενη «χαλαρότητα».

ΤΟ ΑΙΝΙΓΜΑ ΑΒΡΑΜΟΠΟΥΛΟΥ: ΘΑ ΚΑΤΕΒΕΙ (ΣΤΙΣ ΕΥΡΩΕΚΛΟΓΕΣ) Η ΚΑΤΑΡΧΗ;

ΑΠΟ ΤΗΝ άλλη, η κυβέρνηση με την «ενδελεχή» το «αίνιγμα» Αβραμόπουλου: θα ιδρύσει ή δεν θα ιδρύσει κόμμα; Και πρωτίστως: θα κατέβει ή δε θα κατέβει στις ευρωεκλογές; Το πρωθυπουργικό επιτελείο εκτιμά ότι τυχόν κάθοδος του Αβραμόπουλου θα βοηθούσε –μεταξύ άλλων– στην «αποκουρδοποίηση» της πολιτικής μας ζωής... Αλλά και θα σμίκευε τη ψαλίδα μεταξύ ΠΑΣΟΚ και Νέας Δημοκρατίας, αφού, κατά τις τελευταίες εκτιμήσεις, η Νέα Δημοκρατία θα κερδίσει πάντοτε, το ΠΑΣΟΚ θα κερδίσει το 13,1% των ψηφοφόρων του (παλιότερα ψήφιζαν σίγουρα πιθανό κόμμα Αβραμόπουλου), έναντι 27% της Νέας Δημοκρατίας.

Η ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ στηρίζει την αίσθηση της στην αίσθηση ότι το νυν βαρύτιμο κλίμα δεν θα επηρεάσει, τελικά, την ένταξη της χώρας στην ΟΝΕ («Βρισκόμαστε στο παραπέντε» – δηλώνει, από το υπουργείο Εθνικής Οικονομίας, Γ. Παντωνίου). Από την πλευρά του, ο Σημίτης –πέρα από τη συνεχιζόμενη πύλη του πληθωρισμού– προαναγγέλλει «μέγες εξελίξεις», όχι στο απώτερο μέλλον, αλλά «εντός του επόμενου δεκαπενθήμερου». Όπως είναι γνωστό, την επόμενη

σκόπηση της εταιρείας «Οπίνιον» εμφανίζει τη Ν.Δ. να προηγείται του ΠΑΣΟΚ κατά 6,8%... Παρά ταύτα, η κυβερνητική ηγεσία αισιοδοξεί... Πιστεύει ότι τα διλήμματα που θα τεθούν στις ευρωεκλογές του Ιουνίου, θα προσδώσουν σ' αυτές χαρακτήρα εθνι-

Ηλία Πετρόπουλου

ΤΕΣΣΕΡΕΙΣ
ΖΩΓΡΑΦΟΙ

Αντώνης [Anton]
Αριάδνη Βιτάσταλη
Έρικα Δουραλή
Δημήτρης Σουλιώτης

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

Ηλία Πετρόπουλου

ΤΕΣΣΕΡΕΙΣ
ΖΩΓΡΑΦΟΙ

Αντώνης (Anton), Αριάδνη Βιτάσταλη,
Έρικα Δουραλή, Δημήτρης Σουλιώτης

έρχεται στην Αθήνα ο γερμανός κα-
ιος Γκέρχαρτ Σρέντερ, ενόψει της
υ κορυφής της Ε.Ε., στις 24 και 25
ν. Και καθώς η γερμανική προε-
ν επιμένει πια στο θέμα της συγ-
ροδότησης της αγροτικής πολιτικής
α -ειρήσθω εν παρόδω- στοίχισε
α τα τελευταία έξι χρόνια, περίπου
κατομμύριο δραχμές...) ο κ. Σημί-
σδοκά νέους πόρους και προγράμ-
α οποία «θα μας δώσουν αναπτυ-
θηση, από το 2000 μέχρι το 2006».
α λόγια: ο πληθωρισμός πέφτει, τα
α της οικονομίας είναι σταθερά,
τοι πόροι, δηλαδή και άλλα λεφτά,
α, ποιος ο λόγος να ψηφίσετε τον
Καραμανλή»; [Όλα κρίνονται και
ούνται στο πλαίσιο του δικομματι-
α ζητεί ο Συνασπισμός απλή
κή και συμμαχικές κυβερνήσεις...]

ΜΑΝΛΗΣ ΣΤΗΝ ΟΥΑΣΙΝΓΚΤΟΝ: ΡΩΣΗ «ΠΡΟΣ ΤΑΣ ΞΕΙΣ»...

πό τα συμβάντα του δεκαπενθή-
ταν, ασφαλώς, και η επίσκεψη του
ύ της Ν.Δ. στην Ουάσινγκτον. Και
όποιοι Έλληνες» έσπευσαν, ως
ς, να συνδυάσουν την επίσκεψη με
ικανικό «χρίσμα»... Αλλά «αυτό
σωστό» - διευκρίνισε ο εκπρόσω-
Στέητ Ντηπάρτμεντ, Τζέιμς Ρού-
θισται να επισκέπτονται τη χώρα
ε- αρχηγοί κομμάτων και κυρίως,
ματικής αντιπολίτευσης, για αλλη-
ρωση, κ.λπ. Αλλά οποιαδήποτε ερ-
τι έρχονται εδώ, για να λάβουν τη
ς "ευλογία", προκειμένου να ενι-
τη θέση τους εσωτερικά ή ενδο-
κά, είναι αυθαίρετη»...

ΕΥΚΡΙΝΙΣΗ» αυτή του Στέητ

Ντηπάρτμεντ (αντίθετη με την πρακτική
που ακολούθησε σε άλλες περιπτώσεις...)
απογοήτευσε τους βαρώνους και άλλα
στελέχη της Νέα Δημοκρατίας. Το «μήνυ-
μα» ήταν σαφές: «Δεν ήρθε ακόμα η ώρα
σας» ή «μελετούμε άλλες εναλλακτικές λύ-
σεις». Συνεπώς: «Πορευθείτε μόνοι σας» ή
«δεν αναλαμβάνουμε το κόστος της ανα-
τροπής της κυβέρνησης Σημίτη. Τουλάχισ-
στον προς το παρόν».

ΟΛΑ τα παραπάνω αυτά, δεν εμπόδισαν
τον αρχηγό της Ν.Δ. να «συμμορφωθεί
προς τας υποδείξεις». Του είπε η «ολόλα-
μπρη» κυρία: Επιθυμώ να αποκηρύξετε
την τρομοκρατία, το ΡΚΚ και όλες τις πα-
ραφυάδες του - για να θυμηθούμε το
γλωσσάριο του δικού μας εμφυλίου... Και
εκείνος, ο περισπούδαστος αρχηγός -«εν
λόγω ελληνικό, που είναι ο φορέας της φή-
μης, και τα λοιπά, και τα λοιπά»- έσπευσε
να δηλώσει, άμα τη εξόδω του από το γρα-
φείο της Μ. Ολμπράιτ: Αποκηρύσσω μετά
βδελυγμίας την τρομοκρατία, και τα λοι-
πά, και τα λοιπά! [Κάποιοι αναλυτές εί-
παν: δικαίωμα του κ. Καραμανλή να ευλο-
γεί ή να καταδικάζει ό,τι επιθυμεί. Αυτό

που ενοχλεί δεν είναι η αποκήρυξη της
τρομοκρατίας, αλλά το «τελετουργικό»
της. Η αποκήρυξη θα μπορούσε να είχε γί-
νει στην Αθήνα, στα γραφεία της Νέας Δη-
μοκρατίας ή στην Βουλή ή σε μια από τις
ανά την επικράτεια περιοδείες του. Έγι-
νε, όμως, έξω ακριβώς από το γραφείο της
Μ. Ολμπράιτ.

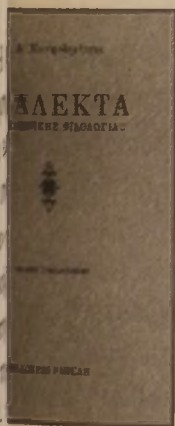
Κ. ΜΗΤΣΟΤΑΚΗΣ: ΨΥΧΡΑΙΜΙΑ ΜΕ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ ΚΑΙ: ΑΛΛΟ ΚΟΥΡΔΟΙ, ΑΛΛΟ ΡΚΚ...

ΤΗΝ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ, όμως, καταδί-
κασε -επί ελληνικού εδάφους...- και ο «ε-
πίτιμος» Κ. Μητσοτάκης: «Το ΡΚΚ -είπε-
πρέπει να καταδικαστεί ως τρομοκρατική
οργάνωση, όχι οι Κούρδοι. Το ΡΚΚ αντι-
προσωπεύει το 10% των Κούρδων και δεν
ξέρω αν οι πάντες στο ΡΚΚ είναι υπέρ του
ενοπλου αγώνα... Άλλωστε ο ίδιος ο
Αμπντουλάχ Οτσαλάν, όταν βρισκόταν
στη Δύση (στην Ιταλία), είχε διακηρύξει το
τέλος του ενοπλου αγώνα».

ΑΥΤΗ η διάκριση μεταξύ ΡΚΚ και κουρ-
δικού κινήματος δεν είναι αρεστή στους
Αμερικανούς. Γι' αυτό και -θρασύτατα-
αναμένουν από τον πρωθυπουργό να...
ολοκληρώσει τη δήλωσή του περί «καταδί-
κης της τρομοκρατίας». (Την θεωρούν «α-
όριστη ή πολύ γενική».)

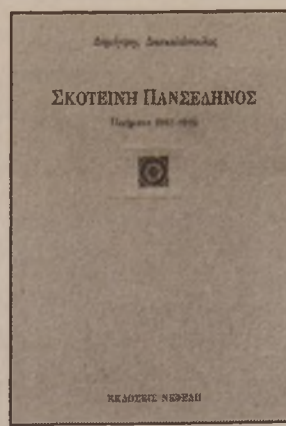
ΚΑΤΑ ΤΑ άλλα, η δήλωση Μητσοτάκη
ότι, απέναντι στην Τουρκία, θα πρέπει να
επιδείξουμε ψυχραιμία, «αποφεύγοντας
κάθε τι που θα έριχνε λάδι στη φωτιά» κρί-
νεται ως δήλωση κοινής αποδοχής. Σε μια
προεκλογική περίοδο -όπως αυτή που
βιώνει τώρα η Τουρκία- όλα μπορούν να
συμβούν. Από το εσκεμμένο ως το τυχαίο.
Προσοχή, λοιπόν!

ΑΝΤΗΝΩΡ

Π. Δ. Μαστροδημήτρης
ΑΝΑΛΕΚΤΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
ΝΕΑ ΕΚΔΟΣΗ ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΕΝΗ

Κ Δ Ο Σ Ε Ι Σ Ν Ε Φ Ε Λ Η

Δημήτρης Δασκαλόπουλος
ΣΚΟΤΕΙΝΗ
ΠΑΝΣΕΛΗΝΟΣ
Ποιήματα 1963 - 1993

Ε Κ Δ Ο Σ Ε Ι Σ Ν Ε Φ Ε Λ Η

ΠΑΣΟΚ ΝΤΟΥΜΠΛ ΦΑΣ

Διπλή αφέλεια: Οι εκου-
χρονιστές νομίζουν πως
θα τους σώσει ο Αβραμό-
πουλος και οι άλλοι περι-
μένουν τον Ιούνιο για να
διώξουν τον Σημίτη. Θέ-
λω, όμως, να τους πληρο-
φορήσω τα κάτωθι: 1) Από
εντελώς έγκυρες πηγές
έμαθα πως αν κατέβει ο
Αβραμόπουλος, απλώς θα
έχουμε κυβέρνηση Καρα-
μανλή- Αβραμόπουλου, ο
οποίοι θα συγκεντρώνουν
ποσοστό περίπου 50%. Το
κόμμα Αβραμόπουλου θα
οριστικοποιήσει τη συρρί-
κνωση του ΠΑΣΟΚ. 2) Αν
δεν κατέβει, βγαίνει ο Κω-
στάκης και 3) Ο Σημίτης
δεν πρόκειται να παραπη-
θεί ακόμη και αν πάρει 2%.
Οπότε; Οπότε μην μας
ενοχλείτε άλλο, απλώς
ρωτήστε τον κόσμο και
μην ξοδεύετε άδικα.

ΤΡΑΓΟΥΔΙΣΤΕΣ

Κάποτε τα εθνικά θέματα
ήταν αποκλειστικά στην
δικαιοδοσία των «ποιητι-
κών» τραγουδιστών και
συνθετών μας τύπου Μι-
κρούτσικου και Νταλάρα.
Αντίθετα, οι «σκυλάδες»
μας είχαν την αξιοπρέπεια
να μην σουσουδίζουν αυ-
τό που δεν είναι, υποκρι-
νόμενοι τους ευαισθητο-
ποιημένους καλλιτέχνες.
Εσχάτως, όμως, το ανη-
συχνητικό μικρόβιο της φε-
λοπατριδοβιομηχανίας
κατέλαβε και τ' αγνά παι-
διά της παραλίας. Έτσι
λοιπόν η Καπούλα Γαρ-
μπή τραγουδάει:
Σαν τους πολλούς πολιτι-
κούς που μ' ευκολία ξε-
πουλάνε την πατρίδα μας.
Μας πήρανε είδηση
οι Καπούλες.

ΕΛΑ, ΤΣΟΥΚΑΤΟΣ;

Ο ΑΚΗΣ ΜΟΝ ΥΠΟΣΧΕ-
ΘΗΚΕ ΜΙΑ ΔΙΚΑΙΗ ΔΙΚΗ
ΚΑΙ ΜΙΑ ΑΞΙΟΠΡΕΠΗ
ΕΚΤΕΛΕΣΗ.

ΚΑΛΟ
ΕΙΝΑΙ ΑΥ-
ΤΟ;

ΨΥΧΡΑΙΜΙΑ ΣΤΗΝ ΑΝΘΡΩΠΙΑ

«Σχετικά είναι όλα στη ζωή». Αυτή είναι η νέα
επιστημονική ανακάλυψη των ελλήνων διανοου-
μένων – όσων τουλάχιστον δεν έχουν καμία διά-
θεση να τα χαλάσουν με τον ευρωπαϊό πρωθυ-
πουργό, προς χάριν ενός μουστακαλή, σχεδόν γύ-
φτου. Έτσι, μ' αυτή τη φοβερή ιδέα της σχετικότη-
τος, ο φιλόλογος collumnist Δημήτρης Μαρωνί-
της ξεμπέρδευσε στο Βήμα της 7ης Μαρτίου με την
κατάδοση του Οτσαλάν. Σου λέει ο φιλόλογος:
Υπάρχει το λήμμα «ανθρωπιά» στα λεξικά της
αρχαίας ελληνικής; Όχι. Οπότε δεν υπάρχει και η
ανθρωπιά. Φιλόλογος είναι ο άνθρωπος, δεν βρί-
σκει τη λέξη – τι να κάνουμε;

Αλλά ο κ. collumnist δεν μένει μόνο στη λεξικο-
γραφική διαπίστωση. Διατυπώνει συγχρόνως και
την επιστημονική του θέση: «... απειλούνται με
διάλυση και οι τρεις αποφασιστικοί συντελεστές
του ανθρωπολογικού προβλήματος: η πόλη, ο πο-
λίτης και η ίδια η πολιτική».

Επειδή πιθανόν να μην αντιλαμβάνεστε τι ση-
μαίνει «συντελεστής ανθρωπολογικού προβλήμα-
τος», σας το εξηγώ ευθύς: Ήρθε ο Οτσαλάν. Με-
τά η κυβέρνηση του κ. Σημίτη τον έδωσε στους
Τούρκους. Μετά ο κόσμος άρχισε να τον βρίζει.
Άρα; Άρα εδώ «απειλούνται με διάλυση οι συντε-
λεστές... η ίδια η πολιτική», δηλαδή ο κ. Σημίτης, ο
κ. Ρέππας και φυσικά ο φιλόλογος κ. Μαρωνίτης.

Η σχετική ανθρωπιά του collumnist δεν επιτρέ-

πει υστερίες. Ας πάει στο καλό ο σταλινικός, η αν-
θρωπιά είναι αρχαιοελληνική έννοια και δικαίως
θα τον κρεμάσουν. Ψυχραιμία χρειάζεται και επι-
στημονική έρευνα – η πόλη μας δεν ανέχεται αφε-
λείς ανθρωπιστές. Τώρα θα μου πείτε πως στην
Αρχαία Ελλάδα κανείς δεν έδειχνε την παραμι-
κρή ανοχή σε όποιον παρέδιδε τους ικέτες. Ή
πως και ο χριστιανικός πολιτισμός – κάπως κι αυ-
τός ασχολήθηκε με το ζήτημα, με τρόπο διόλου
σχετικό. Ή ακόμα, πιο πρόσφατα, το ρεύμα του
ρομαντισμού περιέκλειε ως διαρκές αίτημα της
ζωής την αλήθεια αυτή – πάλι χωρίς σχετικισμούς.

Αλλά άμα είναι να πέσει ο Σημίτης για να παρι-
στάνουμε τους Μπάϋρον, ας πάει και το παλιάμπε-
λο. Ως τόσο, χάριν παιδιάς, θέλω να του υπενθυμί-
σω μια φράση ενός άλλου καλού φιλόλογου: «Αλλά
πρέπει να το πάρωμεν απόφαση: Ευρέθημεν εις
εποχήν, που ημπορεί να έχη όλας τας αρετάς· ηρωι-
κότητα όμως δεν έχει, και χωρίς ηρωικότητα τίποτε
δεν κατακτάται – πολύ ολιγώτερον το παρελθόν».

Αυτά τα έγραφε ο Ιωάννης Συκουτρής το 1935.
Σκεφτείτε τι θα έγραφε σήμερα, μπροστά στους
στοχασμούς των διανοουμένων μας περί σχετικής
ανθρωπιάς και λεξικογραφικής έρευνας για τον
εντοπισμό της. Αλλά, βεβαίως, τι να λέμε τώρα; αν
ζούσε ακόμα ο ηρωικός Συκουτρής θα έγραφε κι
αυτός στο Βήμα.

Απόστολος Διαμαντής

SOS ΓΙΑ ΒΕΛΑΝΙΔΟΔΑΣΟΣ

Την αγωνία τους αθέτουν Ξηρομερίτες-καρνάνες για την τύχη του δάσους Βελανιδιάς ό την καταστροφή που συντελείται, λόγω της χράνομης υλοτόμησης που γίνεται, κι όπως καταγγέλλουν έχει τεράσει κάθε όριο, μια δεν υπάρχει κανείς για την σταματήσει. Αν και ποτελεί αναπόσπαστο έρος της ιστορίας των ρίκων κι είναι μοναδικό α Βαλκάνια, η επίσημη πολιτεία σφυρίζει... κλέφτικα σαν να μην χει. Το εν λόγω δάσος αποτέλεσε για μεγάλο σσημα τη βασική πηγή δων πολλών κατόικων.

Από την ξυλεία του ιτασκεύαζαν τα σπίτια τους, αργαλειούς, έλια, καραβόξυλα κ.ά. αράλληλα, το βελανίδι ποτελούσε την πρώτη η για τις βυρσοδεψίες, ε βαφές, όπως και για φή στην κτηνοτροφία.

από 10.000 δέντρα λογίζεται ότι κόβονται κάθε χρόνο για να ομηθευτούν ξυλεία οι κάτοχοι τζακιών του ίου, της Θεσ/κης, της πρας και της Αθήνας. ικροαστική συνήθεια, είγμα νεοπλουτισμού, στελεί τη βασική αιτία που κινδυνεύει το συγκεκριμένο δάσος.

ο περίεργο είναι ότι το ρχείο και η αστυνομία λείνουν τα μάτια στην νομη υλοτομία, όπως και πολλοί δημοτικοί ρχοντες. Ο σύλλογος «Η Αμαδρυάδα» γγέλλει τα παραπάνω ητεί να σταματήσει το έγκλημα.

Συνυπογράφουμε.
N. Μολυβιάτης

ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ ΚΑΙ «ΑΤΖΕΝΤΑ 2000»

Τα περιβαλλοντικά προβλήματα έχουν αποκτήσει μια ιδιαίτερη βαρύτητα στο πλαίσιο των συζητήσεων για την «Ατζέντα 2000», οι οποίες μπαίνουν πλέον στην τελική ευθεία. Το κλίμα που υπάρχει αυτή την περίοδο στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τις τελευταίες εξελίξεις στα θέματα περιβάλλοντος είχε την ευκαιρία να διαπιστώσει ελληνική αντιπροσωπεία σε συνάντησή της με την αρμόδια για θέματα περιβαλλοντικής πολιτικής, επίτροπο Ριτ Μπιέρεγκαρντ. Στο ενημερωτικό ταξίδι στην έδρα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στις Βρυξέλλες, που πραγματοποιήθηκε με πρωτοβουλία της ευρωβουλευτού του ΠΑΣΟΚ Άννας Καραμάνου, μετείχαν 30 εκπρόσωποι ελληνικών περιβαλλοντικών οργανώσεων, Πανεπιστημίων και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, στελέχη τοπικών περιβαλλοντικών ομάδων, δημοσιογράφοι εφημερίδων και περιοδικών μεταξύ των οποίων και το Αντί. Κατά την παραμονή της, η ελληνική αντιπροσωπεία είχε συναντήσεις με εκπροσώπους οικολογιών οργανώσεων που εδρεύουν στις Βρυξέλλες. Αντικείμενο των συζητήσεων ήταν μεταξύ άλλων και οι τελευταίες συζητήσεις σχετικά με τον πυρηνικό σταθμό στο Κοζλοντούι και το υπό εγκατάσταση πυρηνικό εργοστάσιο στο Ακουγιού και γενικότερα το πρόβλημα περιβαλλοντικής ρύπανσης στο Αιγαίο.

Σ.Ν.

Από τον Ηλία Κανέλλη πήραμε την ακόλουθη επιστολή:

Κύριε Διευθυντά, αγαπητέ Χρήστο,

Με την επιστολή μου αυτή θέλω και εγγράφως να σου πω ότι αποφάσισα να αποχωρήσω από το Αντί — κάτι που σου είχα δηλώσει και προφορικά. Τους λόγους αυτής μου της απόφασης ας τους αναζητήσουμε σε διαφορές ουσίας για τους τρόπους αντιμετώπισης του δημοσιογραφικού υλικού — και κάποιες εντάσεις του τελευταίου καιρού ας τις μετρήσουμε στις συνήθειες εντάσεις που ούτως ή άλλως έχει αυτή η δουλειά.

Η απόφασή μου για αποχώρηση πάρθηκε με μεγάλο πόνο. Το Αντί είναι για μένα το σχολείο, όχι μόνο στη δημοσιογραφία αλλά σε μεγάλο βαθμό και στη ζωή. Οι συζητήσεις, η δουλειά, τα καλαμπούρια, ακόμα και οι καβγάδες ήταν τμήματα μιας δημιουργικής καθημερινότητας, που ακόμα κι αν μας κατέβαλλε σωματικά μας έδινε ψυχικά αποθέματα. Ίσως γι' αυτό ήδη, μερικές εβδομάδες που τύποις αναφέρομαι ως αρχισυντάκτης στην ταυτότητα, μου λείπει πολύ. Δεν έχει όμως νόημα να επιστρέψω...

Στο περιοδικό και στους συνεργάτες του εύχομαι τα καλύτερα. Απ' τη μεριά μου, ζητώ συγγνώμη αν κάποιες επιλογές μου ή κάποιες κρίσεις μου έβλαψαν τις στρατηγικές του περιοδικού. Έγγραφα και προωθούσα πάντα ό,τι πίστευα. Στο εξής, εκτός, θα είμαι περισσότερο εκτεθειμένος στην κριτική, όχι πλέον μόνο ως τιμητής.

Ευχαριστώ για την εμπιστοσύνη και για τη συνεργασία. Θα βλεπόμαστε.

Με εκτίμηση και αγάπη
Ηλίας Κανέλλης

ΒΗΜΑ ΥΠΟΧΩΡΗΣΗΣ

Η Γερμανία που ασκεί την προεδρία στην Ε.Ε. γι' αυτό το εξάμηνο θα επιχειρήσει να επιλύσει το ζήτημα της χρηματοδότησης του κοινοτικού προϋπολογισμού μέχρι της 24 Μαρτίου που θα διεξαχθεί η Σύνοδος Κορυφής του Βερολίνου. Αγκάθι σ' αυτές τις

διαπραγματεύσεις αποτελεί η αναδιαμόρφωση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΑΠ). Η Γερμανία είχε αρχικά προτείνει τη μερική χρηματοδότηση του κοινοτικού προϋπολογισμού από τις εθνικές κυβερνήσεις, πρόταση που απορρίφθηκε όμως από

χώρες με μεγάλες αγροτικές περιοχές, όπως η Γαλλία.

Ενόψει των κρίσιμων διαπραγματεύσεων ο γερμανός καγκελάριος Σρέντερ κάλεσε όλες τις πλευρές να δείξουν καλή θέληση καθώς και να είναι έτοιμες για αμοιβαίες παραχωρήσεις. Σ.Ν.

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΠΑΝΟΥ ΚΑΖΑΚΟΥ

Η νέα Agenda της αριστεράς και άλλα δοκίμια πολιτικής κριτικής

ΟΙ ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΙ ΔΙΕΤΟΥΣ ΦΟΙΤΗΣΕΩΣ

Τώρα που το πρόβλημα της παιδείας έχει σταματήσει και έφυγε από τα πρωτοσέλιδα και τα δελτία ειδήσεων, θα ήθελα να σχολιάσω κάποια πράγματα χωρίς να φαίνεται ότι θέλω να ρίξω λάδι στη φωτιά.

Είμαι εκπαιδευτικός στην ενιαία τριτοβάθμια εκπαίδευση, με σημαντική εμπειρία στη δημόσια παιδεία και στα προβλήματα που κομίζει και καταφέρνει να αναγεννά συνεχώς.

Θέλοντας να δικαιολογήσω την επιλογή του θέματος του αντικειμένου μου, μια και δεν είναι του άμεσου περιβάλλοντος και των ενδιαφερόντων μου, παραθέτω προκαταβολικά την άποψή μου, ότι ο χώρος της παιδείας είναι ενιαίος χωρίς στεγανά και πρέπει όλους μας, πολίτες, γονείς, και ιδιαίτερα τους εκπαιδευτικούς, να μας προβληματίζει και να μας απασχολεί για το καλό και την πρόοδο του τόπου μας, σαν καλύτερη μελλοντική επένδυση.

Το θέμα μου είναι οι νηπιαγωγοί της διετούς εκπαίδευσης:

1. Όσο ίσχυε η επετηρίδα και ενώ είχαν καταθέσει τα πτυχία τους για διορισμό, στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση καταργήθηκαν οι σχολές τους, και οι πτυχιούχοι τους, πριν από

την ίδρυση των σχολών τετραετούς φοιτήσεως αδικήθηκαν κατάφωρα, γιατί οι νέοι απόφοιτοι παρεμβάλλονται στην επετηρίδα, κάτι που δεν έγινε με τους καθηγητές, και πηγαίνανε αριθμητικά πίσω. Όμως το πτυχίο που κατείχαν δεν ήταν δικής τους επιλογής.

2. Με την κατάργηση των σχολών διετούς φοιτήσεως, θα έπρεπε να λάβει πρόνοια το κράτος, ώστε πριν αποφοιτήσουν οι πρώτοι πτυχιούχοι τετραετούς φοιτήσεως, να τους δοθεί η ευκαιρία να αναβαθμίσουν τα πτυχία τους και να μην χάσουν τη σειρά τους στην επετηρίδα, όπως έγινε με το σύνολο του κλάδου των εκπαιδευτικών για τους οποίους έλαβε πρόνοια ο νόμος 2525.

3. Ενώ καταθέτουν τα πτυχία τους συνεχώς στα ΠΥΣΠΕ για διορισμό, περισσότερο από 10 χρόνια, αφού τους προσλάβουν τίποτα δεν διασφαλίζει την πρόσληψή τους ως αναπληρωτές τον επόμενο χρόνο ακόμα κι εκεί που εργάζονταν τον προηγούμενο χρόνο.

4. Υπάρχουν νηπιαγωγοί οι οποίοι άφησαν εργασίες στον ιδιωτικό τομέα και στις ΔΕΚΟ για να δουλέψουν αναπληρωτές. Τώρα είναι άνεργοι και έχουν περάσει κάθε όριο ηλικίας για πρόσληψη σε άλλο φορέα.

5. Ενώ, λόγω ηλικίας, έχουν δημιουργήσει οικογένεια, παιδιά, υποχρεώσεις και έχουν κάθε πρόθεση εξομοίωσης των πτυχίων τους, δεν υπάρχουν θέσεις στις παιδαγωγικές σχολές.

6. Ο νόμος 1515 μετά τρία χρόνια από τη λήψη των πτυχίων τους, προέβη στην ουσιαστική κατάργηση, μια και στον ιδιωτικό φορέα ζητούν πλέον πτυχίο τετραετούς φοιτήσεως. Δυνατότητες εξομοίωσης σήμερα δεν υπάρχουν επί του συνόλου των πτυχιούχων.

7. Η συμμετοχή τους στο διαγωνισμό της ΑΣΕΠ για πρόσληψη στην εκπαίδευση είναι άνιση, γιατί διαγωνίζονται σε ύλη που δεν έχουν διδαχθεί, από νέα βιβλία, και θέματα από καθηγητές σχολών τετραετούς φοιτήσεως. Οι πρόσφατα αποφοιτήσαντες συνάδελφοί τους είναι σε πλεονεκτική θέση, νέοι, και ντά στις εξετάσεις, ενώ αυτοί, πέρα από τη ηλικία, έχουν δημιουργήσει οικογενειακές υποχρεώσεις.

8. Ο ΟΑΕΔ πρόσφατα δημιούργησε επιδιδόμενες θέσεις για ανέργους επιστήμονες και έβαλε όριο ηλικίας το 29ο έτος. Αγνώστου μεγάλος αριθμός εκπαιδευτικών περιμένοντας να διοριστεί έχει μεγαλύτερη ηλικία.

9. Μετά την κατάργηση της επετηρίδας, η νομοθέτης του Ν. 2525 έλαβε υπόψη του το σύνολο των καθηγητών που είναι και ο μεγάλος αριθμός των εκπαιδευτικών χωρίς λαμβάνει ξεχωριστά μέριμνα για τους νηπιαγωγούς με τις ανακατατάξεις λόγω κατάργησης των σχολών τους.

Τελειώνοντας, θα ήθελα να αναφέρω τη χρήση ενός σύγχρονου διανοούμενου: «Είναι μια καλή απάντηση, ποιος θέλει να μου κάνει μια καλή ερώτηση;».

Κων/νος Παπασταμούλης
Καθηγητής ΤΕΙ Αθήνας

32ο τεύχος

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ ΣΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ

ΕΠΙ ΤΟΝ ΤΥΠΟΝ: Στ. Δ. Μαυρουδέας - Χρ. Δερεμντζόπουλος - Γ. Κυριακάκης - Θ. Βουρεκάς - Δ. Γρηγορόπουλος.

ΑΦΙΕΡΩΜΑ: ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ

ΜΑΡΞΙΣΜΟΥ: D. Losurdo: 150 χρόνια από το Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος-150 χρόνια παγκόσμιας ιστορίας - Π. Νούτσος: Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος - Γ. Ι. Μανιάτης: Ζητήματα μαρξιστικής προσωπικής ηθικής - Α. Α. Χρύσης: Ατομικότητα και καθολικότητα - Ευτ. Μπιτσάκης: Μια κομμουνιστική ηθική μπορεί να είναι φιλοσοφικά νόμιμη και πρακτικά λειτουργική; - J. Biard: Κομμουνισμός και ουτοπία - M. Löwy: Ρομαντικός Μαρξισμός - Y. Quiniou: Από την αλλοτρίωση της εργασίας στην αλλοτρίωση της ανθρώπινης φύσης - I. Johsua: Το Μανιφέστο και ο μαρξισμός του Κράτους.

ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ: Β. Μηνικάκης - Β. Α. Βαζιούλιν.

ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

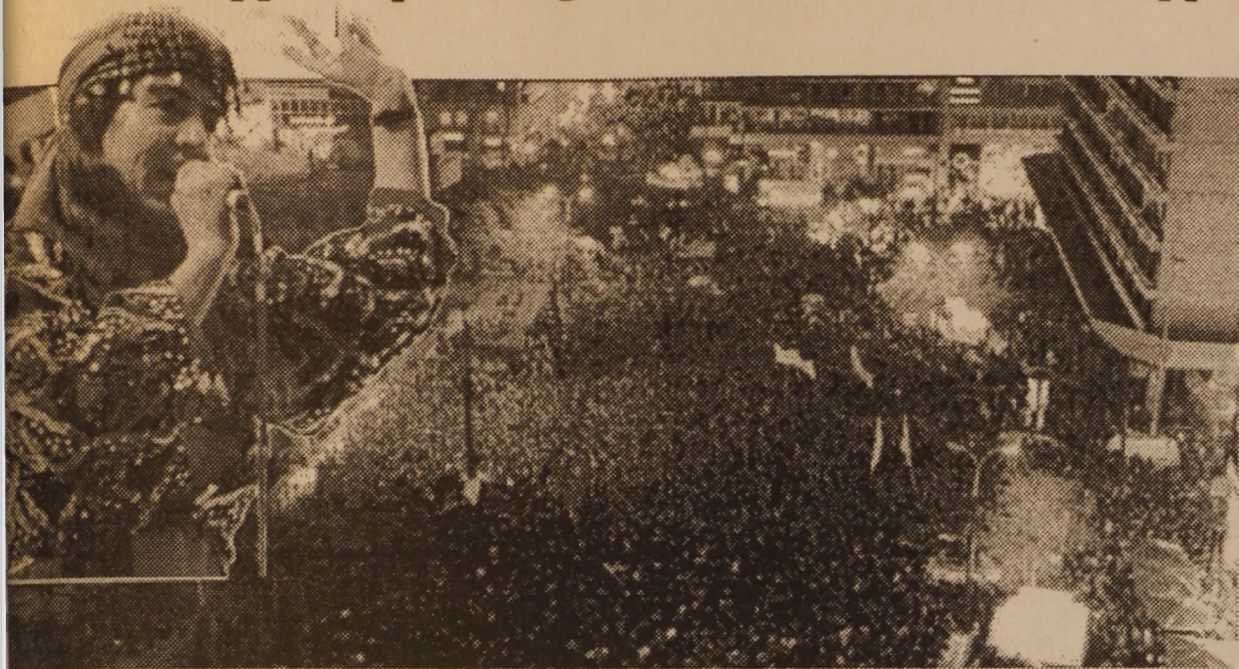
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ: Έργα του Χρίστου Δαγκλή.

Κεντρική διάθεση: ΠΡΟΟΔΟΣ ΑΕΕΕ • Μεσολογγίου 5
106 81 Αθήνα • Τηλ.: 38.21.001, 38.30.889 • Fax: 38.29.207

Ο αναγνώστης μας Δ.Β. μας έστειλε το επίκαιρο σκίτσο που δημοσιεύουμε σ' αυτή τη σελίδα.

Δυο ημέρες από ένα ημερολόγιο

του δεν θα κρατήσω

Μάρως Δούκα

ΑΠΗΛΗ, 18 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ. Απ' τις 6 όγευμα στα Προπύλαια. Και τι θέλω Προπύλαια; Κατέβηκα στο συλλαλητήριο συλλαλητήριο; Στο συλλαλητήριο παράστασης στους Κούρδους. Και τι έχω εγώ, μία πεζογράφος, με τους δρόμους; Αφησα τη δημιουργία και πήρα δρόμους; Πού, η σύνεσή μου; Πού, η συναίσθηση της πραγματικότητας; Ξέρω, άραγε, τι σημαίνουν η Νέα Τάξη πραγμάτων, οι δοσοληψίες της εξουσίας, τα οικονομικά συμφέροντα; Αργά ή γρήγορα η Οτσαλάν δεν θα έπεφτε στα χέρια των δυνάμεών του; Τότε; Στεκόμουν στο πεζοδρόμιο και περίμενα να ξεκινήσει η πορεία. Κι αν η δουλειά του συγγραφέα δεν είναι να τρεχοβολάει στα συλλαλητήρια, να περιφέρεται από σαλόνι σε σαλόνι; Ή μήπως δουλειά του συγγραφέα είναι να κάθεται απλώς στην καρέκλα του καφέ; Ούτε το ένα ούτε το άλλο. Δουλειά του συγγραφέα είναι να παρατηρεί από παντού γύρω του ταυτόχρονα να συμπάσχει. Ακούω το σύνθημα: «Σημίτη γδύσου και αυτοκτονήσου». Τελευταίος Φλεβάρης του 20ου αιώνα. Κι έβλεπα σιγά-σιγά να γίνονται ο κόσμος. Παιδιά, νέα παιδιά. Και ηλικιωμένοι και μεσήλικες. Είδα γυναίκες και αυτοκόλλητα με τη φωτογραφία του Οτσαλάν να περνούν από χέρι σε χέρι. Έτρεξα να βρω πού τα πουλούν.

Δεν τα πουλούσαν, τα μοίραζαν Κούρδοι. Κοίταζα τα πρόσωπά τους. Βασανισμένα πρόσωπα, μια ιδέα μόνο πιο μαυριδερά απ' το δικό μου. Κόλλησα επάνω μου το αυτοκόλλητο, φόρεσα και το καπελάκι. Σχεδόν σε όλη την πορεία «καπελωμένη», ένιωθα μέσα μου κάτι σαν «κούρδισμα». Ιαματικός ο αυτοσαρκασμός.

ΔΕΥΤΕΡΑ, 1 ΜΑΡΤΙΟΥ. Απ' τις έξι το απόγευμα στο Σύνταγμα. Μεσολάβησαν πολλά αυτές τις ημέρες. Κινδυνολογίες, δηλώσεις, αντιδηλώσεις, παλληκαρισμοί, πατριωτισμοί, απειλές, κουτσομπολιά. Εν τω μεταξύ, η ανασχηματισμένη κυβέρνηση οργάνωσε υποδειγματική απελευθέρωση των τριών συνεργατών του Οτσαλάν και του Σάββα Καλεντερίδη απ' την Κέννα σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Ένωση, τις ΗΠΑ και το Ισραήλ! Καιρός ήταν. Οι δείκτες στο Χρηματιστήριο παρουσίασαν ανοδική τάση, αρχίσαμε και κυβερνητική εκστρατεία στην Ευρώπη για μια δίκαιη, λείει, δίκη του Οτσαλάν. Κι εκεί που οδεύαμε ολοταχώς προς την κάθαρση, νά σου, η αχάριστη η γραμματέας του Οτσαλάν για να μας πει τι; αυτό που ήδη ξέραμε. Άλλο είναι όμως να το ξέρουμε και να το αναλώνουμε από παρεούλα σε παρεούλα, κι άλλο να μας το λείει κατάμουτρα η αγενής Κούρδισσα. Όπου άναψαν και κόρωςαν οι κονδυλοφόροι. Χαμογέλασε επιτέλους και ο Λαλιώτης: συμπύκνωσε, λείει, ο κο-

ρυφαίος Μίκης τα αισθήματα του λαού. Σωστά, πάντα ο Μίκης συμπυκνώνει. Πάνω απ' όλα, επομένως, η αξιοπρέπεια μας, η εθνική μας υπόσταση. Ποιος είπε το αντίθετο; Το ερώτημα είναι ποιος την εκθέτει κάθε φορά, ποιος τη διασύρει; Εμείς ή αυτοί που μας κυβερνούν; Και στριμώχνονται ανάμεσα στον κόσμο. Παρ' όλη την κινδυνολογία, τους εκβιασμούς, τη λασπολογία. Παρ' όλους τους εκφοβισμούς που ασκήθηκαν άμεσα και έμμεσα στους διοργανωτές. Κόντρα και στο διάγγελμα του Μίκη. Το μουσικό συλλαλητήριο αρχίζει. Ο κόσμος πυκνώνει. Πρόσωπα σοβαρά, δεν βρίσκονται εδώ για ξεφάντωμα. Ακολουθώ το ρεύμα του κόσμου που κινείται στους γύρω δρόμους. Αρχίζω και μετρώ. Εφτά στους δέκα έχουν στο πέτο το αυτοκόλλητο με τον Οτσαλάν ή την κουρδική σημαία. Τι έχει συμβεί; Κοιτάζω γύρω μου και προσπαθώ να έρθω στη θέση ενός Άγγλου ή ενός Αυστριακού στις αρχές του 19ου αιώνα και να τον φανταστώ πώς θα ένιωθε και πώς θα βίωνε την «ελληνοποίηση» του και πώς θα τον στραβοκοίταζαν όλοι εκείνοι οι σώφρονες συμπατριώτες του που θα μιλούσαν για δεσμεύσεις με την Οθωμανική αυτοκρατορία, για διομιολογήσεις, για Ιερή Συμμαχία. Άλλοι καιροί, θα μου πείτε, άλλες συγκυρίες, άλλοι συσχετισμοί. Το είπε και ο Ευάγγελος Βενιζέλος: σήμερα, η αναδρομή στην ιστορία είναι λάθος. Μπορεί. Μόνο που οι συνειδήσεις των κοινών θνητών δεν υπακούουν πάντα σε σκοπιμότητες, ας παγιδεύονται και ας συμπιέζονται. Έρχεται κάποτε η στιγμή που το καπάκι πετιέται πέρα και ξεχύνεται ο ατμός. Υπερβολές; Πόσα χρόνια είχαμε να βρεθούμε όλοι μαζί χωρίς οικονομικές διεκδικήσεις και συντεχνιακά αιτήματα; Πόσα χρόνια είχαμε να χειροκροτήσουμε και το χειροκρότημά μας να μην είναι η κλάκα του οπαδού; Το απλό «κούρδισμα» του συλλαλητηρίου της 18 του Φλεβάρη έτεινε να γίνει μέσα μου «κουρδοποίηση». Μόνο που δεν αυτοσαρκάζομαι τώρα. Το εννοώ, ανατρέποντας τον υπολανθάνοντα ρατσισμό της γλώσσας. Διότι «κουρδοποίηση» για μένα στο εξής θα σημαίνει επανεκτίμηση ανθρώπων και καταστάσεων. Επανεκτίμηση κυρίως της δικής μου ζωής και της στάσης μου απέναντι στα πράγματα.

'Εγκλημα, Και Τι Μωρία!

του Πέτρου Μαρτινίδη

Στα αστυνομικά μυθιστορήματα, ο κανόνας για τον εντοπισμό του ενόχου είναι πάντα: «ποιον ωφελεί το έγκλημα». Εκατοντάδες φορές, το παιχνίδι που έχουν παίξει με τους αναγνώστες τους συγγραφείς σαν την Άγκαθα Κρίστι, τον Ζωρζ Σιμενόν, τη Φ.Ντ. Τζέιμς και πλήθος άλλους είναι να στρέφουν τις υποψίες προς ορισμένα πρόσωπα αμέσως ωφελούμενα από ένα έγκλημα, ώστε ν' αποκαλύπτεται, στο τέλος, πως η ενοχή είναι κάποιου ο οποίος ωφελείται ακόμη περισσότερο απ' όσο οι εμφανώς ωφελούμενοι των αρχικών υποψιών. Το «à qui le crime profite» αποτελεί, έτσι, όρο εφάμιλλο εκείνου του διασημοτέρου «cherchez la femme» και εργαλείο ανίχνευσης οποιασδήποτε, στοιχειωδώς έξυπνης, αστυνομικής πλοκής.

Αφού ούτως ή άλλως η «υπόθεση Οτσαλάν» έχει στραφεί σε ανιχνεύσεις εν είδει αστυνομικού μυθιστορήματος, δεν νομίζω ότι διαπράττω ιδιαίτερη ιεροσυλία αντιμετωπίζοντάς την αμιγώς ως τέτοια. Ποιος, λοιπόν, αποκομίζει τα μεγαλύτερη οφέλη εξαιτίας της και άρα ποιος είχε συμφέρον να προκαλέσει αυτή την ιστορία, εάν αποφασίσουμε να τη «διαβάσουμε» ως αστυνομική μυθιστορία;

Πρώτος ύποπτος η κυβέρνηση. Εάν διεκπεραίωνε τα πάντα εν κρυπτώ θα απέφευγε οξύτητες και θα ενίσχυε τις συμμαχίες της. Όπως εξελίχθηκαν τα πράγματα, φρόντισε κακήν κακώς να διασώσει την πολιτική της και να ωφεληθεί διατηρώντας ό,τι ήδη διέθετε – την παραμονή της στην εξουσία. (Μόνο σ' ένα πολύ κακό αστυνομικό μυθιστόρημα θα αποδεικνυόταν αυτή ο ένοχος).

Δεύτερος ύποπτος η αντιπολίτευση – αξιωματική ή εσωκομματική. Ωφελείται σε προοπτικές διαδόχων κυβερνητικών σχημάτων. Αλλά, για να ευδοκιμήσουν, οι προοπτικές αυτές πρέπει να ακολουθήσουν μian άκρως συνεστραμμένη διαδρομή. (Εδώ, η ενοχή θα μπορούσε να ισχύσει μόνο σε κάποιαν από τις αφελείς ίντριγκες των έργων του Ρόμπερτ Λάντλαμ ή του Τζον Γκρίσαμ).

Τρίτος ύποπτος οι μυστικές υπηρεσίες. Ηρωικές ή αποτελεσματικές ή και συμπράττουσες, ωφελήθηκαν σε υπερωρίες αλλά έχασαν από τις αναδύσεις στο φως, της ίδιας της μυστικότητάς τους. (Την εκδοχή αυτή θα τη δούμε σύντομα, είμαι βέβαιος, ως 134η ή 135η περιπέτεια του «S.A.S.», του Ζεράρ ντε Βιλιέ).

Τέταρτος ύποπτος τα μικρότερα αντιπολιτευτικά κόμματα. Ωφελούνται κι αυτά σε προοπτικές διαδόχων κυβερνητικών σχημάτων, αλλ' όχι μετά βεβαιότητας. Η μεταστροφή των ψηφοφόρων θα μπορούσε να ευνοήσει κάποιο νέο, εκκολαπτόμενο κόμμα.

(Αυτή, θα ήταν η εκδοχή ενός Κεν Φόλετ ή ενός Λώρενς Σάντερς λόγου χάριν).

Φτάνουμε έτσι σ' έναν πέμπτο ύποπτο, τα μέγιστα οφέλη του οποίου αβγατίζουν συνεχώς, χωρίς να το παρατηρεί κανείς. Εννοώ, βεβαίως, κάποια από τα διαβόητα ΜΜΕ. (Αυτή θα ήταν η αποκάλυψη πολύ καλών συγγραφέων του είδους, όπως ο Έντμουντ Πηρς, ο Ρόμπερτ Γκόνταρ ή η Σάντρα Σκόπτον.)

Πράγματι, μέσα στην όλη μυθιστορηματική ατμόσφαιρα, δεν μπορεί να μην υπάρχει καμία ανάμειξη διαφόρων ατυχημάτων τηλεπαρουσιαστών, που με αγγλικά κατώτερα του «λόουερ» προβάλλουν εαυτούς σε «συγκλονιστικές συνεντεύξεις» με τις συντρόφους του κ. Οτσαλάν (οι οποίες δεν μιλούν καθόλου αγγλικά). Ούτε είναι δυνατόν να απέχουν οποιασδήποτε εμπλοκής άλλες ατυχήσασες τηλεπαρουσιάστριες που βρίσκονται, αίφνης, να κατακεραυνώνουν υπουργούς, μετατρέποντας σε λάβρο πατριωτισμό τη φανερή τους ανοργασμικότητα.

Δεν μπορεί, δηλαδή, όλα τα σαράβαλα μιας δημοσιογραφίας του εντυπωσιασμού να ξανακυριαρχούν σε αλλεπάλληλα τηλεοπτικά προγράμματα, προπαγανδίζοντας υπέρ ενός Φύρερ που (ευτυχώς) παραμένει ακόμη απροσδιόριστος, φασίζοντας κι αποφασίζοντας (με πρόσχημα τον δύστυχο Άπο) τι είναι πατριωτικό ή τι δεν είναι, ποιοι προδότες πρέπει να οδηγηθούν στο εκτελεστικό απόσπασμα και ποιοι άλλοι –διστακτικοί ή σκεπτικιστές– θα πρέπει να οδηγηθούν σε εξορίες, κι αυτή τους η κυριαρχία να είναι όλως συμπτωματική.

Θρησκόληπτοι, πολεμοκάπηλοι, οπαδοί του ολοκληρωτισμού και του ημιαναλφαριθμητισμού, δικηγόροι που δεν τους γνώριζε κανείς και τηλεπαρουσιαστές που όλοι προσπαθούσαν να τους ξεχάσουν, βρέθηκαν να ορίζουν τα πεπρωμένα του ελληνισμού. Δεν μπορεί να μην έκαναν τίποτε, από πριν, για να προκαλέσουν αυτούς την αναβάθμιση. Τόσο αιφνίδιο όφελος, χωρίς κανένα από τα μειονεκτήματα των άλλων υπόπτων, αποτελεί εξαιρετικό κίνητρο.

Όσο για το πώς ακριβώς τα κατάφεραν, η κατάληξη είναι αποκαλυπτική: ο ένας μιλάει αγγλικά σαν Κενυάτης, ο άλλος μιλάει ελληνικά σαν Κενυάτης, ο τρίτος είναι απολύτως εξοικειωμένος με τη ζούγκλα και η τέταρτη φέρεται καταφανώς ως φιλαρχος. Μαζί με το κανάλι που τους φιλοξενεί, πέντε οι ύποπτοι όπως καταμαρτυρείται εν γένει για το πώς προέκυψε η Κένυα. (Λίγο ν' έβλεπε κανείς τηλεόραση τα βράδια της 1ης και της 2ης Μαρτίου ή λύση εμφανιζόταν ανάγλυφη.)

Σ' ένα στοιχειωδώς καλό αστυνομικό μυθιστόρημα, σίγουρα αυτοί θα ήταν οι οργανωτές όλη της ιστορίας.

ΥΓ. (7.3.99, μετά την ανάγνωση της έκθεσης Κωστούλα.)

Γράφονται, βέβαια, και πολύ κακά αστυνομικά μυθιστορήματα. Απ' αυτά όπου πρυτανεύει η απλοϊκότητα και η μωρία. Με κάποιους ήρωες να ιδρώνουν συνεχώς και άλλους που να μην ιδρώνουν καθόλου· ούτε καν στο αντί τους.

Να μεταφερθεί έστω και με σεντόνι...

τα ΝΕΑ του Σαββάτου της 6ης Μαρτίου μεταφέρουμε μερικά μόνο αποσπάσματα της έκθεσης Γ. Κωστούλα. Έτσι, για να μείνουν...

Παρασκευή, 5.2

Ο Παπαϊωάννου απαντά ως εξής: «Μεγάλη τραγουδιστής έχει εκνευρισθεί. Κάνει μια εξυπηρέτηση. Μην μας την βγάλουν την μύτη. Να πάει σαφάρι. Να πάει ο θάλλει. Μακριά από εθνικά χρώμα-

Παρασκευή 10.2

Ο Κωνσταντίνος ήρθε σε πρεσβεία εφοδιασμένος με τηλεφώνο Panafon à la carte, οποίο του χρησιμοποίησε αρχηγός ΕΥΠ προς επίλυση του προβλήματος τηλεπικοινωνιαρχής μας, μέσω ανοικτών γραμμών. Τελικά, όμως, για πρεσβεία, σύστημα τηλεφωνίας Κέννα δεν είναι συμ- με ελληνικό. Ως εκ τούτου, τηλεφώνο άχρηστο.

Παρασκευή, 12.2

Περί 10.00, κ. Καλεντερίδης επικοινωνεί με αρχηγό του. Τελευταίος μόλις έχει πληροφορηθεί τα περί αιτήσεως ασύλου και γνωρίζοντας απαντά ως εξής: «Να του πεις ότι είναι ηλίθιος. Διέπραξε αθλιότητα που έκανε δεν είναι τίποτα. Δεν μπορεί. Να του πεις να τσακιστεί να φύγει ορρα και να πάει όπου θέλει. Εμείς δεν πιάσαμε τίποτα. Πέτα τον έξω, ρε Σάββα να τελειώνουμε. Σε παρακαλώ, παιδί μου, ο πολίτης Σεραφείμ δεν αντιλαμβάνεται περί τίνος πρόκειται. Όμως, με ύφος αυτιστικό, ελπιδοφόρο και συνωμοτικό αρχικά:

«...εδώ ο Κωνσταντίνος;».

Ο υπογράφων και συνεργάτης του μόλις έφτασαν κρατήσουν ψυχραιμία τους... ο πολίτης, πάντως, δέχεται.

Παρασκευή, 13.2

Ο Καλεντερίδης δέχεται τηλεφώνο από αρχηγό ΕΥΠ, ο οποίος με οργίλο ύφος τον πληροφορεί να πάει και να πετάξει αμέσως από κατοικία Οτσαλάν διά της βίας. Ο Καλεντερίδης επικαλείται αδυναμία εκτέλεσης εντολής για πρακτικούς λόγους. Αρχηγός ΕΥΠ τον επιπλήττει και ου- κολικά τον κατηγορεί ότι στηρίζει Οτσαλάν και δεν εφαρμόζει αποφάσεις υπηρε- σίου. Μετ' ολίγον, κος Διακοφωτάκης παίρνει σε τηλεφώνο, σε οποίο «κάποιος μιλάει για Μιχάλη» ζητά κ. Καλεντερίδη.

Ο κος Καλεντερίδης προσέρχεται και σε ανοικτή ακρόαση λέγονται εξής: «Σάββα άκουσέ με, είμαι ο Τζοβάρας, είναι εδώ τρεις υπουργοί και ο αρχηγός, κρέμονται τρεις υπουργοί από σένα, το καταλαβαίνεις; Να πας αμέσως και να τον πετάξεις έξω με τη βία». Ο κος Καλεντερίδης απάντησε σε έντονο ύφος ότι δεν είναι δυνατόν να του ζητούν να κάνει τέτοια πράγματα. Τζοβάρας συνεχίζει: «Σε παρακαλώ Σάββα, πέτα τα έξω τα μουνόπανα να τελειώνουμε. Μπορείς να το κάνεις. Πρόσεξε γιατί αν δεν το κάνεις, όταν έρθεις πίσω θα σε αποστρατεύσουν. Μπορείς να το κάνεις. Είναι τρεις υπουργοί εδώ». Τελικώς συνομιλία έκλεισε με δηλωμένη θέση κ. Καλεντερίδη ότι αδυνατεί χρησιμοποιήσει βία. Λίγο αργότερα, μας τηλεφωνεί κ. Παπαϊωάννου και ζητά να «ερευνήσουμε αγορά» ώστε εξευρεθούν ντόπιοι «φουσκωτοί», δηλαδή, μπράβοι, οποίοι αναλάβουν επιχείρηση βίαιης αποχωρήσεως Οτσαλάν και συνοδών του από κατοικία. Υπογράφων απαντά ότι αυτό είναι αδύνατον. Ύστερα, δεχθήκαμε τηλεφωνήματα από κ. Παπαϊωάννου και ΕΥΠ και μας έγινε γνωστό ότι Αθήνα αποφάσισε εδώ έλευση τεσσάρων «φουσκωτών», οποίοι αναλάβουν επιχείρηση βίαιης απομακρύνσεως. Ο κος Παπαϊωάννου μάς είπε ότι θα έρθει «θίασος, ποδοσφαιρική ομάδα, οποία, εν ανάγκη «θα παίξει μπάλα». Είπε επίσης ότι στιγμή εκείνη είχε «πάνω από κεφάλι του τρεις τραγουδιστές και η κυρία Κατεχάκη», εννοώντας τρεις υπουργούς και διοικητή ΕΥΠ. Τέλος, ότι λεπτομέρειες θα μας περιήρχοντο αργότερα.

Κυριακή, 14.2

Εν τω μεταξύ κ. Διακοφωτάκης είχε επιστρέψει πρεσβεία, περί ώρα 11.30. Παρουσία κ. Καλεντερίδη δέχεται τηλεφώνημα από κ. Παπαϊωάννου, οποίος του λέγει εξής: «εντολές πρέπει εφαρμοσθούν αμέσως και κατά γράμμα. Σημείωνε ό,τι ακριβώς σου λέω. Γράφε: 1. Ποδοσφαιρική ομάδα λάβει οδηγίες ενεργήσει τάχιστα, εν ανάγκη και με βία. 2. Γιαγιά, δηλαδή Οτσαλάν, πρέπει απομακρυνθεί αμέσως. 3. Νοικιάστε του δωμάτια σε ξενοδοχείο. 4. Έστω και μέσα σε σεντόνι, να μεταφερ-

θεί με συνοδεία του σε χώρο δίπλα σε ξενοδοχείο. 5. Να τους παρατήσετε εκεί, να φύγετε αμέσως και εφεξής καμία επικοινωνία. 6. Αν χρειασθεί αφήστε τους και λίγα λεφτά. 7. Μέχρι Δευτέρα πρωί, όλα πρέπει να έχουν τελειώσει. Καλή τύχη, περιμένουμε».

Κατόπιν προφορικής εντολής κ. Παπαϊωάννου, είχε ήδη γίνει ανάληψη ποσού 12.000 δολαρίων από λογαριασμούς πρεσβείας, οποία είχαν εξαντληθεί ήδη, και είχε κατ' επανάληψιν ζητηθεί από κ. Παπαϊωάννου κατεπείγουσα αποστολή χρημάτων σε πρεσβεία.

Δευτέρα, 15.2

Υπογράφων επικοινωνεί εκ νέου με κ. Διακοφωτάκη και του ζητά λάβει έγκριση Αθηνών ώστε Οτσαλάν μεταβεί σε Ολλανδία. Κ. Διακοφωτάκης καλεί κ. Παπαϊωάννου και του θέτει ερώτημα. Σε φάση αυτή παρατηρείται ότι ενώ Κενυάτες ζητούσαν μυστικότητα, συγχρόνως, ήταν διατεθειμένοι μεριμνήσουν για ταξίδι Οτσαλάν οπουδήποτε. Κ. Παπαϊωάννου τηλεφωνά σε κ. Διακοφωτάκη και δίδει έγκριση για αναχώρηση Οτσαλάν προς Ολλανδία. Συγχρόνως του ζητά επίμονα στοιχεία αεροσκάφους και πτήσεως διότι, όπως είπε, «να μη μας έρθει ξανά καπέλλο σε Αθήνα». (...)

Κ. Παπαϊωάννου δίδει εντολή σε κ. Διακοφωτάκη όπως υπογράφων και κ. Καλεντερίδης αναχωρήσουν αμέσως από χώρο αεροδρομίου, εγκαταλείψουν συνοδούς Οτσαλάν εκεί και επιστρέψουν πρεσβεία, κόβοντας κάθε περαιτέρω επαφή με συνοδούς Οτσαλάν. Κ. Διακοφωτάκης μεταβιβάζει εντολή σε υπογράφοντα, οποίος ζητά εντολή αυτή επιβεβαιωθεί εκ νέου. Κ. Διακοφωτάκης πλησιάζει δύο διαφορετικά τηλεφώνια και υπογράφων ακούει κ. Παπαϊωάννου να επαναλαμβάνει εντολές του. Υπογράφων και κ. Καλεντερίδης παραμένουν σε χώρο αεροδρομίου. Θεωρώ σκόπιμο όπως μη αναφέρω κλίμα, οποίο επικρατούσε μεταξύ συνοδών Οτσαλάν. Κι αν ήταν δυνατόν εκτελεσθεί παρόμοια εντολή. Τελικά με ταξί επιστρέψαμε όλοι σε κατοικία και από εκεί πήγαμε σε πρεσβεία για επικοινωνία με Αθήνα.

Οι γραμμές αυτές γράφονται με κάθε επιφύλαξη – πώς ακριβώς έχουν τα γεγονότα κανένας δεν έχει ακόμα ακριβή πληροφόρηση, ό,τι περνάει στις εφημερίδες και τα ΜΜΕ ίσως να έχει μικρή ή καμιά σχέση με την πραγματικότητα, οι πληροφορίες που σωρηδόν μας κατακλύζουν είναι αντιφατικές ή αντικρουόμενες. Η εγκατάλειψη –σκόπιμη ή όχι– του μέτρου είναι φανερό, οι Έλληνες έχουν αναγκασθεί να καταταγούν σε κατηγορίες, κάποιοι για κάποιους άλλους είναι «προδότες» και άλλοι κατατάσσουν τους εαυτούς τους στη ζηλευτή τάξη των «υπερπατριωτών». Λίγα πρωτοσέλιδα μόνο παρουσιάζουν κάποια συγκρατημένη εικόνα, αρκετά δίνουν την εντύπωση άκρατης επιπολαιότητας και πολλά καταβάλλουν απεγνωσμένες προσπάθειες αλίευσης αναγνωστών, ακροατών και τηλεθεατών. Η υπερβολή κυριαρχεί, η αυτοσυγκράτηση απουσιάζει παντελώς και τα εθνικιστικά παραληρήματα βρήκαν θεόπεμπτη ευκαιρία να εκτοξευθούν και πάλι. Η επίκληση επεισοδίων του παρελθόντος, με προσπάθεια σύγκρισης μη συγκρίσιμων περιπτώσεων για να καταδειχθεί πόσο «ταπεινώθηκε» επανειλημμένα το έθνος, επαναλαμβάνονται από ανίδεους, καλής ή κακής πίστης δεν έχει σημασία, και κυκλοφορούν στην πλήθουσα και τόσο εύκολη αγορά των εντυπώσεων όπου πλασάρονται γραπτός και ηλεκτρονικός Τύπος και υπαίθριοι αυτοσχέδιοι ρήτορες. Αντιφατικά, επίσης, είναι τα δείγματα πως είμαστε γνήσιοι απόγονοι των προγόνων μας: η ρήση «παν μέτρον άριστον» έχει λησμονηθεί, ενώ η σημερινή τακτική μάς υπενθυμίζει την έντονη παρουσία της ρήσης «Έλληνες αεί παίδες».

Η σκληρή πολιτική

του Μιχάλη Γ. Παπακωνσταντίνου

Από τη μία πλευρά, εμφανίζεται στην κοινή γνώμη μία Τουρκία πανίσχυρη, η οποία κάνει περίπου ό,τι θέλει, όχι μόνο στον περίγυρό της, αλλά και σ' ολόκληρη την Ευρώπη ή την Ασία, ακόμα και στην Αμερική. Από την άλλη, κάποιοι ασυγκράτητοι πολεμοχαρείς συνιστούν περίπου επιθετικές μας πρωτοβουλίες κατά της γειτονικής χώρας που να ξεκινούν από την παροχή ασύλου και να φθάνουν ως τη στρατιωτική αναμέτρηση, παραβλέποντας –από άγνοια ή ηθελήμενα– ότι η πρώτη ενέργεια οδηγεί ή θα οδηγούσε ενδεχομένως στη δεύτερη. Απουσιάζει απολύτως η ψύχραιμη, αλλά πολύ απλή, καταγραφή της ατυχίας των περιπετειών του κούρδου ηγέτη: η Συρία τον εξανάγκασε να εγκαταλείψει το έδαφός της, η Ρωσία απαγόρευσε την παραμονή του στην αχανή της χώρα, η Ιταλία τον πρόετρεψε να μην παραμείνει στη Ρώμη ή οπουδήποτε στην επικράτειά της και τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης έδειξαν σάφές πως η παρουσία του σ' αυτά δεν ήταν επιθυμητή. Με αποτέλεσμα ο κ. Οτσαλάν να περιφέρεται ανέστιος και ανοίκειος στους ευρωπαϊκούς ουρανούς. Ός ότου κάποιοι Έλληνες, αναρμόδιοι και άσχετοι, υποκαθιστώντας κυβέρνηση και κόμματα της πατρίδας τους και αναλαμβάνοντας σοβαρότατα την άσκηση εξωτερικής πολιτικής, περίπου μονοπωλιακά, τον έφεραν με τον γνωστό ως αυτή τη στιγμή τρόπο, στο δικό μας έδαφος, αιφνιδιάζοντας την επίσημη και ανεπίσημη Ελλάδα, χωρίς να υπολογίσουν πως η αυτή έχει ήδη αρκετά προβλήματα με τη γειτονική Τουρκία. Και χωρίς να σκεφθούν πως η προσθήκη ενός ακόμα προβλήματος ούτε τις σχέσεις μας με τη γειτονική χώρα θα διευκόλυνε ούτε τη θέση της πατρίδας μας θα ωφέλουσε.

Η περίπτωση του κ. Οτσαλάν έχει δύο όψεις όπως πολλές άλλες περιπτώσεις και όπως πάντοτε κάθε νόμισμα. Ο μισός κόσμος τον θεωρεί ως ηγέτη ενός καταπιεζόμενου λαού που παλεύει επί δεκαπέντε χρόνια για την ελευθερία του και ο άλλος μισός τον χαρακτηρίζει «τρομοκράτη». Αυτή η δεύτερη θέση είναι η τουρκική, η οποία όμως υιοθετήθηκε και από πολλούς

άλλους, μεταξύ των οποίων και οι Ηνωμένες Πολιτείες και κάποια από τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Μερικά από τα οποία, μάλιστα, έχουν εκδώσει ένταλμα σύλληψής του. Αναμφιβόλως πρόκειται περί επιτυχίας της τουρκικής διπλωματίας ή της τουρκικής προπαγάνδας ή των τουρκικών μυστικών υπηρεσιών. Βρέθηκε η Τουρκία με συμμάχους και δεν κομίζω γλαύκα ες Αθήνας αν πω πως σε κάθε αντιμετώπιση –στρατιωτική ή διπλωματική– κερδίζει μάλλον εκείνος που έχει συμμάχους. Δεν πρόκειται, συνεπώς, περί πανίσχυρης Τουρκίας σ' αυτή την περίπτωση αλλά για σύμπτωση ή υιοθέτηση των τουρκικών θέσεων από πολλούς, ίσως από τους πιο πολλούς.

Τι άλλο θα μπορούσε να κάνει η Ελλάδα παρά να προσπαθήσει να πείσει τον κ. Οτσαλάν να εγκαταλείψει το ελληνικό έδαφος; Ελληνικό έδαφος αποτελεί, φυσικά, και οποιαδήποτε πρεσβεία μας στο εξωτερικό. Σ' αυτή την περίπτωση έγιναν λάθη, ίσως τραγικά λάθη, που ομολογήθηκαν και από την ίδια την κυβέρνηση. Θα είμαστε όλοι σε θέση να κρίνουμε πώς και από ποιους κατανέμονται μετά την έκδοση του δικαστικού πορίσματος και εκείνου της εξεταστικής των πραγμάτων επιτροπής της Βουλής.

Οτιδήποτε λεχθεί πριν από αυτά τα δύο πορίσματα θα ήταν και παρακινδυνευμένο και επιπόλαιο. Μόνο τότε θα μπορεί και θα πρέπει να ασκηθεί κριτική.

Υπάρχουν, όμως, δύο σημεία στα οποία μπορούμε να εκφέρουμε τη γνώμη μας σήμερα. Το πρώτο είναι πως όταν άσχετοι και ανίδεοι ασκούν εξωτερική πολιτική ή ζημιά είναι μεγάλη – και μπορεί να είναι πολύ μεγάλη. Αποτελεί ατύχημα για τη χώρα μας που άτομα, σύλλογοι, σωματεία κάθε είδους, οργανισμοί, ακόμα και η εκκλησία συνηθίζουν να επιδίδονται σε ασκήσεις εξωτερικής πολιτικής χωρίς να το ξέρει κυβέρνηση και τα πολιτικά κόμματα.

Και δεύτερο: να πάψουμε να αυτοεξευτελιζόμαστε. Δεν ντροπιάστηκε η Ελλάδα δεν υπήρξε προδότης κανένας Έλληνας πολιτικός, μπορεί να υπήρξαν –και υπήρξαν– άτυχοι και άστοχοι χειρισμοί, αλλά, επιπλέον, ας το αντιληφθούμε: δεν παραδώσα-

τον κούρδο ηγέτη στους Τούρκους, αυτο αρνούμαι κατηγορηματικά και έτσι έπει να αισθάνονται όλοι οι Έλληνες, κυρίως, οι απληροφόρητοι που παριάνουν τους θιγέντες, πως τάχα έχει τρωί το εθνικό μας φιλότιμο, και ας αντιληθούν πως η υποκριτική επίδειξη εκ των τέρων συμπαράστασης δεν ωφελεί. Για-οι όψιμοι υποστηρικτές του κουρδικού ού δεν είχαν σκεφθεί –ή επισκεφθείν- τους κακόμοιρους Κούρδους της ατείας Κουμουνδούρου; Η Ελλάδα απέξε πως δέχθηκε όλους τους Κούρδους, πως τους περιέθαλψε –στο μέτρο πάντε των δυνατοτήτων της– είτε αυτοί εν διωκόμενοι είτε πολιτικοί φυγάδες ε οικονομικοί μετανάστες. Οι άλλες χώ-; της Ευρώπης, όπου οι Κούρδοι είναι υπληθέστεροι, τους δέχθηκαν σαν νό-α εισερχόμενους στις χώρες τους αλλο-τούς με κανονικά ξένα (τουρκικά) δια-ήρια. Εμείς δεχθήκαμε την παράνομη οδό τους, χωρίς διαβατήρια ή άλλα σχε-ί έγγραφα. Έχουμε δείξει τον ανθρω-μό μας και, μάλιστα, έντονα και επα-λημμένα. Ότι τάχα τους εξοπλίζουμε τους εκπαιδεύουμε είναι πολύ μακριά ή την πραγματικότητα, αποτελεί κακό-ιλο και απαράδεκτο εφεύρημα. Η-άδα –και άσχετα από κόμματα και κυ-νήσεις– από τα αρχαία χρόνια θεω-σε τους ικέτες σεβαστούς, τους περιέ-πτε και τους βοηθούσε με κάθε τρόπο. δεν αλλάξαμε συμπεριφορά σ' αυτό το-είο σ' όλη τη μακραίωνη ιστορία μας. αφορετική είναι η περίπτωση του ηγέ-του PKK. Στη συμπεριφορά μας πρω-υσα θέση έχει η μέριμνα για την προά-τη και την προώθηση των εθνικών μας φερόντων. Πρώτα η Ελλάδα μας και-ερα όλοι οι άλλοι. Θεμιτό για τον κ.-αλάν και αναμενόμενο να επιδιώξει-έχει την Ελλάδα ως ορμητήριο των-ων του. Ακόμα και να προκαλέσει, με-ραστηριότητές του, ένοπλη ρήξη μετα-λλάδας και Τουρκίας. Εμείς οι Έλλη-τι λέμε πάνω σ' αυτό το θέμα; Ασφα-κανένας δεν έχει αντίρρηση να πολε-ουμε αν θίγεται η ανεξαρτησία μας ή η-φική μας ακεραιότητα. Αρκετά έχει-υρδοποιηθεί» η εξωτερική μας πολιτι-πό ενέργειες ανεύθυνων. Σε σημείο-να ξεχνούμε τα πραγματικά μεγάλα-θέματα. Τα μεγάλα θέματα της Ελλά-ένα από τα οποία είναι οι εξελίξεις-Κόσσοβο. Αν συνεχισθεί η έκρηξη που-ρχει αυτή τη στιγμή και αν ενταθεί και-άσει στο καινούργιο κράτος των Σκο-ι, όπου υπάρχει σημαντική αλβανική

μειονότητα, τι οφείλουμε να περιμένουμε;

Με την αμετροέπεια και την τάση προς την υπερβολή που μας διακρίνει ακούστηκαν και πολλά ευτράπελα. Πολιτικοί και δημοσιογράφοι μίλησαν για «παραδοσιακούς» φίλους και συμμάχους. Πότε, αλήθεια, υπήρξαμε «σύμμαχοι»; Αν ανατρέξουμε στην παλιά εποχή και αν δεχθούμε πως οι σημερινοί Κούρδοι είναι απόγονοι των Καρδούχων της αρχαιότητας, ας θυμηθούμε την πορεία των μυρίων προς τη θάλασσα ή την εκστρατεία του Μεγάλου Αλεξάνδρου κατά τη διάβασή του από τη Μικρά Ασία. Στη σύγχρονη εποχή ποτέ δεν κάναμε διάκριση μεταξύ Τούρκων και Κούρδων στις πρόσφατες περιπέτειές μας και, κυρίως, στο ξερίζωμά μας από τις πανάρχαιες πατρίδες μας της Ανατολής. Σημειώνω –και πάλι με επιφύλαξη– πως, από ό,τι πληροφορούμαι, η πλειονότητα των εποίκων στην Κύπρο από την Ανατολία είναι Κούρδοι. Και προσθέτω – πάλι με επιφύλαξη: πόσους Κούρδους εκπροσωπεί το PKK; Πόσα κουρδικά κόμματα υπάρχουν; Υπάρχουν κούρδοι βουλευτές στην τουρκική βουλή; Ποιοι είναι ακριβώς οι λόγοι που ένας κούρδος ηγέτης εγκατέλειψε τον ένοπλο αγώνα που διεξήγαγε; Αληθεύει πως υπήρξαν διαφωνίες μεταξύ των κούρδων ηγετών; Γιατί τα γράφω όλα αυτά; Όχι, βέβαια, για να μεροληπτήσω κατά των Κούρδων, αλλά για να δείξω την επιπολαιότητα και την άγνοια της ιστορίας και της σημερινής κατάστασης που μας δέρνει. Όλοι οι λαοί του κόσμου είναι σεβαστοί και πρέπει να τους θεωρούμε φίλους.

Και αποδείξαμε πως δεν κάνουμε καμιά διάκριση για τους Κούρδους. Η υπερβολή, όμως, πάντοτε βλάπτει. Όπως και η άγνοια.

Να μιλήσω για την κυρία **Ντιλάν** που τόσο εύκολα και, με μοναδική απόδειξη μια τουρκική εφημερίδα, την *Χουριέτ*, επιχείρησε να μας κατασυκοφαντήσει χειροκροτούμενη από ομάδα συμπατριωτών μας; Προτιμώ να θυμίσω το φωτεινό και ψυχραιμο μυαλό του **Μίκη Θεοδωράκη**. Ο οποίος –πολύ σωστά– εξοργίστηκε. Και η αγάπη για όλους τους ανθρώπους του μεγάλου μας συμπατριώτη όπως και ο πατριωτισμός του δεν αμφισβητείται από κανέναν απολύτως.

Είμαστε ένας βαθύτατα συναισθηματικός λαός, μεσογειακοί είμαστε και πολύ ευαίσθητοι. Και, ασφαλώς, αυτό είναι προς τιμή μας. Άλλο πράγμα, όμως, είναι η πολιτική. Και θυμίζω τον Ελευθέριο Βενιζέλο και τι είχε πει εκείνος ο μεγάλος πολιτικός όταν υπέγραψε τη συμφωνία ανταλλαγής πληθυσμών το 1923 μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Είχε πει, λοιπόν, ο Ελ. Βενιζέλος, περίπου κατά λέξη: «Γνωρίζω ότι θα με αναθεματίσουν, ότι θα με καταδικάσουν εις θάνατον, ότι θα επιχειρήσουν να με δολοφονήσουν. Δεν τους κατηγορώ, διότι κινούνται από συναισθηματισμόν. Εγώ, όμως, είμαι πολιτικός και δεν μου επιτρέπεται να κατέχομαι από συναισθηματισμούς».

Είναι σκληρή η πολιτική. Αλλά αυτή είναι. Και σημαίνει ανάληψη ευθύνης. Όλα τα άλλα είναι καλά και ωραία, αλλά δεν είναι πολιτική.

Το «τρομοκρατικό» συνέδριο του ΠΑΣΟΚ είναι ante portas. Από καιρό προετοιμάσαμε τον σχετικό φάκελο με άρθρα και αναλύσεις που στοχεύουν να δώσουν τόσο το ιστορικό βάθος του κυβερνώντος κόμματος όσο και τη σημερινή του φυσιογνωμία.

Ζητήσαμε συνεντεύξεις από εκείνους που αποτελούν σήμερα τους δύο πόλους περί τους οποίους συσπειρώνεται το ΠΑΣΟΚ: Πρώτα από τον πρόεδρο του Κινήματος, τον πρωθυπουργό κ. Κ. Σημίτη, αλλά και από τον υπουργό Άμυνας κ. Απόστολο Τσοχατζόπουλο. Ο υπουργός παρά τω πρωθυπουργώ κ. Γ. Πασχαλίδης μας απήντησε ότι «σήμερα είναι αντικειμενικώς αδύνατο» να μας παραχωρήσει συνέντευξη ο κ. Σημίτης. Ήταν Τρίτη 16.2 και ο πρωθυπουργός, «πυρέστων», παρέμενε στο σπίτι του και απείχε από την Βουλή.

Ο υπουργός Άμυνας μας δέχτηκε στο υπουργείο την Δευτέ-

ρα 8.3.99 και μπορέσαμε στη διάρκεια της συνάντησης να συζητήσουμε πολλά. Κάποτε διακόπταμε την καταγραφή στο μαγνητόφωνο, κάποτε πάλι συνεχίζαμε. Σήμερα δημοσιεύεται στις σελίδες αυτές το πρώτο μέρος της συνέντευξης που παραχώρησε στο ΑΝΤΙ ο Άκης Τσοχατζόπουλος. Πολλά από τα θέματα που συζητήθηκαν –κυρίως εκείνα που αφορούν το υπουργείο Άμυνας– θα δημοσιευτούν στο επόμενο τεύχος.

Η προβολή –μετά μία τριετία, όπως παρατήρησε και ο ίδιος ο κ. Τσοχατζόπουλος– από το συγκρότημα Λαμπράκη με την συνέντευξη στο ΒΗΜΑ της 7.3 και η συνέντευξη στον Θ. Ρουσόπουλο στο ΜΕΓΑ έδωσαν την εικόνα πως ο υπουργός Άμυνας ετοιμάζεται για πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ και ίσως για πρωθυπουργός. Έτσι, όπως ήταν φυσικό, αρχίσαμε τη συζήτηση απ' αυτό:

«Κρίσιμη η στιγμή για το ιδεολογικό και πολιτικό πρόσωπο του ΠΑΣΟΚ»

ΑΝΤΙ: Μήπως σας ετοιμάζουν για τον επόμενο πρωθυπουργό; Λέω «ετοιμάζουν» γιατί συνήθως έτσι γίνεται...

Α. ΤΣΟΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ: Δεν νομίζω ότι σήμερα υπάρχουν τέτοιες προϋποθέσεις διότι σε μία περίοδο έντασης, όπως αυτή που περνάμε, ο κόσμος είναι πιο επιφυλακτικός και πολύ πιο απαιτητικός. Επομένως, δύσκολα θα δεχθεί καταστάσεις που δεν εγκρίνει.

• Διαφωνώ...

— Στις δύσκολες στιγμές υπάρχει μεγαλύτερη δυνατότητα απήχησης και επιρροής του κόσμου.

• Μα δεν υπάρχει συμμετοχή στα κόμματα.

Πώς είναι τα γραφεία; Πηγαίνει κόσμος;

Κυρίως τα επαγγελματικά στελέχη πηγαίνουν και διαβάζουν εφημερίδες, πίνουν τον καφέ τους κ.λπ.

— Επιμένω στην άποψή μου, διότι τα κόμματα είναι εκείνα που θα επιλέξουν σύμφωνα με τις αποφάσεις τους εκείνον που θα προτείνουν ως πρωθυπουργό. Θα προτείνουν όποιον έχει τη μεγαλύτερη απήχηση στην

κοινή γνώμη, αλλιώς δεν θα περάσει η πρότασή τους. Κανένα κόμμα δεν θέλει να πάει σε εκλογές και να χάσει.

• Φαίνεται ότι εσείς «περνάτε» στην κοινή γνώμη...

— Σύμφωνα. Αυτή τη στιγμή, σήμερα, η κατάσταση είναι καλύτερη.

• Γιατί, λοιπόν, να μην σας διαλέξουν;

— Η πρόταση θα γίνει από τα κόμματα προς το λαό. Εάν δεν έχεις απήχηση στο λαό πώς θα σε προτείνουν; Αφού ο λαός είναι εκείνος που θα ψηφίσει.

Έχουμε, όμως, χρόνο μπροστά μας. Το σκέφτηκα και το βασάνισα πολύ το θέμα πριν από τρία χρόνια· το '96 βρεθήκαμε μπροστά σε ένα ενδεχόμενο, με αρκετά καλές πιθανότητες να αποκτήσουμε αυτή τη θέση. Επειδή ακριβώς πλησιάσαμε κοντά, μπορώ να σου πω τώρα ότι έζησα το ίδιο άνετα, το ίδιο ευχάριστα και χωρίς αυτή τη θέση. Δεν είναι βραχνάς που με πιέζει, δεν με βασανίζει.

• Εύχομαι να είναι αυτές όλες οι φιλοδοξίες ενός ανθρώπου που εκλέγεται βουλευτής, εν

συνεχεία γίνεται υπουργός... Εύχομαι, στο τέλος, να καταλήξετε και πρόεδρος της Δημοκρατίας...

— Να 'σαι καλά.

ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

• Έχουμε μπροστά μας την προοπτική του συνεδρίου. Θέλω να αρχίσουμε με πολιτικά και ιδεολογικά θέματα. Σε έρευνα που έγινε το 1996 αναφέρεται ότι ο μέσος όρος των στελεχών του ΠΑΣΟΚ αυτοτοποθετείται στην Αριστερά, ενώ τοποθετεί το κόμμα όπου ανήκει δεξιότερα από τον «δικό του χώρο». Μάλιστα, έκαναν και κάποιες εκτιμήσεις τα στελέχη του ΠΑΣΟΚ, σύμφωνα με τις οποίες αξιολογούνται υπόλοιπα κόμματα, σε κλίμακα «αριστερά-δεξιά». Λέγουν, για παράδειγμα, λοιπόν ότι ο Συνασπισμός τοποθετείται δεξιότερα του ΠΑΣΟΚ.

Αυτή είναι η ιδέα που είχαν τα στελέχη του ΠΑΣΟΚ για το κόμμα τους. Αυτά συνέβαιναν το '96. Αυτή τη στιγμή δεν ξέρουμε πώς αυτοτοποθετούνται. Αφού

ούν τα στελέχη του ΠΑΣΟΚ ότι
κονται αριστερά στο πολιτικό φάσμα,
καρωτηθούμε τι είναι σοσιαλισμός;
ερίχει την έννοια της αλληλεγγύης, της
ονικής πρόνοιας; Ας μιλήσουμε για
αλληγγύη, για συμμαχίες με
πιεζόμενα κινήματα. Έχουμε ακούσει
από το ΠΑΣΟΚ... Ο Ανδρέας
ανδρέου είχε φτάσει να συμπεριλάβει
και τον Αμίν Νταντά στις αντι-
καλιστικές δυνάμεις...

βλέπετε εσείς αυτή τη στιγμή την σχέση
σοσιαλιστικής Ελλάδας με τα διάφορα
ευθερωτικά κινήματα; Δεν
έρομαι στο Κουρδικό, υπάρχουν αυτή
γμή προβλήματα που μας περιζώνουν
αλκάνια και στη Μέση Ανατολή.
με γυρίσει την πλάτη σε όλα αυτά; Με
εολογία που εμφορείται το μέλος του
ΟΚ, όλα αυτά πώς τα έχετε αρνηθεί;
είναι εύκολο να μας πείτε ότι τα έχου-
αρνηθεί.

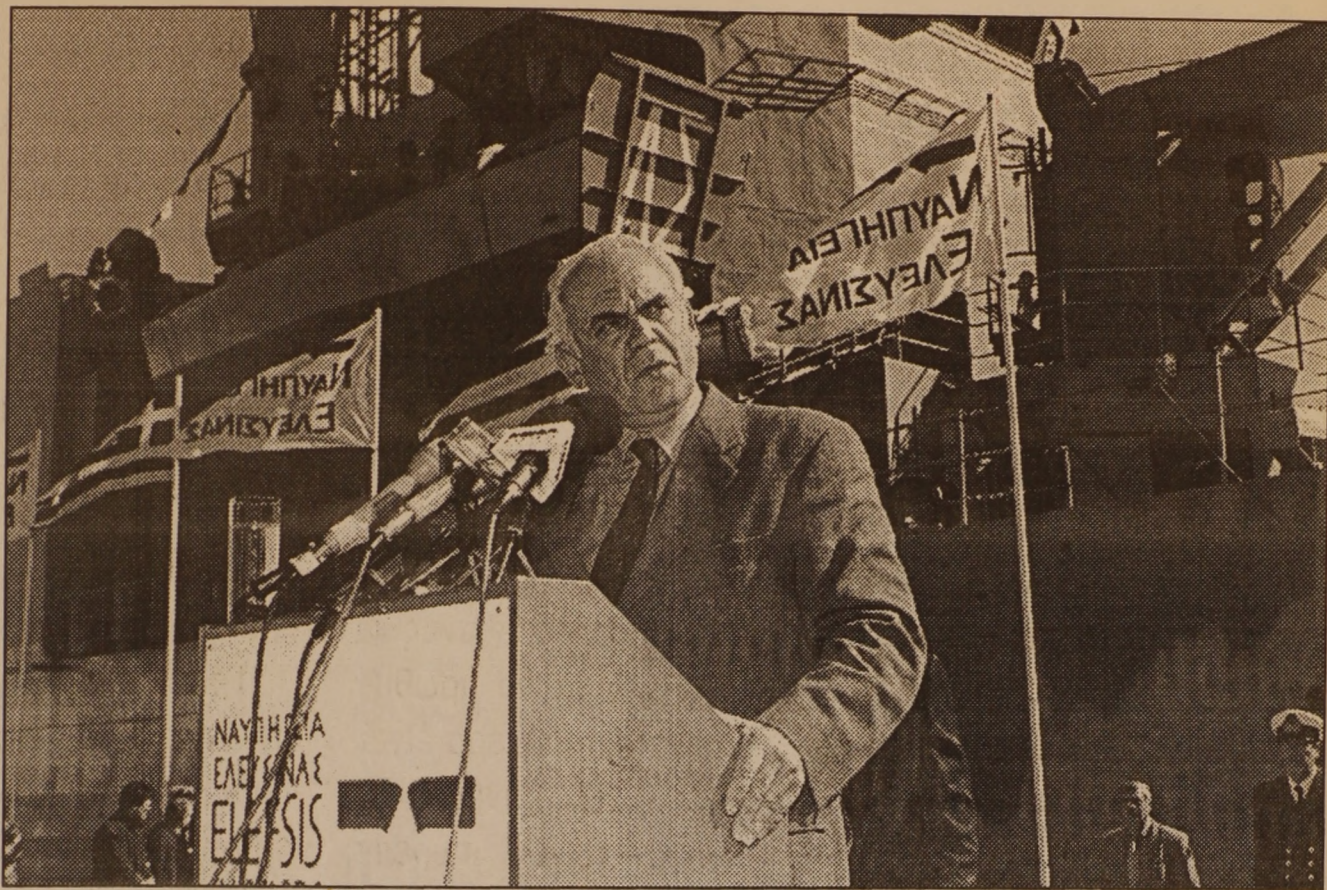
το άλλο όμως δεν είναι εύκολο να
είτε ότι δεν τα έχετε απαρνηθεί.

και πολύ κρίσιμο θέμα το πού βρίσκε-
εολογικά και πολιτικά το ΠΑΣΟΚ σή-
Νομίζω ότι μόνο αν απαντήσει κανείς
κρίνει σε αυτό το ερώτημα, μπορεί
αντήσει και στα άλλα ερωτήματα τα
θέσατε σχετικά με τα απελευθερωτι-
νήματα στις χώρες του τρίτου κόσμου

Σημίτης τοποθετήθηκε εναντίον των
ευθερωτικών κινήματων.

τό πότε το είπε; Τώρα πρόσφατα; Δεν
λάμαι. Αυτό που εγώ θέλω να αναρω-
είναι τι υπερισχύει σήμερα στη σημε-
Ευρώπη όπου και βρισκόμαστε. Στην
που έχουμε μπει τίθενται διάφορα
ήματα. Ποια είναι η ιδεολογία του δη-
ατικού σοσιαλισμού; Και η δική μου
ηση είναι ότι και στη σημερινή εποχή,
ο 2000, οι βασικές αξίες του δημοκρα-
σοσιαλισμού για ελευθερία, ισότητα,
ευκαιρίες, δικαιοσύνη, αλληλεγγύη,
νική συνοχή, παραμένουν αμετάβλη-
σταθερές. Αυτό είναι το ζητούμενο
α κόμματα που θέλουν να αυτοπροσ-
ονται ως εργατικά, σοσιαλιστικά, σο-
ημοκρατικά και γενικότερα δημοκρα-
όμματα της Ευρώπης. Και το ΠΑΣΟΚ
αι σε αυτήν την κατεύθυνση. Όπως
α ευρωπαϊκά κόμματα, έτσι και το
ΟΚ είναι σήμερα προσαρμοσμένο να
νήσει και να προσεγγίσει τις νέες πο-
ς που θα οδηγήσουν στην επιβεβαίω-
των των βασικών αρχών στη σημερινή
ρία.

ς πολιτικές! Προχθές σχολιαζόταν ότι

η Δεξιά δεν είχε ποτέ καλύτερο ηγέτη από
τον Σημίτη...

— Με τις νέες πολιτικές θα πω τι εννοώ εγώ:
Το ΠΑΣΟΚ θα πρέπει να αναπλάσει νέες
πολιτικές. Τα 25 προηγούμενα χρόνια, ο νε-
οφιλελευθερισμός και ο νεοσυντηρητισμός
καθιερώθηκαν ως η κυρίαρχη αντίληψη
στην οικονομία και την ανάπτυξη. Όλα όσα
έγιναν ποια συνέπεια είχαν; Ουσιαστικά
αναγορεύτηκε η αγορά ως το κυρίαρχο
στοιχείο. Επιμερίστηκε η άνιση εξέλιξη με-
ταξύ εργασίας και κεφαλαίου. Πλήρωσε η
μεγάλη μάζα των πολιτών με την ανεργία,
με την έλλειψη απασχόλησης, με το μειωμέ-
νο εισόδημα, με την έλλειψη κοινωνικής
προστασίας. Ιδεολογικά μιλώ αυτή τη στιγ-
μή. Από την άλλη, έρχονται σήμερα οι ευ-
ρωπαϊοι σοσιαλιστές και λένε «αυτή την κα-
τάσταση θέλουμε να την αλλάξουμε, το θέ-
λουν οι λαοί της Ευρώπης, γι' αυτό άλλωστε
μας εξέλεξαν». Υπάρχουν σοσιαλιστικές
κυβερνήσεις, έχουμε 13 σοσιαλιστές πρω-
θυπουργούς... Αυτοί τώρα καλούνται να αλ-
λάξουν την πορεία επιβεβαιώνοντας τις αρ-
χές του σοσιαλισμού, του δημοκρατικού σο-
σιαλισμού, του εργατικού κινήματος, του
προοδευτικού κινήματος. Πώς θα γίνει, αυ-
τό είναι το κρίσιμο θέμα. Τι ζητάτε από αυ-
τές τις νέες πολιτικές πλειοψηφίας; Να πε-
τύχουν, να κάνουν όλα αυτά που δεν έκανε
ο νεοφιλελευθερισμός. Να αντιμετωπιστεί
η ανεργία, να επιτευχθεί κοινωνική συνοχή,
αλλά συγχρόνως να έχουμε και σταθερότη-
τα, ανάπτυξη, διεύρυνση του πλούτου.

Τι ζητάτε από αυτούς; Ζητάτε, χωρίς να τι-
ναχθεί στον αέρα η σταθερότητα της οικο-
νομικής πολιτικής, χωρίς να φεύγουν τα ελ-
λείμματα, χωρίς να φεύγει ο πληθωρισμός,

χωρίς να φεύγουν τα επιτόκια, να μπορέ-
σουν να προωθήσουν πολιτικές που θα αντι-
μετωπίσουν την ανεργία, τις κοινωνικές
ανάγκες. Να ανακτηθεί η κοινωνική συνο-
χή, να βελτιωθεί η ανακατανομή του εισο-
δήματος. Αυτό ζητείται σήμερα. Έρχομαι
να αναρωτηθώ, είναι εφικτό αυτό;

Εγώ λέω ναι. Αυτό που έκανε ο Κλίντον
στις ΗΠΑ, που ενώ αναγκάστηκε να μηδε-
νίσει το έλλειμμα του προϋπολογισμού, εν
συνεχεία δημιούργησε, για πρώτη φορά με-
τά τον Ρηγκανισμό —που ήταν η κατεξοχήν
νεοφιλελεύθερη περίοδος της Αμερικής—
θέσεις εργασίας και ανέβασε το εισόδημα
και αντιμετώπισε τα όρια της φτώχειας ακο-
λουθώντας μία νέα μέθοδο, δηλαδή την ελα-
στικότητα της εργασίας.

• Μην το ωραιοποιούμε τώρα· όλοι
γνωρίζουμε ότι υπάρχει στην Αμερική
μεγάλη ψαλίδα...

— Ναι, αλλά έναντι του Ρηγκανισμού
ο Κλίντον έχει επιτυχία, δεν μπορεί να το
αμφισβητήσει κανείς, διότι έκανε
κοινωνική πολιτική, έδωσε δουλειά, διότι
μπορεί να μην είναι η απασχόληση
ημερήσια, αλλά έδωσε μερική
απασχόληση, δημιούργησε κάποια
πράγματα τα οποία τώρα όλοι τα
αναγνωρίζουν.

• Απασχολήσιμοι... Καλά, ο Κλίντον δεν
έχει και τον πόλεμο των άστρων, κυριαρχεί,
όμως, στην παγκόσμια αγορά...

— Σύμφωνα, εγώ σας λέω ότι έδωσε στον
αμερικανικό λαό κάποια αγαθά που δεν εί-
χε δώσει ο Ρήγκαν. Πάμε τώρα στην Ευρώ-
πη. Καλούνται οι σοσιαλιστές σήμερα να
πουν, ο δημοκράτης ή ο συντηρητικός Κλί-
ντον, ο κεντρώος, κατάφερε και πέτυχε κά-

ποια αποτελέσματα και οι σοσιαλιστές δεν θα πετύχουν; Δεν θα τα καταφέρουμε; Τώρα, λοιπόν, αρχίζουν τα δύσκολα για μας, όπως ρωτήσατε προηγουμένως.

Οι βασικοί εκφραστές των σοσιαλδημοκρατικών και σοσιαλιστικών κομμάτων και οι αρμόδιοι στα αναπτυξιακά, είτε είναι πρωθυπουργοί είτε υπουργοί Εθνικής Οικονομίας, προχωρούν αυτή τη στιγμή σε μία διαφορετική προσέγγιση, στον τομέα της ανάπτυξης της οικονομίας. Παρ' όλο που έχουμε σύμφωνο σταθερότητας, παρ' όλο που έχουμε κεντρική τράπεζα που λέει «κύριοι ο πληθωρισμός είναι ελεγχόμενος, δεν φεύγει δεκάρα», παρ' όλο που έχουμε την υποχρέωση σύμφωνα με τους όρους του Άμστερνταμ και του Μάαστριχτ να μην ξεφεύγουμε το 2% και το 2,5% ως μέσον όρο του πληθωρισμού, λένε θα προωθήσουμε και εμείς τώρα, μέτρα και πολιτικές όπως τον συντονισμό των οικονομικών πολιτικών, την ενοποίηση της φορολογίας.

• Δεν παίρνω συνέντευξη από τον υπουργό Οικονομικών, αλλά από τον υπουργό Εθνικής Άμυνας...

— Όμως καλούμαστε οι σοσιαλιστές να πετύχουμε την ανάπτυξη με κοινωνικό πρόσωπο...

• Καλά, γνωρίζω ότι παίρνω συνέντευξη από τον μέλλοντα πρωθυπουργό, ο οποίος οφείλει να έχει κατά νου και άλλα πράγματα. Συγγνώμη όμως, κάποτε ο ελληνικός λαός ψήφισε το ΠΑΣΟΚ με κάποιο διαφορετικό πρόγραμμα...

— Το πρώτο πράγμα που ζητεί σήμερα ο κόσμος από ένα σοσιαλιστικό κίνημα στην Ευρώπη είναι: «θα μπορέσει να απαντήσει στα προβλήματα της ανεργίας, της απασχόλησης, της κοινωνικής συνοχής; Τα έχω ανάγκη αυτά και έχω πληρώσει το κόστος με τον νεοφιλελευθερισμό». Το δεύτερο —επειδή με ρωτήσατε και για τα ιδεολογικά ζητήματα— οι αρχές κρίνονται από τα αποτελέσματα της πολιτικής μας. Εγώ πήγα πέρα από τις διεθνείς σχέσεις, από όπου ξεκινήσατε, γιατί πιστεύω ότι αν δεν αποδείξεις στην οικονομία που εφαρμόζεις τις ιδεολογικές σου αρχές, τότε ακολουθείς νεοφιλελεύθερη πολιτική.

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

• Δεν είναι τόσο τα κινήματα, είναι μια απελπισία που κυριαρχεί στις χώρες του τρίτου κόσμου. Έχετε ταξιδέψει, έχετε πάει στην Ασία, στην Αφρική, έχετε πάει στη Μέση Ανατολή, έχετε πάει και στα Βαλκάνια. Τι κάνουμε σήμερα εμείς; Χτίζουμε ένα φρούριο; Βρισκόμαστε στην Ευρώπη και δεν μας νοιάζει τι συμβαίνει

γύρω μας;

— Σε καμία περίπτωση. Το ΠΑΣΟΚ δεν είναι μόνο του πια, είναι ταγμένο στη σοσιαλιστική διεθνή, στο δημοκρατικό ευρωπαϊκό σοσιαλιστικό κόμμα. Και οι δύο αυτοί φορείς των σοσιαλιστικών και δημοκρατικών κομμάτων όλης της Ευρώπης —και ιδιαίτερα της σοσιαλιστικής διεθνούς— έχουν κάποιες κατευθύνσεις όσον αφορά την εφαρμογή της διεθνιστικής αλληλεγγύης και στο πλαίσιο αυτής της πολιτικής είναι αλληλέγγυοι. Έχουν επαφές, στο πλαίσιο της σοσιαλιστικής διεθνούς, με μία σειρά από κόμματα και κινήματα του τρίτου κόσμου.

Πρέπει να πω, βέβαια, ότι το ΠΑΣΟΚ ιστορικά, όταν ξεκίνησε επί Ανδρέα Παπανδρέου, ανέπτυξε αυτόνομα δικές του

Είναι εφικτό. Μπορεί να συνδυαστεί η σταθερότητα της οικονομίας με την πολιτική κοινωνικής προστασίας. Ανάπτυξη με κοινωνικό πρόσωπο

επαφές, δεν περίμενε να το γνωρίσει η σοσιαλιστική διεθνής για να επικοινωνήσει με αυτά τα κινήματα. Έτσι λοιπόν εκείνον τον καιρό αναπτύξαμε σχέσεις με τα κινήματα του Αραβικού Έθνους, ανακαλύψαμε εκείνα της Νότιας Αμερικής, το κίνημα των Σαντινίστας, το Πολισάιρο, μια σειρά από κινήματα σε όλον τον κόσμο —είχαμε ήδη τις δικές μας επαφές.

Όλα αυτά ήταν ενταγμένα σε μια στρατηγική, στο πλαίσιο του διπολισμού που υπήρχε τότε στη δεκαετία '80. Μην ξεχνάμε ότι η εποχή έχει αλλάξει ριζικά σήμερα. Τότε, στον διπολισμό που κυριαρχούσε, η Ελλάδα κρατούσε τη δική της αυτόνομη στάση, συνεργαζόμενη και αναπτύσσοντας σχέση με κινήματα του τρίτου κόσμου και επιβεβαίωνε την αυτόνομη στάση της. Συγχρόνως, προσπαθούσε να αναπτύξει σχέσεις και με τα δύο μπλοκ, και —όπως θυμάστε— με τη Σοβιετική Ένωση τότε το ΠΑΣΟΚ είχε πολύ καλές σχέσεις, και με το μπλοκ του υπαρκτού σοσιαλισμού και με την DDR...

Την ίδια στιγμή προσπαθούσε, χωρίς επιτυχία όμως, να φτιάξει τις σχέσεις του με τις ΗΠΑ, διότι οι σχέσεις του ΠΑΣΟΚ με τις ΗΠΑ χρωματίστηκαν αδιαμφισβήτητα από την απόρριψη, την αρνητική στάση των ΗΠΑ έναντι του Ανδρέα Παπανδρέου. Οκτώ χρόνια πρωθυπουργός και δεν τον κάλεσαν ποτέ. Και όχι μόνον αυτό. Μας κατηγορήσαν ως τρομοκράτες το '85, θυμάστε την περίπτωση του αεροδρομίου του Ελληνικού, στις σχέσεις μας με την Συρία και τα λοιπά και τα λοιπά. Άρα πληρώσαμε την αυτόνομη στάση μας, η οποία επιβεβαιώθηκε κυριολεκτικά εκείνη τη δεκαετία με το θέμα των Παλαιστινίων. Διότι εμείς προσφέραμε τότε μεγάλη βοήθεια στον Αραφάτ, τον στήριξαμε στον αγώνα του και στις αντιπαροθέσεις του, φέραμε εδώ χιλιάδες Παλαιστίνιους.

• Χιλιάδες Παλαιστίνιους ναι και έναν Κούρδο δεν μπορέσατε να προστατεύσετε;

— Αυτό αν θέλετε είναι ένα θέμα που θα σας πω πολύ απλά...

• Να σας θυμίσω και κάτι άλλο σχετικά με το Κουρδικό. Το Κουρδιστάν, όπως πολύ καλά γνωρίζετε, δεν είναι μόνο ένα κομμάτι της Τουρκίας, είναι και κομμάτι από το Ιράν και κομμάτι από το Ιράκ, και κομμάτι από τη Συρία. Στο υπουργείο Εξωτερικών δεν υπάρχει ούτε μία διεύθυνση που να ασχολείται με το Κουρδικό συνολικά. Το μόνο που υπάρχει είναι κάποιο «κουρδικό κλιμάκιο» στην ΕΥΠ... Το PKK δεν είναι το συνολικό κουρδικό κίνημα. Είχα πάρει κάποτε μια συνέντευξη από τον Ταλαμπανί, ο οποίος μου έκανε έντονα παράπονα για τον Ανδρέα Παπανδρέου, πως όταν βρισκόταν στην Στοκχόλμη, ως καθηγητής, ήταν φίλος με τους Κούρδους και όταν ήταν πρωθυπουργός, και του έστελναν γράμματα, αυτός δεν απάντησε ποτέ. Στη συνάντηση στο Παρίσι στο πλαίσιο σοσιαλιστικής διεθνούς και εσείς δεν δεχθήκατε...

— Ποιον, τον Ταλαμπανί;

• Ναι!

— Και με τον Ταλαμπανί και με τον Μπαρζανι συναντήθηκα και γνωρίστηκα και με τους δύο...

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΟ ΚΟΥΡΔΙΚΟ

• Είναι αλήθεια ότι δεν έχουμε διαμορφωμένη πολιτική για θέματα τόσο πολύπλοκα όπως το Κουρδικό. Μέσα στο Κουρδικό είναι και το PKK. Γιατί μας ενδιαφέρει το PKK; Γιατί το PKK είναι στο τμήμα του Κουρδιστάν στην Τουρκία. — Αυτή τη λογική «ο εχθρός του εχθρού μου είναι δικός μου φίλος» έρχεται από τον λαό...

, τον οποίο δεν δέχομαι και δεν τον
ποτέ.

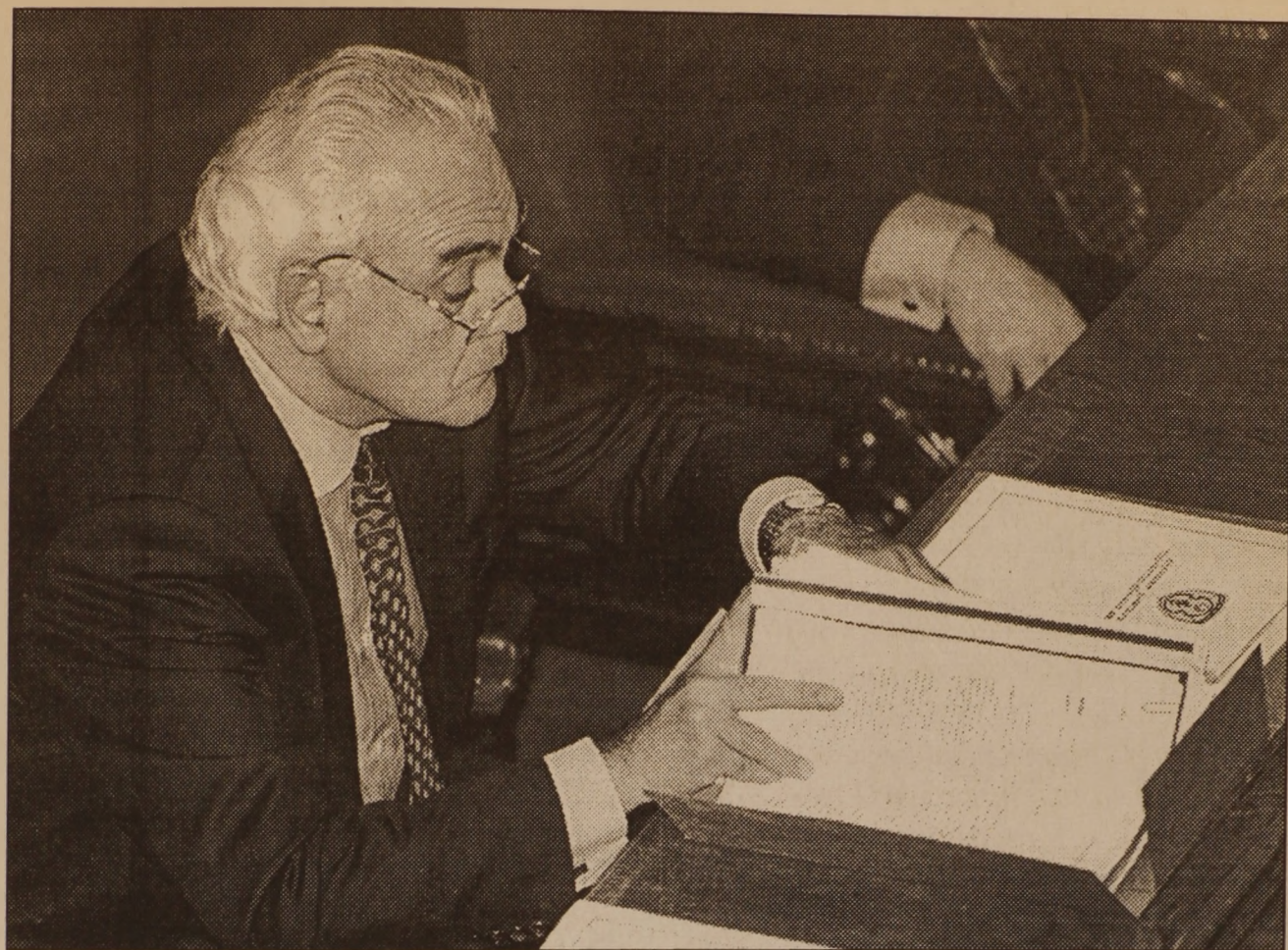
ως αυτή η λογική έχει υιοθετηθεί από
της πολιτείας...

... στην ΕΥΠ, λόγου χάριν;

«Ξέρω από ποιον, πάντως από μας όχι.
Π δεν ξέρω, δεν την παρακολουθώ,
... τι κάνει. Ούτε μπορώ να απολογη-
... το τι κάνει ή δεν κάνει η ΕΥΠ. Εκεί-
... θέλω να σας πω είναι ότι το υπουρ-
... μιννας, το οποίο έχει σταθερά και μό-
... κέντρα χειρισμού ανάλυσης κρίσεων,
... κολουθεί το κουρδικό θέμα ως έναν
... ους βασικούς παράγοντες επηρεα-
... μίας ολόκληρης περιοχής. Γεωπολιτι-
... γεωστρατηγικά, το δικό μας υπουρ-
... εν κινείται ούτε μόνον στο πλαίσιο
... ιεθνών οργανισμών στους οποίους
... τέχουμε –είτε είναι οργανισμοί
... μίας είτε είναι οργανισμοί ειρήνης–
... είμαστε υποχρεωμένοι και από μόνοι
... α παρακολουθούμε καθημερινά τις
... εις σε αυτή την ευρύτερη γεωπολιτική
... ή που λέγεται Ανατολική Μεσόγειος,
... Ανατολή, Μαύρη Θάλασσα, Καύκα-
... αλκάνια.

... ουρδικό έχει μια ξεχωριστή θέση για
... γους: Πρώτον, διότι μετά τον πόλεμο
... όλπου και την σύγκρουση της Διε-
... κοινότητας με το Ιράκ, εκ των πραγ-
... διαμορφώθηκε στην περιοχή του βό-
... Ιράκ, υπό τον έλεγχο της Νατοϊκής
... ορίας, ένα κουρδικό κράτος. Όπως
... έγινε μια σοβαρή προσπάθεια επίλυ-
... π προβλήματος των Κούρδων του
... ου εκπροσωπούνται από τον Ταλα-
... και τον Μπαρζανί. Άρα το γεγονός
... ότησης στο βόρειο Ιράκ
... την αδυναμία του Ιράκ να παρέμβει-
... ουρδικού κράτους είναι μία νέα κατά-
... η οποία παρακολουθείται από όλους
... ρχι μόνο από εμάς. Παρακολουθείται
... Ιράν, παρακολουθείται από την Συ-
... παρακολουθείται από την Τουρκία, να
... γίνεται με αυτήν την υπόθεση και
... ει.

... έβαια με βαθύτατη ανησυχία, κυρίως
... μεριά της Τουρκίας, μην τυχόν και η
... ίτηση ενός κουρδικού κράτους στα
... ί της –εκεί, δηλαδή, που σήμερα
... βγαίνει με άνεση και κυνηγά τους
... ους του PKK– μην τυχόν αυτό δημι-
... ρει ένα υπόβαθρο ενδυνάμωσης και
... ης των Κούρδων στην νοτιοανατολι-
... ρκία. Είναι ανήσυχοι και είναι αντί-
... με αυτό. Όμως από ό,τι φαίνεται, οι
... υποστηρίζουν μια τέτοια προοπτική.
... ότι στο Ιράκ, ο Σαντάμ Χουσεΐν

έχει μία ανοχή σε αυτό το θέμα, διότι το
γνωρίζει πολύ καλά. Συγκρούστηκε πολλές
φορές με τους Κούρδους στο βόρειο τμήμα
του· η ιστορία είναι γεμάτη από συγκρού-
σεις, νεκρούς και θυσίες.

Όσον αφορά τώρα εμάς, παρακολουθού-
σαμε πάντοτε το Κουρδικό, γιατί ήταν εστία
κρίσεων στην ανατολική Μεσόγειο. Το ότι η
Τουρκία έχει το πρόβλημα με τους Κούρ-
δους εντός της χώρας, είναι δεδομένο. Η
Τουρκία έχει ένα εσωτερικό πρόβλημα, δεν
έχει ανάγκη να δει το πρόβλημα των Κούρ-
δων στη γειτονική χώρα, διότι έχει μερικά
εκατομμύρια Κούρδων στην ίδια τη χώρα
και τους στερεί το δικαίωμα να χρησιμοποι-
ούν τη γλώσσα τους, να διαβάζουν, να έχουν
δικά τους σχολεία. Τραυματίζει βαθύτατα
τα δικαιώματα, τα οποία με βάση το διεθνές
δίκαιο αναγνωρίζονται παντού, ενώ την
ίδια στιγμή η Τουρκία θέλει για τους
100.000 Τουρκοκυπρίους ένα ξεχωριστό
κράτος στην Κύπρο.

Έρχεται λοιπόν τώρα και αρνείται στους
Κούρδους αυτά τα δικαιώματα. Άρα η αλλη-
λεγγύη, όχι μόνο η δική μας, αλλά και όλων
των ευρωπαϊκών λαών στις απαιτήσεις για
τα δικαιώματα αυτού του λαού είναι δεδο-
μένη. Εκείνο, όμως που εμείς δεν δεχόμα-
στε είναι να αναφέρεται η αλληλεγγύη και
τα δικαιώματα για να μας ταυτίζει η τουρκι-
κή πλευρά με την τρομοκρατία. Με την τρο-
μοκρατία συμβαίνει το εξής ενδιαφέρον· τι
είναι τρομοκρατία; Ας το ξεκαθαρίσουμε
αυτό...

• Ο κ. Σημίτης αναφέρθηκε ότι είναι και
εναντίον της τρομοκρατίας...

– Μα εναντίον της τρομοκρατίας είμαστε
όλοι. Τα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα
πέρασαν και την εποχή της τρομοκρατικής
δράσης, είτε μας αρέσει είτε όχι. Αυτή είναι
η ιστορία. Ο ίδιος ο Γιασέρ Αραφάτ δεν πέ-
ρασε από τον ένοπλο αγώνα; Όλα τα κινή-
ματα στον κόσμο, όπου και αν υπήρξαν, σε
όλες τις χώρες και της Ασίας και της Αφρι-
κής και της Ευρώπης; Όταν είχαμε εμείς εμ-
φύλιο πόλεμο θεωρούνταν τρομοκράτες η
άλλη πλευρά. Η νικήτρια δύναμη, η κυρίαρ-
χη τάξη επιβάλλει τους όρους της στην άλλη
πλευρά.

Αυτό που έχει σημασία είναι να ξεχωρί-
σουμε μεταξύ του ειρηνικού αγώνα και της
ειδικής πολεμικής και στρατιωτικής αντιπα-
ράθεσης που παίρνει και τη μορφή της τρο-
μοκρατίας. Επομένως, δεν πρέπει να μεί-
νουμε σ' αυτό το θέμα, αλλά πρέπει να
μπούμε στην ουσία του. Και η ουσία είναι
μία για μας όσον αφορά την αλληλεγγύη και
τα δικαιώματα του κουρδικού λαού. Ο ελλη-
νικός λαός θεωρεί δεδομένη την αλληλεγ-
γύη και αισθάνεται βαθύτατα πληγωμένος
γιατί –στην περίπτωση του Οτσαλάν–, ενώ
αισθανόταν την ανάγκη να προστατευτεί
αυτός ο άνθρωπος, έστω και από δική μας
ανεπάρκεια στα πρόσωπα, στα σχέδια,
στους θεσμούς, τελικά κατέληξε στα χέρια
των Τούρκων.

Τώρα ποιοι μεσολάβησαν και ποιες μυστι-
κές υπηρεσίες παρενέβησαν να γίνει αυτό,
δεν έχει σημασία.

• Δεν έχει σημασία...

– Εκείνο που έχει σημασία, και που είναι
για μας ένα βαρύτατο πολιτικό και ηθικό

πλήγμα, είναι ότι είχαμε μια τρομακτική υποβάθμιση του φρονήματος του λαού, ο οποίος αισθάνθηκε ξαφνικά ενοχοποιημένος. Είχαμε σαν αποτέλεσμα μία υποβάθμιση της ασφάλειας της χώρας μας και μία υποβάθμιση της αξιοπιστίας και του ρόλου της Ελλάδας διεθνώς, πέραν των άλλων προβλημάτων που μας δημιούργησε αυτή η υπόθεση.

Γι' αυτή την υπόθεση απαιτείται από τον ελληνικό λαό πλήρης διαλεύκανση, να χυθεί άπλετο φως. Θέλει την αλήθεια για να μπορέσει να απενοχοποιηθεί από αυτή την ιστορία. Διότι αν με καλή πίστη προσπαθείς να κάνεις κάτι και δεν σου βγαίνει λόγω ανεπαρκειών, αυτό πρέπει να το ξέρει ο κόσμος.

• *Υπάρχει η έκθεση Κωστούλα, όπου αναφέρεται κάποιο τηλέφωνο Πάναφον, με το οποίο όμως δεν μπορείς να καλείς από την Κέννα· η πρεσβεία δεν είχε να δώσει δολλάρια... Είναι κράτος αυτό, είναι υπηρεσίες αυτές; Ανεπάρκεια απλώς είναι όλα αυτά;*

— Όλα αυτά θα γίνουν αντικείμενο συζήτησης στη Βουλή σε εξεταστική επιτροπή, θα βγουν στην επιφάνεια και θα κριθούν, τι έγινε, πώς, γιατί... Το να κάνουμε κρίσεις δεν βοηθάει.

• *Γνωρίζω ότι στους Κούρδους του Ιράκ είχατε γυρίσει την πλάτη. Πηγαίνατε στο Μπάαθ του Ιράκ, τα στελέχη του ΠΑΣΟΚ, και ως φίλοι του Σαντάμ δεν δίνετε σημασία στους Κούρδους που ήταν θύματα γενοκτονίας. Μιλώ για το '88. Το ξέρατε το Κουρδικό, έτσι;*

— Το ξέραμε, αλλά δεν επισκεφθήκαμε το Ιράκ μετά το '82, που άρχισε ο πόλεμος...

• *Δεν είναι μικρό κομμάτι του ΠΑΣΟΚ ο Ναξάκης και ο Μπαντουβάς, λ.χ., που χειρίστηκαν την υπόθεση Οτσαλάν;*

— Είναι γεγονός ότι ορισμένα μέλη του ΠΑΣΟΚ, όπως ο Μιχάλης Χαραλαμπίδης, ο Σγουρίδης, ο Κηπουρός, έχουν μία ιδιαίτερη σχέση με τους Κούρδους. Τους βλέπουμε τακτικά στην Ελλάδα. Όχι μόνο το ΡΚΚ, εννοώ το Κίνημα των Εξορίστων Κούρδων στην Ευρώπη. Εννοώ οργανώσεις από τα 2 εκατομμύρια των Κούρδων στην Ευρώπη. Κατά καιρούς, κι εγώ έχω συναντηθεί με πολλές κουρδικές οργανώσεις. Όμως, βλέπω και μία διάσπαση στο χώρο τους, δεν είναι ενιαίες οι απόψεις τους. Το ΡΚΚ είναι μία κατεύθυνση που έχει επιλέξει κατά καιρούς είτε τον ένοπλο αγώνα είτε την ειρηνική δράση – και με συγκεκριμένες προτάσεις τα τελευταία ιδίως χρόνια. Η τελευταία κατάληξη, μετά την αδυναμία της Συρίας να παράσχει άσυλο στον Οτσαλάν,

ήταν η επιλογή της πολιτικοποίησης και διεθνοποίησης του Κουρδικού. Αυτό επιχείρησε ο Οτσαλάν στην Ιταλία. Όμως εκεί είδαμε τι συνέβη. Οι ευρωπαϊκές χώρες δεν άντεξαν να στηρίξουν την πολιτικοποίηση του κουρδικού ζητήματος, ίσως διότι επιχείρησε να το εκφράσει ο Οτσαλάν. Ο Οτσαλάν, ο επικεφαλής της στρατιωτικής αντιπαράθεσης, απεδείχθη ότι δεν ήταν το πλέον κατάλληλο πρόσωπο για να πολιτικοποιησει τον κουρδικό αγώνα. Αντίθετα, το Κοινοβούλιο των Εξορίστων Κούρδων και μια σειρά από άλλες προσωπικότητες που κινούνται με άνεση και ελευθερία σε όλη την Ευρώπη, είναι αυτοί που συνέβαλαν στην πολιτικοποίηση του κουρδικού αγώνα.

Αν θέλετε να είμαι πολύ ειλικρινής και, αντιδρώντας λίγο συναισθηματικά κοιτώντας προς τα πίσω στην ελληνική ιστορία,

Η τρομακτική υποβάθμιση του φρονήματος του λαού στην υπόθεση Οτσαλάν ήταν για μας ένα βαρύτατο πολιτικό και ηθικό πλήγμα

πρέπει να σας πω ότι βλέπω μία συσχέτιση με μας. Η εξέλιξη της ιστορίας του Βελουχιώτη, του οπλαρχηγού του αντιστασιακού αγώνα στη Ρούμελη, έχει ομοιότητες με την ιστορία του Οτσαλάν. Η ιστορία του Βελουχιώτη και η κατάληξή της, η αυτοκτονία του ουσιαστικά, κάπου συνδέεται με την επιλογή του Οτσαλάν. Όταν είδε τα πράγματα ότι ήταν άσχημα, προτίμησε το θάνατο από την παράδοσή του, ως μεγαλύτερη συμβολή στην πολιτικοποίηση του απελευθερωτικού αγώνα. Προτίμησε αντί να δώσει μάχες με κάποιες ξένες αρχές, προτίμησε να τελειώσει...

• *Νομίζω, ότι τώρα κάνατε μια σοβαρή παρατήρηση. Τον Άρη, ουσιαστικά τον εγκατέλειψε το ΚΚΕ και ο Ζαχαριάδης, οι δικοί του. Και το ΠΑΣΟΚ απομόνωσε και εγκατέλειψε τον Οτσαλάν.*

— Όχι, δεν είμαστε εμείς υπεύθυνοι για την τύχη του Οτσαλάν. Εμείς είμαστε μόνον ένα

επεισόδιο στην πορεία του. Από εμάς πέρασε για μερικές μέρες και έτσι ταυτίστηκαν οι τύχες μας κατά έναν περιέργο τρόπο. Αλλά πρέπει να δείτε και το άλλο. Ο ελληνικός λαός είναι από τους λίγους που εκφράστηκαν αλληλέγγυα, έντονα και δυναμικά υπέρ του κουρδικού λαού. Όμως, πρέπει να παραδεχθούμε ότι πληρώσαμε δυσανάλογα. Όλοι οι Ευρωπαίοι χαίρονται. Χθες ήμουν στη Σύνοδο Υπουργών Άμυνας και με κοιτούσαν οι περισσότεροι περιέργως και μου είπαν, μας σώσατε που δεν ήρθε το πρόβλημα στο σπίτι μας. Το δεύτερο είναι εξής...

• *Αυτό το λένε και οι Σοσιαλιστές και οι Τούρκοι. Δεν είναι όμως αυτό που λέγαμε πριν από λίγο για το θέμα της αλληλεγγύης προς άλλους λαούς...*

— Κολλούν όμως στη στρατιωτική αντιπαράθεση και σύγκρουση. Σήμερα μπήκαμε σε μία εποχή όπου οι αντιπαραθέσεις, η εξαίρεση ελάχιστες περιοχές, επιχειρούν πλέον να λύνονται με τον πολιτικό διάλογο και τον πολιτικό αγώνα. Οι ευρωπαίοι και οί κινούνται προς αυτή την κατεύθυνση.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ

• *Νομίζω ότι η Ευρώπη έχει απορρίψει τον δρόμο από τα ιδεώδη της. Δεν μιλώ για το Σοσιαλισμό, μιλώ για τον ανθρωπισμό. Τι κάνει η Ευρώπη για την Ινδία, για τους λαούς της Αφρικής; Όταν καταλάβουν αυτοί οι λαοί πόσο ωραία περνάμε εδώ, θα έχουν κάθε δικαίωμα, να έρθουν, να μείνουν στα σπίτια μας... Δεν έχουν αυτά τα δικαιώματα; Μας ζει λίγο ουτοπικό αυτό, ίσως να ακούγεται λίγο ρομαντικό, αλλά είναι ένα ζήτημα που σε λίγα χρόνια θα έχουμε να το αντιμετωπίσουμε. Μπορεί εμείς να μη ζούμε τότε, αλλά θα το ζήσουν σίγουρα τα παιδιά μας.*

— Έχετε δίκαιο, βάζοντας τη σφραγίδα της αμφισβήτησης στις συμπεριφορές που υπάρχουν σήμερα. Και οφείλονται, και την άποψή μου, στο ότι έχουμε οδηγηθεί στις απαιτήσεις της οικονομίας. Η ικανότητά μας ή το ενδιαφέρον μας να στηρίξουμε κοινωνικούς και πολιτικούς αγώνες άλλων λαών έχει δεσμευθεί απ' αυτό. Για ό,τι γίνεται στην Ευρώπη συνειδητοποιήσαμε πια, πρέπει να παρέμβουμε, διότι μας αφορά άμεσα ή έμμεσα.

Όταν δεις τις διακηρύξεις του σοσιαλιστικού και του διεθνούς σοσιαλιστικού κινήματος, θα βρεις αναφορές για χώρες του Τρίτου Κόσμου, για τα προβλήματα, για τα δίκαια, όμως στην πράξη δεν είμαστε στην εποχή που παρενέβαιναν πράγματα ανά τα κινήματα και αυτά τα γεγονότα. Σημειώνω, εποχή Μπραντ, Κράισκι...

«ξέρω αν θα ξανάρθουν αυτές οι
ές...

Επω ότι ζούμε στην σημερινή εποχή.
πάρχουν πλέον ούτε οι προσωπικότη-
ύτε οι ευαισθησίες γι' αυτές τις αξίες
ς αρχές. Ο κόσμος έγινε πλέον κάπως
εαλιστικός και πιο οικονομίστικος.

«... να κλείσουμε το Κουρδικό με
ές διευκρινίσεις. Είπατε στη χθεσινή
τευξη στο Βήμα κατά λέξη: «εμείς
με το καλύτερο που μπορούσαμε».
ίνθηκα πολύ άσχημα με αυτή τη
πωση. Και θέλω να σας ρωτήσω, εσείς
ημερωθήκατε ποτέ για την υπόθεση
λάν;

«... ν είχα καμία γνώση του γεγονότος,
οφορήθηκα την εξέλιξη όλης αυτής της
εσης με το ξέσπασμά της: ότι επίκειται
ος Κενυατών στην πρεσβεία μας στο
όμπι, διότι εκεί βρέθηκε ο Οτσαλάν
Και βέβαια, αυτό μου δημιούργησε μια
πια αντίδραση, επειδή ήμουν γνώστης
ρώτης προσπάθειας του Οτσαλάν να
στην Ελλάδα. Μας βρήκε, όταν αυτός
ίστηκε στο αεροδρόμιο του Ελληνι-
με συνεδρίαση του ΚΥΣΕΑ, του αρμο-
οργάνου. Μας δόθηκε η δυνατότητα,
σσοντας στην κανονική συνεδρίαση
δική συνεδρίαση μισής ώρας, να αντι-
ίσουμε συλλογικά αυτό το πρόβλημα
ι το λύσουμε με τον καλύτερο τρόπο.

«... ος ήταν ο καλύτερος τρόπος;
κάναμε σαφές. Πήραμε την πολιτική
ότι δεν μπορούμε να δώσουμε άσυλο
Οτσαλάν, διότι τότε το ελληνοτουρκι-
«κουρδοποιηθεί». Επομένως, του κά-
σαφές ότι θα θέλαμε να πάει σε μία
χώρα να ζητήσει άσυλο, εμείς δεν μπο-
να συμβάλουμε. Και μάλιστα βλέπα-
η Ιταλία και η Γερμανία, κατεξοχήν
; όπου και είχε πάει και είχε υποβάλει
η ασύλου, ήταν εκείνες που έπρεπε να
ίσουν τις διεργασίες, ώστε να μπορέ-
ι απαντηθεί με βάση το Διεθνές Δί-
το αίτημά του για άσυλο. Αυτή ήταν η
μας, που στηρίχθηκε...

«... ε έγινε αυτό το ΚΥΣΕΑ;

«... πώριος πρέπει να ήταν. Την πρώτη
που ήρθε. Άκουσε τις αποφάσεις μας
συγε για τη Ρωσία.

ΙΚΕΣ ΣΥΓΚΛΙΣΕΙΣ

«... ρθουμε τώρα στις δικές μας πολιτικές
ριές...

«... ορειτομαζόμαστε κάνοντας πολιτικές
α ξαναμαζέψουν τον κόσμο για να μας
ξει. Γιατί δεν ενδιαφέρεται κανείς;
ούνται πολιτικές σύγκλισης. Πολιτι-
α να πετύχουν. Γι' αυτό παίρνεις την

έγκριση από το λαό. Έχουμε ζήσει κάποιες
δεκαετίες και εδώ και σε άλλες χώρες και
έχουμε διαπιστώσει ότι η δυναμική του λα-
ού παρεμβαίνει στις εξελίξεις. Σε δημοκρα-
τικές συνθήκες η δυναμική της κοινωνίας εί-
ναι η κυρίαρχη δύναμη. Αυτή μπορεί να
οδηγήσει σε επιτυχία ή αποτυχία μια προ-
σπάθεια.

Κάνοντας πολιτικές συγκλίσεις, διευρύ-
νεις το μέτωπο των κοινωνικών δυνάμεων
και αυξάνεις την προοπτική της επιτυχίας.
Όλα τα άλλα είναι θεωρίες. Το να κάνουμε
εκλογικούς νόμους, να μιλήσουμε για τις
Συνόδους Κορυφής, να κάνουμε κόμματα
και να μην κάνουμε κόμματα, είναι θεσμι-
κές λεπτομέρειες. Η ουσία είναι κάτω, στον
πολίτη. Είσαι σε θέση να δημιουργήσεις
συμμετοχή και κινητοποίηση; Αυτό είναι το
κρίσιμο θέμα. Και διαφωνώ με ορισμένους
που νομίζουν ότι η πολιτική είναι κουτάκια,
ότι η πολιτική είναι ρυθμίσεις, ότι η πολιτική
είναι νόμοι. Η πολιτική είναι δυναμική.

• *Οι θεσμοί είναι «κουτάκια»;*

— Είναι λεπτομέρειες που έρχονται να επι-
κυρώσουν κοινωνικές και πολιτικές ανά-
γκες της κοινωνίας: Δημιούργησε πρώτα το
κλίμα. Πόσοι νόμοι έγιναν; Πόσες θεσμικές
αλλαγές δεν οδήγησαν σε τίποτα και δεν
έφεραν κανένα αποτέλεσμα; Διότι αυτοί
που έκαναν τις θεσμικές αλλαγές ή τους νό-
μους ή τις μεταρρυθμίσεις δεν σκέφτηκαν
ποτέ ότι μόνον αν κινηθεί ο πολίτης και πι-
στέψει σε αυτά όλα θα έρθει το αποτέλε-
σμα. Αυτή είναι η διαφορά μας.

• *Να σας πω και κάτι «εξωθεσμικό» που
σας αφορά. Είναι πολύ παλιά η ιστορία.
Όταν έπεσε η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ και
ανέλαβε η κυβέρνηση Τζανετάκη, οι
περισσότεροι υπουργοί αρνήθηκαν να
παραδώσουν τα υπουργεία. Θυμάστε
επίσης τα έγχρωμα ψηφοδέλτια; Κάπου όλα
αυτά καταγράφονται στη μνήμη...*

— Αυτά είναι διαχειριστικές πράξεις. Δεν
είναι θεσμοί το έγχρωμο ή το μη έγχρωμο.
Είναι διαχείριση.

• *Νομίζω ότι έχετε ανατραφεί με την
κουλτούρα του Α. Παπανδρέου την οποία,
μια άλλη φορά, όταν θα είστε
πρωθυπουργός, θα κάνουμε μία άλλη
συνέντευξη: Θα μιλήσουμε για την ιστορία
και για τον παπανδρεϊσμό...*

— Πάντως οι σχέσεις του Αντί κινήθηκαν
από ό,τι θυμάμαι από ενδιαφέρον και αγά-
πη μέχρι αντιπαλότητα. Περάσατε διάφορα
στάδια...

• *Εγώ είδα τον Ανδρέα μία φορά κατ' ιδίαν,
δύο ώρες, και γύρισα στο γραφείο και είπα,
«φτιάχνω κόμμα έχω βρει ήδη τον πρώτο
οπαδό και είναι ο Α. Παπανδρέου». Βέβαια,*

καταλαβαίνω ότι με «δούλευε» ο άνθρωπος.
Ήταν τότε αξιωματική αντιπολίτευση.

— Θυμάμαι τη δεκαετία του '70. Ο Αστέρης
Στάγκος επηρέαζε τον Αντρέα, αλλά ο
Αντρέας δεν τον «πήγαινε». Ήταν συμμα-
θητές. Ήταν ζιζάνια, ο ένας «έτρωγε» το
μάτι του άλλου, τέτοια αγάπη και μίσος μαζί
δεν έχω ξαναδεί στη ζωή μου.

• *Νομίζω ότι έχετε γαλουχηθεί με την
κουλτούρα του παπανδρεϊσμού, όπου οι
θεσμοί είναι λεπτομέρειες. Νομίζω ότι τα
περνάτε λίγο ελαφρά όλα αυτά. Αλλά
κάποτε θα δώσουμε μάχες για τους
θεσμούς.*

— Δεν είπα ότι οι θεσμοί είναι λεπτομέρειες.
Θα σας πω. Σέβομαι απόλυτα τους θεσμούς,
αλλά οι θεσμικές ρυθμίσεις, συχνά, δεν είναι
τίποτα άλλο παρά όροι διαχείρισης. Τώρα,
το αν θα είναι το ψηφοδέλτιο κίτρινο ή μπλε,
το αν θα είναι ο εκλογικός νόμος, αναλογι-
κός μεν, πλήρως ή λιγότερο πλήρως αναλο-
γικός είναι όροι διαχείρισης. Και τα έζησα
κάποτε όλα αυτά στη Βουλή σε συζητήσεις
και είχαμε με τον Γ. Γεννηματά μία διαφω-
νία, τότε σε αυτό τον εκλογικό νόμο, τον πλέ-
ον αναλογικό, που εγώ τον είχα προτείνει.
Εκείνος επέμενε με το ν+1 και εγώ με το ν,
και βέβαια δεν μου το συγχώρησε ποτέ, ότι
δεν άκουσα τη δική του άποψη να διαιρέ-
σουμε διά του ν+1 τον διαιρέτη...

Αλλά εδώ σταματάμε την συζήτηση που εί-
χαμε με τον Άκη Τσοχατζόπουλο. Στο επό-
μενο τεύχος θα δημοσιευθεί το δεύτερο μέ-
ρος της, όπου ο υπουργός αναφέρεται σε
ενδιαφέροντα θέματα που έχουν σχέση με
το υπουργείο Άμυνας.

Οι φωτογραφίες είναι
του Δημήτρη Παναγιωτόπουλου

Οι πράσινοι Χμερ του εκσυγχρονισμού

του Τάσου Παππά

Όσο πλησιάζουμε προς το συνέδριο του ΠΑΣΟΚ τόσο αποσαφηνίζεται το τοπίο σ' ό,τι αφορά τις προθέσεις και τη στρατηγική των πρωταγωνιστών αλλά και των δευτεραγωνιστών. Ο Άκης Τσοχατζόπουλος, όπως εγκαίρως είχαμε επισημάνει από τούτες εδώ τις στήλες, προτίθεται να θέσει θέμα ηγεσίας στην περίπτωση που το ΠΑΣΟΚ ηττηθεί στις ευρωεκλογές. Στη συνέντευξή του στο *Βήμα* αποκάλυψε τι αποτελεί γι' αυτόν βαριά ήττα.

Ο υπουργός Άμυνας σκοπίμως έβαλε πολύ ψηλά τον πήχυ για τον Κ. Σημίτη (6 με 7 μονάδες κάτω από το αποτέλεσμα των προηγούμενων εθνικών εκλογών). Θεωρείται περίπου απίθανο να προσεγγίσει το κόμμα του στις ευρωεκλογές το 35% και πρέπει να εικάσουμε ότι με τον έναν ή τον άλλο τρόπο ο κ. Τσοχατζόπουλος θα αμφισβητήσει εμπράκτως την πρωτοκαθεδρία του πρωθυπουργού. Οι τρόποι είναι δύο: είτε μέσω της κοινοβουλευτικής ομάδας είτε μέσω ενός εκτάκτου συνεδρίου. Ο κανονισμός της κοινοβουλευτικής ομάδας και το καταστατικό του κόμματος περιέχουν τις σχετικές διαδικασίες. Υπάρχει, όμως, και ένας τρίτος δρόμος που δεν προϋποθέτει ανθρωποθυσίες. Όπως μας έλεγαν συνεργάτες του υπουργού Άμυνας, «μπορούμε να πάμε σε νέο πρωθυπουργό χωρίς καν να τεθεί ευθέως θέμα! Αν ηττηθούμε καθαρά στις ευρωεκλογές θα συνέλθει κάποιο από τα καθοδηγητικά όργανα του κόμματος, Κεντρική Επιτροπή ή έκτακτο συνέδριο, και θα λάβει την ακόλουθη πολιτική απόφαση: εδώ και τώρα κυβερνήσεις συνεργασίας χωρίς προαπαιτούμενα». Αυτή η «κακόφημη» λέξη (προαπαιτούμενα) δεν παραπέμπει κατ' ανάγκην στο αίτημα του ΣΥΝ για απλή αναλογική, αλλά στο διαπραγματεύσιμο του προσώπου του πρωθυπουργού της κυβερνήσεως συνεργασίας. Για να μην μπερδεύουμε τους αναγνώστες με τα σχέδια επί χάρτου που καταστρώνουν οι συνεργάτες του Άκη Τσοχατζόπουλου, μεταφέρουμε τις μύχιες σκέψεις τους. Εννοούν το εξής: την επομένη των ευρωεκλογών το ΠΑΣΟΚ αποφασίζει να συζητήσει με τον ΣΥΝ το θέμα των κυβερνήσεων συνεργασίας, θέτοντας μόνον έναν όρο: ο επικεφαλής της συμμαχικής κυβέρνησης να προέρχεται από το ΠΑΣΟΚ. Μπορεί λοιπόν, λένε, ο ΣΥΝ να δεχθεί, βάζο-

ντας όμως με τη σειρά του κι αυτός έναν όρο: να μην είναι επικεφαλής ο Κ. Σημίτης, αλλά κάποιο άλλο ηγετικό στέλεχος του ΠΑΣΟΚ. Έτσι πιστεύουν οι άνθρωποι του Άκη, διά της πλαγίας το όνειρο του «αρχηγού» τους θα αποκτήσει σάρκα και οστά. Μπορούσε κάποιος να πει τη γνωστή παροιμία «δουλειά δεν είναι διάολος και ... τα παιδιά του». Στο ΠΑΣΟΚ τα πήγαιναν πάντοτε καλά με τα σενάρια επιστημονικής φαντασίας και με τις καινοφανείς «θεωρίες». Με την πραγματικότητα δυσκολεύονταν λίγο, αλλά αυτό είναι άλλης τάξεως ζήτημα που ξεφεύγει από τα όρια παρόντος σημειώματος.

Βεβαίως, όσοι φαντασιώνονται την ιδέα της αποκαθίλωσης του Κ. Σημίτη λογαριάζουν χωρίς τον ξενοδόχο, δηλαδή τους εκσυγχρονιστές, που σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις μετά το συνέδριο θα ελέγχουν σχεδόν το 70% των μελών της Κεντρικής Επιτροπής. Το τελευταίο διάστημα μάλιστα ο σκληρός πυρήνας των εκσυγχρονιστών οργανώνεται και ετοιμάζει την αντεπίθεσή του. Δεδομένου της υπερκινητικότητάς τους ήταν η περίφημη συνεστιάση σκέντρο «Σκαλάκια». Εκεί συγκεντρώθηκαν τέσσερις υπουργοί, αρκετοί υφυπουργοί και πολλοί βουλευτές -οι αποκαλούμενοι

«Χμερ του εκσυγχρονισμού»- και αποφάσισαν τα παρακάτω: να συζητήσουν με τον Κ. Σημίτη, να τον εκσυγχρονίσουν και στον Σημίτη, να χύτουν τους ρυθμούς στην προώθηση των πολιτικών, καθαρές αποφάσεις στο συνέδριο. Η συνάντηση της «44» θορύβησε πολλούς, ακόμη και μέσα στο στρατόπεδο των εκσυγχρονιστών. Για παράδειγμα, ανησυχούσε ο Θ. Τσουκάτος επειδή την ιδέα της σύναξης είχε ο Γ. Πασχαλίδης. Οι σχέσεις των δύο ανδρών είναι καλές από καιρό. Ενοχλήθηκε ο Κώστας Λαλιώτης και εξέφρασε τη δυσφορία του την Παρασκευή στη συνεδρίαση της πολιτικής Γραμματείας.

Κάνοντας λόγο για τους τρεις ανταγωνιστικούς πόλους που δραστηριοποιούνται στο εσωτερικό του κόμματος, περιγράφοντας τον τρίτο ως «κλαδική των υφυπουργών». Προβληματίστηκαν όμως και εκείνοι οι οπαδοί του Άκη που έχουν κάνει σημαία τους τη συμφιλίωση με τους εκσυγχρονιστές. Οι «44» έστειλαν ένα σαφές μήνυμα προς όλες τις κατευθύνσεις: Διατράνωσαν την απόφασή τους να μη επιτρέψουν να υπονομευθεί ο αρχηγός τους αν δεν τα πάει πολύ καλά στις ευρωεκλογές. Από τη Δευτέρα μάλιστα τα διάφορα μανιφέσταντα του εκσυγχρονισμού άρχισαν να διαλαλούν ότι ο Σημίτης θα παραμείνει αρχηγός του κόμματος σε κάθε περίπτωση. Ακόμη κι αν το ΠΑΣΟΚ χάσει την εξουσία στις εθνικές εκλογές. Και βεβαίως μπορούν να το πετύχουν στο βαθμό που οι συσχετισμοί δυναμικής, οι οποίοι θα προκύψουν από το συνέδριο, δεν θα απειλούν

ΛΟΙΠΟΝ... ΔΕΝ Θ' ΑΝΤΙΜΕΤΩΡΙΣΕΙ
ΚΑΝΕΙΣ ΤΟΝ ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟ;

ΔΙΣΤΥΧΟΣ
ΠΡΟΕΔΡΕ... ΑΥΤΗ
ΤΗΝ ΦΟΡΑ ΘΑ ΒΕΙΣ
ΝΟΚ-ΑΟΥΤ ΜΟΝΟΣ ΣΩ!

ΚΚΟΛΟΡΕΡΟΣ

εκδόσεις Απόπειρα

Αν ο Κ. Σημίτης ελέγχει το 75% των μελών της Κεντρικής Επιτροπής, το 60% των στελεχών της κοινοβουλευτικής ομάδας και το μεγαλύτερο μέρος του κομματικού μηχανισμού και εφόσον τα μεγέθη δεν μεταβληθούν την επομένη μιας εκλογικής ήττας, τότε είναι σχεδόν αδύνατο να αμφισβητηθεί η ηγεμονία του. Ακόμα και το ΠΑΣΟΚ, την επαύριον μιας συντριβής, δεν θα είναι το μικρότερο –πρέπει να θεωρείται δεδομένη η αποσύνθεση κάποιων παραγόντων της εσωκομματικής αντιπολίτευσης, αλλά θα είναι καθαρότερο ιδεολογικά. Προφανώς, αυτή η εξιστόρηση της κλαδικής των υφυπουργών: ένα κόμμα με μειωμένη εμβέλεια αλλά τελείως δικό τους. Απαλλαγμένο από τα λογιστικά βαρίδια. Και τέτοια υπάρχουν πολλά.

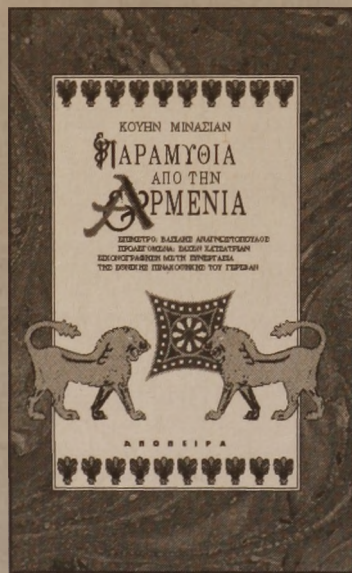
Και πιο συχνά ακούγεται μεταξύ των εκσυγχρονιστών ότι είναι πλέον δυνατή η συνύπαρξη με τους διάφορους «αστέρες» του πατριωτικού και λαϊκιστικού ΠΑΣΟΚ. «Αν δεν φύγουν μόνοι τους, θα τους εξωθήσουμε εμείς προς την έξοδο» εί-
 πει ο Αντί ένας βουλευτής απ' αυτούς που πήραν μέρος στο δεί-
 γμα των «44». Κάποιοι θα φύγουν εθελουσίως. Στελέχη απ' όλα
 τα κόμματα είναι σίγουρα ότι ο **Μ. Χαραλαμπίδης** με μια ευά-
 ρη ομάδα θα αναζητήσουν την πολιτική τύχη τους έξω από το
 ΠΑΣΟΚ, συγκροτώντας κίνηση που θα εμφανιστεί στις ευρωε-
 κτιές. Το μέλος του Ε.Γ. **Μ. Δασκαλάκης** θα μεταπηδήσει στο
 ΚΙ, όπως ο ίδιος αφήνει να διαφανεί. Οι εκσυγχρονιστές
 θέλουν να τους ακολουθήσουν και όλοι εκείνοι που εδώ και
 χρόνια δημιουργούν προβλήματα στην κυβέρνηση και τον πρω-
 τούργό.

Οι περιορίζονται πάντως μόνο στην κατάθεση της ευχής τους.
 εργάζονται πυρετωδώς σχέδια εξοστρακισμού τους από το
 κόμμα με το μικρότερο δυνατό κόστος για την παράταξη. Αναζη-
 τούν αφορμές. Ο κ. **Μπαντουβάς** τους την έδωσε. Σίγουρα θα
 βρουν και άλλοι που θα διαπράξουν το «μοιραίο» λάθος. Το συ-
 νταγματικό φλερτ ορισμένων με τον «κίνδυνο» μέσα από αστόχαστες
 εκτιμήσεις και δημόσιες παρεμβάσεις είναι βούτυρο στο ψωμί των
 εκσυγχρονιστών που ακονίζουν τα μαχαίρια. Για παράδειγμα,
 ο κ. **Μπαντουβάς** μπορεί να αντιτάξει κάτι σε μια απόφαση του
 υπουργού να αποπέμψει από το κόμμα όλους αυτούς που
 έχουν βουλευθούν ανεπιγνώστως να προκαλούν τις αντοχές του στο
 Οτσαλάν. Μερικοί βουλευτές αυτού του κλίματος επιμένουν
 να καλούν την κυβέρνηση για **προδοσία** όταν ακόμη κι αυτή η
 Δημοκρατία (πλειοδότησε σ' αυτό το άθλιο παιχνίδι) απέσυ-
 ρε τη σοβαρή αυτή κατηγορία μετά τη δημοσίευση της
 της Κωστούλα. Και, εν πάση περιπτώσει, ποιος θα υπερασπι-
 στεί τους αποσυνάγωγους, οι οποίοι δεν είναι σε θέση να απαντή-
 σουν πειστικά σε μια πολύ απλή ερώτηση που ανεβαίνει αυθορ-
 ριστα στα χείλη κάθε πολίτη: «γιατί παραμένετε σ' ένα κόμμα του
 οποίου η ηγετική ομάδα βαρύνεται, όπως λέτε, με αλλεπάλληλες
 ολικές πράξεις (Ίμια, Μαδρίτη, S-300, Οτσαλάν); Μήπως το
 έχετε κάνει για να κρατήσετε τη βουλευτική καρέκλα;»

Οι σχέδια των εκσυγχρονιστών ενδεχομένως να τα χαλάσει ο
 ο πρωθυπουργός. Υπάρχουν άνθρωποι –ισχυρίζονται ότι
 έχουν καλά– που υπογραμμίζουν ότι ο Κ. Σημίτης δεν είναι ο
 ολικός που θα **γαντζωθεί** πάση θυσία στην εξουσία, όπως έκα-
 νε ο προκάτοχός του. Έχει θέσει στον εαυτό του ένα στόχο: να
 βάλει τη χώρα στην ΟΝΕ. Αν το πετύχει θα νιώσει ικανοποιημέ-
 νος και δεν πρόκειται να χρησιμοποιήσει όλα τα μέσα για να
 μείνει στην εξουσία αν διαπιστώσει ότι ο λαός δεν εξετίμησε
 την εμπιστοσύνη του να οδηγήσει την Ελλάδα με κάθε τρόπο στην ευ-
 ρυστική οικογένεια. «Θα αποχωρήσει με αξιοπρέπεια», τονίζει
 ο Κωνσταντίνος Κοντός ψαλμός...

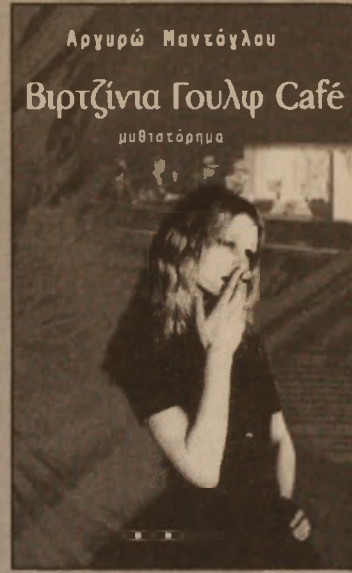
Παραμύθια
των Κελτών

Παραμύθια
από την Αρμενία

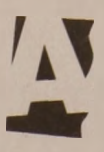
Πωλ Μπούουλς:
ο Σκορπιός
και άλλα διηγήματα

Αργυρώ Μαντόγλου:
Βιρτζίνια Γουλφ Café

Γιώργος Χρηστέας
Γυναίκες του Έρωτα

ΑΠΟΠΕΙΡΑ: ΝΑΥΑΡΙΝΟΥ 18-20, 106 80 ΑΘΗΝΑ,
 ΤΗΛ. 6450519 / FAX 3630376

Πού βαδίζει το ΠΑΣΟΚ

του Σωτήρη Λέτσιου

Καθώς πλησιάζει η ημερομηνία για την έναρξη των εργασιών του 5ου συνεδρίου του ΠΑΣΟΚ, η πλευρά των εκσυγχρονιστών μπορεί να διατηρεί –μέσα σε ατμόσφαιρα προϊούσας φθοράς της κυβέρνησης– έναν και μόνο λόγο αισιοδοξίας, καθώς τα αποτελέσματα για την εκλογή αντιπροσώπων στο συνέδριο δείχνουν ότι αυτή η πτέρυγα έχει την πλειοψηφία των συνεδρών. Το γεγονός αυτό δεν εξασφαλίζει, όμως, την διεξαγωγή του συνεδρίου σε ήπιο κλίμα και πολύ περισσότερο ότι το κίνημα θα εξέλθει ενισχυμένο απ' αυτή την διαδικασία. Το θέμα των νέων μελών έχει δημιουργήσει κλίμα έντονης αντιπαράθεσης ανάμεσα σε «εκσυγχρονιστές» και «εσωκομματική αντιπολίτευση» με την ανταλλαγή σκληρών κατηγοριών και εκφράσεων («στελέχη μαϊμούδες»), που δίδει την αίσθηση ότι το κύριο ζητούμενο για τα στελέχη του ΠΑΣΟΚ είναι το ποια πλευρά θα επιβιώσει εις βάρος της άλλης. Αποτέλεσμα αυτού του ανταγωνισμού υπήρξε η ανάδειξη μιας άλλης κωμικοτραγικής πτυχής σε αυτή την υπόθεση: η αύξηση των μελών του κόμματος από 155.642 το 1996 σε 214.890 στις αρχές του 1999! Σε μια εποχή όπου οι πολίτες γυρίζουν την πλάτη τους στην πολιτική, το ΠΑΣΟΚ γίνεται «πόλος έλξης» για πολλούς Έλληνες που αναζητούν μια καλύτερη τύχη μέσω της πολιτικής. Σε λίγες μέρες θα παρακολουθήσουμε τη συνάντηση των 5.000 αντιπροσώπων που θα συνεδριάζουν υπό τη σκιά του θέματος Οτσαλάν.

Το Αντί συνεχίζει και ολοκληρώνει σήμερα την κριτική προσέγγιση της ιστορικής διαδρομής του ΠΑΣΟΚ με τα άρθρα και τις αναλύσεις που ακολουθούν.

1985-1995: «ΠΤΩΣΗ ΚΑΙ ΠΑΛΙΝΟΡΘΩΣΗ»

Οι εκλογές του Ιουνίου του 1985 μπορεί να πρόσφεραν άλλη μια νίκη στο ΠΑΣΟΚ, αλλά ο αρχικός ενθουσιασμός που συνόδεψε τις πρώτες ημέρες της ανάληψης της εξουσίας από το ΠΑΣΟΚ είχε αρχίσει σταδιακά να εξανεμίζεται. Τα φαινόμενα της απομάκρυνσης του ΠΑΣΟΚ από τις πολιτικές του διακηρύξεις, οι οποίες προσέλκυσαν τις μεγάλες μάζες της εκλογικής βάσης στις αρχές της δεκαετίας, γίνονται

αντικείμενο προβληματισμού στην 18η Σύνοδο της Κ.Ε. (Οκτώβριος 1985). Η διαπίστωση ότι το ΠΑΣΟΚ πρέπει να επανεξετάσει τον ρόλο και τις ευθύνες του οδηγεί στην απόφαση για «στροφή προς την κοινωνία». Στη σύνοδο της Χαλκίδας, λίγους μήνες αργότερα, επισημαίνεται με έντονο τρόπο η ανάγκη για ανασυγκρότηση του κινήματος. Όλα αυτά τα γεγονότα δίδουν την αίσθηση, τόσο στα στελέχη του ΠΑΣΟΚ όσο και στην υπόλοιπη κοινωνία,

ότι αρχίζουν να εκδηλώνονται τα πρώτα σημάδια της κρίσης. Μέσα στο 1985 γίνεται περισσότερο ορατό το φαινόμενο της απορρόφησης του δυναμικού των στελεχών σε θέσεις του κρατικού και του κυβερνητικού μηχανισμού, αφήνοντας ένα κενό μέσα στο κίνημα (κάτι που ουσιαστικά αρχίζει να εμφανίζεται από την ανάληψη της εξουσίας το 1981). Ένα άλλο στοιχείο που γίνεται αντιληπτό είναι ότι ένας αριθμός κεντρικών στελεχών –που ήδη απέκτησαν πείρα απ' τη νομή και τη διαχείριση της εξουσίας– αρχίζουν ν' αποκολλούνται από τη σχέση που είχε αναπτυχθεί «ανάμεσα στην ηγετική μορφή του Α. Παπανδρέου και τον λαό». Έως το 1985 η σχέση αυτή «λειτουργούσε περισσότερο σαν προσεκτική ασπίδα όπου μέσα εκεί οι εσωκομματικές προσπάθειες ή αντιθέσεις με τον λαό συνήθως δεν έβγαιναν προς τα έξω, αλλά την ένταση που γίνεται σήμερα». Η κρίση αυτή σηματοδοτεί την υιοθέτηση από την κυβέρνηση μιας πιο αυστηρής δημοκρατικής πολιτικής που ερχόταν σε αντίθεση με τις προσδοκίες που είχαν καλλιεργηθεί στο εκλογικό σώμα, γεγονός που θα μπορούσε να οδηγήσει μια σειρά από σοβαρές κοινωνικές αντιδράσεις αλλά και θα δημιουργήσει και σημαντικές ρωγμές στην κοινωνική βάση την περίοδο 1986-1989.

Τον Οκτώβριο του 1987, μετά την αποχώρησή του από το ΠΑΣΟΚ, που ακολούθησε την αποπομπή του από τα υπουργικά καθήκοντα, ο Γεράσιμος Αρσένης επανομαζόμενος και «Τσάρος της Οικονομίας» – θα αναγγείλει την ίδρυση ενός νέου κόμματος με την ονομασία «Δημοκρατικό Πρωτοβουλία», το οποίο αργότερα θα μετονομαστεί σε «Ελληνικό Σοσιαλιστικό Κόμμα». Το ΕΣΚ θα πάρει 13.843 ψήφους στις εκλογές της 18ης Ιουνίου και ποσοστό 0,21%. Στο όλο αρνητικό κλίμα συντελεί και οι διαγραφές των **Αντώνη Τρίτση, Ι. Μαγκάκη και Ρούλας Κακλαμανάκη**.

Σε συνέντευξή του (Δεκέμβρης 1987) ο Γ. Αρσένης θα κατηγορήσει τον Α. Παπανδρέου ότι «ήθελε να ξηλώσει το σταθεροποιητικό πρόγραμμα, διότι με αυτό το πρόγραμμα το ΠΑΣΟΚ δεν μπορούσε να πάει για εκλογές».

Η εκδήλωση του «σκανδάλου Κοσκωτά»

νδυασμό με τα φαινόμενα αποδιο-
σης στον κυβερνητικό χώρο –αλλά
ην ασθένεια του Α. Παπανδρέου– ο-
σαν στην ήττα του ΠΑΣΟΚ στις εκλο-
ου Ιουνίου. Οι αλλεπάλληλες ήττες
εις επόμενες εκλογικές αναμετρήσεις
μβριος '89, Απρίλιος '90) συνετέλε-
στόσο στην συσπείρωση των μελών
παδών του κινήματος και την γεφύ-
των εσωκομματικών διαφωνιών.

πρωτοβουλία του Α. Παπανδρέου
ντρώνονται στη βίλλα της Εκάλης,
.10.1989, σειρά πολιτικών που ανή-
το ΠΑΣΟΚ και το τελευταίο διάστη-
χαν αποστασιοποιηθεί (Γ. Αρσένης,
Μαγκάκης, Μ. Γλέζος), άλλα ιστορι-
ελέχη (Κ. Λαλιώτης, Α. Τσοχατζό-
ς, Γ. Γεννηματάς, Γ. Χαραλαμπό-
ς, Α. Κακλαμάνης) αλλά και ορι-
που θεωρούνταν «ανέντακτοι» ή
εν σε διαφορετικούς πολιτικούς χώ-
Μ. Νικολινάκος, Ι. Μπούτος). Εκεί-
ημέρα γεννιόταν η «Δημοκρατική
ράταξη», που ήταν ένα ακόμα τρυκ
Παπανδρέου όταν συνειδητοποιή-
κίνδυνο που έκρυβε η νέα εκλογική
ασία καθώς και την ανάγκη να δια-
θεί με κάθε τρόπο η ενότητα του κι-
ος.

οργάνωση του 2ου Συνεδρίου (20-23
μβρίου 1990) θα καταδείξει σε με-
αθμό την ανάγκη δρομολόγησης ορ-
ικών αλλαγών. «Η για πρώτη φορά
θέτηση θέσης γραμματέα στο
Κ, που συμβολικά τουλάχιστον θα
ύσε να αποτελέσει άλλον πόλο
ας πέραν του προέδρου, η κατάργη-
Πειθαρχικού και κυρίως οι χαμηλοί
και το δημοκρατικό κλίμα των διαδι-
ήταν τα χαρακτηριστικότερα πα-
ματα των τάσεων εκσυγχρονισμού
πέβαλε” στο ΠΑΣΟΚ η εκλογική

ς, οι κοινωνικές αναταραχές που
ήθηκαν απ’ την πολιτική της κυβέρ-
Μητσοτάκη δημιούργησαν ένα δια-
κό κλίμα που ναι μεν προετοίμαζε
Ε. Άνδο του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία,
ιλε όμως τις προοπτικές για τον βα-
εκσυγχρονισμό του. Κάτι που είχε,
διαφανεί από το 2ο Συνέδριο. Ο
ς, όμως, που διεξήχθη η προεκλογι-
τρατεία έφερε στην επιφάνεια σει-
δ αλλαγές στην οργανωτική δομή
ματικού μηχανισμού του ΠΑΣΟΚ.
οργάνωση παύει ν’ αποτελεί μηχανι-
ντάσεως εργασίας” και μετατρέπε-
μηχανισμό “εντάσεως κεφαλαίου”.
αι λόγια, το κόμμα περιορίζει ακό-

Οκτώβριος 1995, Σύνοδος της Κεντρικής Επιτροπής. Ο Κ. Σημίτης
διαμαρτύρεται –«μη ακουόμενος»– όταν απευθύνεται προς τον Ανδρέα Παπανδρέου.

μη περισσότερο το ρόλο των μελών και οι
προσπάθειες πολιτικής ενημέρωσης της
κοινωνικοποίησης περνούν πλέον στους
ειδικούς και τις τεχνικές τους, στις οποίες
η κομματική βάση αποτελεί ουσιαστικά
διακοσμητικό στοιχείο»³. Η στροφή αυτή
σηματοδότησε την αλλαγή στον τρόπο
χρηματοδότησης του κόμματος, καθώς η
κύρια πηγή οικονομικής τροφοδότησής
του δεν είναι πλέον τα μέλη του αλλά η
κρατική χρηματοδότηση. Έτσι, λοιπόν,
σταδιακά αυτές οι εξελίξεις διαφοροποι-
ούν τις σχέσεις του κόμματος και των με-
λών του και το φέρνουν πιο κοντά σε μια
νοοτροπία που χαρακτηρίζει την έννοια
του κρατισμού.

Οι εκλογές του 1993 επισφραγίζουν την
θεματική επιστροφή του ΠΑΣΟΚ στην
εξουσία, αλλά μέσα απ’ την παρουσίαση
του εκλογικού του προγράμματος διαφαί-
νεται ένας παθητικός απ’ την παρουσίαση
λόγος, ο οποίος σε μεγάλο βαθμό αποστα-
σιοποιείται απ’ τις αρχές που συμπεριλαμ-
βάνονταν στις αρχικές προγραμματικές
διακηρύξεις του ΠΑΣΟΚ. Τώρα γινόταν
φανερό ότι την θέση σ’ αυτού του είδους
τις διακηρυκτικές αρχές έπαιρνε μια πολι-
τική πρακτική που υπάκουε περισσότερο
στην ανάγκη της συγκροτημένης διαχείρι-
σης της οικονομίας σύμφωνα πάντα με το
πνεύμα και τους ρυθμούς της συμφωνίας
του Μάαστριχτ. Τα οικονομικά θέματα
αποτελούν τη βασική προτεραιότητα για
την κυβέρνηση Παπανδρέου, πράγμα που
αποδεικνύεται κι απ’ το γεγονός ότι τα οι-
κονομικά υπουργεία κατέχονταν από κοι-
νοβουλευτικά και μη στελέχη με καθαρά

τεχνοκρατικό προσανατολισμό και με μι-
κρή σχέση με το κόμμα. Στο εσωκομματικό
πεδίο θα εμφανισθούν σοβαρά δείγματα
αμφισβήτησης προς το πρόσωπο του Α.
Παπανδρέου. Πολλά στελέχη, ενοχλημένα
απ’ την πορεία του ΠΑΣΟΚ και τις δυσλει-
τουργίες της κυβέρνησης –λόγω και της
κακής υγείας του Α. Παπανδρέου–, διατυ-
πώνουν την κριτική τους σε ιδιαίτερα υψη-
λούς τόνους. Οι κατά καιρούς παραιτήσεις
υπουργών και κυρίως η συγκρότηση και οι
πρωτοβουλίες της «κίνησης των τεσσά-
ρων» (Κ. Σημίτης, Θ. Πάγκαλος, Π. Αυγε-
ρινός, Β. Παπανδρέου) αποτέλεσαν χαρα-
κτηριστικά παραδείγματα της νέας εσω-
κομματικής αντιπαράθεσης στο ΠΑΣΟΚ.
Η αποχώρηση του Δ. Τσοβόλα (Οκτώ-
βριος 1995) και η ίδρυση του ΔΗΚΚΙ θα
προκαλέσουν μια σχετική αναστάτωση
που, όμως, γρήγορα θα ξεπερασθεί, ενώ
το τέλος του 1995 θα βρει τον Α. Παπαν-
δρέου στο «Ωνάσειο» με κλονισμένη σο-
βαρά την υγεία του. Η αντίστροφη μέτρη-
ση για την ουσιαστική μετάβαση σε μια
νέα περίοδο είχε μόλις ξεκινήσει...

1996-1998: Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΣΗΜΙΤΗ

Τον Ιανουάριο του 1996 ο Κώστας Σημί-
της θ’ αναδειχθεί νικητής στην «κούρσα»
της διαδοχής του Α. Παπανδρέου για την
θέση της πρωθυπουργίας. (Συνεδρίαση
κοινοβουλευτικής ομάδας) Μια νίκη που
ουσιαστικά του άνοιγε το δρόμο για την
επικράτηση και στο συνέδριο του Ιουνίου
με την εκλογή του ως προέδρου του
ΠΑΣΟΚ. Το 4ο Συνέδριο αποτελούσε τη
ληξιαρχική πράξη γέννησης του «νέου

ΠΑΣΟΚ» και «την παγίωση οργανωτικών και πολιτικών τάσεων που είχαν εκκολληθεί για περισσότερο από μία δεκαετία. Η νίκη του Κ. Σημίτη ήταν το αποτέλεσμα λογικών συσχετισμών και κυρίως κριτηρίων που βρίσκονται εκτός κόμματος. Ήταν μια νίκη που μπορούσε να εξασφαλίσει τη συνέχεια στο κρατική και διαχειριστική λογική κίνημα»⁴. Είναι αλήθεια ότι ο Κ. Σημίτης εξέπληξε τους αντιπάλους του (που δεν απέφυγαν τις έντονες αποδοκιμασίες στη διάρκεια της ομιλίας του), αλλά και τους ουδέτερους παρατηρητές του συνεδρίου με το αυτοκριτικό και συνάμα αποπλιστικό ύφος που συνόδευσε την ανάπτυξη των επιχειρημάτων του. Βέβαια, έχει διατυπωθεί και η άποψη ότι την εκλογή Σημίτη στην θέση του προέδρου ευνόησε και το γεγονός ότι οι σύνεδροι που είχαν αναδειχθεί από τις προσυνεδριακές διαδικασίες (23 Ιουνίου 1996) δεν είχαν εκλεγεί για να εκλέξουν πρόεδρο. Όταν, δηλαδή, τα μέλη του ΠΑΣΟΚ, ή ειδικότερα οι οπαδοί του Άκη Τσοχατζόπουλου ψήφισαν συνέδρους στα τέλη Μαΐου-αρχές Ιουνίου, είχαν την πεποίθηση ότι το συνέδριο δεν ήταν ο τελικός γύρος αφού –αργά ή γρήγορα– θα υπήρχε και επόμενος, τη φορά αυτή για την εκλογή προέδρου. «Το συμπέρασμα είναι ότι το 4ο συνέδριο του ΠΑΣΟΚ διεξήχθη πολύ πιο ήρεμα και ομαλά απ' ό,τι θα διεξαγόταν, αν είχε συγκληθεί για να εκλέξει πρόεδρο, δηλαδή για να δώσει οριστική λύση στην εσωκομματική αναμέτρηση»⁵. Σ' αυτό το συνέδριο κατέστη φανερή η έλλειψη συζήτησης πολιτικών και ιδεολογικών ζητημάτων, πράγμα που εξηγείται από την επικράτηση στο κόμμα της έννοιας της «κρατικοποίησης». Η κρατική-κυβερνητική πολιτική φαίνεται να είναι δεδομένη και επιβεβλημένη από τις διεθνείς υποχρεώσεις της χώρας. «Για όσους από ένστικτο ή εξαιτίας της πρόσφατης συλλογικής μνήμης επιχειρήσουν να εγείρουν αντιρρήσεις, υπάρχει ο κυνισμός των τεχνοκρατών. Κυνισμός που με υπεροψία αντιμετωπίζει όσους τολμήσουν να ρωτήσουν γιατί δεν υπάρχει εναλλακτική λύση ή γιατί απουσιάζει έστω και η επιθυμία για την διερεύνηση εναλλακτικών λύσεων»⁶. Ήδη στο συνέδριο η τεχνοκρατική αυτή υπεροψία των νέων συνεργατών του Προέδρου, που αντλεί τα επιχειρήματα και την δύναμή της από τις αναγκαιότητες της κυβερνητικής διαχείρισης και από εξωθεσμικούς πόλους εξουσίας, οι οποίοι διαμορφώνουν την κοινή γνώμη (ΜΜΕ), αποτέλεσε ένα σημαντικό όπλο που εξασφάλισε την επικράτηση της «κρατικής λογικής»

Τζουμάκας-Λαλιώτης:
Η «γενιά του Πολυτεχνείου».

πάνω στο «κοινωνικής αφετηρίας» κίνημα. Τον Σεπτέμβριο του 1996 προκηρύσσονται πρόωρες εκλογές τις οποίες κερδίζει –και αυτές– ο Κ. Σημίτης. Οι εκλογές αυτές θα μείνουν στην ιστορία και για τον λόγο ότι ήταν οι πρώτες που διεξήχθησαν σε ήπιους πολιτικούς τόνους, χωρίς εντυπωσιακές κινητοποιήσεις και με μια σχετική αδιαφορία εκ μέρους του εκλογικού σώματος.

Ένα γεγονός, που δεν πέρασε απαρατήρητο την πρώτη περίοδο της πρωθυπουργίας του Κ. Σημίτη, ήταν και οι διαρκείς μετακινήσεις του στις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες που αποσκοπούσαν στη ριζική μεταστροφή του κλίματος απέναντι στην Ελλάδα, η οποία τον τελευταίο χρόνο είχε περιέλθει σε μια κατάσταση διπλωματικής απομόνωσης. Ήδη, όμως, τα πρώτα «συννεφια» για την κυβέρνηση Σημίτη άρχισαν να συγκεντρώνονται καθώς το 1996 πλησίαζε προς το τέλος του. Οι ογκώδεις αγροτικές κινητοποιήσεις, με αποκορύφωμα την κάθοδο των τρακτέρ στην Αθήνα (Δεκέμβρης), προκαλούν προβληματισμούς για την ακολουθούμενη πολιτική της κυβέρνησης, παρ' όλη την συγκρατημένη αισιοδοξία που δημιουργούσε η ευνοϊκή δημοσιοποίηση στοιχείων του διεθνούς οίκου Moody's για την πορεία της ελληνικής οικονομίας.

Αρχίζουν να διαφαίνονται τα πρώτα δείγματα σοβαρού συντονισμού στην άσκηση του κυβερνητικού έργου αλλά και να έρχονται στην επιφάνεια οι συγκρούσεις στο εσωτερικό του κόμματος. Στο περιεχόμενο της κριτικής προς την κυβέρνηση έρχεται να προστεθεί και η αναφορά για συγκεκριμένα πρόσωπα του στενού

περιβάλλοντος του πρωθυπουργού, που αποτελούν τον πυρήνα των συνεργατών του. (Τον Ιανουάριο του 1997 ένα από τα στελέχη αυτής της ομάδας διαβεβαίωνε ότι οι αγρότες δεν θα ξανακατέβαιναν στους δρόμους – για να διαψευστεί πανηγυρικά σε λίγες ημέρες...).

Παρ' όλες τις αντιφατικές εντυπώσεις που άφηνε με την πολιτική του, ο Κ. Σημίτης συγκέντρωνε εκείνη την περίοδο υψηλή δημοτικότητα, γεγονός το οποίο άφηνε να διαφανεί το μέγεθος της ελπίδας του κοινωνικού σώματος που δεν είχε ακόμη εξαντλήσει τα περιθώριά της. Από τις πρώτες στιγμές που άρχισε να εκδηλώνεται κρίση στο εσωτερικό του ΠΑΣΟΚ, με την αντιπαράθεση στελεχών αλλά και υπουργών, ο ίδιος ο πρωθυπουργός άρχισε να ενστερνίζεται και να μεταδίδει στους συνεργάτες του την άποψη για αναγκαστική συγκατοίκηση με την «εσωκομματική αντιπολίτευση». Η έννοια της «εσωκομματικής αντιπολίτευσης» αποκτά την υπόσταση της κυρίως από την άρθρωση των αντιπολιτευτικών επιχειρημάτων της μέσα στον χώρο των ΜΜΕ, στον οποίο είναι εύκολο να καλλιεργηθούν οι οποιεσδήποτε εντυπώσεις, χωρίς αυτό να συνεπάγεται την προώθηση μιας αξιόπιστης εναλλακτικής πρότασης. Με μια «επίδειξη πυγμής» ο κ. Σημίτης, τον Δεκέμβρη του 1997, θα αποπέμψει απ' την κοινοβουλευτική ομάδα τους Γικόνογλου, Κεδίκογλου, Κηπουρό, οι οποίοι θεωρητικά δεν ανήκουν στην ομάδα της «σκληρής» εσωκομματικής αντιπολίτευσης, γεγονός που θεωρήθηκε ένδειξη αδυναμίας, αφού δεν έθιγε στην ουσία την εσωκομματική αντιπολίτευση αλλά κάποιους «ελεύθερους σκοπευτές» και συγχρόνως προειδοποιούσε όσους θύψωναν τους τόνους της αμφισβήτησης στο μέλλον! Ίσως να μην είναι τυχαίο ότι εκείνες τις ημέρες αναδύονται νέα εσωκομματικά προβλήματα που θα αποκτούσαν εντονότερες διαστάσεις για το ΠΑΣΟΚ προς το τέλος του 1998: οι εγγραφές «νέων μελών».

Η πλευρά των «εκσυγχρονιστών» καταγορεύσε την εσωκομματική αντιπολίτευση για την υπόθεση των 853 νέων μελών του κόμματος, στην Α' Νομαρχιακή Οργάνωση Αθήνας, που καταγγέλθηκαν ως «μέλη μαϊμούδες» από την «αντίπαλη ομάδα».

Ένα άλλο ιδιαίτερο στοιχείο αυτής της περιόδου –που προκάλεσε ετερόκλητα σχόλια– είναι το γεγονός ότι αλλάζει ο τρόπος λειτουργίας των συλλογικών οργάνων του ΠΑΣΟΚ, καθώς αυξάνεται ο ρυθμός των συνεδριάσεων του κάθε οργάνου.

ωριστά, επιτρέποντας να καλλιεργηθεί η ελπίδα ότι εμπεδώνονταν στο εσωτερικό του ΠΑΣΟΚ οι κανόνες της δημοκρατικής λειτουργίας.

Η ανεξάρτητα του κατά πόσον αυτές οι συρriάσεις προώθησαν ουσιαστικές λύσεις, αποτέλεσαν ένδειξη για την σταδιακή βολή μιας πολυφωνικής πολιτικής συζητήσης⁷. Αυτό, όμως, το στοιχείο που δεν έρεσε να εξασφαλίσει ο κ. Σημίτης με το πέρασμα του χρόνου είναι η ουσιαστική αίνεση και «συμπαράταξη» του συνόλων των κομματικών στελεχών του κόμματος προς την χάραξη και εκτέλεση πολιτικών κυβερνητικών προγραμμάτων. Η έλλειψη ένδον αμφισβήτηση (που θα οδηγούσε στην κρίσιμη για την επιβίωση της κυβέρνησης νύχτα της 3ης Νοέμβρη του 1998, η οποία –με αφορμή την συζήτηση για παροχή του εμπιστοσύνης– μια ομάδα 11 βουλευτών του ΠΑΣΟΚ θα επιδώσουν ένα λενο-«τελεσίγραφο» στον πρωθυπουργό για να το αποσύρουν αθόρυβα ύστερα από λίγες ώρες...) πολύ συχνά δημιουργεί προϋποθέσεις εξαγωγής συμπεράσματος ότι το ΠΑΣΟΚ δεν αποτελεί έναν σοβαρό πολιτικό οργανισμό αλλά μια συμμαχία δυνάμεων που έχουν αποκόψει τον ομοιολώρο με τις κοινωνικές δυνάμεις. Η εμμονή και την προσήλωση στο στόχο ένταξης στην ΟΝΕ αντιτίθενται πρό-τα όχι μόνο μέσα στο ΠΑΣΟΚ αλλά και στην πλειοψηφία του κοινωνικού συνόλου, για ποικίλες αιτίες, δικαιολογημένες ή όχι, που δεν συμμερίζεται τις οικονομικές «θυσιές» που απαιτούνται για την υλοποίηση του πρωταρχικού «οράματος» της σημερινής κυβέρνησης.

Αν μπορούσε να ειπωθεί ότι για τη «συλλογική ελληνική νοοτροπία» –την οποία ο κ. Σημίτης θέλει να πιστεύει ότι μπορεί να «εκριζώσει» με μεθόδους εκσυγχρονισμού– μεγάλη ευθύνη έχουν οι κυβερνήσεις του ΠΑΣΟΚ που διαιώνισαν την σχέ-ση εξάρτησης του πολίτη απ' τα κέντρα εξουσίας, παρέχοντας σε συντεχνίες ή ευμενείς κοινωνικές ομάδες οικονομικά πλεονέκτημα και κοινωνική καταξίωση, τα οποία δυσκολεύονται τώρα να εγκαταλεί-ψουν.

Ήδη στις εκλογές για την Τοπική Αυτο-διοίκηση τον Σεπτέμβριο του 1998 δεν κυριώς αποδοκιμασία για την πολιτι-κή του ΠΑΣΟΚ στο θέμα των συνενώσεων κοινοτήτων και την δημιουργία νέων δήμων, αλλά βασικά εξέφραζε την δυσα-ρεσκία του εκλογικού σώματος για πολ-υπαραμέτρους της οικονομικής και κοι-νωνικής πολιτικής της κυβέρνησης. Δεν

πρέπει να αγνοηθεί το γεγονός των εσωτε-ρικών αντιπαραθέσεων, οι οποίες καλ-λιέργησαν στην κοινωνία και στους ψηφο-φόρους του ΠΑΣΟΚ την αίσθηση ότι ο κ. Σημίτης δεν κατάφερε να αμβλύνει τις όποιες διαφορές προέκυπταν σε τοπικό επίπεδο. Αλλά πρέπει να τονισθεί το κυ-ριότερο: Απέτυχε να πείσει ότι αποτελεί τον καθοριστικό πολιτικό παράγοντα που θα ενώσει όλο το φάσμα των κοινωνικών δυνάμεων που συνυπήρχαν με τις όποιες αντιθέσεις από την αρχή μέσα στο εσωτε-ρικό του ΠΑΣΟΚ. Το χρονικό διάστημα

Τσουκάτος-Σημίτης: Πάντα φίλοι πιστοί.

πριν από τις εκλογές εντάθηκαν οι συ-γκρούσεις των στελεχών σε τοπικό επίπε-δο, μειώνοντας έτσι τις πιθανότητες επα-ναπροσέγγισης μεταξύ των διαφωνούντων και της Χαριλάου Τρικούπη. Μια σύ-γκρουση που σε αρκετές περιπτώσεις πή-ρε την μορφή αποδοκιμασίας από τους ψη-φοφόρους προς τα πρόσωπα που είχε προ-τείνει η επίσημη ηγεσία. Το ΠΑΣΟΚ (και πιο συγκεκριμένα αυτοί που χάρασαν την επικοινωνιακή του πολιτική) έδειχνε ότι αδυνατούσε να διερμηνεύσει τις ιδιαί-τερες συνθήκες αλλά και τις προτιμήσεις των τοπικών κοινωνιών. Και οι τοπικές κοινωνίες αποτελούν ένα ικανοποιητικό βαρόμετρο για τις μετακινήσεις αλλά και τις διαθέσεις των χαμηλότερων κοινωνι-κών τάξεων, εκεί δηλαδή όπου το ΠΑΣΟΚ είχε τις μεγαλύτερες εκλογικές απώλειες. «Όπως ήταν αναμενόμενο, οι πολιτικές αντιθέσεις στο επίπεδο των κομματικών στελεχών σε μεγάλο βαθμό αντιστοιχίθη-καν με τις αποκλίνουσες ροπές στο επίπε-δο της κοινωνικής βάσης. Ο συνδυασμός αυτός κάνει το ΠΑΣΟΚ να μοιάζει σαν δύο κόμματα σε συσκευασία ενός παρά

σαν ενιαίο κόμμα»⁸.

Τις ημέρες που ο Σημίτης δέχεται τα πυρά της εσωκομματικής κριτικής, ο Άκης Τσο-χατζόπουλος με μια κίνηση «φιλίας» προς τον πρωθυπουργό θα προτείνει συνεργα-σία των δύο σε κομματικό επίπεδο στα πρότυπα του γερμανικού SPD. Ήδη ο κ. Σημίτης είχε γίνει δέκτης εισηγήσεων για την εξεύρεση ενός τρόπου συμπόρευσης με τον Άκη Τσοχατζόπουλο. Πέρα απ' αυτή την πρόταση, ο Τσοχατζόπουλος θα επα-ναφέρει το αίτημα για συνεργασία με την Αριστερά και την συγκρότηση συμμαχικών κυβερνήσεων. Η έννοια της «κεντροαρι-στεράς», που είχε εισαχθεί στο λεξιλόγιο των πολιτικών συζητήσεων τα τελευταία χρόνια, συνοδεύτηκε από ρητορικές προ-σκήσεις μεμονωμένων στελεχών του ΠΑΣΟΚ προς τις πολιτικές δυνάμεις της Αριστεράς και κυρίως του Συνασπισμού, χωρίς να θεμελιώνεται αυτή η αόριστη πρόταση με ένα κείμενο θέσεων, που θα οδηγούσε σε μια προγραμματική συμφω-νία αρχών.

Πόσο θετικά θα αντιμετώπιζε η πλειοψη-φία του ΠΑΣΟΚ (και ο ίδιος ο Σημίτης) τό-σο την συνεργασία σε κυβερνητικό επίπε-δο όσο και την συνύπαρξη με στελέχη προ-ερχόμενα από έναν άλλο χώρο με συχνά διαφορετικές πολιτικές θέσεις και κατα-βολές; Η χρονιά αυτή θα κλείσει με την σταδιακή αποδυνάμωση των επιχειρημά-των για την συγκρότηση της κεντροαριστε-ράς, καθώς όλο και περισσότερες φωνές αποστασιοποίησης ακούγονται από το επι-τελείο της κυβέρνησης⁹.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Κώστας Σκανδαλίδης: «Το ΠΑΣΟΚ σήμερα και η προοπτική του» Ημερίδα του ΙΣΤΑΜΕ (Μάιος 1996).
2. Μιχ. Σπουρδαλάκης: *ΠΑΣΟΚ-Κόμμα-Κράτος-Κοινωνία* (Πατάκης, 1998).
3. ό.π.
4. ό.π.
5. Νίκος Αλιβιζάτος: Εφημ. *Το Βήμα*, 23 Φεβρουαρίου 1997.
6. Μιχ. Σπουρδαλάκης, ό.π.
7. Ενδεικτική του πνεύματος αυτού η φράση του κ. Σημίτη: «Δεν θέλω συγκεντρωτισμό κι αυταρχισμό, θέλω πολυφωνία με ευθύνη του καθενός για ό,τι λέει». (Εφημ. *Ελευθεροτυπία*, 18 Δεκεμβρίου 1997).
8. Σταύρος Λυγερός: Εφημ. *Καθημερινή* (20.10.98).
9. Σε συνέντευξη στην *Απογευματινή* (12.1.99) ο Γιάννος Παπαντωνίου θα δηλώσει ότι «η κεντροαριστερά είναι ένα ζήτημα χωρίς υπόσταση».

ΕΡΕΥΝΑ V-PRC ΓΙΑ ΤΟ 4ο ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΤΟΥ ΠΑΣΟΚ (1996)

«Η ιδεολογία δίνει την δέση της στον πραγματισμό»

Α. ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ-ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΗΡΙΣΤΙΚΑ

Η διεξαγωγή της δεύτερης κατά σειρά έρευνας που ανέλαβε η εταιρεία V-PRC με αφορμή το 4ο συνέδριο του ΠΑΣΟΚ συμπύπτει με την μετάβαση του ΠΑΣΟΚ στην «μεταπαπανδρεϊκή εποχή». Αντικείμενό της η διερεύνηση της συλλογικής κομματικής συνείδησης, μέσα από τον τρόπο που αποκρυσταλλώνονται οι ιδεολογικές και πολιτικές αντιλήψεις των στελεχών του κόμματος. Παραμένει, ωστόσο, το ερώτημα (όπως σημείωναν οι υπεύθυνοι διεξαγωγής της έρευνας **Χριστόφορος Βερναρδάκης** και **Γιάννης Μαυρής**) «κατά πόσον οι αντιπαραθέσεις του συνεδρίου και ολόκληρο το πλαίσιο των εσω-κομματικών αντιθέσεων που αναδείχθηκε στην πορεία προς αυτό, επηρέασαν τις αντιλήψεις, τις ιδέες και τις πολιτικές αξίες των στελεχών του κόμματος και προς ποια κατεύθυνση».

Μια πρώτη παρατήρηση με βάση τα αποτελέσματα της έρευνας που αφορούν τα βασικά δημογραφικά και κοινωνικά στοιχεία οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η σημερινή κομματική πραγματικότητα εξακολουθεί να διατηρεί μια κοινωνική και ιστορική συνοχή. Το στοιχείο που αναδύθηκε με την έρευνα του 1994 δεν έχει διερευνηθεί έως σήμερα κατά πόσον έχει αναιρεθεί. Το ΠΑΣΟΚ εκείνη την περίοδο χαρακτηριζόταν από την υπεροχή μιας συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας, λαϊκής (αγροτοεργατικής) κοινωνικής καταγωγής, με σαφή σημεία κοινωνικής ανόδου, η οποία αποτελεί ιδεολογικό προϊόν της προδικτατορικής και μεταπολιτευτικής ριζοσπαστικότητας της ελληνικής κοινωνίας και της αντίθεσής της στο άρχον συγκρότημα εξουσίας. Έτσι, λοιπόν, το 40,2% των στελεχών ήταν αγροτικής καταγωγής (έναντι 42,9% το 1994). Το 72,4% εντάχθηκε στο κόμμα κατά την πρώτη περίοδο της δράσης (1974-1980) και το 92,6% δεν αποχώρησε και δεν διαγράφηκε ποτέ από το ΠΑΣΟΚ. Κατ' αυτόν τον τρόπο επιβεβαιώνεται η συνέχεια του κομματικού μηχανισμού και η μορφοποίηση

του δυναμικού αυτού κατά την πρώτη μεταπολιτευτική περίοδο. Ο κύριος όγκος των συνεδριών (65%) εντοπίζεται και στα δύο συνέδρια (1994, 1996) στις ηλικίες των 35-44 και 45-54 ετών. Το ερώτημα που προκύπτει είναι κατά πόσον τα στοιχεία αυτά κάνουν φανερή μια σταθεροποίηση σημείων (τάσεων) γήρανσης του κόμματος. Αν παρατηρήσει κάποιος την καμπύλη των διαγραφών/αποχωρήσεων από το ΠΑΣΟΚ, διαπιστώνει ότι ο μεγαλύτερος αριθμός αυ-

ΤΑ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΟΥ ΠΑΣΟΚ

- 1ο Συνέδριο (10-13 Μαΐου 1984)
- 2ο Συνέδριο (20-23 Σεπτεμβρίου 1990)
- 3ο Συνέδριο (14-17 Απριλίου 1994)
- 4ο Συνέδριο (27-30 Ιουνίου 1996)
- 5ο Συνέδριο (19-21 Μαρτίου 1999)

τών εντοπίζεται στη διετία 1985-1986. Πρόκειται για την αποχώρηση/διαγραφή τότε δυνάμεων του συνδικαλιστικού χώρου, οι οποίες αριθμητικά αποτέλεσαν τις πλέον μαζικές στην ιστορία του ΠΑΣΟΚ.

Β. ΟΙ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΕΣ ΑΞΙΕΣ ΚΑΙ Η ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ ΤΟΥ ΠΑΣΟΚ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΚΗΝΗ

Τα συμπεράσματα που προκύπτουν από αυτό το σκέλος της έρευνας επιβεβαιώνουν και την παλαιότερη διαπίστωση (3ο Συνέδριο) ότι στην οργάνωση του ΠΑΣΟΚ εξακολουθούν να επιβιώνουν σε μεγάλο βαθμό αριστερές πολιτικές ιδεολογίες καθώς και τάσεις κοινωνικής κριτικής σε μεγαλύτερο μάλιστα βαθμό σε σχέση με τα ομόλογα ευρωπαϊκά κόμματα. Ωστόσο, είναι φανερό η μετατόπιση σε ένα περισσότερο «πραγματιστικό» σύστημα αξιών, μέσα στο οποίο οι παραδοσιακές αριστερές ιδεολογίες, χωρίς να εκμηδενίζονται, παραχωρούν την πρω-

τοκαθεδρία σε διαχειριστικές πολιτικές απόψεις.

Ο μέσος όρος αυτοτοποθέτησης των στελεχών του ΠΑΣΟΚ κινείται σαφώς στην αριστερά, αλλά επιπλέον εξακολουθεί να τοποθετεί το κόμμα στο οποίο ανήκει πιο δεξιά απ' τον δικό του μέσον όρο! Όσον αφορά την αξιολόγηση των υπόλοιπων κομμάτων στην κλίμακα Αριστερά/Δεξιά (1-10) το ΚΚΕ μετακινήθηκε λίγο αριστερότερα (3,2 το 1996, 3,9 το 1994) το ίδιο και ο ΣΥΝ (4,5 το 1996, 4,9 το 1994), ο οποίος ωστόσο εξακολουθεί να θεωρείται «δεξιότερος» του ΠΑΣΟΚ. Η Ν.Δ. και η ΠΟΛ.ΑΝ. τοποθετούνται σ' ένα διακριτικό «συντηρητικό» χώρο (8,6 η Ν.Δ., 7,6 η ΠΟΛ.ΑΝ.). Τα στελέχη του ΠΑΣΟΚ τοποθετούν το ΔΗΚΚΙ στο 4,4 στην κλίμακα Αριστεράς/Δεξιάς, εκεί ακριβώς που τοποθετούν και το ΠΑΣΟΚ.

Το 45,5% των στελεχών θεωρεί ότι ανήκει στην κατηγορία του «σοσιαλιστή/μαρξιστή», ενώ το 39,6% στην κατηγορία του «σοσιαλδημοκράτη». Τόσο οι «μαρξιστές» όσο και οι «σοσιαλδημοκράτες» δεν διαφοροποιούνταν σε ζητήματα εθνικής στρατηγικής της χώρας, στις προτεραιότητες διακυβέρνησης, στη συνταγματική αναθεώρηση ή στις πολιτικές αξίες. Κατά συνέπεια, η αναφορά στο ένα ή στο άλλο ρεύμα ήταν περισσότερο συμβολική αναφορά. Το ΠΑΣΟΚ ήταν πιο ενιαίο απ' ό,τι θα διέκρινε μια επιφανειακή ματιά. Το «σοσιαλιστικό όραμα» συντίθεται από δύο βασικές αρχές: Η πρώτη είναι η αρχή της κοινωνικής αλληλεγγύης και του κράτους πρόνοιας (72,3%). Παρατηρείται ότι το «σοσιαλιστικό όραμα», αν και εναργές ακόμη στην κομματική συνείδηση, έχει μετατοπιστεί προς περισσότερο πραγματιστικές τάσεις. Ένα στοιχείο που θα 'πρεπε να επισημανθεί είναι ο σκεπτικισμός των στελεχών του ΠΑΣΟΚ για τις κοινωνικές συμμαχίες που εκπροσωπεί ή εκφράζει το κόμμα - π.χ. ένα ποσοστό 38% δηλώνει ότι δεν γνωρίζει αν το κόμμα του σήμερα εκφράζει τους εργάτες, ενώ το 34% αμφιβάλλει εάν το κόμμα

εκφράζει τους αγρότες. Το γεγονός αυ-
τον πρέπει προφανώς να υποτιμηθεί. Τα
έξοδα του κόμματος στέκονται αμήχανα
στάσις στις αλλαγές που συντελούνται
κοινωνία όσο και σ' αυτές στο εσωτε-
ρου κόμματός τους.

**ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΕΣ ΓΙΑ
ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ
Ι ΕΘΝΙΚΕΣ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ**

αυτήν την ενότητα παρατηρείται ότι η
ατική οργάνωση του ΠΑΣΟΚ εξακο-
εί να επιθυμεί μια διαφορετική ιεραρ-
νη οικονομική και κοινωνική πολιτική
νική που εν πολλοίς το κόμμα ακολου-
και συνεχίζει να ακολουθεί στην κυ-
ητική διαχείριση. Ίσως, εδώ τελικά
τίζεται και ο πυρήνας της κρίσης εκ-
ώπησης που διαπερνά το κυβερνητικό
α και την οποία ο κομματικός μηχανι-
κατανοεί με τον δικό του τρόπο.
εθνικά θέματα θεωρήθηκαν το σημα-
τερο πρόβλημα της χώρας (το 1994 τη
αυτή κατείχαν η οικονομική κρίση και
ργία).

Το 66,8% θεωρεί πιθανή, στο άμεσο μέλ-
λον, την αύξηση της ανεργίας στη χώρα ενώ
μόνο το 15,2% πιστεύει ότι θα εξέλθει σύ-
ντομα η χώρα από την οικονομική κρίση.
Ενδιαφέρον επίσης είναι το γεγονός ότι το
1994 θεωρούσε πιθανή μια επάνοδο της Δε-
ξιάς στην εξουσία το 30,1%, ενώ το 1996 το
ποσοστό αυτό άγγιξε το 36,5%.

Είναι εμφανή τα σημάδια σκεπτικισμού
των στελεχών για το μέλλον του ΠΑΣΟΚ.
Άλλη βασική διαπίστωση είναι ότι, αντίθε-
τα με την τρέχουσα άποψη που διαπερνά
την πολιτική σκέψη στη χώρα μας και η
οποία θεωρεί τα κομματικά στελέχη «συ-
ντεχνία αναχρονιστικού τύπου» που μάχε-
ται για τη διατήρηση εξουσιαστικών κεκτη-
μένων, τα ίδια τα κομματικά στελέχη του
ΠΑΣΟΚ (αυτά που συγκροτούν την κοινω-
νική και πολιτική υπόσταση του κόμματος)
δείχνουν ότι το αυτό εξακολουθεί να συνι-
στά μια πραγματικότητα με εσωτερική κοι-
νωνική συνοχή, οργανωτική συνέχεια και
αίσθηση της διαφορετικότητάς του στο κομ-
ματικό σύστημα.

Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΨΗΦΟΦΟΡΩΝ ΤΟΥ ΠΑΣΟΚ

	Ψήφοι	Ποσοστό	
δρες			
Νοεμβρίου 1974	666.413	13,58	12
Νοεμβρίου 1977	1.300.025	25,34	93
Οκτωβρίου 1981	2.726.309	48,07	172
Οκτωβρίου 1981			
υρωεκλογές)	2.278.030	40,12	10/24
Ιουνίου 1984			
υρωεκλογές)	2.477.445	41,59	10/24
ουνίου 1985	2.916.735	45,82	161
Ιουνίου 1989	2.551.518	39,13	125
Ιουνίου 1989			
υρωεκλογές)	2.366.460	35,96	9/24
Νοεμβρίου 1989	2.724.334	40,68	128
Απριλίου 1990	2.543.042	38,61	123
Οκτωβρίου 1993	3.235.017	46,88	170
Ιουνίου 1994			
υρωεκλογές)	2.420.032	37,62	10/24
Σεπτεμβρίου 1996	2.814.779	41,50	162

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ

**Σειρά: ΑΡΧΑΙΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ
ΤΡΑΓΙΚΟΙ ΠΟΙΗΤΕΣ**
(Ερμηνευτικές Εκδόσεις)

**ΑΙΣΧΥΛΟΥ
ΑΓΑΜΕΜΝΩΝ**

ΑΡΧΑΙΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ
ΤΡΑΓΙΚΟΙ ΠΟΙΗΤΕΣ

**ΑΙΣΧΥΛΟΥ
ΑΓΑΜΕΜΝΩΝ**

ΑΡΧΑΙΟ ΚΡΙΜΕΝΟ - ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΕΜΜΕΤΡΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ
Χαράλαμπος Αθ. Μπάλτας

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΔΗΜ. Ν. ΠΑΠΑΔΗΜΑ

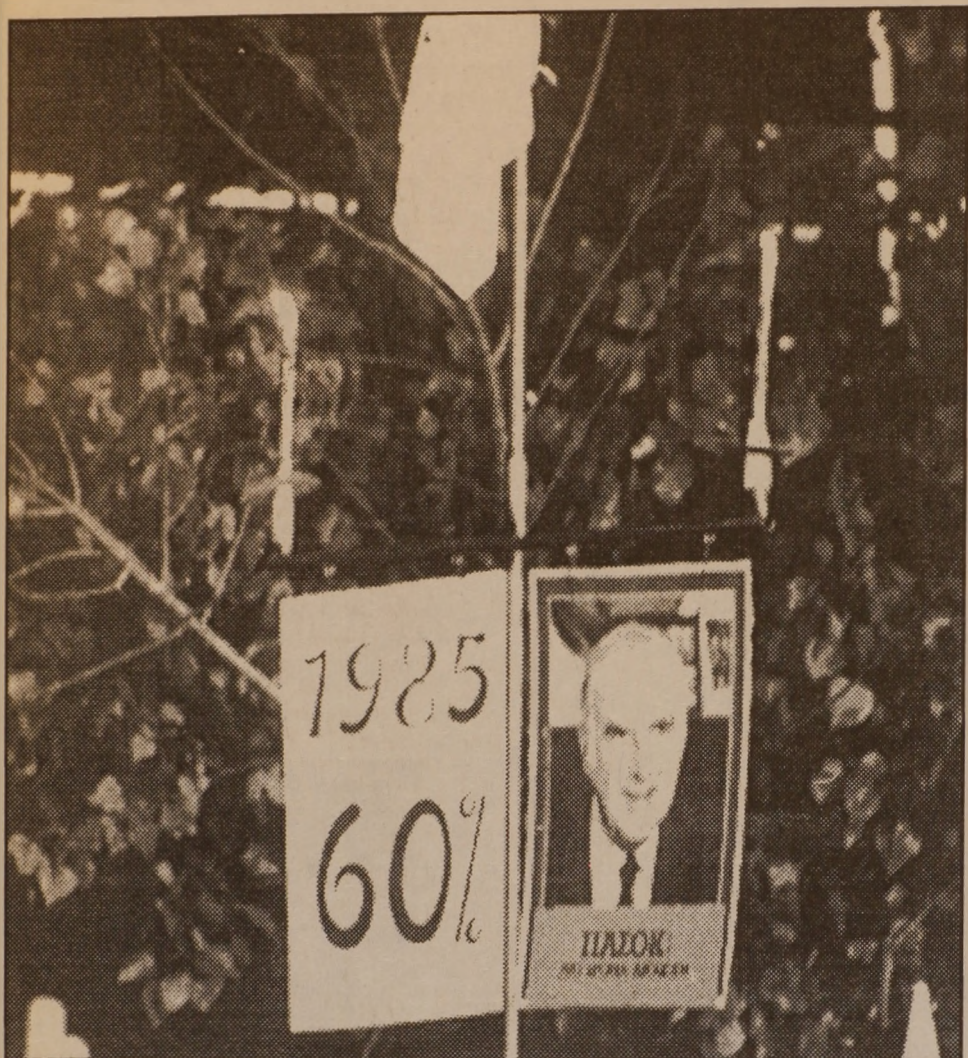
Αρχαίο Κείμενο - Εισαγωγή - Έμμετρη
Μετάφραση - Ερμηνευτικά Σχόλια

Χαράλαμπος Αθ. Μπάλτας
Φιλολόγος - Συγγραφέας

Σελίδες 206

**Ε Κ Δ Ο Σ Ε Ι Σ
ΠΑΠΑΔΗΜΑ**
Προσφορά στον Πολιτισμό
Ιπποκράτους 8 Αθήνα
Τηλ.: 36.27.318

Στο ΠΑΣΟΚ του Ανδρέα Παπανδρέου, η ουσιαστική επικοινωνία ήταν από την κορυφή προς την βάση, παρά το αντίθετο.

Από το παλιό στο νέο ΠΑΣΟΚ

του Νίκου Μουζέλη

Το ίδιο συνέβη και με την άνοδο του «Ανδρεϊσμού» στη μεταπολίτευση: έχουμε και βαθιά αλλαγή στην οργάνωση των κομμάτων και συγχρόνως την είσοδο ενός δεύτερου κύματος νέων ελίτ στην πολιτική αρένα. Βέβαια, και στην περίπτωση του **Βενιζέλου** και σ' αυτή του **Ανδρέα Παπανδρέου** έχουμε ένα δημοκρατικό έλλειμμα: το πέρασμα σε πιο πλατιά οργανωμένα κόμματα δεν συνδέθηκε με τον εσωτερικό εκδημοκρατισμό τους. Ο Βενιζέλος προσπάθησε να δημιουργήσει δημοκρατικές κομματικές δομές δυτικοευρωπαϊκού τύπου αλλά, λόγω της ισχυρής αντίδρασης τοπικών «βαρύνων», απέτυχε. Ο Ανδρέας Παπανδρέου, από την άλλη μεριά, δεν προσπάθησε καν να εκδημοκρατίσει το κόμμα του. Το ξεκίνησε, το ανέπτυξε και το βάσιξε μέχρι τον θάνατό του σαν ένα προσωπικό εργαλείο αδιαμεσολάβητης επικοινωνίας του «αρχηγού» με τον «λαό του». Έτσι, παρ' όλο που υπήρχε μαζική κομματική οργάνωση και παρ' όλο που η κομματική βάση έπαιρνε αποφάσεις, αυτές οι αποφάσεις δεν είχαν καμία επιρροή στην κορυφή. Η ουσιαστική επικοινωνία ήταν από την κορυφή προς την βάση, παρά το αντίθετο.

Όσο για τα μεσαία και ανώτερα στελέχη του πασοκικού μηχανισμού, και αυτά δεν είχαν καμία αυτονομία. Ήταν βασικά τα «παλάτια» του Ανδρέα, ή μάλλον οι «υπάλληλοί» του. Εδώ ακριβώς ο παπανδρεϊσμός διαφέρει σημαντικά από τον βενιζελισμό. Τα στελέχη του βενιζελικού κόμματος, και λόγω κοινωνικής θέσης και λόγω της ικανότητάς τους να ελέγχουν προσωπικά έναν αριθμό τοπικών ψηφοφόρων, είχαν μια σχετική αυτονομία απέναντι στο χαρισματικό αρχηγό. Αυτή η αυτονομία σχεδόν εξαφανίζεται στην μεταπολίτευση. Κατά πολύ πιο άμεσο τρόπο τα στελέχη –«δευτεροκλασάτα» και «πρωτοκλασάτα»– είναι δημιουργήματα του αρχηγού. (Η περίπτωση **Αρσένη** είναι εδώ χαρακτηριστική. Όταν ο «τσάρος της οικονομίας» προσπάθησε να ανεξαρτητοποιηθεί από τον αρχηγό, ανακάλυψε ότι εκτός κόμματος, δηλαδή άνευ του Ανδρέα, δεν είχε ίχνο πολιτικού κεφαλαίου.)

Όσο για τον διάδοχο του Ανδρέα στην αρχηγία, αυτός ήταν απλά τα λίγα στελέχη του κόμματος που προσπάθησαν, χωρίς να απαιτηθεί πεμφθούν, να δημιουργήσουν μια υποτυπώδη εσωκομματική αντιπολίτευση. Από τότε που ο **Κώστας Σημίτης** αποφάσισε να μην ακολουθήσει τους συναδέλφους του της Δημοκρατικής Αμυνής στην πολιτική εξορία, σιγά αλλά σταθερά, ακολούθησε μια πολιτική σταδιακής αυτονομίας. Μια πορεία σ' ένα τεταμένο σχοινί για μια μακροχρόνια στρατηγική προσεκτικής αντιπαράθεσης με την μια μεριά τον τοποθετούσε συστηματικά εκτός της ανδροκρατικής «αυλής» και από την άλλη τον εμποδίζει να φτάσει στο σημείο του εξοστρακισμού του από το κόμμα. Είναι ακριβώς αυτή η στρατηγική, σε συνδυασμό μ' άλλες ευνοϊκές συνθήκες, που τον οδήγησε, μετά τον θάνατο του Ανδρέα, στην αρχηγία του ΠΑΣΟΚ.

Ο νέος αρχηγός, και λόγω ιδιοσυγκρασίας και λόγω των περιστάσεων είχε ν' αντιμετωπίσει τρία βασικά προβλήματα, ή μάλλον

Το ΠΑΣΟΚ υπήρξε το πρώτο μαζικό, αστικό κόμμα στην σύγχρονη πολιτική ιστορία του τόπου. Ως τέτοιο επέφερε τόσο ριζικές αλλαγές στο πολιτικό σύστημα όσο και η άνοδος του Βενιζελισμού στον Μεσοπόλεμο. Η άνοδος του τελευταίου κατήργησε τον λεγόμενο παλαιοκομματισμό – δηλαδή τον ολιγαρχικό έλεγχο του κράτους από έναν μικρό αριθμό προνομιούχων οικογενειών (των τζακιών). Έτσι οδηγηθήκαμε, από τις πολιτικές λέσχες προυχόντων, σε πιο συγκεντρωτικά και συγχρόνως πελατειακά κόμματα στελεχωμένα από νέες πολιτικές ελίτ, «νέα πρόσωπα» που πρωτομπήκαν στο κοινοβουλευτικό παιχνίδι μετά το στρατιωτικό πραξικόπημα του 1909.

εως σκοπό να πετύχει τρεις βασικούς στόχους:

τον ταχύ τερματισμό της διπλωματικής απομόνωσης της χώρας ήταν πρωτίστως το αποτέλεσμα της λαϊκιστικής εξωτερικής πολιτικής του προκατόχου του.

την ένταξή μας στην ΟΝΕ – ένταξη που είναι αναγκαία (αλλά και ικανή) προϋπόθεση και για τον δημοκρατικό εκσυγχρονισμό της χώρας, και για την αποτελεσματική αντιμετώπιση του οικονομικού επεκτατισμού.

την ριζική αλλαγή ενός πολιτικού συστήματος που χαρακτηρίστηκε από πελατειακά/λαϊκιστικά κόμματα, από μια ανίκανη και άδικο διεφθαρμένη κρατική μηχανή και από μια πολιτική κουλτούρα που συστηματικά θυσιάζει το γενικό καλό του τόπου στο προσωπικό του πολιτικού κόστους και των προσωπικών ή/και μικροκομματικών υπολογισμών.

ως και στο θέμα της αντιμετώπισης του Ανδρέα, έτσι και τον διαδέχθηκε, ο Κ. Σημίτης έβαλε μπρος ένα μακροχρόνιο ιο σταδιακής, προσεκτικής μεταρρύθμισης. Κατά τη γνώμη αυτό το σχέδιο βασίζεται στην ιδέα πως οι τρεις παραπάνω οι δεν μπορούν να επιτευχθούν αμέσως ή συγχρόνως. Πράγματος δεδομένου ότι ούτε η ριζική αλλαγή της εξωτερικής μας πολιτικής προς το λιγότερο λαϊκιστικό (στόχος α) ούτε οι θυσιές που τεί η ένταξή μας στην ΟΝΕ (στόχος β) δεν είναι δημοφιλείς πικρές στα μάτια των ψηφοφόρων – ο τρίτος στόχος, της μετωπικής αντιπαράθεσης με τα διάφορα κατεστημένα μέσα στο κόμμα και το κράτος, έπρεπε να περιμένει. Και αυτό γιατί μια μετωπική συγκρούση του πρωθυπουργού με το «παλιό» ΠΑΣΟΚ ή/και με τον τεχνικό και δημοσιοϋπαλληλικό κατεστημένο, την στιγμή επιχειρείται η ριζική αλλαγή της εξωτερικής μας πολιτικής και γενική οικονομική κινητοποίηση για την ένταξή μας στην ΟΝΕ, θα οδηγούσε στην πτώση της κυβέρνησης. Θα σήμαινε, μάλιστα, λόγια, το ναυάγιο του εκσυγχρονιστικού εγχειρήματος.

Υπάρχει αμφιβολία πως η παραπάνω στρατηγική της σταδιακής επίτευξης των τριών στόχων έχει μεγάλο βαθμό ρεαλισμού. Από την άλλη μεριά, η τιμή που πρέπει να πληρωθεί για την επίτευξη του στόχου γ είναι πολύ μεγάλη. Γιατί η αποφυγή μετωπικής σύγκρουσης με τα πασοκικά κατεστημένα (εντός και εκτός κόμματος) σημαίνει, μεταξύ άλλων, την διαιώνιση του status quo της δημόσιας διοίκησης. Βέβαια, η δημόσια διοίκηση ήταν από την ίδρυση του ελληνικού κράτους και ανίκανη και διεφθαρμένη. Η μεταπολίτευση όμως έγινε ακόμα πιο ανίκανη και πιο διεφθαρμένη. Και αυτό γιατί η μαζικοποίηση των κομμάτων οδήγησε σε πολύ πιο συστηματική κομματικοποίηση του κρατικού μηχανισμού. Αυτό στη συνέχεια έκανε τον γραφειοκρατικό γιγαντισμό του κράτους να γίνεται πιο έντονο και πολύ πιο δυσλειτουργικό. Από την ανικανότητα του κράτους να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά το θέμα των λαγών μέχρι το φιάσκο της αστυνομίας στην περίπτωση της Νιόβης, είναι προφανές πως η δημόσια διοίκηση βρίσκεται σε πλήρη διάλυση. Όσο για την περίπτωση Οτσαλάν, αυτό δείχνει ότι ο κόμπος έχει πια φτάσει στο χτένι, πως μερικές βασικές τοπικές και στη δημόσια διοίκηση δεν είναι δυνατόν να περουν.

Η συγκρότηση εξεταστικής επιτροπής για το θέμα Οτσαλάν πρέπει να γίνει η αφετηρία για το μερικό τουλάχιστον ξεκαθάρισμα της Κόμματος του Αυγείου που ο πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ κληρονόμησε από τον προκατόχό του. Μια τέτοια επιθετική πολιτική μπορεί να κοστίζει στον Κώστα Σημίτη το χάσιμο των προσεχών βουλευτικών εκλογών. Μπορεί όμως να λειτουργήσει και αντίστροφα, κινητοποιώντας τον πρωθυπουργό κοινωνικά στρώματα που είναι βαθιά απογοητευμένα από το κομματικοκρατικό status quo.

1979 - 1999 ΕΙΚΟΣΙ ΧΡΟΝΙΑ ΝΕΦΕΛΗ

ΙΑΝ ΜΑΚ ΓΙΟΥΑΝ ΑΜΣΤΕΡΝΤΑΜ (Μυθιστόρημα)

Το τρομερό παιδί των αγγλικών γραμμάτων, ο πενήντάχρονος πια Ίαν Μακ Γιούαν, έδωσε, τη χρονιά που πέρασε ένα από τα πιο πνευματώδη, άγρια, όσο και διασκεδαστικά βιβλία της σύγχρονης πεζογραφίας. Το σύντομο μυθιστόρημά του «Άμστερνταμ», που υμνήθηκε από την κριτική και απέσπασε το βραβείο Booker, τη σημαντικότερη διάκριση στο χώρο της αγγλόφωνης πεζογραφίας, είναι μια σάτιρα που βάζει στο στόχαστρο εφημερίδες, εκδότες, πολιτικούς και καλλιτέχνες και τους σφυροκοπά ανελέητα. Πολύπλευρο, διεισδυτικό, διασκεδαστικό, είναι πολλά μαζί: δηλητηριώδες σχόλιο πάνω στην παντοδυναμία αλλά και ευτέλεια των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, σπουδή στη δύση και την διαδικασία της καλλιτεχνικής δημιουργίας, τέλος, ανατομία των πιο δυσάρεστων πλευρών της ανδρικής ψυχολογίας – της συναισθηματικής ψυχρότητας, της ερωτικής ζηλοτυπίας, της επαγγελματικής αντιζηλίας, της φιλοδοξίας, της σοβαροφάνειας και της έπαρσης.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ
ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 6, ΑΘΗΝΑ 10 680, Τηλ. 36.07.744 - FAX: 36.23.093
e-mail: nefeli-p@otenet.gr

Από τις συνήθειες του παρελθόντος στο κόμμα του μέλλοντος

του Χρήστου Λυριντζή

Λίγοι θα αμφισβητούσαν ότι το σημερινό ΠΑΣΟΚ διαφέρει σημαντικά από το κόμμα που ίδρυσε ο Ανδρέας Παπανδρέου το 1974, καθώς και από το κόμμα που ανέλαβε την εξουσία το 1981. Οι διαφορές είναι πολλές και αξιοσημείωτες. Σε ό,τι αφορά τα εξωτερικά γνωρίσματα του κόμματος, οι αλλαγές είναι ευδιάκριτες. Η ηγετική ομάδα έχει ριζικά αλλάξει και νέοι άνθρωποι βρίσκονται στο προσκήνιο.

Η νέα ηγεσία υπό τον **Κώστα Σημίτη** δίνει το στίγμα της ανανέωσης, προκαλώντας ταυτόχρονα και την ανανέωση-αναβάθμιση της εσωκομματικής αντιπολίτευσης. Στελέχη τα οποία κατά το παρελθόν έπαιζαν δευτερεύοντα ρόλο, μετά το 1996 αναδεικνύονται σε ηγετικά πρόσωπα είτε της αντιπολίτευσης είτε της ηγετικής ομάδας. Οι αλλαγές στο επίπεδο της κομματικής ιεραρχίας συνδέονται άμεσα και αντανακλούν την εμφανή αλλαγή στον τρόπο λειτουργίας του κόμματος. Το κόμμα που επί δύο δεκαετίες παρέμενε παθητικό στη σκιά της χαρισματικής ηγεσίας του **Ανδρέα Παπανδρέου**, με όλα τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα που αυτό συνεπάγεται, αυτονομήθηκε και άρχισε να λειτουργεί τηρώντας τις διαδικασίες που προβλέπει το καταστατικό του. Είναι γεγονός ότι τα τελευταία τρία χρόνια παρατηρείται ένας οργανωτικός οργασμός στο ΠΑΣΟΚ με έντονες συζητήσεις και αντιπαραθέσεις. Προφανώς το κόμμα απολαμβάνει ό,τι επί μία εικοσαετία είχε στερηθεί. Τέλος, η ανάδειξη του «εκσυγχρονισμού» ως νέου κεντρικού πολιτικού προτάγματος ενισχύ-

ει την εικόνα ανανέωσης και αλλαγής που προβάλλει το ΠΑΣΟΚ¹. Παρά την εμφανή σημασία των ως άνω αλλαγών και την αδιαμφισβήτητη σημασία που έχουν για την ελληνική πολιτική σκηνή, είναι ίσως εξίσου σημαντικό να επικεντρώσουμε για λίγο την προσοχή μας στις επιρροές του παρελθόντος και στα ζητήματα που προκύπτουν από την επιβίωση παλαιών πολιτικών αντιλήψεων και πρακτικών.

Ένα πρώτο επίπεδο, όπου το παρελθόν και οι επιπτώσεις του είναι εμφανείς, αφορά την ιδεολογικοπολιτική συγκρότηση και παρουσίαση του κόμματος. Δύο λέξεις συνοψίζουν το πρόβλημα: «Σοσιαλισμός» και «Κίνημα». Η πρώτη παραπέμπει στην ιδεολογική ταυτότητα του κόμματος και αφορά έναν σημαντικό αριθμό στελεχών του ΠΑΣΟΚ που γαλουχήθηκαν πολιτικά με το σοσιαλιστικό όραμα. Κατά τη δεκαετία του 1970 η μαρξιστική θεωρία και οι προοπτικές του σοσιαλισμού ήταν βασικά γνωστικά αντικείμενα των κατώτερων και μεσαίων στελεχών που σήμερα βρίσκονται σε ηγετικές θέσεις. Ένα σημαντικό τμήμα του σημερινού ΠΑΣΟΚ χαρακτηρίζεται από μια ιδεολογία ή/και νοοτροπία που θεωρεί συμβιβασμό ή ενδοτικότητα την «κεντροαριστερά» ή τον «εκσυγχρονισμό». Θα πρέπει, λοιπόν, να πειστούν για

την ορθότητα και ανωτερότητα των νέων αυτών θέσεων, κάτι που δεν έχει μέχρι τώρα συμβεί.

Επίσης, ανεξάρτητα από το ότι ο σοσιαλισμός αποτελεί πλέον επίμαχη έννοια (και διαμάχη για το περιεχόμενό του συνεχίζεται μέχρι σήμερα με αμείωση έντασης), η αποδοχή της εν λόγω ταυτότητας σήμανε τη στήριξη συγκεκριμένων κοινωνικών συμφερόντων και την οριοθέτηση των ωφελουμένων από την πολιτική του κόμματος. Κατά τη δεκαετία του 1980 το ΠΑΣΟΚ ταύτισε σοσιαλισμό και αλλαγή και, αξιοποιώντας τη χαρισματική προσωπικότητα του Ανδρέα Παπανδρέου, κυριάρχησε στην πολιτική σκηνή. Κατά αυτή την περίοδο, ο πολιτικός λόγος του ΠΑΣΟΚ βρήκε απήχηση στην πλειονότητα του πληθυσμού, γεγονός που κάλυψε τις αντιθέσεις και συγκρούσεις των κυβερνητικών επιλογών. Ο πολυσυζητημένος «λαϊκισμός» του ΠΑΣΟΚ συνοψίζεται στην προσπάθεια ικανοποίησης αντιτιθέμενων συμφερόντων –είτε με πραγματικό είτε με ρητορικό τρόπο– και στη χρήση (και ενίοτε κατάχρηση) των κρατικών μηχανισμών για τη στήριξη των κυβερνητικών επιλογών. Η παρουσία του Ανδρέα Παπανδρέου απέτρεπε, ή έστω συγκάλυπτε, προβλήματα και συγκρούσεις, εκφράζοντας μια ιδεολογικοπολιτική ενότητα ανεξάρτητα από τα προβλήματα, τις ασάφειες και τις αντιφάσεις που υπήρχαν.

Αποτέλεσμα της συγκεκριμένης πρακτικής ήταν ότι, χωρίς ποτέ η σοσιαλιστική φυσιογνωμία και πολιτική του ΠΑΣΟΚ να συζητηθεί, να διευκρινιστεί επαρκώς, η συμβολική σημασία της σοσιαλιστικής ταυτότητας παρέμεινε πάντα σημαντική και αδιαμφισβήτητη. Το ζήτημα της ιδεολογικής και πολιτικής ταυτότητας επανέρχεται με ιδιαίτερη ένταση κατά το μέσο της

¹ Ο Χρήστος Λυριντζής είναι καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών.

καετίας του 1990, όταν η κρίση του σοσιαλισμού παγκοσμίως προκαλεί σειρά ζητήσεων για το μέλλον και τη στρατηγικών σοσιαλιστικών κομμάτων. Στην Ελλάδα, η αποχώρηση του Ανδρέα Παπανδρέου ανοίγει μια νέα σελίδα στην ιστορία του ΠΑΣΟΚ και επαναφέρει το θέμα της πολιτικής ταυτότητας του μεταπανδρεϊκού ΠΑΣΟΚ. Η πρόταση του συγχρονισμού ως μείζονος στρατηγικού όχου του κόμματος και της κυβέρνησης γουρα δεν ικανοποιεί όσους παρέμειναν οσοανατολισμένοι στο σοσιαλιστικό αμα. Με αυτή την έννοια στο ΠΑΣΟΚ παραμένει ανοιχτό το θέμα της συγκρότησης και αποσαφήνισης της ιδεολογικής (σοσιαλιστικής) ταυτότητας. Δεν είναι τυχαίο ότι η αντιπολιτευόμενη τον εκσυγχρονισμό ομάδα, διεκδικεί και προβάλλει ποια διαφορετική σοσιαλιστική προοπτική, όσο και αν αυτή παραμένει σκοτεινή και αδιευκρίνιστη. Πρόκειται όχι μόνο για ένα παιχνίδι εσωκομματικών ισορροπιών, αλλά για το ουσιαστικό ξεκαθάρισμα της φυσιογνωμίας του ΠΑΣΟΚ. Η αποσαφήνιση της ιδεολογικής φυσιογνωμίας του ΠΑΣΟΚ θα πρέπει, βέβαια, να γίνει στο πλαίσιο των γενικότερων διεθνών εξελίξεων για τη μελλοντική ταυτότητα των σοσιαλιστικών κομμάτων, την «έα αριστερά», την «κεντροαριστερά» ή το νέο κέντρο. Το πρόβλημα προφανώς δεν είναι θέμα τίτλου αλλά ουσιαστικού πολιτικού περιεχομένου και αποσαφήνισης της στρατηγικής και πολιτικής πρακτικής ενός τέτοιου κόμματος.

Η διατήρηση της λέξης «κίνημα» στον τίτλο του κόμματος υποδηλώνει την εξάρτηση από το παρελθόν και ταυτόχρονα την επιθυμία διατήρησης της εικόνας ενός κινήματος με ευρύτερες φιλοδοξίες και εκδικήσεις. Ανεξάρτητα από το εάν και κατά πόσον υπήρξε ποτέ το ΠΑΣΟΚ «κίνημα» – με την αυστηρή σημασία του όρου την οποία παραπέμπει το σοσιαλιστικό, οικολογικό, το εργατικό ή το φεμινιστικό κίνημα – θα πρέπει να γίνει κατανοητό από όλους ότι σήμερα είναι ένα τυπικό κίνημα, το οποίο έχει παγιωθεί στο ελληνικό πολιτικό σύστημα και προσπαθεί να λειτουργήσει σύμφωνα με τις προδιαγραφές ενός μαζικού ευρωπαϊκού κόμματος. Συνεπώς, η εμμονή στην ταμπέλα «κίνημα» δεν σημαίνει τίποτα άλλο παρά τη νοσταλγία ή την καταπιεσμένη επιθυμία για κάτι που δεν ολοκληρώθηκε ποτέ.

Ένα τελευταίο στοιχείο που συνδέεται με αντιλήψεις και πρακτικές του παρελθόντος αφορά στη συνεχιζόμενη επιμονή που

Τρεις φεύγουν, τρεις μένουν: Μπούτος, Νικολινάκος, Γλέζος και Ροκόφυλλος, Μαγκάκης, Κακλαμάνης.

επιδεικνύουν ομάδες του ΠΑΣΟΚ για την ανάγκη κρατικής παρέμβασης και προστασίας. Δεν πρόκειται για την γενικότερη συζήτηση που αφορά στο κράτος πρόνοιας και στην αναγκαιότητα ύπαρξης μηχανισμών κοινωνικής συνοχής. Πρόκειται για την επαναλαμβανόμενη εμμονή στην ανάγκη κρατικής παρέμβασης σε χώρους που δεν διακρίνονται ούτε για την ορθολογική τους λειτουργία ούτε για την ποιότητα του έργου ή των υπηρεσιών που παρέχουν, αλλά ούτε και για την οικονομική δυσπραγία των εργαζομένων σε αυτούς. Με άλλα λόγια, πρόκειται για μια γενική πολιτική προστατευτισμού, η οποία συνδέεται με μια έμμεση αλλά ξεκάθαρη προσπάθεια διατήρησης κεκτημένων ακόμα και όταν όλοι διαφωνούν με τις μεθόδους και τις προϋποθέσεις απόκτησής τους. Η συγκεκριμένη αντίληψη και τακτική ενδεχομένως προέρχεται από την πεποίθηση που ίσχυε στο παρελθόν, ότι, δηλαδή, πρέπει να στηρίζονται οικονομικά αδύναμες ομάδες. Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί ότι μία αλλαγή πολιτικής συνεπάγεται και την ανάλογη ανάληψη του πολιτικού κόστους, στο βαθμό το ΠΑΣΟΚ εξαρτάται από κρατικοδίαιτα στρώματα. Η γενικευμένη όμως εφαρμογή της μοιραία οδηγεί σε νέες αδικίες και σε μια ισοπεδωτική εφαρμογή της λογικής της κρατικής παρέμβασης και προστασίας. Η τελευταία είναι απαραίτητη, και το ΠΑΣΟΚ θα πρέπει να ξεκαθαρίσει πότε, πώς και υπό ποιες προϋποθέσεις θα πρέπει να παρέχεται.

Άμεσα συνδεδεμένο με τον ρόλο του κράτους και τον τρόπο αντιμετώπισής τους εί-

ναι οι πελατειακές παροχές και οι εύνοιες προς τους πολιτικούς φίλους. Ο όρος «διαπλεκόμενα» εκφράζει μία μόνο πλευρά ενός συστήματος παροχών και διασυνδέσεων το οποίο γίνεται αντιληπτό από την κοινή γνώμη και οδηγεί σε αποξένωση, αναχωρητισμό, και τελικά σε κυνισμό, κοινωνική αναλγησία και πολιτικό αμοραλισμό.

Συμπερασματικά λοιπόν, το ΠΑΣΟΚ, στο βαθμό που επιθυμεί να έχει ηγετικό ρόλο και στο μέλλον, θα πρέπει να αντιμετωπίσει τα παραπάνω ζητήματα και να δώσει όσο το δυνατόν πιο ξεκάθαρες απαντήσεις. Η εικόνα ενός ΠΑΣΟΚ του μέλλοντος μπορεί να είναι περισσότερο ή λιγότερο σοσιαλιστική, δεξιά ή αριστερά, εκσυγχρονιστική ή κάτι άλλο. Η έμφαση μπορεί να είναι οπουδήποτε. Όμως, σε κάθε περίπτωση δεν μπορεί να προβάλλει μια θολή και ασαφή εικόνα, ούτε μπορεί να υποθάλλει και να αποδέχεται πρακτικές οι οποίες δεν έχουν καμιά νομιμοποίηση. Η επιρροή του παρελθόντος δεν μπορεί να αγνοηθεί ούτε βέβαια να εξαφανιστεί. Μπορεί, όμως, να αποτελέσει αντικείμενο αναστοχασμού, ώστε να συμβάλει θετικά στη διαμόρφωση του μελλοντικού ΠΑΣΟΚ.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

1. Μια εκτενής συζήτηση των αλλαγών που σηματοδοτούν την πορεία του ΠΑΣΟΚ στη δεκαετία του 1990, καθώς και των αδυναμιών και προβλημάτων που συνδέονται με τις πρόσφατες εξελίξεις προσφέρει ο συλλογικός τόμος που επιμελήθηκε ο Μ. Σπουρδαλάκης, με τίτλο *ΠΑΣΟΚ Κόμμα, Κράτος, Κοινωνία* (Εκδ. Πατάκη, 1988).

ΠΑΣΟΚ:

Διαπλοκή, δεύτερα φύσις

του Στέλιου Π. Καφαντάρη

Ίσως η μεγαλύτερη συνεισφορά
Μητσοτάκη στα πολιτικά
πράγματα του τόπου είναι
η εγκατάσταση του όρου
«διαπλεκόμενα συμφέροντα».
Είναι χαρακτηριστικό ότι
τον όρο δεν τον έβγαλαν
πανεπιστημιακοί αλλά δρων
πολιτικός και μάλιστα βιωματικά,
«στο πετσί του». «Με έριξαν τα
διαπλεκόμενα» είχε δηλώσει με
αφέλεια και παρρησία το 1993,
υπονώντας τον Σαμαρά και τον
χρηματοδότη του¹.

Τα διαπλεκόμενα όχι μόνο δεν έχουν μελετηθεί επιστημονικά ακόμα, αλλά ούτε καν μνημονεύονται σε επιστημονικές εισηγήσεις². Η απροθυμία μελέτης μάλλον οφείλεται στις αντικειμενικές δυσκολίες μιας τέτοιας έρευνας, στο αδιαφανές των κινήσεων, ακόμα και στο άδηλο των διαπλεκομένων, αλλά και στους κινδύνους που ελλοχεύουν (δυσμένεια πολλαπλώς, ή και διώξεις για συκοφαντική δυσφήμιση). Για την ώρα, οι πολιτικές αναλύσεις αντλούν από το πολυκαιρισμένο δίπολο της πελατείας/πατρωνίας ή την μετεξέλιξή του, το «πλέγμα εξουσίας».

Η οργανική σύνθεση των διαπλεκομένων βασίζεται στο τρίπολο *πολιτική εξουσία, οικονομικός παράγων, μέσα επικοινωνίας*.

Ένας τέταρτος παράγων σχεδόν καταχρηστικός γιατί μπορεί να ταυτιστεί με τον οικονομικό παράγοντα είναι ο «ταμίας» της πολιτικής εξουσίας συλλογικής ή ατομικής. Είναι άγνωστο πότε πρωτοεμφανίστηκε ο όρος αλλά ασφαλώς η χρήση ταμιά εντάθηκε μετά το σκάνδαλο Κοσκωτά όπου οι απευθείας πληρωμές αποδείχθηκαν καταστροφικές για τους παραλήπτες. Φερ' ειπείν η απεμπλοκή από την υπόθεση της ΑΓΕΤ δεν θα ήταν εύκολη αν οι πληρωμές των Ιταλών είχαν γίνει απευθείας (Αλλά και πάλι οι εισπράξεις έγιναν με περισσή απληστία και επιπολαιότητα ώστε αρκετά στοιχεία να έχουν καταγραφεί. βλ. και «Πολιτικές αναπομπές» *Αντί* 30/9/94.).

Από τότε η λέξη δυστυχώς είναι του συρμού και χρησιμοποιείται με ελαφρότητα. Συχνά πλέον ακούμε να εκφέρεται η θρασεία και επικίνδυνη σύσταση «ο τάδε επιχειρηματίας, σύμβουλος κ. ά. ή η τάδε εταιρεία είναι ο ταμίας του δείνα πολιτευτή ή δείνα κόμματος».

Υπάρχουν και οι απλούστερες μορφές, π.χ. του διπόλου, όπου ο οικονομικός παράγων και το Μέσο ταυτίζονται είτε ιδιοκτησιακά είτε με μακροπρόθεσμη συμμαχία. Άλλωστε εξ ορισμού τα Μέσα είναι και οικονομικοί παράγοντες. Από την άλλη πλευρά, αρκετοί εργολάβοι και προμηθευτές του Δημοσίου έχουν συμμετοχή και στα Μέσα.

Ως πολιτική εξουσία νοείται κατά κύριο λόγο η κυβερνητική, αλλά και η αξιωματική αντιπολίτευση μπορεί να διαπλέκεται, όπως, π.χ., στην περίπτωση της μονάδας της ΔΕΗ στην Φλώρινα.

Η διαπλοκή είναι υπόθεση σχετικά νέα, έχει λάβει τις σημερινές λαμπρές της διαστάσεις μετά την απελευθέρωση των ΜΜΕ. Μέχρι τότε στο τρίπολο από πλευράς Μέσων ήταν μόνον ο Τύπος, ο οποίος και λειτουργούσε κατά βάσιν αμυντικά, δηλαδή απλώς αντιδρούσε σε κυβερνητικά μέτρα που έθιγαν τον επιχειρηματία ιδιο-

κτήτη ή σύμμαχο. Το ελεύθερο ραδιόφωνο, αλλά κυρίως η ελεύθερη τηλεόραση, έφεραν μαζί με το γκλάμουρ και άλλες δυνατότητες χειρισμών λόγω της δραστηριοτητάς τους.

Το ΠΑΣΟΚ βρήκε την διαπλοκή στην πορεία και ανδρώθηκε μαζί της. Στην αρχή, επικρατούσε το άγχος της αναζήτησης καθημερινού υποστηρικτικού Τύπου, οπότε και δημιούργησε —ή μάλλον κατέστρεψε— τον Πώποτα, έναν επιτυχημένο επαρχιακό εκδότη. Αργότερα προήγαγε το φαινόμενο Κοσκωτά, πάλι ξεκινώντας από το άγχος της δημοσιογραφικής κάλυψης. Παράλληλα, ανέπτυξε τα νέα τζάκια. Ωστόσο και οι δύο αυτές προσπάθειες δεν εστέφθησαν υπό πλήρους επιτυχίας, δηλαδή με την εξαίρεση Κοσκωτά, το ΠΑΣΟΚ δεν είχε ταυτιστεί με κανέναν επιχειρηματία ή, έστω, με κανέναν όμιλο επιχειρηματιών, πλην των προμηθευτών όπλων, και αυτό μάλιστα ενώ είχε παραδόξως καταργήσει τους μεσάζοντες.

Βεβαίως, αυτή η αναδρομή αδικεί κάπως το ΠΑΣΟΚ γιατί, ευρισκόμενο σχεδόν συνεχώς στην εξουσία, μοιραία παρακολουθεί τις εξελίξεις και εκτίθεται περισσότερο από την Νέα Δημοκρατία. Ωστόσο, τα ζωνερά οικονομικά διακυβεύματα της πρώτης οκταετίας ΠΑΣΟΚ ήταν σχεδόν αποκλειστικά οι εξοπλισμοί και οι υποθέσεις του ΟΑΕ, που ήσαν μεν αμαρτωλές αλλά κατά την διεκπεραίωσή τους υπήρχαν και άλλα κριτήρια. Τα διάφορα τεχνικά έργα, που παραδοσιακά ενδιαφέρουν τους πολιτικούς, ήταν από συνειδητή επιλογή σχετικά μικρά. Αυτές οι συνθήκες, χωρίς να σημαίνει ότι αποκλείουν την διαφθορά, κάνουν το πρόβλημα «παραδοσιακό» ή «ευθύγραμμο»: δεν το απογειώνουν στο επίπεδο διαπλοκής τελευταίου τύπου.

Η χρονιά 1990 είναι κρίσιμη γιατί αποκαλύπτεται η διακομματική συνεννόηση με τον **Κόκκαλη** για την προμήθεια των ψηφιακών κέντρων, που καπελώνει μάλι-

και το υπό τον Ξεν. Ζολώτα υπουργικό συμβούλιο. Αλλά και αυτή η διεργασία εν ευθύγραμμη, απλώς πολύ μεγαλύτερη κλίμακας. Από κει και πέρα τα ποσά προσμετρώνται σε σύγκριση με την μείωση εκείνων των ψηφιακών κέντρων.

Η διακυβέρνηση της Ν. Δημοκρατίας 1993-93 χαρακτηρίζεται από την διαβόηση της ΑΓΕΤ, και από άλλες απόπειρες ιδιωτικοποιήσεων μέτριας επιτυχίας ή και μικρής σκανδαλογικής αξίας. Πάλληλα, τα πακέτα της Ευρώπης αναγορεύουν και ανδρώνουν τα έργα αλλά δύο κινήσεις Μητσοτάκη βάζουν τα ελεγκόμενα στην μοντέρνα τους πορεία: κείται για τις άδειες της κινητής τηλεφωνίας και τις άδειες των καζίνων, οικονομικές δραστηριότητες εξαιρετικά ζωηρές με μεγάλο μέλλον.

Η Μητσοτάκης εκείνη την εποχή εβίωσε μια άλλη ενδιαφέρουσα διαμάχη διαμάχης. Όταν το Μέσο/οικονομικός παύει να δυστροπεί, υπάρχει και ο εισαγόμενος, όπως έγινε με την υπόθεση Ασπρόπου Αλαφούζου.³

Η διακυβέρνηση Παπανδρέου 1993-95 χαρακτηρίζεται από ατονία, διαθήκες και οικονομικά δάνεια αλλά και από τον Φλοίοπου, λόγω διαδικασιών της Βουλής ενδοπασοκικής κυβερνητικής αλλαγής και η πρώτη μείζων υπόθεση διαπλοκής που έφτασε σε λογικό τέλος.⁴

Η την έλευση των εκσυγχρονιστών παύουν να υπάρχουν δύο σχεδόν αντιφατικά φαινόμενα: Από την μια πλευρά, ο Σημίτης ξεκινά κατά της διαφθοράς και της αργής και διορίζει άγνωστους πλην τιμωρηνοκράτες σε θέσεις-κλειδιά, όπως τον Κ. Μπακούρη στους Ολυμπιακούς αλλά από την άλλη διαπιστώνεται η ύφεση περιπτώσεων διαπλοκής σε ο βαθμό που κινητοποιείται ο εισαγγελέας αυτεπαγγέλτως.⁶

Ημνεύονται επιγραμματικά οι σημαντικότερες: Η μονάδα της ΔΕΗ στην Φλώριδα που έχει τόσο ψηλό κόστος –άρα και υψηλό κέρδος;– ώστε να κινητοποιηθούν πολλοί εργολάβοι και όλες οι πτέρυγες Βουλής. Το σκάνδαλο αυτό είναι σημαντικό γιατί ήρθαν σε σύγκρουση η Οικονομικά Συμφέροντα όπου αλύφθηκαν χυμώδεις σχέσεις μεταξύ Ξυχαρή, Ρίζου, Κοπελούζου και Κόκκαλη.

Η ανανέωση του Ξυστού ήταν μια άλλη προσπάθεια για αποκάλυψη διαπλοκής και λόγω έμμεσης διαμάχης μεταξύ εννομένων.⁷ Το Μετρό Θεσσαλονίκης

εξάλλου παρουσιάζει ενδιαφέρουσες προστριβές μεταξύ ΥΠΕΧΩΔΕ και Μηχανικής.⁸ Τέλος, υπάρχει η χορεία αποκαλύψεων στον ΟΤΕ για τον ρόλο του τέως διευθύνοντος συμβούλου, για τις διεθνείς επεκτάσεις του και για την εκ νέου ανάμειξη του Κόκκαλη. Ακόμα και η εξωφρενική περιπέτεια του Οτσαλάν λέγεται ότι έδωσε αφορμή για μπίζνες: Πρόκειται για την διαπραγμάτευση Μέσων και Κυβέρνησης για “νηφάλια” στάση των Μέσων γύρω από την ενοχή της Κυβέρνησης στην σύλληψη του Οτσαλάν με αντάλλαγμα άδειες ψηφιακής τηλεόρασης.

Όπως φάνηκε από τις διαχρονικές τάσεις, τα διαπλεκόμενα θα αυξάνονται και θα γίνονται περισσότερο πολύπλοκα όσο διογκώνεται η εθνική οικονομία, εφ’ όσον έχουν χαθεί τα υγιή ανακλαστικά των πολιτικών και διαπιστώνεται μιθριδατισμός στους πολίτες για το φαινόμενο της διαπλοκής. Κατ’ επέκτασιν, η διαφθορά διά της διαπλοκής θα αυξάνεται, με συνέπεια τη μεγάλη οικονομική και ηθική μείωση της χώρας.

Ατυχώς η διαφθορά δεν έχει συγκεκριμένο όριο, του αφελούς τύπου ότι «θα κουρασθούν να τρώνε, θα χορτάσουν, θα βαρεθούν». Τα υπερκέρδη δεν εκπολιτίζουν, τουλάχιστον όχι βραχυ-μεσοπρόθεσμα.

Αλλά πέραν και από την διαφθορά –που, έστω, ως λογιστεί ως ένα πρόσθετο κόστος στην ανάπτυξη του τόπου–, η διαπλοκή, ενισχυόμενη, θα μπορούσε να γίνει δύναμη ανατροπής του πολιτικού σκηνικού. Η κίνηση προς τον Αβραμόπουλο αποδεικνύει ότι τα Μέσα έχουν πλέον την δυνατότητα κατασκευής Μεταλλαγμένων Πολιτικών Εθνικής Εμβέλειας σχεδόν εκ του μηδενός, με οιαδήποτε ιδεολογικά υλικά. Ας σκεφτούν σοβαρά όσοι πολιτικοί δεν έχουν ακόμα προσχωρήσει πλήρως στα διαπλεκόμενα ποιές γραμμές άμυνας μπορούν να αντιπαρατάξουν.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Δεν έχω πρόχειρα τα στοιχεία που επιβεβαιώνουν τον ισχυρισμό στις λεπτομέρειές του, αλλά υπάρχει γενική αποδοχή του.
2. Φερ’ ειπείν σ’ ένα πρόσφατο διεθνές συμπόσιο στο πανεπιστήμιο Χάρβαρντ, «Το Ελληνικό Παράδοξο – υπόσχεση και επίδοση», κανένας δεν έθιξε το πρόβλημα με το όνομά του και μόνο ένας ομιλητής (Α. Παπαχελάς) έμμεσα το περιέγραψε, δίνοντας τα χαρακτηριστικά του σε αδρές γραμμές (βλ. G.T. Allison & K. Nicolaidis (eds) «The Greek Paradox – promise vs

Παίρνοντας ενέργεια από το μαγικό τετράεδρο.

performance», MIT press, 1996 και μετάφρασή του από τις εκδόσεις Παπαζήση 1997). Αλλά και πρόσφατα, ο Δ.Α. Σωτηρόπουλος στο άρθρο του “Πολιτικά κόμματα και διαφθορά” (ΑΝΤΙ, 26ης Φεβρουαρίου 1999) δεν αναφέρεται καθόλου στα διαπλεκόμενα.

3. Βλ. Αντί, Απρίλιος 1993, «Μητσοτάκηδες εναντίον Αλαφούζων: παίγνιο μηδενικού αθροίσματος;».
4. Δεν είναι αναγκαίο να φτάνει η διαπλοκή στα δικαστήρια για να αποκτήσει ο πολίτης μια ιδέα των πραγμάτων, βλ. και «Μη παίζετε ίνα μη εμπαιχθείτε», Αντί 12.4.96, και «Η Βάσω, ο Φλοίσβος και η Αλήθεια», Αντί 14.2.97.
5. Βλ. και «Ο τροπαιοφόρος Σημίτης», Αντί 26.9.97.
6. Βλ. και «Κύριε Κολιοκώστα, αρχίστε από τα εύκολα», Αντί 19.6.98.
7. Βλ. και «Μπερντές στον καραγκιόζη του Βήματος», Αντί 22.5.98, καθώς και «Η ανανέωση του Ξυστού ξέει τις πληγές του εκσυγχρονισμού», Αντί 11.9.98.
8. Αν και με τη στενή έννοια δεν είναι διαμάχη διαπλεκομένων αλλά υπουργείου και ενός εργολάβου, δηλαδή παραδοσιακό πάρε-δώσε πολιτικής και οικονομικής εξουσίας.
9. Βλ. διάσπαρτα κείμενα στο έντυπο Τα Μέσα 26/2 και 5/3/1999.

ΠΑΣΟΚ

και πολιτική κρίση

Ευθύνες και προκλήσεις

του Μιχάλη Σπουρδαλάκη

Δεν υπάρχει πολιτική δημοσκόπηση την τελευταία δεκαετία που να μην δείχνει πως το πολιτικό μας σύστημα εμφανίζει συμπτώματα κρίσης. Με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, δημοσκοπήσεις και μελέτες επισημαίνουν μια σειρά από φαινόμενα κρίσης που, ανεξάρτητα από το πώς αναλύονται («κρίση εκπροσώπησης», «κρίση πολιτικής», «κρίση κομμάτων», «κρίση νομιμοποίησης», κ.ά.), επιβεβαιώνουν πως η δημοκρατία μας –ακόμη και στο καθαρά τυπικό της μέρος– αντιμετωπίζει δυσκολίες αναπαραγωγής.

Τα μικρά ποσοστά αποδοχής κομμάτων και πολιτικών, η φθίνουσα ενεργή συμμετοχή σε φορείς και θεσμούς κοινωνικής και πολιτικής εκπροσώπησης, η ιδεολογική σύγχυση που καταγράφουν οι συχνά προνεωτεरिकές αντιλήψεις των πολιτών είναι μόνον μερικά παραδείγματα του πλαισίου που κινείται η προοπτική της δημοκρατίας μας στο κατώφλι του 21ου αιώνα. Μια προοπτική που κάθε άλλο παρά εφησυχαστική εμφανίζεται, τουλάχιστον ως προς την ποιότητα ή ακόμα κι ως προς αυτό καθεαυτό το περιεχόμενό της. Οι μέθοδοι και το ήθος των τελευταίων κινητοποιήσεων δικαιολογούν –κατά τη γνώμη μου– αυτή την ανησυχία.

ΟΙ ΕΥΘΥΝΕΣ

Ανεξάρτητα από τις επί μέρους ερμηνείες αυτών των φαινομένων, οι περισσότεροι αποδίδουν τα φαινόμενα στις ιδιαιτερότητες της κοιμματικής δημοκρατίας, στον τρόπο που αυτή οικοδομήθηκε και λειτούργησε σε όλη τη μεταπολιτευτική πε-

ρίοδο. Δικαίως λοιπόν οι όποιες φωνές κριτικής για ετούτη την κατάσταση επικεντρώνονται στα πολιτικά κόμματα και ιδιαιτέρως στο ΠΑΣΟΚ, μια και η μεγάλη θητεία του στην εξουσία το καθιστά «ηγεμονικό κόμμα», του κοιμματικού συστήματος.

Πράγματι, οι ευθύνες του ΠΑΣΟΚ για τα φαινόμενα κρίσης είναι μεγάλες. Ο τρόπος που διαχειρίστηκε την εξουσία, η πρακτική του στους μαζικούς χώρους, παρ' όλο που σε μεγάλο βαθμό μπορεί να αποδοθούν στην γενικότερη παθογένεια του πολιτικού μας πολιτισμού, κάθε άλλο παρά το απαλλάσσουν από ευθύνες. Όμως το γεγονός αυτό δεν μπορεί να οδηγεί στην παραγνώριση της συμβολής του κόμματος των ελλήνων σοσιαλιστών στην μετάβαση και στερέωση της δημοκρατίας και πολύ περισσότερο δεν πρέπει να συμβάλει σε επιπόλαια συμπεράσματα μεταμοντέρνας λογικής(;) που θεωρούν τα κόμματα ξεπερασμένους θεσμούς. Τα πολιτικά κόμματα εξακολουθούν να αποτελούν τον βηματοδότη της σύγχρονης δημοκρατίας. Αποτελούν τον μόνο θεσμό εκπροσώπησης που εξ ορισμού έχει τη δυνατότητα να ενοποιεί κοινωνικά συμφέροντα και να τα μεταφέρει στην καρδιά του κράτους μεταφράζοντάς τα σε κυβερνητι-

κές πολιτικές. Χωρίς αυτά το κράτος απμακρύνεται ακόμη περισσότερο από το κοινωνικό γίγνεσθαι και δημιουργείται ο κίνδυνος ακύρωσης ακόμη και των τυπικών δημοκρατικών προταγμάτων. Γι' αυτόν τον λόγο ο προβληματισμός για την καταπολέμηση των φαινομένων κρίσης μπορεί παρά να περνά μέσα από την κριτική αποτίμηση των κοιμάτων και την αναζήτηση νέων τρόπων κοινωνικής εκπροσώπησης, οι οποίοι θα εγγυώνται και θα διευρύνουν τη δημοκρατία.

Η ίδρυση και η ιστορική εξέλιξη του ΠΑΣΟΚ αποτέλεσε γεγονός ύψιστης ιστορικής σημασίας για την νεαρή μας δημοκρατία. Έπαιξε πρωτοποριακό ρόλο στην εξέλιξη του κοιμματικού μας συστήματος και στην συγκρότηση του δημοκρατικού πολιτεύματος. Και τούτο όχι τόσο λόγω της αναμφίβλης ευρηματικής και ρηξικέλευθης οργανωτικής και πολιτικής του εξέλιξης αλλά κυρίως γιατί αναδείχθηκε, ίσως και άθελά του, σε πρότυπο για το σύνολο του κοιμματικού συστήματος. Το ΠΑΣΟΚ έπαιξε καθοριστικό ρόλο ώστε, σε πρωτοφανώς σύντομο χρονικό διάστημα, να εμπεδωθούν στο κοιμματικό και πολιτικό μας σύστημα δομές και σχέσεις που, τουλάχιστον στην εμπειρία άλλων χωρών, χρειάστηκαν πολλές δεκαετίες. Για αυτή την έννοια οι ευθύνες του ΠΑΣΟΚ είναι τεράστιες. Και τούτο γιατί, πέραν από θετική συμβολή του στον εκδημοκρατισμό, αποτέλεσε καθοριστικό παράγοντα των θετικών φαινομένων της δημοκρατίας, φαινομένων όμως που ήδη απασχολούν, πέραν των πάντων των αναλογιών, όλες τις σύγχρονες δημοκρατίες.

ΑΠΟ ΤΟ «ΚΙΝΗΜΑ» ΣΤΟ «ΚΟΜΜΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥ»

Πιο συγκεκριμένα, το ΠΑΣΟΚ στην πενήνταχρονη ζωή του διέτρεξε όλα τα στάδια της εξέλιξης των κοιμάτων

Ο Μιχάλης Σπουρδαλάκης είναι
Αναπληρωτής Καθηγητής Πολιτικής Επιστήμης
στο Πανεπιστήμιο Αθηνών

ο μείδισμα στην Κ.Ε.: Μένιος, Κατσιμπάρδης, Βαγγέλης και λοιποί...

εμφανίστηκαν από τα μέσα του 19ου να μέχρι σήμερα. Πολύ επιγραμματικά σχηματικά (για εκτενέστερη ανάλυση π.χ. Μ. Σπουρδαλάκη (επιμ.), *ΠΑΣΟΚ μα κράτος, κοινωνία*, εκδ. Πατάκης, 8) η εξέλιξη του ΠΑΣΟΚ περνά μέσα πέντε διακριτές περιόδους οι οποίες ιεράρχουν τη σχέση του με το κράτος την κοινωνία. Σχέση που με τη σειρά διαγράφει τα όρια της συμβολής του εκδημοκρατισμού του πολιτικού μας τμήματος καθώς και τις δυνατότητες ακόμη διαθέτει για το ξεπέρασμα των νομικών που απειλούν την δημοκρατία και την ποιότητά της:

Στη σύντομη περίοδο που προηγήθηκε ακολούθησε την Ιδρυτική Διακήρυξη της του Σεπτεμβρίου, το ΠΑΣΟΚ αποτελεί ένα ιδιότυπο κόμμα στελεχών. Λόγω έγκαιρων πολιτικών συνθηκών της περιόδου, η σχέση του με το κράτος και την κοινωνία είναι εξωτερική και *ad hoc*.

Η περίοδος που προηγήθηκε και ακολούθησε τις εκλογές του 1974 μέχρι την εκλογή του 1975 είναι η περίοδος της «αυτοοργάνωσης» όπου και τίθενται τα θεμέλια για την οργανωτική και πολιτική του ανάπτυξη που θα πραγματοποιηθεί με τη μετατροπή του σε κόμμα μαζών.

Την περίοδο μέχρι και τις εκλογές του 1985, όπου αναδεικνύεται σε αξιωματική πολιτεία, το ΠΑΣΟΚ ολοκληρώνει

το μετασχηματισμό του σε κόμμα μαζών, σταθεροποιεί τη θέση του στο πολιτικό σύστημα, συνδέεται με όλες τις εκφάνσεις και κινήσεις της κοινωνίας και καταφέρνει να αναδειχθεί ο κατ' εξοχήν εκφραστής της «ένταξης των μαζών» στην πολιτική. Από «κίνημα διαμαρτυρίας» αναδεικνύεται σε «κόμμα εξουσίας». Με εξαίρεση την προδικτατορική ΕΔΑ, το ΠΑΣΟΚ γίνεται το πρώτο κόμμα μαζών στον τόπο και συμβάλλει, παρά τις όποιες αντινομίες του, στην θεμελίωση και στερέωση της νεαρής δημοκρατίας. Το συγκριτικό πλεονέκτημα που διαθέτει έναντι της παραδοσιακής αριστεράς του δίνει τη δυνατότητα να νομιμοποιήσει την πολιτική συμμετοχή και τη δράση των φορέων κοινωνικής εκπροσώπησης. Παρά τα όποια παθογενή φαινόμενα ακολουθούν αυτή τη διαδικασία, η πολιτική πρακτική του ΠΑΣΟΚ συμβάλλει με αποφασιστικό τρόπο στην ανατροπή του πλαισίου πολιτικής παθητικότητας τρώμου, που είχε κληροδοτήσει στη νεαρή δημοκρατία η τραυματική εμπειρία του μετεμφυλιακού καθεστώτος. Η πολιτική πρακτική του κόμματος μαζών απαιτεί με έμμεσο αλλά σαφή τρόπο τη σύνδεση της κοινωνίας, και των ανταγωνισμών που αυτή εμπεριέχει, με τη διαδικασία λήψης αποφάσεων και τις κυβερνητικές πολιτικές. Και το ΠΑΣΟΚ, παρά τις αντινομίες του, έμπρακτα υποσχόταν ακριβώς αυτό.

Δ. Την περίοδο 1977-1985 το ΠΑΣΟΚ στρέφεται σε «πανσυνλεκτικά» πρότυπα κομματικής οργάνωσης». Η στροφή αυτή του Κινήματος δεν συνεπάγεται και την εγκατάλειψη των οργανωτικών δομών του κόμματος μαζών ούτε καν την αλλοίωση των κοινωνικών/ταξικών χαρακτηριστικών της εκλογικής του βάσης. Όμως, η προσέγγιση, η κατάκτηση και στη συνέχεια κυρίως η διαπλοκή του με την εξουσία και τις αναγκαιότητες που αυτή του επιβάλλει το οδηγεί στην υιοθέτηση «πανσυνλεκτικής» οργανωτικής πρακτικής και πολιτικής στρατηγικής που τροποποιεί τον χαρακτήρα του ως μαζικού κόμματος. Με άλλα λόγια, η πασοκική εκδοχή του κόμματος μαζών την εποχή αυτή υποτάσσεται σιγά-σιγά στα κυβερνητικά προτάγματα με αποτέλεσμα το κόμμα να μεταλλάσσεται σε «κόμμα διακυβέρνησης». Η εξέλιξη αυτή οδήγησε στη ριζική αλλαγή της σχέσης του με το κράτος και την κοινωνία.

Τέλος, κατά την περίοδο Ε, που αρχίζει μετά την εκλογική του νίκη το 1985 και που ουσιαστικά φθάνει μέχρι σήμερα, παρά τις σημαντικές παλινδρομήσεις του, το ΠΑΣΟΚ μετατρέπεται σταδιακά σε κόμμα του κράτους. Η περίοδος αυτή συμπίπτει με τις διεθνείς κοσμοϊστορικές αλλαγές που ανέδειξαν οι επαναστάσεις του 1989 καθώς και με σημαντικές εξελίξεις στην ελληνική πολιτική σκηνή. Η αποχώρηση και ο θάνατος του Α. Παπανδρέου, η εκλογή Σημίτη φέρνουν στο προσκήνιο τις από μακρού διαφαινόμενες ιδεολογικές και πολιτικές τάσεις του Κινήματος και οδηγούν στο «νέο ΠΑΣΟΚ», που επικυρώνονται και συμβολικά από το ιστορικό 4ο Συνέδριο του 1996. Με αυτό τον τρόπο το «νέο ΠΑΣΟΚ», παρά την πράγματι ιδιόρρυθμη εξέλιξή του, έρχεται πιο κοντά στον ιδεολογικό, πολιτικό αλλά και οργανωτικό προσανατολισμό των άλλων σοσιαλιστικών και σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων. Προσανατολισμό που τα οδηγεί συνεχώς στη σχεδόν άκριτη υιοθέτηση των προταγμάτων της διαχειριστικής λογικής διακυβέρνησης, στην εξάρτηση της δράσης τους από το κράτος, αφού εκεί, και όχι στην κοινωνία, βρίσκονται πλέον οι πολιτικοί και οικονομικοί τους πόροι.

Η πορεία, όμως, προς το «κόμμα του κράτους», που αποτελεί πλέον το κυρίαρχο στοιχείο των κομματικών συστημάτων των λεγομένων αναπτυγμένων δημοκρατιών, δεν είναι άμοιρη αντιφάσεων. Τα προβλήματα κρίσης και οι συνέπειές τους για τη δημοκρατία, που αναφέρθηκαν, αποτελούν μία μόνον όψη των αντιφάσεων

αυτών. Τα «κόμματα του κράτους», με το να περιορίζουν την πολιτική στο στενό πλαίσιο του κράτους, δεν συμβάλλουν μόνο στην υποβάθμισή της αλλά υπονομεύουν και την πολιτική τους αποτελεσματικότητα. Τα «κόμματα του κράτους» δεν είναι μόνον αναλώσιμα, αλλά, συχνά, η απομάκρυνσή τους από την κοινωνία είναι τέτοια που ακυρώνει ακόμη και τις διαχειριστικές τους ικανότητες.

Είναι νομίζω κοινή διαπίστωση, αν και διατυπώνεται με διαφορετικό τρόπο και με διαφορετική ένταση ότι το ΠΑΣΟΚ εδώ και καιρό έχει αρχίσει να έρχεται αντιμέτωπο με τις αρνητικές συνέπειες της μετατροπής του σε «κόμμα του κράτους». Οι τελευταίες δημοσκοπήσεις είναι ενδεικτικές. Γι' αυτό και κατά τη γνώμη μας δεν έχει άλλη επιλογή, αν φυσικά θέλει να έχει μέλλον, από το να σπάσει τον φαύλο κύκλο που το έχει φέρει σε αυτή την κατάσταση.

ΟΙ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΕΣ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΤΟΥ 5ου ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

Πέρα από τις όποιες επιφυλάξεις μας για τον προσανατολισμό της κυβερνητικής πολιτικής –και είναι πολλές και θεμελιώδεις– το ΠΑΣΟΚ έχει την υποχρέωση –όχι απλώς για τους προφανείς λόγους πολιτικής του επιβίωσης, αλλά κυρίως για την αναβάθμιση της ποιότητας της δημοκρατίας–, να καταπολεμήσει τις σοβαρές παρενέργειες από την με παρωπίδες προσήλωσή του στις κρατικές αναγκαιότητες. Αυτό φυσικά δεν σημαίνει αναγκαστικά εγκατάλειψη της κυβερνητικής του ικανότητας, ούτε καν την πλήρη αναθεώρηση της πολιτικής του στρατηγικής – αν και σε αυτό το σημείο πολλά θα μπορούσαν να ειπωθούν. Απλώς σημαίνει ότι το κυβερνητικό κόμμα θα πρέπει να ανακαλύψει εκ νέου εκείνα τα στοιχεία της ιστορικής του πορείας που το έφεραν κοντά στην κοινωνία. Η πραγμάτωση ενός τέτοιου εγχειρήματος δεν μπορεί να γίνει με μηχανιστικό τρόπο, που ουσιαστικά θα μηρυκάξει, με μεθόδους ιστορικά ξεπερασμένες, όλη την παθογένεια του λεγόμενου «κοινωνικού ΠΑΣΟΚ». Αντίθετα, η αναβάπτιση του κυβερνητικού κόμματος στην κοινωνία θα πρέπει να γίνει με τρόπο αυτοκριτικά ευρηματικό που θα αποδεικνύει την κοινωνική και δημοκρατική του ευαισθησία, που φαίνεται να είναι η μόνη ικανή να το απεγκλωβίσει από την καταστροφική για το ίδιο και τη δημοκρατία προσήλωσή του σε κρατικές λογικές.

Με άλλα λόγια, η μεγάλη πρόκληση του

Στο κοινοβούλιο: Μάκης Κουρής και Βουνάτσος: Αστεϊσμός ή σοβαροφάνεια

ΠΑΣΟΚ είναι η αποτεχνοκρατικοποίηση και «αποκρατικοποίηση» της κυβερνητικής του πολιτικής και ο έμπρακτος αναστοχασμός και ανανέωση των συμμετοχικών και κινηματικών στοιχείων της ιστορίας του. Αυτό ίσως ακούγεται λίγο αφελές ή ακόμη και ρομαντικό. Όμως, το ένστικτο της (πολιτικής) αυτοσυντήρησης από τη μια, και το γεγονός ότι τα πολιτικά κόμματα είναι κατ' εξοχήν βολονταριστικός θεσμός από την άλλη, μπορεί να αποτελέσουν τις υλικές προϋποθέσεις γι' αυτή την στροφή.

Το κυβερνητικό κόμμα θα πρέπει να πάψει να αντιμετωπίζει τις, συχνά δικαιολογημένες, κοινωνικές αντιδράσεις με αγοραία λογική κοινωνικού δαρβινισμού, με την γνωστή υπεροψία του οικονομικού επιτελείου ή με την δημαγωγία των υπουργείων κοινωνικής πολιτικής. Απομάκρυνση από την λογική του κόμματος του κράτους θα σήμαινε η κυβέρνηση να αναζητήσει εκείνες τις ζωντανές δυνάμεις της κοινωνίας που, αν και δεν συμφωνούν απολύτως μαζί της, μπορούν να συμβάλουν σε μια κοινωνική (θα λέγαμε από τα «αριστερά») αντιμετώπιση της κοινωνικής έντασης. Και τέτοιες δυνάμεις και υπάρχουν και αγωνιούν να νομιμοποιήσουν τη δράση τους. Η ΓΣΕΕ, το Ινστιτούτο της, οι ήρωες γιατροί του ΕΣΥ, οι φιλότιμοι εκπαιδευτικοί που σέβονται το λειτούργημά τους και αποστασιοποιούνται από τη γραφειοκρατία και τις ανευθυνότητες της συνδικαλιστικής τους ηγεσίας αποτελούν μερικά μόνον παραδείγματα των κοινωνικών εκείνων δυνάμεων που μπορεί να συμβάλουν στην

κοινωνική αναβάπτιση του κυβερνώντα κόμματος.

Μόνον με αυτόν τον τρόπο το «κόμμα του κράτους» μπορεί να ανακόψει την φθίνουσα πορεία του και κυρίως θα σταματήσει την περαιτέρω υποβάθμιση της δημοκρατίας. Μόνον με αυτόν τον τρόπο θα απτρέψει την παγίωση της άποψης ότι δημοκρατία είναι απλά η παρουσία στις κάλπες ή απλώς ένα υποχρεωτικό διάλειμμα στη καθημερινή ρουτίνα τού «ο καθένας για τον εαυτό του». Επιπλέον, μόνον με αυτόν τον τρόπο είναι δυνατόν να ξεπεραστούν πρακτικά και πέρα από τακτικισμούς, αντιδραστικός συντηρητισμός του Περωσού και η σχιζοφρένεια της Κουμουνδορου και να μπουν τα θεμέλια για δημιουργικές συμμαχίες στην αριστερά.

Αυτές, κατά την άποψή μου, αποτελούν τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει το ΠΑΣΟΚ ενόψει του 5ου του Συνεδρίου. Είναι γνωστό πως τα συνέδρια των κομμάτων αποτελούν διαδικασίες που απεργάζονται τον πολιτικό προβληματισμό του κόμματος. Με αυτή την έννοια δεν μπορούν να αποτελέσουν από μόνα τους τομείς. Εκείνο όμως που σίγουρα μπορεί να κερδίσουν είναι να γίνουν αφετηρία για ιστορικές προκλήσεις που αντιμετωπίζει το κόμμα στη δεδομένη συγκυρία. Με άλλα λόγια, τα κομματικά συνέδρια αποτελούν ιστορικές ευκαιρίες για αναστοχασμό και αφετηρία επαναπροσδιορισμού στόχων. Ας ελπίσουμε, για το καλό της δημοκρατίας μας και του πολιτικού μας πολιτισμού, πως το ΠΑΣΟΚ δεν θα χάσει και αυτή την ευκαιρία.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΠΙΛΟΓΕΣ

Το δεύτερο πλήγμα

του Κ. Τσαλόγλου

Με την παρεμβολή μιας ουσιαστικά ατροφικής και τελέσφορης εξουσίας της Ν. Δημοκρατίας μεταξύ 1991-93, το ΠΑΣΟΚ ξανακερδίζει τις εκλογές, με κύριο χαρακτηριστικό, αυτή τη φορά, της πολιτικής του συμπεριφοράς, την αμηχανία. Δεσμευόταν με υποχρεώσεις που δεν θα μπορούσε να σεβαστεί, και απариθμούσε στόχους που δεν θα ήξερε πώς να υλοποιήσει. Οι εξελίξεις που συντελέστηκαν, μετά το 1989, σε παγκόσμιο, σε ευρωπαϊκό και σε εσωτερικό επίπεδο ήταν πλήρως απαγορευτικές για τη συνέχιση της ψευδο-σοσιαλιστικής πολιτικής της «αλλαγής» και η αδυναμία επεξεργασίας πρόσφορων λύσεων στα προβλήματα που έθετε η συρρίνιση, δεδομένη. Το αρνητικό κυβερνητικό αποτέλεσμα, προδιαγεγραμμένο.

■ Ο μαρξιστικό σοβιετικό καθεστώς αυτοκατεδαφίζεται παρ' αβυσσών, ως έμπρακτη αποδοκιμασία της αποτελεσματικότητας του «υπαρκτού σοσιαλισμού», τα αδελφά καθεστώτα της κεντρικής Ευρώπης και των Βαλκανίων. Η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) προχωρεί σε αναγνώριση της ιδρυτικής της συνθήκης της Ρώμης, με την υπογραφή των κρατών-μέλη της συνθήκης του Μάαστριχτ, η οποία έπρεπε να ενταχθεί από τα αντίστοιχα Κοινοβούλια, ώστε να ισχύσει από τις αρχές του 1993. Η συνθήκη αυτή, αν και διαμετρικά αντίθετη προς τους κοινωνικο-οικονομικούς μηχανισμούς λειτουργίας «Ευρωπαϊκής Ένωσης» –όπως μετονομάζεται η ΕΟΚ– με τις αστατικές «αρχές» του «κινήματος», υπερψηφίζεται από τα κοινοβουλευτικά του μέλη το 1992. Η υποχρέωση σεβασμού, συνολικά, των «προδιαγραφών» αυτής της συνθήκης, ώστε να προωθηθεί η δημοσιονομική και νομισματική ενοποίηση της Ε.Ε., δεν

άφηνε περιθώρια αντιρρήσεων για την οικονομία της αγοράς που έπρεπε να μένει ελεύθερη στις λειτουργίες της. Παρ' όλα αυτά, παρά τη σημασία τους ως ακυρωτικών των πολιτικο-ιδεολογικών διακηρύξεων του ΠΑΣΟΚ και την ανεπιφύλακτη, αρχική, καταδίκη της ΕΟΚ, η ηγεσία του «κινήματος» διαβεβαιώνει τον ελληνικό λαό πως είναι το μόνο, επαρκώς προετοιμασμένο, κόμμα, που μπορεί να οδηγήσει επιτυχώς και εμπρόθεσμα την ελληνική οικονομία στη «σωτηρία» σύγκλισή της με τις άλλες οικονομίες της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης!

Δεν ήταν, φυσικά, η ολοκληρωτική αυτή αλλαγή της «αλλαγής» ένα από τα συνήθη παράγωγα της πρακτικής του Α. Παπανδρέου να μετακινείται από τη μία θέση στην ακριβώς αντίθετή της, ώστε να συμφωνεί πάντοτε με ό,τι δεν θα ήταν «παραγωγικό» να διαφωνεί. Η εξαφάνιση του ιδεολογικού και στρατιωτικού αντίπαλου της νατοϊκής Δύσης από το διεθνές πεδίο αναμετρήσεων ακύρωσε την γεωστρατηγική σημασία της Ελλάδας ως μοναδικού συμμάχου της στα Βαλκάνια, ενώ, ταυτόχρονα, αναβάθμιζε το ρόλο της Τουρκίας ως κύριου σταθεροποιητικού παράγοντα στη νοτιο-ανατολική Μεσόγειο και στην Εγγύς Ανατολή. Μιας Τουρκίας, όμως, της οποίας τα επεκτατικά όνειρα μόνο προς την κατεύθυνση της «απρόβλεπτης» Ελλάδας επέτρεπαν οι κοινοί μας σύμμαχοι να προβάλλει. Η συνθήκη του Μάαστριχτ, συνεπώς, η οποία περιελάμβανε σε σχετικό κεφάλαιο την πρόθεση της «Ένωσης» για αποκατάσταση κοινής εξωτερικής πολιτικής και άμυνας, δικαιολογούσε την εγκατάλειψη κάθε προηγούμενης εχθρικής συμπεριφοράς απέναντι στο «ιμπεριαλιστικό συνδικάτο», και την αποδοχή του ως το προσφορότερο έρεισμα «εθνικής ακεραιότητας». Τα Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης, εξάλλου, τα Ταμεία των οποίων αποτελούσαν πηγή πόρων εξαιρετικά παχυνών για τα μέτρα της ελληνικής οικονομίας, ασκούσαν ακαταμάχητη γοητεία στους αδημονούντες διαχειριστές τους. Ο όψιμος φιλο-ευρωπαϊσμός, τέλος, θέρμαινε τις προσδοκίες για επανεκτίμηση της στάσης του εγχώριου και αλλοδαπού κεφαλαίου προκειμένου να επενδυθεί στον ελληνικό οικονομικό χώρο.

Οι σκοπιμότητες που επέβαλαν την εγκατάλειψη της «αλλαγής» ήταν αδιαμφισβήτητες. Το αμφισβητούμενο ήταν, και είναι, η ικανότητα του κυβερνώντος ΠΑΣΟΚ να επεξεργαστεί και να εφαρμόσει την πολλαπλά ορθότερη τακτική προσέγγισης του στρατηγικού στόχου, της οργανικής, δηλαδή, συμμετοχής στην οικονομική και νομισματική ένωση (ΟΝΕ). Όπως ήταν αναμενόμενο, ακολουθήθηκε η χειρότερη λύση. Αντί η ικανοποίηση των δημοσιονομικών και νομισματικών προϋποθέσεων, που θέτει η συνθήκη του Μάαστριχτ για συμμετοχή στη ζώνη του ευρώ, να είναι ο καρπός της ταχύτερης δυνατής εξυγίανσης και ανάπτυξης της οικονομίας, αποφασίστηκε η προκαταβολική εξουδετέρωση κάθε λειτουργίας που θα δυσκόλευε την ικανοποίηση των στατιστικών προϋποθέσεων και θα προερχόταν από αυξημένη αναπτυξιακή ζήτηση. Ήταν

η μόνη λύση που μπορούσαν να σκεφτούν τα απροϊδέαστα για παρόμοια καθήκοντα κυβερνητικά στελέχη. Δεν ήταν σε θέση να εργαστούν για τη δημιουργία των άριστων, κατά το δυνατό, προϋποθέσεων επιτυχίας του έργου που αναλάμβαναν, αλλά μόνο για τις ηπιότερες συνέπειες της αποτυχίας του! Είναι αξιοπρόσεκτο ότι αυτή η συλλογιστική χαρακτηρίζει κάθε κυβερνητική πρωτοβουλία, σε όλους τους τομείς δημόσιας δραστηριότητας, και όχι μόνο τον «μονόδρομο» της «σύγκλισης».

Στη δημιουργία κινήτρων –υψηλά επιτόκια, αφορολόγητα κέρδη, αδιαφορία για την καθαρότητα του προσφερόμενου χρήματος κ.λπ.– για την εξεύρεση όλο και περισσότερων κεφαλαίων που θα κάλυπταν τα διογκούμενα δημοσιονομικά ελλείμματα, εξαιτίας του δημόσιου χρέους, συμπυκνώθηκε η οικονομική πολιτική που άρχισε να εφαρμόζεται από το 1994. Τα λεγόμενα πρωτογενή ελλείμματα των κρατικών προϋπολογισμών, συντηρούμενα από την ανεπάρκεια των φορολογικών εσόδων και την ακαμψία των αντι-παραγωγικών δαπανών για επιβίωση των χρεοκοπημένων επιχειρήσεων και οργανισμών του Δημοσίου, άρχισαν να συρρικνώνονται με την εφαρμογή μιας θαυμαστής μεθόδου: Εγκαταλείφθηκαν από τις δαπάνες των προϋπολογισμών όλα τα συστήματα κοινωνικών υπηρεσιών ως το έσχατα ανεκτό επίπεδο λειτουργίας τους. Όσα συμβαίνουν στο χώρο της Παιδείας, της Υγείας, της προστασίας του περιβάλλοντος, του κυκλοφοριακού, της καθαριότητας, της λειτουργίας των Υπηρεσιών του Δημοσίου (σε όλη την έκταση αυτού που διαμορφώνει το πολιτισμικό επίπεδο ενός λαού και βαθμολογεί την συνεισφορά του στον διεθνή καταμερισμό εργασίας) παράγωγα αυτής της δημοσιονομικής πολιτικής είναι. Το παμφάγο δημόσιο χρέος, που απορρόφησε στην πενταετία 1994-98 κάτι λιγότερο από δεκαεπτά τρισεκατομμύρια δραχμές, ή το 41% των φορολογικών εσόδων της ίδιας περιόδου, δεν άφηνε περιθώρια, όχι για ανάπτυξη οικονομική και κοινωνική, αλλά ούτε καν για απορρόφηση, σε μεγαλύτερα ποσοστά, δωρεάν κεφαλαίων των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης, ώστε να προωθηθεί η πλουτοπαραγωγική συνοχή της ελληνικής οικονομίας με τις οικονομίες των πιο αναπτυγμένων εταίρων. Συνοχή, από την οποία, **και μόνο**, εξαρτάται η μελλοντική θέση της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αν και όταν μετάσχουμε στη ζώνη του ευρώ.

Η οικονομική πρόοδος, την οποία επικαλούνται οι κυβερνητικοί υπεύθυνοι όταν προσπαθούν να διαφημίσουν επιτεύγματα της πολιτικής τους, ούτε ένα επιχείρημα επαλήθευσής της δεν μπορεί να αντλήσει από την πραγματικότητα. Η μείωση του πληθωρισμού (για να φτάσει έως τα ασταθή ακόμη σημερινά επίπεδα), ρυμουλκήθηκε από την κατακόρυφη υποχώρηση των τιμών των εισαγομένων, την εσκεμμένη απώλεια 200 δισεκατομμυρίων φόρων, την υπερτιμημένη δραχμή, τη «συμφωνία κυρίων» για να προσφέρονται προϊόντα σε τιμές κατώτερες εκείνων που υποτίθεται πως θα

Σεπτέμβριος 1985: Τη συλλογική σύμβαση μεταξύ της διοικήσεως της ΔΕΗ και των εργαζόμενων υπέγραψαν και οι συναρμόδιοι υπουργοί, Εργασίας και Βιομηχανίας, Ενέργειας και Τεχνολογίας.

τις ευεργετικές για την εθνική οικονομική δραστηριότητα πολλαπλασιαστικές επιπτώσεις που προέκυψαν από την εκτέλεση των χρηματοδοτούμενων από τα Ταμεία της Ένωσης έργων. Δεκαεννιά δισεκατομμύρια δολάρια αντλήθηκαν από τις πηγές αυτές. Παρ' όλη αυτή την ενίσχυση, εντούτοις, χιλιάδες μικρές, μεσαίες και μεγάλες επιχειρήσεις διέκοψαν τη λειτουργία τους. Η ανεργία πενταπλασιάστηκε, για να φτάσει το 13% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού. Οι εξαγωγές μας, ακόμα και σε αυτή την ελεύθερη αγορά της Ε.Ε., από το 44% των εισαγωγών, που αντιπροσώπευαν το 1981, έπεσαν στο 32,7% το 1998! Ούτε, έστω, στην περιστολή της φοροδιαφυγής δεν δικαιούται τους επαίνους που επιζήτησε, με πρόσφατη ομιλία του ο πρωθυπουργός. Αφού, τα αυξημένα φορολογικά έσοδα από το Χρηματιστήριο, τα Αμοιβαία κεφάλαια και τις Τράπεζες, για τα οποία έκανε λόγο, δεν αφορούν το προϊόν της φοροδιαφυγής, αλλά την κερδοσκοπική του αξιοποίηση! Παρέλειψαν, προφανώς, να του το διευκρινήσουν οι σύμβουλοί του.

Ο «ΠΝΙΓΜΟΣ» ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Δεν θα πρόσθετε και πολλά πράγματα η παράθεση στατιστικών δεικτών για τη συνειδητοποίηση της αλήθειας, ότι, η ελληνική οικονομία υποβαθμίστηκε, ως πλουτοπαραγωγικός παράγοντας, ακόμα και έναντι των μικρότερων και πιο καθυστερημένων κρατών της Ε.Ε. στη διάρκεια των τελευταίων δεκαοκτώ χρόνων. Αν ήταν δυνατό η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία να καταρτίσει δύο ξεχωριστούς εθνικούς λογαριασμούς αυτής της περιόδου, με και χωρίς τη συμμετοχή στη δημιουργία του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος των κάθε μορφής εισοδημάτων που διαμορφώθηκαν από την εισροή των κοινοτικών πόρων, θα πρόβαλε, τότε, ολοκάθαρα η πραγματικότητα της εσκεμμένης υπονόμευσης της εθνικής οικονομίας από την δεκαπεντάχρονη οικονομική πολιτική του ΠΑΣΟΚ. Εσκεμμένης υπονόμευσης, γιατί η μέθοδος της ικανοποίησης των απαιτήσεων του Μάαστριχτ μέσω της οικονομικής ανάπτυξης προϋπέθετε την εκτεταμένη και με γοργούς ρυθμούς αποκρατικοποίηση. Την οποία, όμως, απαγόρευε ο κατεστημένος ψηφοσυλλεκτικός μηχανισμός του ΠΑΣΟΚ και την απέρριπτε για λόγους καθαρά εσωκομματικής αντιπολίτευσης το κομματικό κλάσμα που δεν έχει την προεδρία του κόμματος. Έτσι, η μέθοδος «πνιγμού» της οικονομίας για να εκβιαστούν λειτουργικές της εν-

πρεπε να διαμορφώνει ο ελεύθερος ανταγωνισμός στην εσωτερική αγορά. Η ποσοστιαία μείωση του δημόσιου χρέους, το συνολικό ύψος του οποίου, από 23.431 δισ. δραχμές το 1993, έφτασε τα 41 τρισ. το 1998, οφείλεται, ως ποσοστό του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος, στη μεταβολή υπολογισμού αυτού του προϊόντος και σε λογιστικά εφευρήματα. Η ποσοστιαία άνοδος του εθνικού εισοδήματος δικαιολογείται, από

εις -πληθωρισμός, κρατικά ελλείμματα, επιτόκια- σύμφωνες απαιτήσεις της «σύγκλισης», προκρίθηκε ως το αποτελεσματικότερο μέσο για ένταξη στο ευρώ. Ως κυβερνητική, δηλαδή, χάρια, που δικαιολογούσε την μακροημέρευσή της!

Ολοκληρωμένη τιμωρία, όμως, για την άσκηση της καταστροφικής αν- οικονομικής πολιτικής έρχεται πολύ νωρίτερα από όσο θα ήθελε και μετά την ενδεχόμενη ένταξη στην ΟΝΕ. Η Ελλάδα γίνεται στον δικό της λαιμό τον βρόχο της απειλής ότι θα δει οικονομία της να καταρρέει μέσα σε ελάχιστες ώρες αν δεν παλεύει, τότε τη μία φορά και τότε την άλλη, την αξίωσή της παρασπίζεται, ότι μπορεί και αυτή να θεωρεί εθνικό της δικαίωμα! Αν δεν ήταν εκτεθειμένη στις δυνατότητες κάθε αντίπα- λου συμφέροντος αυτή η Αχιλλείος πτέρνα της εθνικής πραγματι- κότητας, πολύ λιγότερα ταπεινωτικά περιστατικά θα είχαν κηλι- στεί το διεθνές κύρος της χώρας μας. Με θλιβερό αποτέλεσμα, η ελπίσή μας στην οικονομικά και νομισματικά ενοποιούμενη Ευρώπη, να χάνει, ακόμα και αυτή, την ουσιαστική της σημασία! Το παλιό επιχείρημα, στο οποίο καταφεύγουν οι κυβερνητικοί γοντες για να υποστηρίξουν τις «προόδους» της οικονομίας, πλέον το Χρηματιστήριο. Η συρροή μεγάλων και μικρών «επιπτώσεων», λένε, είναι καρπός της βεβαιότητας όλων για την ισχυ- ρή της οικονομίας, για ισότιμη συμμετοχή της στην πολυ- πη ζώνη του ευρώ. Το Χρηματιστήριο Αξιών Αθηνών είναι, λοιπόν, η έμπρακτη απόδειξη της φυγής από την υγιή κοινωνικο- οικονομική λειτουργία, με την προσδοκία ότι το αβέβαιο επιχει- ρητικό και εισοδηματικό μέλλον μπορεί να το αντισταθμίσει, οριζώντάς έστω, η εύνοια της τύχης, που επικαλείται κάθε παί- ρις επενδύσεις στο Χρηματιστήριο έλκουν οι συγκριτικά με- ταποδοσίες των κρατικών ομολόγων, η σχετική ασφάλεια σταθερότητα της δραχμής, χάρη στην ένταξή της στον μηχα- συναλλαγματικών ισοτιμιών, και η αγελαία συμπεριφορά του ανθρώπου, που δεν μπορεί να αποβάλει τη νοοτροπία του θήρα.

Η συμπεριφορά που εξασφαλίζει τα ογκώδη κέρδη στους ους «επενδυτές», τις καταστροφικές απώλειες, δηλαδή, απροσπάτετους μικρο-παίκτες. Αν είχαν, οι τελευταίοι αυ- τήν ευχέρεια να εκτιμήσουν την μερισματική απόδοση των χαρτιών «χαρτιών» που αγοράζουν και να αναρωτηθούν πό- σον καλύτερα μπορεί να είναι τα κέρδη των εισηγμένων επιχει- ρημάτων στο αμέσως προσεχές μέλλον -όταν θα εισρέουν λιγότε- ρα χρήματα από την Ε.Ε. από όσα εισέρρευσαν ως τώρα- θα μπορούσαν ασφαλέστερες λειτουργίες για την προστασία του κεφαλαίου τους.

Το Χρηματιστήριο που ευδοκimeί, την ώρα που η οικονομία συρ- ρίνεται, την ώρα που αποσυντίθενται οι κρίσιμότερες κοινω- νικές λειτουργίες επειδή τα δημόσια οικονομικά είναι εντελώς κόκκινα, να ανταποκριθούν στις στοιχειώδεις κοινωνικο-οι- κονομικές τους υποχρεώσεις, το Χρηματιστήριο, αυτή την ώρα, εί- ναι ακόμη μέσο παγίδευσης των γόνιμων πολιτικών και οικο- νομικών ενδιαφερόντων των πολιτών, προς χάριν ευτελών κομμα- τιστικών επιδιώξεων. Το Χρηματιστήριο παίζει το ρόλο προπετά- σης πυκνού καρπού για να μην είναι ορατό από τους μύωπες της οικονομίας μας έχει, ουσιαστικά, χρεοκοπήσει. Προσφέρο- υν πρόσθετη επιβεβαίωση της χρεοκοπίας οι... αναβλύζουσες κρίσεις. Που δεν θα είχαν περιθώρια αυτοπροβολής, αν η κρίση, ολόκληρη η αντιπολίτευση, δεν αισθανόταν άνετα να αρθεί μέσα στο νοσηρό κλίμα της χρεοκοπίας.

Η κρίση δεν επεφύλαξε, δυστυχώς, θετικές εξελίξεις στην πε- ραιτέρω. Ευνόησε τα πλήγματα!

1979 - 1999
ΕΙΚΟΣΙ ΧΡΟΝΙΑ ΝΕΦΕΛΗ

Πέτρος Μαρτινίδης
ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΙΣ
ΤΟΥ ΘΕΑΤΡΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

Τυπικές φάσεις κατά την εξέλιξη
της αρχιτεκτονικής των θεάτρων στη Δύση

Με οδηγό τις μεταμορφώσεις του θεατρικού χώρου, το βιβλίο αυτό προτείνει μια ευρύτερη θεατρολογική ταξινόμηση. Ίσως ιερόσυλα απλουστευτική. Αλλ' έτσι ή αλλιώς το θέατρο ήταν πάντα, και παραμένει, μια τέχνη στο μεταίχμιο του ιερού και του ανίερου.

Συνοψίζοντας δραματουργικούς στόχους, σχηματοποιώντας αρχιτεκτονικές διατάξεις κι αποτιμώντας συνολικές αντιδράσεις «υποδοχής», κατανέμει το πολυσχιδές υλικό της σε οκτώ, όλο όλο, φάσεις. Οκτώ φάσεις, με τις τέσσερις τελευταίες να επαναλαμβάνουν τις τέσσερις πρώτες: από το αλώνι στο ημικύκλιο, από εκεί στο μετωπικό αντίκρουσμα κι από εκεί σε μια πολυμορφία διατάξεων, στη διάρκεια των οποίων επανεμφανίζεται το αλώνι για ν' ακολουθήσουν, ξανά, οι ίδιες αλλαγές. Την πρώτη φορά, από την αρχαιότητα ως τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες και τον Μεσαίωνα· τη δεύτερη φορά, από τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες μέχρι τις μέρες μας. Κατά τον πρώτο «κύκλο» των τεσσάρων φάσεων δοκιμάζονται οι συνθήκες των ενθουμένων ανθρώπων· κατά το δεύτερο, οι συνθήκες του εκκοινωνιζόμενου ατόμου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 6, ΑΘΗΝΑ 10 680, Τηλ. 36.07.744 - FAX: 36.23.093

e-mail: nefeli-p@otenet.gr

Πατριδοκαπηλία· ένα επάγγελμα με **μέλλον**

του Μάνου Στεφανίδη

Το έχουμε ξαναπεί. Το έλλειμμα που αντιμετωπίζει ο τόπος σχετίζεται με την παιδεία, την κριτική ανάλυση, την νηφάλια σκέψη, την ερμηνεία των φαινομένων, την σύνθεση των γεγονότων, την πρόβλεψη. Αγόμαστε και φερόμαστε μοιραίοι –και τελικά αστείοι– από τις σκοπιμολογικές κραυγές, τα εύκολα όσο και πονηρά συνθήματα, από τις θυμικές εκρήξεις. Βασικό μας ελάττωμα είναι ότι νομίζουμε πως γνωρίζουμε ό,τι ακριβώς αγνοούμε. Δέσμιοι της τηλεοπτικής παραπληροφόρησης και του «άσπρου-μαύρου» των δύο μεγάλων κομμάτων, εναγκαλιζόμαστε οτιδήποτε λάμπει πρόσκαιρα κι έπειτα το εγκαταλείπουμε αφού σύντομα δεν μας εντυπωσιάζει πια. Πάμε για άλλα.

Από την «υπεύθυνη» κυβέρνηση ως τους «συνειδητοποιημένους» πολίτες, αυτό που δραματικά λείπει είναι η σοβαρότητα και το ενδιαφέρον για το τι είναι πραγματικό, για το ποια είναι, εντέλει, η αλήθεια. Τα πάντα περνάνε από συνοπτικές νοητικές διαδικασίες ενόψει της γρήγορης κατανάλωσής τους. Έλα όμως που οι συνθετικές κρίσεις δεν προσφέρονται για συνθήματα ούτε η εκβάθυνση στα γεγονότα για πρωτοσέλιδα.

– Θέλετε παραδείγματα; Αισθάνομαι σαν να βρισκόμαστε σε μιαν ατέρμονη δίνη όπου οι παραλείψεις ή ο πανικός μεταμορφώνονται σε έλκη για τον τόπο. Φαντάζεσθε ότι ο τέως υπουργός Εξωτερικών έλεγε μ' όλη του την βαρύγδουπη σοβαρότητα ότι είχε εξασφαλισθεί άσυλο στον Οτσαλάν στο... σπίτι του ορθόδοξου ιερέα εν Ναϊρόμπι; Και αυτό ήταν επίσημη εξωτερική πολιτική.

Σκέφτεσθε ότι επί ένα εικοσιτετράωρο ο υπουργός Δικαιοσύνης κατήγγελλε στους τηλεδιαύλους τον ταγματάρχη Καλεντερίδη ως πράκτορα της Μοσάντ; Συλλογίζεσθε ότι ο κ. Μικρούτσικος, πρώην υπουργός του ΠΑΣΟΚ, παραιτείται από την κυβερνητική θέση του Γ. Διευθυντή του Φεστιβάλ Αθηνών, καταγγέλλοντας προσκόμματα που έθεσε η κυβέρνηση στο έργο του; – Τι είμαστε, ποιοι είμαστε τελικά; Αθώοι, ένοχοι, προδότες. Ενδοτικοί, εγκληματικά επιπόλαιοι ή, επιπόλαιοι εγκληματίες; Φοβάμαι ότι κυρίως είμαστε αμαθείς και κατά βάθος αδιάφοροι. Σκέφτομαι πόσοι από τους συμπατριώτες μας

γνωρίζουν πού βρισκόταν το Κουρδιστάν πού είναι σήμερα τα κομμάτια του, ποιοι είναι οι Καρδούχοι του Ξενοφώντα, ποια η εμπλοκή τους κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, κ.ο.κ. Αντίθετα, η πρόσφατη μεγάλη κρίση απέδειξε ότι και το κράτος πιάστηκε απροετοίμαστο, χωρίς εναλλακτικά σενάρια, προβλέψεις, στρατηγικούς στόχους, δυνατότητα ελιγμών, και οι πολίτες αποδείχτηκαν έρμαια του πανικού και της αδυναμίας των κυβερνητών τους.

Την αλήθεια, βέβαια, πιστεύω ότι εξακολουθούμε να την αγνοούμε παρά τις ατέλειωτες απευθείας ανταποκρίσεις και την ακατάσχετη ηλεκτρονική πληροφόρηση· εσχάτως μάθαμε ότι το Κουρδικό Εργατικό Κόμμα είναι «τρομοκρατική οργάνωση». Το PKK δεν είναι πάντως χειρότερο από το PLO. Έτσι λοιπόν μόλις αισθανθήκαμε εθνική απαξία για τα έργα των εθνικιστάρων και των προδοτών, ήρθε ως εκτόνωση η συναυλία όπου έσπευσαν και οι Λαζόπουλος, Νταλάρας, Μικρούτσικος – γνωστοί και μη εξαιρετέοι. Εφόσον όπου γάμος και χαρά έχουν έτοιμη την πατριωτική τους πρόσκληση-πρόκληση. Πριν από τρία χρόνια οι ίδιοι πάλι ανέλαβαν να παρηγορήσουν το άγος του έθνους. Τότε γράφαμε για τα θρασ(Ιμια) και τους Εθνοφυ(λάκηδες). Τώρα;

Η Ελλάδα κατά βάθος ανέκαθεν είχε έλλειψη ισορροπίας προθέσεων και πράξεων, κοινού νου και κοινού φιλότιμου. Απ' την άλλη βγήκαν κάποιοι και διαμαρτυρήθηκαν για την τόση βιομηχανία της κατα-

σχύνης που μας έλουσε συνολικά και έλωσαν «Όχι μόνο τους Κούρδους. Ας σκεφτούμε και την Ελλάδα!». Τι κι αν η γραμματέας του Οτσαλάν μέσα από την παλατιοκομμουνιστική της αγωγή προείπε ότι λίγες μέρες αργότερα, θα επιβεβαιώνα μυστική –αλλά διαρρεύσασα από τον Λαμπράκη– κατάθεση Κωστούλα.

– Πόσο υποκριτές είμαστε;

Σκέφτομαι ότι προστατεύουμε την Ελλάδα όταν προστατεύουμε τις μειονότητες που ζητάνε σε μας καταφύγιο. Προστατεύουμε την Ελλάδα όταν δεν ενδίδουμε στην τουρκική προκλητικότητα και στις διευθετήσεις του συμμαχικού παράγοντα, σκεφτόμαστε την Ελλάδα όταν θυμίζουμε στους Ευρωπαίους την μακραίωνη περίοδο καινού αντίληψη της Ευρώπης και την ανθρωπιστική νομική της κουλτούρα. Σκεφτόμαστε την Ελλάδα όταν, αντί να κοιτάμε αποκλειστικά και σαν υπνωτισμένους δείκτες του χρηματιστηρίου, προσπαθούμε να δούμε το μέλλον μας απαλλαγμένο από υψηλές προστασίες και δουλεμποριο υποχωρήσεις. Σκεφτόμαστε την Ελλάδα όταν επιχειρούμε να συλλάβουμε την κοινότητα μας μέσα στην παγκοσμιοποιημένη ισοπέδωση και μάλιστα σ' εκείνες τις περιπτώσεις όπου ο αυτόματος πιλότος της κυβερνητικής ρουτίνας χαλάει, όταν συνέβη πρόσφατα.

– Ποιοι είμαστε κατά βάθος; Πόσο παρωμένοι μέσα στην αυτάρεσκη άγνοια μας; Φοβάμαι ότι τα περιθώρια έχουν στενέψει επικίνδυνα. Η πολιτική ηγεσία του τόπου φαίνεται ότι έχει παρασυρθεί σε ατραπούς που δεν ελέγχει και σε ζητήματα που την υπερβαίνουν. Ο αξιοθρήνητος πατριωτικός της είναι η απόδειξη. Η μελαγχολία μιας προαναγγελθείσας όσο και ηλίθιας κρίσης. Να γιατί λέω συχνά πως ζούμε έναν τόπο μελαγχολικό και ίσως γι' αυτό **επιβάλλεται** να είμαστε χαρούμενοι. Και τούτο όχι ως ηθικολογική επιταγή, αλλά ως υποχρέωση προς τους εαυτούς μας και τους ίδιους, προς ό,τι αγαπήσαμε και πιστεύουμε, αγαπάμε και πιστεύουμε. Γιατί, έστω κι αν έχουμε μπει ως τόπος στον αστερισμό της πολιτικής ιδεολογικοποίησης του χρηματιστηρίου-πανάκειας και των άναθεν τεχνοκρατικών συνταγών, κατά βάθος ξέρουμε ότι **η ζωή είναι αλλού, η ζωή είναι αλλιώς, η ζωή είναι άλλη...**

Εμπρός στην επηρμένη σοβαροφάνεια και την αξιοθρήνητη πόζα της εξουσίας, εμείς έχουμε το σκώμμα και το γέλιο ως ανταπάντηση. Ο δικός μας κώμος και η δική μας σάτιρα είναι διφυείς: αφενός μας εκτονώνουν και αφετέρου τους αποκαλύπτει.

Επιμέλεια: Σωτήρης Ντάλης

Ραμπουγέ: ο δεύτερος γύρος

■ το κείμενο των συμπερασμάτων των ειρηνευτικών συνομιλιών του Ραμπουγέ τονιζόταν ότι τα δύο μέρη «οφείλουν να απέχουν από οποιαδήποτε ενέργεια που θα υπονόμει τα επιτεύγματα(!) του Ραμπουγέ». Ειδικότερα, υπογραμμιζόταν ότι μέρη θα πρέπει να τηρήσουν πλήρως και αμέσως την χειριά που ισχύει σε όλο το Κοσσυφοπέδιο, να απέχουν από κάθε προκλητική πράξη και να συμμορφωθούν πλήρως με τις δεσμεύσεις τους του Οκτωβρίου 8 και με τα σχετικά ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας. Λίγες μόλις ημέρες από τη νέα διάσκεψη Ραμπουγέ στις 15 Μαρτίου, μαίνονται οι μάχες στο Κοσσυφοπέδιο κοντά στα σύνορα με την ΠΓΔΜ. Όπως αναφέρουν οι παρατηρητές του ΟΑΣΕ, οι συνθήκες κοντά στην ΠΓΔΜ πολλαπλασιάζονται καθημερινά. Σ' αυτό συμβάλλουν πολλές ομάδες ανταρ- του Απελευθερωτικού Στρατού του Κοσσυφοπεδίου που προέρχονται από την ΠΓΔΜ, γεγονός που ενισχύει τους φόβους για ενδεχόμενη εμφύλια σύρραξη στην ΠΓΔΜ με απρόβλεπτες συνέπειες στη γύρω περιοχή. Χαρακτηριστικό είναι κι ένα πρόσφατο δημοσίευμα του αμερικανικού περιοδικού *Newsweek*, το οποίο έγραφε ότι πολλοί μαχητές του ΑΣΚ θέλουν να περάσουν στην ΠΓΔΜ. Το περιοδικό τόνιζε ότι αν περάσουν οι μαχητές του ΑΣΚ στην ΠΓΔΜ, η χώρα θα καταρρεύσει στο χάος, συμπαρασύροντας ενδεχομένως την Ελλάδα και την Τουρκία. Και ενώ μαίνονται οι μάχες στο νότιο Κοσσυφοπέδιο, το Στράιτ Νητπάρτμεντ ανακοίνωσε ότι η ηγεσία του ΑΣΚ ενέκρινε το ειρηνευτικό σχέδιο και έδωσε το πράσινο φως για την υπογραφή. Στην περιοχή βρέθηκε και ο αμερικανός μεσολαβητής **Ρίτσαρντ Χόλμπρουκ** με σκοπό να ασκήσει πιέσεις στον **Μιλόσεβιτς**, ο οποίος φάνηκε να μην πείστηκε από τις προτάσεις του γερμανού ΥΠΕΞ **Γιόσκαρ Φίσερ**.

Στόχος της διεθνούς διπλωματίας είναι πλέον να αποδεχθεί η Σερβία το προτεινόμενο ειρηνευτικό σχέδιο μαζί με το στρατιωτικό σκέλος, που προβλέπει την ανάπτυξη διεθνών δυνάμεων για την εφαρμογή του.

Η αγωνία των τελευταίων ημερών θα αυξάνει καθημερινά, καθώς μοναδικός στόχος της διεθνούς διπλωματίας είναι πλέον να αποδεχθεί η σερβική πλευρά στις 15 Μαρτίου στο Παρίσι το προτεινόμενο ειρηνευτικό σχέδιο μαζί με το στρατιωτικό σκέλος, που προβλέπει την ανάπτυξη διεθνών δυνάμεων για την εφαρμογή του.

Στην πρώτη διάσκεψη του Ραμπουγέ, που έληξε στις 23 Φεβρουαρίου, οι δύο πλευρές δέχθηκαν με όρους, τις γενικές γραμμές του σχεδίου που τους υποβλήθηκε. Στις 15 Μαρτίου όταν θα ξανασυναντηθούν στη Γαλλία θα βρεθούν αντιμέτωποι με δύο μεγάλα σημεία τριβής: την υποχρεωτική ανάπτυξη της δύναμης του ΟΗΕ και το πολύπλοκο ζήτημα της ανεξαρτησίας.

Ο χρόνος πιέζει και οι μάχες μαίνονται. Το ερώτημα είναι εάν η Σερβία είναι έτοιμη για έναν ακόμη πόλεμο.

Οι πληροφορίες κάποιων δυτικών πηγών μιλούν για ενισχυμένα στρατιωτικά μέτρα των γιουγκοσλαβικών δυνάμεων κατά μήκος των συνόρων με την ΠΓΔΜ. Ενώ, παράλληλα, πολλαπλασιάζονται οι «αυθόρμητες» πατριωτικές συγκεντρώσεις σε πολλές πόλεις της Σερβίας, στις οποίες οι αξιωματούχοι του κυβερνώντος συνασπισμού ακατάπαυστα διακηρύσσουν την εθνική ενότητα και αποφασιστικότητα.

Και ο μέσος σέρβος πολίτης πώς στέκεται μπροστά σ' αυτές τις εξελίξεις; Στην πραγματικότητα και σε πείσμα πολλών κατευθυνόμενων μεταδόσεων, ο μέσος πολίτης της Σερβίας δεν φαίνεται αυτές τις ημέρες να δείχνει πανικό ή την ένταση που έδειχνε τον περασμένο Οκτώβριο, όταν όλοι μιλούσαν για βομβαρδισμό. Πολλοί αναλυτές, όπως ο **Ραντομίρ Λίτσινα** (βλ. εφημ. *Μακεδονία*, 7 Μαρτίου) υποστηρίζουν ότι όλα αυτά γίνονται για να κρύψουν τις μεγάλες πολιτικές παραχωρήσεις, που ήδη έχει κάνει το Βελιγράδι στο πλαίσιο της πολιτικής συμφωνίας για το Κοσσυφοπέδιο.

Η Ευρώπη μετά το Άμστερνταμ και το ελληνικό κράτος

του Πάνου Καζάκου

Η μακρά συζήτηση αναλώθηκε εν πολλοίς σε γενικότερες εκτιμήσεις σχετικά με τη σημασία της νέας Συνθήκης για την Ευρώπη, για το νέο ρόλο της Ε.Ε. στον κόσμο, για τις προσδοκίες (τίνος;) που δεν ικανοποίησε, για το αν προχώρησε αρκετά ή όχι, ή για τις υποτιθέμενες επιτυχίες και αποτυχίες της ελληνικής πλευράς στη διαπραγμάτευση. Πρόκειται αναμφίβολα για σημαντικά ζητήματα. Όμως δεν φώτισε, κατά τη γνώμη μου, ένα ουσιαστικό ζήτημα: **Τι ακριβώς συνεπάγεται η νέα Συνθήκη** για ηγετικές ομάδες και πολίτες, θεσμούς και συμπεριφορές στη χώρα μας;¹ Με την έννοια αυτή δεν βοήθησε τους πολίτες (ούτε οι πολιτικοί τους εαυτούς τους) να προσανατολισθούν σ' έναν κόσμο που αλλάζει συνεχώς. Ίσως έχουμε εδώ ένα ακόμη σύμπτωμα του φαινομένου που επεσήμανε πρόσφατα ο Νίκος Χριστοδουλάκης – της παθολογικής φλυαρίας της πολιτικής μας τάξης με τις γνωστές εξαιρέσεις.

ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΕΝΕΣ ΑΛΛΑΓΕΣ;

Σίγουρα, η νέα Συνθήκη δεν συνδέεται με κάποιο κεντρικό μεγάλο «σχέδιο» όπως φερ' ειπείν η προηγούμενη στο Μάαστριχτ, η οποία άνοιξε το δρόμο για τη Νομισματική Ένωση. Μπροστά στις ευρύτερες διαδικασίες που προκλήθηκαν στο Μάαστριχτ και οι οποίες περιορίζουν τις εθνικές κυβερνήσεις άμεσα ή έμμεσα σε σειρά ολόκληρη τομέων πολιτικής (συναλλαγματική, νομισματική, δημοσιονομική πολιτική κ.ά.), το Άμστερνταμ φαντάζει ως υποσημείωση της ιστορίας της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Ούτε ανταποκρίθηκε στην πίεση για θεσμικές αλλαγές (ανακατανομή ψήφων στο Συμβούλιο κ.λπ.) που μερικές κυβερνήσεις

Η Βουλή των Ελλήνων συζήτησε και επικύρωσε τη Συνθήκη του Άμστερνταμ και την επικύρωσε με συντριπτική πλειοψηφία, εκφράζοντας με τον τρόπο αυτό, ανάμεσα σε άλλα, μια ευρύτερη συμφωνία των πολιτικών και οικονομικών ελίτ για τη θέση της Ελλάδας στην εξελισσόμενη Ευρώπη. Το έργο της Βουλής ήταν άχαρο για έναν απλό λόγο: Ότι ενώ υπάρχουν αναμφίβολα οράματα για την Ευρώπη του 21ου αιώνα, δεν ήταν αυτά που καθόρισαν την έκβαση των διαπραγματεύσεων.

θεωρούν προϋπόθεση για να μην παραλύσουν τα κεντρικά όργανα της αυριανής Ε.Ε. που θα περιλαμβάνει τουλάχιστον 5-6 νέα μέλη (έξι με την Κύπρο).

Γεγονός είναι τέλος ότι στο Άμστερνταμ δεν συζητήθηκαν ευθέως οι μεγάλες δέσμες ουσιαστικών προβλημάτων που έχουν περιληφθεί στην περιβόητη *Agenda 2000*. Η σχετική συζήτηση τώρα προχωρεί. Αναμφίβολα, οι απαντήσεις στα αλληλένδετα ζητήματα που η *Agenda* περιλαμβάνει (η μεταρρύθμιση της αγροτικής πολιτικής, η επανεξέταση της διαρθρωτικής πολιτικής και του προϋπολογισμού της Ένωσης, θεσμική μεταρρύθμιση) θα καθορίσουν την πορεία και τον χαρακτήρα της Ε.Ε. στο μέλλον. Σε κάθε δέσμη οι ελληνι-

κές προσδοκίες μπορούν να συνοψισθούν σε μία λέξη: **Απώλεια ή περιστολή θεωρουμένων κεκτημένων.**

Συνεπώς, ένα πρώτο μήνυμα από τη συζήτηση στη Βουλή μπορεί να ήταν το εξής: **Στο Άμστερνταμ έγιναν αλλαγές, αλλά οι επόμενες θα 'ναι πιο επώδυνες για το λαό και την κακομαθημένη πολιτική τάξη.** Οφείλουμε να προετοιμασθούμε για πιο σκληρές εποχές.

Η Συνθήκη του Άμστερνταμ μπορεί να μην έλυσε τα μεγάλα προβλήματα που αναφέραμε, όμως έφερε σειρά αλλαγών που δεν θα μείνουν χωρίς επιπτώσεις για την Ελλάδα. Αυτό ακριβώς επιχειρούμε να δείξουμε επιλέγοντας μερικές διόλου αθώες αλλαγές².

ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ, ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ, ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΕΣ

Τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι ίσως η πιο σημαντική έκφραση της νέας, μεταψυχροπολεμικής εποχής. Το θέμα σηματοδεύει την οριστική εγκατάλειψη ή συρρίκνωση της παραδοσιακής αρχής της «μη παρέμβασης» στα εσωτερικά των κρατών της διεθνούς κοινότητας. Αναμφίβολα, τα ανθρώπινα δικαιώματα προκαλούν αλλεργία σε ανεξέλεγκτες εξουσίες αλλά και σε όσους (αριστερούς και δεξιούς) έχουν βολευθεί σε έναν ιδεολογικό κόσμο που πέρασε ανεπιστρεπτί. Όπως και σε άλλες περιπτώσεις, υπάρχει βέβαια ο κίνδυνος να μετατραπεί η προάσπιση ή επίκληση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε εργαλείο κυριαρχίας των ισχυρών, οι οποίοι το χρησιμοποιούν κατά το δοκούν (διεθνής παρέμβαση στο Κόσοβο, αλλά όχι στο Κουρδιστάν ή στην κατεχόμενη Δυτική Όχθη του Ιορδάνη). Ωστόσο το θέμα έχει πλέον τεθεί.

Στη Συνθήκη του Άμστερνταμ τα ανθρώπινα δικαιώματα αναφέρονται πλέον ρητά ως κριτήριο για την ένταξη μιας χώρας στην Ε.Ε (άρθρο Ξ). Προβλέπεται επίσης

• Ο Πάνος Καζάκος είναι καθηγητής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

η Ε.Ε. μπορεί να στραφεί εναντίον ενός που παραβιάζει τις θεμελιακές αρχές (άρθρο ΣΤ 1). Για την Ελλάδα, η πρώτη τροποποίηση έχει ενδιαφέρον λόγω Τουρκίας. Μπορεί να αναδειχθεί σε μέγιστο πόδιο για την ένταξη της γείτονος στην Ε.Ε. – που έτσι ή αλλιώς δεν έχει πολλές ελπίδες να την πετύχει και η εικόνα της πλέον χειροτερεύει έπειτα από τις εικόπες που κυκλοφορούν για τη μεταχείριση ηγέτη των Κούρδων μετά την βίαιη αγωγή του από τρίτη χώρα.

Η δεύτερη τροποποίηση (τήρηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τα κράτη-μέλη της Ε.Ε) καλά θα κάνει να ανησυχήσει τους βαυκαλίζονται με την αρχή «στη χώρα μας κάνουμε ό,τι θέλουμε». Ήδη προηγήθηκε να συντάσσεται κάθε χρόνο μια έκθεση για την κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Ε.Ε., με αφετηρία ακριβώς το νέο σχετικό άρθρο της Συνθήκης του Άμστερνταμ. Σύμφωνα με αυτό, η Επιτροπή μπορεί να διαπιστώσει την ύπαρξη σοβαρής και επίμονης παραβίασης από κράτος-μέλος των αρχών της και να ωσει ορισμένα δικαιώματά του συμπεριλαμβανομένων και των δικαιωμάτων ψήφο στο Συμβούλιο! Η εξέλιξη αυτή έχει συγχύσει το ελληνικό υπουργείο Εξωτερικών. Αναμφίβολα, το ζήτημα είναι λεγόμενα δραματικές συγκρούσεις δεν πρέπει να μένουν γρήγορα, όμως δείχνει καθαρά την κατεύθυνση προς την οποία κινείται η Ε.Ε. Στο μέλλον δεν θα ξεμπλέκει ο θε υπουργός Εξωτερικών εύκολα παρόλο που απλά σε ομοφυλόφιλους... Η Σύμβαση, με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ και τα θεωρήσεων («βίζας»), ασύλου και μεταναστών μεταφέρθηκαν στον πρώτο «κοινοτικό» πυλώνα, πράγμα που συνεπάγεται αυξημένη εμπλοκή των κοινοτικών οργάνων. Το Συμβούλιο θα μπορεί να λαμβάνει μέτρα κοινά για όλους. Οι σχετικές αποφάσεις πρέπει επίσης να ειδοθούν σε συνάρτηση με το άρθρο για τις γενικές αρχές της Ε.Ε. όπου αναφέρονται οι αρχές της δημοκρατίας, της σεβασμότητας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της ακεραιότητας του κράτους δικαίου.

Όλα αυτά, ενσωματώθηκε στη Συνθήκη της Ε.Ε. (άρθρο 73Θ και συνέχεια) η αρχή του Schengen, που ρυθμίζει τη συσχέτιση στα παραπάνω ζητήματα. Η σημασία της φάνηκε ήδη στην περίπτωση της Ελλάδας. Η ελληνική κυβέρνηση θα μπορούσε να είχε προχωρήσει σε μια δοκιμα-

Το Άμστερνταμ φαντάζει ως υποσημείωση της ιστορίας της ευρωπαϊκής ενοποίησης (στη φωτογραφία ο καγκελλάριος της Γερμανίας Γκέρχαρντ Σρέντερ).

στική εφαρμογή των ρυθμίσεων σε θέματα ασύλου: Να δώσει προσωρινή άδεια παραμονής στον κούρδο ηγέτη για ανθρωπιστικούς λόγους όπως άλλωστε δικαιούται, να ενημερώσει τα όργανα και τους εταίρους στην Ε.Ε για τις προθέσεις της κ.λπ. Αντί αυτής της ανοιχτής διαδικασίας ακολούθησε τακτική απόκρυψης (προφανώς φοβούμενη ανοιχτή ελληνοτουρκική κρίση) και απαλλαγής από το πρόβλημα. Ανακύπτει λοιπόν το μείζον ζήτημα, αν η ελληνική πολιτική ηγεσία και διοίκηση μπορούν να εφαρμόσουν τις νέες κοινές διαδικασίες και αρχές χωρίς να προσκρούουν στον παλιό ραγιστό Τουρκία!

Η ΑΝΕΡΓΙΑ ΠΑΡΑΜΕΝΕΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ «ΕΥΕΛΙΚΤΩΝ ΑΓΟΡΩΝ» – ΠΡΩΤΙΣΤΩΣ

Η νέα Συνθήκη περιλαμβάνει ένα κεφάλαιο, που προβλέπει τη συνεργασία των κρατών-μελών για την αντιμετώπιση του προβλήματος της ανεργίας. Δεν προβλέπει, όπως ανέμεναν πολλοί, νέους πόρους προς την κατεύθυνση αυτή, ούτε εισάγει ένα νέο κριτήριο σύγκλισης, όπως ζητούσε παλαιότερα η ελληνική κυβέρνηση σε μια

ακόμη εκδήλωση του «νεοελληνικού ανεδαφισμού». Προβλέπει, όμως, κάποια περιορισμένα πιλοτικά προγράμματα και ανταλλαγή εμπειριών, στη βάση εκθέσεων των κρατών-μελών και σχολιασμού τους στα κοινοτικά όργανα. Οι σχετικές υποχρεώσεις πήραν τη μορφή «εθνικών σχεδίων δράσης» για την απασχόληση.

Η ελληνική κυβέρνηση κατήρτισε επίσης ένα τέτοιο σχέδιο. Σημασία έχει η φιλοσοφία που διέπει τα σχέδια αυτά, την οποία συσκότισε η επίσημη ρητορική. Μπορεί να συνοψισθεί σε μερικές λέξεις: Περισσότερη ευελιξία των αγορών εργασίας, μείωση του κόστους των κοινωνικών ασφαλίσεων για την επιχείρηση, έμφαση στην επιμόρφωση και στην κινητικότητα της εργασίας και δημιουργία ευνοϊκού περιβάλλοντος για την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας.

Η Συνθήκη του Άμστερνταμ ενισχύει την φιλελεύθερη πτυχή των πολιτικών απασχόλησης. Δεσμεύει Ε.Ε. και κράτη-μέλη «να προάγουν τη δημιουργία ειδικευμένου, εκπαιδευμένου και προσαρμόσιμου (adaptable) εργατικού δυναμικού και αγορών εργασίας που ανταποκρίνονται στις αλλαγές της οικονομίας» (νέο άρθρο 109Ν).

Συνεπώς, είναι τουλάχιστον συζητήσιμη η άποψη ότι «έχουμε μια σχετική εξέλιξη της οικονομικής φιλοσοφίας της Κοινότητας στα θέματα της κοινωνικής πολιτικής, η οποία συνίσταται στη μετατόπισή της από καθαρά νεοφιλελεύθερες κατευθύνσεις σε επιλογές μεικτής οικονομίας»⁴. Την ίδια άποψη διατύπωσε και ο υφ. Εξωτερικών κατά τη συζήτηση στη Βουλή.

Η ίδια η ΟΝΕ, εξουδετερώνοντας τη συναλλαγματική πολιτική (υποτίμηση!) –ένα πιθανό εργαλείο προσαρμογής στην περίπτωση που διαβρώνεται η ανταγωνιστικότητα μιας χώρας–, αυξάνει την ευθύνη των αγορών εργασίας για την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας.

Το πρώτο ελληνικό σχέδιο δράσης κατά της ανεργίας πάντως δεν έπεισε την Επιτροπή, επειδή δεν περιείχε ποσοτικούς ή συγκεκριμένους στόχους, έδινε λίγη σημασία στην πρόληψη της ανεργίας, στηριζόταν σε ασαφείς πληροφορίες και εξηρτάτο αποκλειστικά από κοινοτικούς πόρους. Το επόμενο, όμως, μπορεί να είναι καλύτερο. Η συμμετοχή μας στην Ε.Ε. συνιστά και μια διαδικασία μάθησης – ελπίζω δηλαδή, αφού όσα συμβαίνουν εδώ εν πολλοίς αποτελούν συμπτώματα πολιτικής αρτηριοσκλήρωσης.

Ας προσθέσουμε ότι το πρώτο ελληνικό σχέδιο χρησιμοποιεί τους κοινοτικούς πόρους για να δημιουργήσει, συντηρήσει ή επεκτείνει δημόσιες ή δημόσια χρηματοδοτούμενες υπηρεσίες που στελεχώνονται κομματικά και ενδυναμώνουν τον έλεγχο της κοινωνίας από το κυβερνών κόμμα – μια πτυχή που μάλλον παραπέμπει στην πεπατημένη της κομματικής επιβίωσης.

ΥΠΕΡΕΘΝΙΚΟΙ ΤΡΑΠΕΖΙΤΕΣ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ

Επίσης, το Άμστερνταμ δεν έθιξε την ανεξαρτησία (ή παντοδυναμία όπως υποστηρίζουν πολλοί) της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ), ούτε τον μονεταριστικό της προσανατολισμό. Όμως σε συνέχεια των συζητήσεων για μια «οικονομική κυβέρνηση» που θα 'ταν το πολιτικό αντίβαρο της ΕΚΤ καθιερώθηκε το άτυπο Συμβούλιο Ευρω-Χ όσων συμμετέχουν ήδη στο ευρώ. Επρόκειτο ουσιαστικά για μια δοκιμή εφαρμογής της νέας αρχής της ευελιξίας, που ενσωματώθηκε στη Συνθή-

κη του Άμστερνταμ (άρθρο Κ15 και μετά). Σύμφωνα με αυτή, τα κράτη-μέλη έχουν τη δυνατότητα να καθιερώσουν μεταξύ τους στενότερη συνεργασία χωρίς τη συμμετοχή όλων. Η εφαρμογή της αρχής αυτής υπακούει πάντως σε προϋποθέσεις, που περιορίζουν την πρακτική της σημασία.

Η συζήτηση για τις δυνατότητες επανασυστατοποίησης της ισορροπίας ανάμεσα σε (εθνικούς) πολιτικούς και (υπερεθνικούς) τραπεζίτες δεν τέλειωσε ακόμη, όπως δείχνουν οι εντάσεις γύρω από διάφορες πρωτοβουλίες κυρίως της γαλλικής κυβέρνησης (που τελευταία ανακάλυψε

«Και τώρα τι γίνεται;» Η μετα-Άμστερνταμ Ευρώπη προκαλεί πονοκέφαλο στο γάλλο πρόεδρο Ζακ Σιράκ.

πάλι την υπέρτατη σημασία του κράτους έθνους) και του γερμανού υπουργού Οικονομικών Όσκαρ Λαφονταίν.

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΔΥΝΑΜΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΚΑΙ ΤΑ ΕΞΩΤΕΡΙΚΑ ΜΑΣ ΣΥΝΟΡΑ

Οι τελευταίες αλλαγές που συζητούμε εδώ αφορούν την λεγόμενη Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας (ΚΕΠΠΑ). Στα θέματα αυτά το Άμστερνταμ εισάγει μερικές αλλαγές που θα 'χουν συνέπειες για την ελληνική εξωτερική πολιτική – για τον τρόπο που ασκείται, για τις προτεραιότητές της κ.λπ. Κάπως συνοπτικά θα την αναγκάσει να γίνει συστηματικότερη, να αποκτήσει συνέχεια, να εγκαταλείψει την αφάνταστη ελαφρότητά της, την οποία νόμιζε ότι μπορεί να συγκαλύπτει με εξυπνάδες για εσωτερική κατανάλωση. Για τους στοιχειώδεις κανόνες καλής συμπεριφοράς θα μιλούσαμε, αλλά

στο μεταξύ το ειδικό αυτό θέμα λύθηκε με την αποπομπή του κ. Πάγκαλου.

Η νέα Συνθήκη δίνει τη δυνατότητα να συμφωνείται ομόφωνα «κοινή στρατηγική» σε ένα θέμα και στη συνέχεια να μετουσιώνεται σε συγκεκριμένες ενέργειες ή δράσεις με ειδική πλειοψηφία (άρθρο 12 και 13). Η Ελλάδα ήδη πριν από την εφαρμογή αντιμετωπίζει ζητήματα συγκρότησης συνεπούς πολιτικής που να καλύπτει και τις δύο φάσεις που αναφέραμε: Να διαπραγματεύεται ένα γενικό πλαίσιο πολιτικής έχοντας ήδη την ώρα εκείνη σαφή εικόνα για το τι θα ακολουθήσει και όχι να

χαίρεται ό,τι θυμάται. Για παράδειγμα, δεν θα 'ναι διατηρήσιμο ένα όχι στο ζήτημα του χρηματοδοτικού πρωτόκολλου της Τουρκίας, αν η κυβέρνηση έχει συμφωνήσει ότι πρέπει να αναβαθμισθεί η σχέση της Ε.Ε. με τη χώρα αυτή για οικονομικούς και στρατηγικούς λόγους και ότι η αναβάθμιση ανταποκρίνεται στο συνολικό συμφέρον της Ε.Ε.

Επίσης, η Συνθήκη του Άμστερνταμ ενσωμάτωσε τις έννοιες της «ακεραιότητας» και των «εξωτερικών συνόρων» στους στόχους της ΚΕΠΠΑ (άρθρο 11). Οι διατυπώσεις έχουν διακηρυκτικό χαρακτήρα. Η επίσημη Ελλάδα εκτιμά ότι οι νέες ρυθμίσεις μπορούν να συμβάλουν στην άμβλυνση των προβλημάτων ασφαλείας της χώρας και τις θεωρεί διαπραγματευτική της επιτυχία. Έχει, όμως, η Ε.Ε. πραγματικά τις δυνατότητες να πετυχαίνει τέτοιους στόχους όποτε χρειάζεται; Υπάρχει μεγάλη διάσταση ανάμεσα σε φιλοδοξίες και διαθέσιμα μέσα στην ΚΕΠΠΑ. Η Ευρώπη παραμένει μια πολιτική μάλλον παρά αμυντική ή στρατιωτική δύναμη και μετά το Άμστερνταμ. Παρά τις ασκήσεις του Μάαστριχτ και του Άμστερνταμ, η Ε.Ε. ως Ε.Ε. δεν έχει λόγο σε διεθνείς κρίσεις. Δεν βρήκε τρόπο να αντιμετωπίσει ούτε την υπόθεση Οτσαλάν, στην οποία μάλλον έκανε επίδειξη αμοραλισμού και εξώθησε τον κούρδο ηγέτη στην πολιτικά πιο αδύνατη (ή ανοργάνωτη) χώρα – στην Ελλάδα, η κυβέρνηση της οποίας παράδερνε στους ευμετάβλητους εσωκομματικούς συσχετισμούς και δεν κατάφερε ούτε στο θέμα αυτό να ορίσει με σαφήνεια και να προστατεύσει τα εθνικά συμφέροντα.

Στην Ε.Ε. τα μεγάλα κράτη-μέλη –κυρίως

αλλία, το Ενωμένο Βασίλειο και η Γερμανία- επιζητούν τη συνεργασία με τον εμόνα μάλλον, παρά με τα υπόλοιπα ατη-μέλη. Η πρακτική τους θυμίζει κά- το «ευρωπαϊκό κοντσέρτο» του 19ου όνα.

άπως ωμά: *Η βάση της ελληνικής πολι- ής ασφαλείας είναι το ΝΑΤΟ μάλλον πα- οποιοδήποτε άλλο στοιχείο (ΔΕΕ, ΠΠΑ κ.ά.) του «συνεργατικού συστήμα-» της Ευρώπης.*

ΙΚΟ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

ο Άμστερνταμ μπορεί να μη συνιστά μεγάλο άλμα στη διαδικασία ευρω- κής ενοποίησης, αλλά αυξάνει, περισ- ερο ή λιγότερο αισθητά, την πίεση για υρωπαϊσμό της ελληνικής εσωτερικής εξωτερικής πολιτικής. Ως εκ τούτου, ι σημασία για την Ελλάδα. Ουσιαστικά βεβαίωσε τη γενική κατεύθυνση προς οποία κινείται η Ε.Ε.

έβαια και χωρίς τη νέα Συνθήκη η πίε- δεν περιορίζεται μόνο στα ονομαστικά

κριτήρια του Μάαστριχτ. Πρακτικά και σε όρους κατανοητούς, αυτό σημαίνει ότι η Ελλάδα πρέπει να κινείται (ίσως ταχύτερα από άλλες χώρες) προς την κατεύθυνση μιας κατ' ουσίαν φιλελεύθερης μεταρρύθ- μησης. Τα τεχνητά νεφελώματα των φον- κτιονάριων δεν ωφελούν πλέον, και το θε- μελιακό ερώτημα είναι: *Μπορεί να εκσυγ- χρονοσθεί πραγματικά αυτό το κράτος;*

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Μια πρώτη απόπειρα αποτίμησης έγινε σε έκθεση που συντάχθηκε έπειτα από αίτημα του αντιπροέδρου της Βουλής των Ελλήνων Α. Αποστολίδη λίγο πριν από την υπογραφή της Συνθήκης του Άμστερνταμ. Βλ. Π. Καζάκου- Π. Ιωακειμίδη-Κ. Στεφάνου: *Η Ελλάδα στο τελευταίο στάδιο της διαπραγμάτευσης για την αναθεώρηση των συνθηκών -εισήγηση στη Βουλή των Ελλήνων*, Αθήνα, Μάιος 1997.
2. Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. Νότη Μαριά-Κατερ. Πολυχρονάκη: *Η διακυβερνητική διάσκεψη και η συνθήκη του Άμστερνταμ*, Τυπωθείτω, Αθήνα 1999.
3. Βλέπε *Καθημερινή*, 7.2.1999.

4. Νότη Μαριά-Κατερ. Πολυχρονάκη: *Η διακυβερνητική διάσκεψη και η συνθήκη του Άμστερνταμ*, ό.π., σελ. 43. Βλ. επίσης ανάλυση του Άμστερνταμ και του Μάαστριχτ στη συλλογή κειμένων μου *Η νέα Agenda της αριστεράς και άλλα δοκίμια πολιτικής κριτικής*, Παπαζήσης, Αθήνα 1998. Για τη γενική συζήτηση βλ. επίσης συλλογή του Σ. Ντάλη (επ.) *Από το Μάαστριχτ στο Άμστερνταμ*, Σιδέρης, Αθήνα 1998.

5. Βλ. φωτοαντιγραφημένη ομιλία του υφ. Γιάννου Κρανιδιώτη στη Βουλή, 10.2.1999. Για μια κριτική των αντιλήψεων περί «αριστερού Μάαστριχτ» βλ. Πάνος Καζάκος: *Η νέα Agenda της αριστεράς και άλλα δοκίμια πολιτικής κριτικής*, ό.π., σελ. 12 και μετά.

6. Π.Κ. Ιωακειμίδη: *Η Συνθήκη του Άμστερνταμ*, Θεμέλιο 1998, σελ. 177 και μετά. Επίσης, όσον αφορά τις επίσημες εκτιμήσεις, βλέπε ανάμεσα σε άλλα δήλωση του Γ. Παπανδρέου και δοξαστικό κείμενο του Στ. Περράκη στη συλλογή του Σ. Ντάλη *Από το Μάαστριχτ στο Άμστερνταμ*, Σιδέρης, Αθήνα 1998.

ΒΑΛΟΥΚΟΥ, ΓΚΑΤΖΙΟΥ, ΚΟΚΚΙΔΗ, ΜΕΝΤΗ, ΜΕΡΙΚΑ, ΠΑΣΧΑΛΙΔΗ, ΣΚΟΥΡΤΗ, ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΥ, ΤΖΙΤΑ, ΧΡΗΣΤΙΔΗ, ΧΡΙΣΤΟΦΗ

ΠΕΝΤΕ ΛΕΠΤΑ ΔΙΑΣΗΜΟΣ!

Σκηνοθεσία: **ΕΡΣΗ ΒΑΣΙΛΙΚΙΩΤΗ**,
Σκηνικά-κοστούμια: **ΓΙΑΝΝΗΣ ΛΕΚΚΟΣ, ΑΝΘΗ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ**
Video Art: **UNDERGROUND TELEVISION MOVEMENT** (Νίκος Ζάππας, Μάκης Δοντάς, Άκης Χατζημαντωνίου)
Μουσική επιμέλεια: **ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΑΖΑΚΟΣ**, Φωτισμοί: **ΓΙΑΝΝΗΣ ΒΑΛΑΣΑΚΟΣ**
Βοηθός σκηνοθέτη: **ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΣΟΥΒΛΗ**

ΤΟΥΣ ΡΟΛΟΥΣ ΕΡΜΗΝΕΥΟΥΝ ΟΙ ΗΘΟΠΟΙΟΙ (ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΑ):
ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΛΑΧΟΣ, ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΡΑΜΠΙΝΗΣ, ΑΛΕΚΟΣ ΜΑΝΔΥΛΑΣ, ΚΩΣΤΑΣ ΜΕΣΑΡΗΣ, ΣΟΦΙΑ ΠΑΥΛΙΔΟΥ, ΘΑΝΟΣ ΣΑΜΑΡΑΣ, ΑΦΡΟΔΙΤΗ ΤΖΟΒΑΝΗ, ΑΛΙΝΑ ΦΩΤΕΤΣΟΥ

Ηλεκτρονική συμμετοχή του **ΧΡΗΣΤΟΥ ΦΕΡΕΝΤΙΝΟΥ**

Τσέλιου 10 & Σολιώτη, Τηλ. 64 54 407, Fax: 98 44 048

ΔΙΔΑΛΟΥΟΣ

ΦΙΛΙΚΕΣ ΑΝΤΙ-ΡΗΣΕΙΣ

Από τον φίλο αναγνώστη Β. Λαλιώτη πήραμε την παρακάτω επιστολή:

Με ενδιαφέρον διάβασα το κείμενο του Βίκτωρα Ιβάνοβιτς στο τεύχος 679 του περιοδικού με τίτλο Ένα ισπανο-ελληνικό συμπόσιο. Σε κάποια απ' όσα γράφει συμφωνώ. Δεν μπορώ όμως να μην αναφέρω ένα στοιχείο πληροφοριακό που δίνει περισσότερο πραγματική εικόνα για την κατάσταση των ισπανικών στη χώρα μας· εκεί έχω και τις φιλικές μου αντιρρήσεις, ως γραμματέας της ίδιας εταιρείας που ο Β. Ιβάνοβιτς είναι αντιπρόεδρος.

Πράγματι, κάθε φορά που επισκοπώ, όχι τι γίνεται με τα κλασσικά γράμματα, αλλά με τις νεοελληνικές σπουδές στην Ισπανία, αισθάνομαι υποχρεωμένος, στα όρια της ντροπής.

Υποχρέωση απέναντι σ' αυτούς τους ανθρώπους που διδάσκουν, μεταφράζουν και διαδίδουν την πνευματική παραγωγή της χώρας μας στην Ισπανία. Και, σημειώστε το, κάτω από πολύ δύσκολες εκδοτικές συνθήκες. Και ντροπή σχεδόν που όλος αυτός ο κόπος περνάει σχεδόν απαρατήρητος στη χώρα μας.

Για παράδειγμα, πριν από ένα χρόνο δημοσιεύτηκε στα ισπανικά μια Ιστορική Ανθολογία της ελληνικής ποίησης. Βιβλίο 800 σελίδων καμωμένο από τον ελληνιστή και μεταφραστή ισπανό ποιητή Χοσέ Αντόνιο Μορένο Χουράδο. Για τη σημασία της η Ανθολογία πέρασε απαρατήρητη από τον ελληνικό τύπο. (Φαντάζομαι τι θα είχε γίνει αν είχε εκδοθεί μια παρόμοια ανθολογία, ας πούμε, στα Γαλλικά.)

Και πού ν' ακούσει κανείς για τις άλλες μεταφράσεις: Η Θυσία του Αβραάμ από τον ένα, Ιπποτικές Μυθιστορίες ο άλλος, Σικελιανό ο τρίτος, και πάει λέγοντας. Τελευταία, ως και τα «Γαμοτράγουδα»(!) μου έστειλαν σε βιβλίο, μεταφρασμένα στα Ισπανικά.

Υπό αυτές τις συνθήκες ζήτημα «αμοιβαιότητας» δεν μπορεί να τεθεί. Οι ισπανικές σπουδές στην Ελλάδα είναι σχεδόν έναν αι-

ώνα πίσω από όσο οι ελληνικές σπουδές στην Ισπανία. Αυτό που κουβεντιάζεται καιρό τώρα είναι η δημιουργία μιας έδρας Ισπανικής σε κάποιο από τα πανεπιστήμια. Οι μνηστήρες κάμποσοι και αρκετά δραστηριοποιούνται για ν' αποκτήσουν τις διασυνδέσεις που θα τους φέρουν ως εκεί.

Εκεί που θα διαφωνήσω με το φίλο μου τον Β. Ιβάνοβιτς είναι πως στην προσπάθειά του να ασκήσει μια καλώς εννοούμενη πίεση με το άρθρο του, παραποιεί την κατάσταση που βρίσκονται οι σπουδές της ισπανικής γλώσσας στη χώρα μας, πράγμα που για μένα καθορίζει και το ενδιαφέρον των Ισπανών για τη χώρα μας.

Στην πραγματικότητα μπορούμε να μιλάμε για ένα «μπουμ» των ισπανικών σπουδών της γλώσσας στη χώρα μας. Ένα μόνο στοιχείο: οι μαθητές του Ινστιτούτου Θερβάντες στην Αθήνα είναι περισσότεροι απ' όσους οι μαθητές των αντίστοιχων Ινστιτούτων Παρισιού και Λονδίνου μαζί. Για να το πω απλά: Σ' αυτό το χώρο το ιδιωτικό ενδιαφέρον έχει υπερβεί την κρατική μέριμνα. Και θα ήταν άδικο να μην επισημάνουμε ότι η προώθηση των Ισπανικών στη χώρα μας είναι για την ώρα στα χέρια του ιδιωτικού τομέα. Ακόμη θα έφταναν να πω πως το συνέδριο, που έδωσε και στον Β. Ιβάνοβιτς το έναυσμα να εκφράσει τις απόψεις του, έγινε για πρώτη φορά με πρωτοβουλίες του απελευθύντος πρέσβη κ. Κουένκα και μόνο ως συνέπεια της ανθρωπότητας του Ινστιτούτου μπορεί να εξηγηθεί. Μια δεύτερη συνέπεια είναι η λειτουργία της δανειστικής βιβλιοθήκης του Ινστιτούτου, που υποστηρίζεται και με τη χρήση υπολογιστών, και έχει γίνει μια καθημερινή κυψέλη των ισπανομαθών.

Με τα δεδομένα αυτά, είναι τουλάχιστον άστοχες οι «κινδυνολογίες» του Β. Ιβάνοβιτς περί αποσύρσεως δήθεν του «πολιτιστικού» ενδιαφέροντος των Ισπανών για τη χώρα μας. Γιατί ως φαίνεται και αποδεικνύεται το «πολιτισμικό» ενδιαφέρον ακολουθεί το γλωσσικό, που στο κάτω-κάτω είναι κατά κάποιον τρόπο κι ο χρηματοδότης του. Και το βρίσκω αστείο να υπενθυμίζω εγώ κάτι τέτοιο στον Β. Ιβάνοβιτς.

Όπως και να 'ναι, η ώρα της έδρας των Ισπανικών πλησιάζει· πράγμα που μεγαλώνει την αδημονία των ενδιαφερομένων ίσως, αλλά η αδημονία είναι κανός σύμβουλος.

Τώρα, το γιατί ο πλέον πολύγλωσσος λαός της Ευρώπης παρουσιάζει υστέρηση στον τρόπο που τα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα ακολουθούν αυτό το χαρακτηριστικό του, είναι θέμα προς συζήτηση. Το γιατί στην Ισπανία δε συμβαίνει το ίδιο, είναι πάλι θέμα για έρευνα. Σ' ένα μελλοντικό συνέδριο για το ρόλο του Πανεπιστημίου στις δύο χώρες.

Κατά την άποψή μου, με δεδομένο το επιφανές ενδιαφέρον της ισπανικής πλευράς, που είναι και οικονομικό, οι μεταφραστές ας συνεχίσουν, οι εκδότες ας δουν προοπτικές, το νέο, άφθονο, δυναμικό στοιχείο θα αξιοποιηθεί για να καλυφθεί το κενό του ισοζυγίου των πολιτιστικών ανταλλαγών μας.

Κι αν μου επιτρέπονται και δύο ευχές: Ελπίζω να δούμε στο σύντομο μέλλον και μια Ιστορία της Ισπανικής Λογοτεχνίας στα ελληνικά, κι έναν μικρό κύκλο ανθρώπων της δημοσιότητας που θα διαθέτουν άμεση πληροφόρηση για τα ισπανικά πράγματα. Για να καλυφθεί αυτό το κενό που εμποδίζει τη διάδοση των ισπανικών πολιτισμικών αγαθών σε ευρύτερους κύκλους του κοινού.

Αλλά αυτά είναι θέμα ενός άλλου συνεδρίου.

Ευχαριστώ για τη φιλοξενία

Β. Λαλιώτη

Ποιητής-Μεταφραστής

Γ.Γ. της Εταιρείας Ελλήνων Ισπανιστών

Από τον συνεργάτη μας Βίκτωρα Ιβάνοβιτς πήραμε το σχόλιο που ακολουθεί:

Διάβασα με προσοχή την επιστολή του φίλου Βασίλη Λαλιώτη και, όχι για να του επιστρέψω και να υπερθεματίσω την φιλοσοφική του, πρέπει κι εγώ να πω, ευθύς εξ αρχής, ότι τα περισσότερα από τα όσα επισμαίνει με βρίσκουν σύμφωνο. Εκεί που δε συμφωνώ είναι ότι, επιθυμώντας να ασκήσω «καλώς εννοούμενη πίεση» παραποιώ «την κατάσταση που βρίσκονται οι σπουδές

ισπανικής γλώσσας στη χώρα μας». Όχι, επιτέ Βασιλή, η εικόνα που δίδω στο άρθρο μου είναι ακριβέστατη (αν όχι ελαφρώς υποτιμημένη).

Βεβαίως, θα ήμουν ο τελευταίος που θα υποβιμπλούσε το εύρος και την ποιότητα μεταφράσεων από ισπανούς και ισπανόφωνους συγγραφείς στην Ελλάδα. Αυτός κι άλλωστε ο μόνος χώρος όπου νομίζω έχεις άδικο, δηλαδή μπορεί να γίνει λόγος για κάποια «αμοιβαιότητα». Έχουμε ελληνικά, χάρις στις άοκνες προσπάθειες των αείμνηστων Ιουλίας Ιατρίδη και Α. Ματθαίου, το κύριο *Corpus* του θεοτινού αφηγηματικού έργου (τον *Δον Κιχότη* και τις *Παραδειγματικές νουβέλες*), έχουμε επίσης, χάρις σε νεώτερους αλδοκιμους μεταφραστές, πρόσβαση σε κείμενα και έργα αναφοράς των ισπανικών γλωσσών, όπως η *Celestina* του Fernando Rojas, τα *Όνειρα* και ο *Buscón* του Francisco de Quevedo... και πάει λέγοντας. Η παρουσία και η ένταση της ελληνικής «λαοκρατίας» είναι καθ' όλα ανάλογη με την «λαοκρατία» που επικρατεί στην Ισπανία και στον ισπανόφωνο κόσμο γενικότερα, αλλά λίγες καθαφικές μεταφράσεις στα ελληνικά έχουν την ποιότητα της δικής σου κριτικής απόδοσης του *Ποιητή στην Νέα Αθήνα*. Επίσης, θα ήμουν ο τελευταίος που θα παρέβλεπε τον ευεργετικό ρόλο τον οποίον παίζει ο καθ' ημάς ιδιωτικός τομέας στη διάδοση της ισπανικής γλώσσας και ισπανόφωνου πολιτισμού (παρεμπιπτόντως, το Ινστιτούτο Θεοβάντες, που αναφέρεται προκειμένω, δεν συνιστά ακριβώς τοπικό, ούτε ακριβώς ελληνικόν οργανισμό). Άλλωστε, ανέκαθεν σ' αυτή την χώρα, το καλύτερο έχει γίνει στην σφαίρα του δημοσίου, δεν έγινε άραγε από ευγενικές προθέσεις ιδιωτών-ευεργετών;

Αλλά... υπάρχει ένα θλιβερό «αλλά»: όλα τα κράτη δεν μπορούν, δεν πρέπει και δεν είναι φυσικό να αντικαθιστούν –και να μην μπορούν να υποκαθιστούν– την θετική παρουσία των ισπανικών σπουδών στην χώρα της επίσημης και κρατικής ελληνικής παιδείας, ιδιαίτερα δε σε επίπεδο πανεπιστημιακό. Και από την άποψη που μας αφορά, αυτός ακριβώς ο χώρος –και το επίπεδο–, πλην των ελαχίστων εξαιρέσεων που επεσήμανα στο άρθρο μου, παύει να υπάρχει (θα συμφωνήσεις νομίζω μαζί μου στην εικόνα... «μαύρης τρύπας»). Εάν, δηλαδή, οι μαθητές του Ινστιτούτου Θεοβάντες στην Αθήνα είναι περισσότεροι απ' όσους οι μαθητές των αντίστοιχων Ινστιτούτων Παρισιού και Λονδίνου», είναι επειδή στην Ελλάδα και στην Βρετανία υπάρχει εν προκειμένω και άλλου είδους και από άλλες

πλευρές προσφορά, με πρώτη και καλύτερη την προσφορά της δημόσιας εκπαίδευσης.

Θα λυπηθώ εάν αποδώσεις την εμμονή μου στις κριτικές αυτές επισημάνσεις στην «αδημονία» ενός «μνηστήρα» της επικείμενης πανεπιστημιακής «έδρας Ισπανικών» (την οποία, ειρήσθω εν παρόδω, δεν την βλέπω και τόσο επικείμενη· μακάρι να διαψευσθώ από τα γεγονότα). Ακόμη κι αν έτσι είχαν τα πράγματα, ακόμη κι αν η δουλειά που αναπτύσσω στην σφαίρα του γνωστικού αυτού αντικειμένου εδώ και τριάντα περίπου χρόνια δικαιολογεί παρόμοιες εκ μέρους μου αξιώσεις, από κάτι τέτοιο θα με αποθάρρυναν σφόδρα και ο ισχύων «συσχετισμός δυνάμεων» και η διαμορφωθείσα κατάσταση στον ακαδημαϊκό χώρο (δεν εννοώ, βεβαίως, όλα τα Πανεπιστήμια της χώρας, που δεν είμαι και σε θέση να γνωρίζω). Άρα όχι περί «αδημονίας» πρόκειται.

Πρόκειται, αν θέλεις, περί ανησυχίας και πικρίας. Ανησυχία την οποία δεν μπορεί να αποφύγει κανείς όταν όλα τον κάνουν να ειδικάζει ότι οι μέλλοντες σπουδαστές Ισπανικής Φιλολογίας, και μετέπειτα καθηγητές της Ισπανικής, θα εισπράττουν στοιχειώδη λάθη ακολουθίας των χρόνων, θα ακούν ότι το *comision* και *comité* είναι το ίδιο («επιτροπή» γαρ!) ή θα διδάσκονται ότι ο παραλληλισμός ανάμεσα στην *Οικογένεια του Πασκουάλ Ντουάρτε* του Camilo José Cela, την *Φόνισσα* του Παπαδιαμάντη και το *Έγκλημα και τιμωρία* του Ντοστογιέφσκι στοιχειοθετείται από το ότι και στα τρία αυτά έργα... διαπράττονται φόνοι. (Το τελευταίο παράδειγμα είναι φανταστικό, αλλά βασίζεται σε υπαρκτή περίπτωση συγκριτικής μελέτης). Ανησυχία επίσης, γιατί, δάσκαλος των ο ίδιος, γνωρίζω εκ πείρας πόσο δύσκολα ισιώνει το «ξύλο» που έχει στραβώσει από την αρχή. Και, τέλος, πίκρα επειδή πιστεύω πως οι νέοι που θα αναλάβουν ρόλο εμπροσθοφυλακής στην νεοσύστατη κατεύθυνση σπουδών, σίγουρα θα άξιζαν κάτι καλύτερο.

Και μια και μιλάμε για συγκρίσεις, φίλε Βασιλή, θεμιτό δεν είναι να συγκρίνουμε τις ισπανικές σπουδές στην Ελλάδα με τις ελληνικές σπουδές στην Ισπανία: πρόκειται για πράγματα ανόμοια και, όπως ξέρεις, η λογική μάς διδάσκει ότι τα ανόμοια δεν συγκρίνονται. (Εξακολουθώ όμως να πιστεύω ότι «ζήτημα αμοιβαιότητας» τίθεται εν προκειμένω, αλλά σε εντελώς άλλο επίπεδο.) Συγκρίσιμο είναι το επίπεδο των ισπανικών σπουδών στην Ελλάδα με το επίπεδο των ισπανικών επίσης σπουδών στην ευρύτερη περιοχή της Νοτιοανατολικής Ευρώπης.

Θα επαναλάβω με κάθε έμφαση ό,τι τόνισα και στο προηγούμενο άρθρο μου: ότι μια

τέτοια σύγκριση μας φέρει να υστερούμε όχι μόνον έναντι της Ρουμανίας (που στην περί ης ο λόγος σφαίρα βρίσκεται, για λόγους που δεν θα εξετάσω εδώ, σε θέση «πυλότητος»), αλλά ακόμη και έναντι της Αλβανίας και των Σκοπίων.

Με φιλικούς χαιρετισμούς,
Βίκτωρ Ιβάνοβιτς
Αντιπρόεδρος της Εταιρείας
Ελλήνων Ισπανιστών

ΓΙΑ ΤΟ ΛΑΥΡΙΟ

Από τον Γραμματέα της Ν.Ε. του ΣΥΝ Ανατολικής Αττικής Λ. Μαλλιάρου πήραμε (μαζί με σχετικά δημοσιεύματα που επικυρώνουν τις αναφορές του) την επιστολή που ακολουθεί και αναφέρεται σε σχόλιό μας (τχ. 680) για το πρόβλημα εγκατάστασης εταιρειών εμπορίας πετρελαιοειδών στο Λαύριο.

Κύριοι,

Επί του σχολίου σας έχουμε να παρατηρήσουμε τα εξής:

1. Εκτός του κ. Μελισσανίδη το ίδιο «όραμα» έχει και άλλος επιχειρηματίας δυστυχώς, ο κ. Μηνάς. Η δυνατότητα εγκατάστασης στο ΒΙΟΠΑ Λαυρίου τέτοιων δραστηριοτήτων, αλλά και παρόμοιων μόνο στο Λαύριο, οφείλεται σε δυνατότητα που παρέχει η νομοθεσία, πάντα υπό την αίρεση του Δημοτικού Συμβουλίου. Έτσι επιχειρηματίες που θα θελήσουν να κάνουν εγκαταστάσεις εμπορίας πετρελαιοειδών ή άλλες οχλούσες εγκαταστάσεις θα αναμένονται και στο μέλλον δυστυχώς.

2. Το ακριβές όνομα του Δημάρχου Λαυρεωτικής είναι Σταύρος Παπασταυρόπουλος (Ν.Δ.), ενώ ο Νομάρχης Αν. Αττικής κ. Δημήτρης Φράγκος δεν ανήκει στο ΠΑΣΟΚ όπως γράφετε αλλά στη Ν.Δ.

3. Για την επισήμανσή σας ότι ομοίως με τους παραπάνω το ίδιο κακό «όραμα» έχει και ο κ. Α. Νεφελούδης (ΣΥΝ) που δυστυχώς αφήνει την εντύπωση ότι Ν.Δ.-ΠΑΣΟΚ και ΣΥΝ έχουν το ίδιο «όραμα» για το Λαύριο επισημαίνουμε:

α. Ο κ. Α. Νεφελούδης πράγματι είναι μέλος του ΣΥΝ και ταυτόχρονα στέλεχος της Δημοτικής Επιχείρησης Ανάπτυξης Λαυρεωτικής. Εργαζόμενος εκεί εκφράζει και εκπροσωπεί μόνο τον εαυτό του και σε καμία περίπτωση τον ΣΥΝ. Η δράση του είναι γεγονός ότι έχει προκαλέσει πολλές τριβές με τον τοπικό ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟ από τότε που εμφανίστηκε στο Λαύριο. Κορυφαία αντίδραση είναι η μαζική παραίτηση των μελών του Συνασπισμού Λαυρεωτικής με αφορμή την δραστηριότητά του, θέμα που έχει τεθεί

και στα όργανα του ΣΥΝ.

β. Επί της ουσίας όμως του προβλήματος, των πετρελαίων ο ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ διά της Τοπικής Επιτροπής, της Νομαρχιακής Επιτροπής, των μελών του στα όργανα αποφάσεων ήταν το μοναδικό κόμμα που αντέδρασε και σήκωσε το βάρος των καταγγελιών και της αποκάλυψης του προβλήματος.

Συγκεκριμένα:

Ο Συνασπισμός εξέδωσε, διένειμε και δημοσίευσε ανακοίνωση από τις 15.7.98 με την οποία αντιδρά, ενημερώνει και ξεκαθαρίζει τη θέση του. Ουδέν άλλο κόμμα έπραξε κάτι αντίστοιχο.

Τα μέλη του ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΥ κράτησαν το κύριο βάρος της αποκάλυψης του θέματος στο Δημοτικό Συμβούλιο Λαυρίου (όπου δεν είχαμε, ούτε έχουμε εκπροσώπηση) και τους κοινωνικούς φορείς.

Το μοναδικό μέλος του Συνασπισμού στο Νομαρχιακό Συμβούλιο Αν. Αττικής ο κ. Σταύρος Ιατρού, όχι μόνο διαφώνησε καταψηφίζοντας (μόνο αυτός) αλλά εν μέσω απειλών και πιέσεων απεκάλυψε την πραγματικότητα. Ο κ. Στ. Ιατρού μετά την 22.12.98, όταν κατάθεσε την διαφωνία του,

εδέχθη σοβαρές απειλές ακόμα και κατά της ζωής του και της οικογένειάς του από ενδιαφερόμενο επενδυτή.

Μετά τις αποφάσεις του Δημοτικού Συμβουλίου Λαυρεωτικής και του Νομαρχιακού Συμβουλίου υπάρχει μαζική αντίδραση στο Λαύριο, ο δε Συνασπισμός εκδίδει νέα ανακοίνωση στις 10.2.99 και αμέσως το μέλος του κ. Θ. Γκοτσόπουλος, νέος Νομαρχιακός Σύμβουλος, καταθέτει ερώτηση στον Νομάρχη Αν. Αττικής ζητώντας διευκρινίσεις και επανεισαγωγή του θέματος στο Νομαρχιακό Συμβούλιο.

Για το θέμα κατατίθενται στην Ελληνική Βουλή ερωτήσεις κατά σειρά από: τον κ. Βουλγαράκη (Ν.Δ.), τον κ. Δανέλλη (ΣΥΝ), τον κ. Κατσιμπάρδη (ΠΑΣΟΚ) και πολύ πρόσφατα και από το ΚΚΕ.

Κατατίθεται επίσης ερώτηση προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο από τον κ. Παπαγιαννάκη (ΣΥΝ).

Από τα παραπάνω συνάγεται σαφώς ότι ο ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ σε κάθε επίπεδο όχι μόνο διαφώνησε, αλλά ενεργά στήριξε τις αντιρρήσεις (κοινωνικές και θεσμικές) και την κοινωνική δράση, όπου πρωτοστάτησε. Επιπλέον συνέβαλε αποφασιστικά στην αποκάλυψη-τεκμηρίωση του προβλήματος και διά

των μελών του στα αρμόδια όργανα μόνο αυτός κατέθεσε επίσημα την αντίδρασή του.

Κορυφαία ίσως αντίδραση ήταν η παραίτηση των μελών της Τ.Ε. Λαυρίου διότι αντελήφθη ότι η παρούσα θέση και δράση του κ. Α. Νεφελούδη μέλους της Κ.Π.Ε. του ΣΥΝ μάς εκθέτει μια που σιωπώντας ή ενεργώντας ως επαγγελματίας, στέλεχος, στηρίζει την δράση και τις θέσεις του Δημάρχου Λαυρεωτικής.

Από τα παραπάνω ελπίζουμε να γίνεται αντιληπτό ότι οι ευθύνες που φαίνονται να αποδίδει το σχόλιό σας δεν μπορεί να αφορούν τον ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟ αλλά τα άτομα που αναφέρατε.

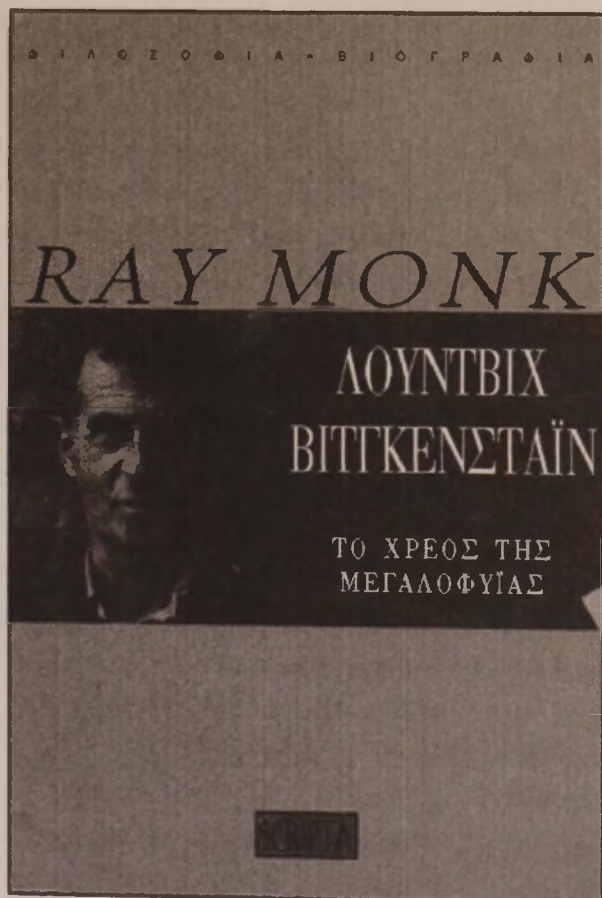
Ελπίζουμε όταν επανέλθετε στο θέμα να λάβετε υπ' όψιν σας τις επισημάνσεις μας που κατά την άποψή μας όχι μόνο αναιρούν μια αδικία σε βάρος του ΣΥΝ, αλλά κυρίως καταδεικνύουν (τουλάχιστον σε αυτό το θέμα) την ουσιαστική και -για να θυμηθούμε παλαιότερες εκφράσεις- την πρωτοπόρα δράση του.

Με εκτίμηση

Για την Ν.Ε. Αττικής του ΣΥΝ
ο Γραμματέας
Α. Μαλλιαράς

ΕΚΔΟΣΕΙΣ SCRIPTA

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ • ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

RAY MONK

ΛΟΥΝΤΒΙΧ ΒΙΤΓΚΕΝΣΤΑΪΝ

Το χρέος της μεγαλοφυΐας

Μτφρ. Γ. Ν. Κονδύλης

Επιμέλεια: Κ. Μ. Κωβαίος

Τίποτε δεν μπορεί να υποκαταστήσει την καλά τεκμηριωμένη αλήθεια. Η βιογραφία του Ray Monk μας βοηθάει όχι μόνο να κατανοήσουμε τις φιλοσοφικές και ανθρώπινες διαστάσεις του Wittgenstein, αλλά και να συνειδητοποιήσουμε το γεγονός ότι, τελικά, η πραγματικά μεγάλη φιλοσοφία έχει πάντοτε εξομολογητικό χαρακτήρα.

ARTHUR C. DANTO, *Times Literary Supplement*

Μια εξαιρετικά καλή βιογραφία, που διαπλέκει με ευφυή τρόπο «ζωή» και «σκέψη», κρατώντας αξιοπρεπή απόσταση από το αντικείμενό της.

MARY WARNOCK

SCRIPTA

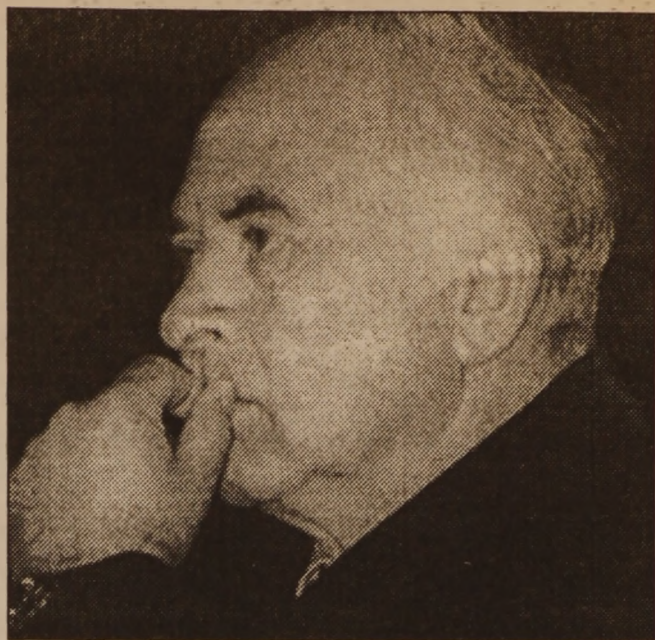
ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ 10 106 80 ΑΘΗΝΑ ΤΗΛ: 3616 528 FAX: 3616 529

ΝΙΚΕΣ ΗΤΤΕΣ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΕΣ ΝΙΚΕΣ. Τον τελευταίο μήνα η επικαιρότητα, σαν τον πελαργό που φέρνει τα μωρά, αποθέτει στους κεντρικούς τίτλους των εφημερίδων νίκες και ήττες που ξεφεύγουν από τα συνηθισμένα και αποκτούν εθνικές διαστάσεις. Η μεγάλη ήττα, βέβαια, από την οποία δεν μπορούμε να συνέλθουμε, ούτε ως πολίτες ούτε ως κυβέρνηση, είναι η υπόθεση Οτσαλάν. Από την στιγμή που μαθεύτηκε η σύλληψη του κούρδου ηγέτη και όλη η χώρα βίωσε την υπόθεση ως μεγάλη εθνική ήττα, λογικό είναι να ψάχνουμε συλλογικά κάποια μεγάλη νίκη για να ξεπεράσουμε την απογοήτευσή μας και να ανακτήσουμε λίγη από την πληγωμένη μας εθνική υπερηφάνεια.

Ε δεν μας δίνει υπερηφάνεια. Ναι μεν, η οικονομία μας πάει καλά και η πορεία μας για την ΟΝΕ συνεχίζεται παρά την κρίση στην πολιτική ζωή, όμως άντε να νιώσει ο μέσος πολίτης, και ακόμα περισσότερο ο μέσος φίλαθλος, να σκιρτάει λίγη χαρά μέσα του επειδή το Χρηματιστήριο ανέβηκε τη Δευτέρα 2,5%. Εντάξει, οι τζογαδόροι μπορούν να αντλήσουν ευχαρίστηση μαντεύοντας την πορεία των μετοχών του ΟΤΕ, για παράδειγμα, από την Δευτέρα στην Τρίτη. Αλλά όσα λεφτά και να κερδίσει ο τζογαδόρος της Σοφοκλέους, δεν μπορούμε να μιλάμε για εθνική υπερηφάνεια. Ακόμα και ο πρωταθλητής πληθωρισμός, τον Φεβρουάριο έμεινε στο 3,7%, όσο ήταν και τον Ιανουάριο.

ΦΗ ΣΤΟΝ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟ! Η λύση, λοιπόν, για άλλη μια φορά, έρχεται από τον αθλητισμό. Η πρώτη δόση εθνικής υπερηφάνειας στην μετά Οτσαλάν εποχή μάς ήρθε από το ποδόσφαιρο και, περιέργως, αφορούσε μία... ήττα! Μία ελληνική ομάδα, ο Ολυμπιακός, συμμετέχει στην προημιτελική φάση της μεγαλύτερης ευρωπαϊκής διοργάνωσης του ποδοσφαίρου σε επίπεδο συλλόγων, του Champions League. Και στον πρώτο από τους δύο αγώνες που έχει να δώσει με την τερσινή πρωταθλήτρια Ιταλίας, την διάσημη Γιουβέντους, στις 3 Μαρτίου στο Τορίνο, ρίγη εθνικής υπερηφάνειας διέτρεξαν το φίλαθλο πανελλήνιο, την στιγμή που η μπάλα βρέθηκε στα δίχτυα του ιταλού γκολκήπερ **Περούτσι**.

Δεν ατενίζει το μέλλον του ΠΑΟ ο Β. Δανιήλ, αλλά το δικό του (φήμες τον θέλουν να αρνείται τη θέση του προπονητή της Βέροιας, γιατί δεν θέλει να έχει παίκτη του τον Φαρφάν...)

ΜΙΑ ΠΕΡΗΦΑΝΗ ΕΘΝΙΚΗ ΗΤΤΑ

Βέβαια, ο Ολυμπιακός έχασε το παιχνίδι, αλλά αν διαβάσετε τις εφημερίδες την επόμενη μέρα δεν θα το καταλαβαίνατε. Ο λόγος είναι ότι ενώ μέχρι το τελευταίο λεπτό του αγώνα ο Ολυμπιακός έχανε με 2-0 και ο αποκλεισμός του από την ημιτελική φάση του Champions League ήταν σίγουρος, ο **Αλέκος Αλεξανδράκης**, που είχε μπει λίγο νωρίτερα σαν αλλαγή στον αγώνα και δεν είχε ακουμπήσει ακόμα την μπάλα, ξεγέλασε τον γκολκήπερ Περούτσι και κέρδισε πέναλτυ. Το εκτέλεσε ο επίσης νεοεισελθών στον αγώνα **Ανδρέας Νινιάδης** και το τελικό σκορ 2-1 επιτρέπει στον Ολυμπιακό να ελπίζει στο όνειρο, αφού με νίκη 1-0 στην Αθήνα, στις 17 Μαρτίου, περνάει

αυτός στους «4». Το δικαίωμα αυτό στην ελπίδα χαιρετίστηκε από οπαδούς και φιλάθλους σαν νίκη. Και τι νίκη! Νίκη εθνικής υπερηφάνειας. Ακολούθως είχαμε και μία αληθινή νίκη.

Μετά την υπερήφανη εθνική ήττα του Ολυμπιακού την Τετάρτη, ήρθε την Κυριακή και μία ανόθευτη εθνική νίκη. Η δρομέας **Κατερίνα Θάνου** κέρδισε την κούρσα των 60 μέτρων στο Παγκόσμιο Πρωτάθλημα Κλειστού Στίβου που έγινε στο Μαεμπάσι της Ιαπωνίας με μία επίδοση που απέχει μόλις 4 εκατοστά του δευτερολέπτου από το παγκόσμιο ρεκόρ! Η ελληνική βολίδα κάλυψε τα 60 μέτρα σε 6 δευτέρα και 96 εκατοστά.

ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΟΧΙ ΜΟΝΟ

Στην ιστορία του αθλητισμού της Ελλάδας, η στιγμή της απόλυτης εθνικής υπερηφάνειας σηματοδεύτηκε από μία φράση-κλειδί: «Για την Ελλάδα, ρε γαμώτο!» Την είπε η **Βούλα Πατουλίδου** αυθόρμητα, όταν κέρδισε το πρώτο χρυσό ολυμπιακό μετάλλιο για τον γυναικείο στίβο στην Βαρκελώνη το 1992. Από τότε οι νίκες στον στίβο έχουν πληθύνει, κανένας αθλητής όμως ακόμα δεν κατάφερε να κάνει μία δήλωση που να ξεπεράσει αυτήν της Πατουλίδου. Ούτε καν ο διανοούμενος «Τιραμόλα» της γυμναστικής, ο χρυσός ολυμπιονίκης **Ιωάννης Μελισσανίδης** (καμία σχέση με τον ισχυρό άνδρα της ΑΕΚ). Η ταχύτατη Κατερίνα αρκέστηκε στο «Για την Ελλάδα και δύο πράσινα μάτια».

ΕΠΙΣΗΜΑΪΝΟΥΜΕ

ΑΦΥΠΝΙΣΗ;

Τώρα που κατακάθησε κάπως ο κουρνιαχτός, ας δούμε τα πράγματα κάπως ψύχραιμα: Οι καλλιτέχνες μας ξύπνησαν και αποφάσισαν να συμπαρασταθούν: Σε ποιον; Στον κουρδικό λαό. Ποιοι; Ο Λαζόπουλος, ο Μικρούτσικος, ο Νταλάρας και άλλοι συνδαιτυμόνες της εκσυγχρονιστικής εξουσίας; Διότι κυρίως αυτοί εισέπραξαν τα τηλεοπτικά μπράβο, αυτοί που σπανίως ανοίγουν το στόμα τους.

Βεβαίως ο κόσμος που πήγε στο Σύνταγμα –και εγώ πήγα εξάλλου– ήξερε τι έκανε. Όταν η ψοφοδεής κοινοβουλευτική ομάδα του ΠΑΣΟΚ δεν τολμά να κάνει κάτι, όταν η Ν.Δ. απλώς περιμένει, όταν οι περισσότεροι δημοσιογραφούντες κάνουν την πάπια, για μια άθλια πράξη, τότε απομένει μόνον η αντίδραση του κόσμου. Ο κόσμος πήγε και στην ουσία σκέφτηκε για μερικούς από τους οικοδεσπότες πως ποτέ δεν είναι αργά για μετάνοια. Αλλά να ξέρουν οι χαρούμενοι καλλιτέχνες πως δεν είναι τόσο εύκολες οι συγκρούσεις και πως όταν είσαι για χρόνια ο παρατρεχάμενος των Υπουργείων, δεν νομιμοποιείσαι αυτονοήτως να φωνάζεις για ντροπή, τιμή και αξιοπρέπεια. Το καταλάβαμε και από το φόβο τους: «η συναυλία μας αφορά μόνο τους Κούρδους», έλεγαν όλοι, μην τυχόν και θυμώσει η κ. Παπαζώη.

Η οποία όμως θύμωσε και φώναξε τη Λυρική. Και εδώ που τα λέμε ορθώς έπραξε. Κύριε Θάνο μας, θέλει πολλή δουλειά η επανάσταση...

Απόστολος Διαμαντής

ΛΑΘΗ ΚΑΙ ΤΥΧΑΙΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

Στο στέκι Drum 'n' roll στο Θησείο (Ηρακλειδών 11-13, τηλ. 3453325) άνοιξε και θα διαρκέσει μέχρι τις 15 Μαρτίου η έκθεση «Μεταλλικές συνθέσεις από διαλύσεις πλοίων και γλυπτά σε ξύλο και πέτρα» του **Δημήτρη Βαμβουνάκη**. Ο Δ.Β.

σπούδασε υπολογιστές και μαθηματικά στην Αγγλία. Όμως γρήγορα κατάλαβε πως πήρε λάθος δρόμο. Ο Δ.Β. είναι αυτοδίδακτος καλλιτέχνης. Όπως μας είπε, η αφορμή για την ενασχόληση με τη γλυπτική δόθηκε όταν μια μέρα στην παραλία

σκάλισε σε ένα κομμάτι φλοιού από πεύκο το πρόσωπο ενός ψαρά. Έτσι άρχισε να σκαλίζει πρόσωπα σε ό,τι ξύλο έπεφτε στα χέρια του. Στο στέκι Drum 'n' roll εκτίθενται όλα τα έργα αυτά όπως και κάποια από πέτρα, το κεντρικό όμως τμήμα της έκθεσης αποτελούν μεταλλικές συνθέσεις από τα βιομηχανικά «σκουπίδια» διαλυτηρίων πλοίων. Ο Δ.Β. μάζεψε υλικά από διαλυτήριο πλοίων για να του δώσει,

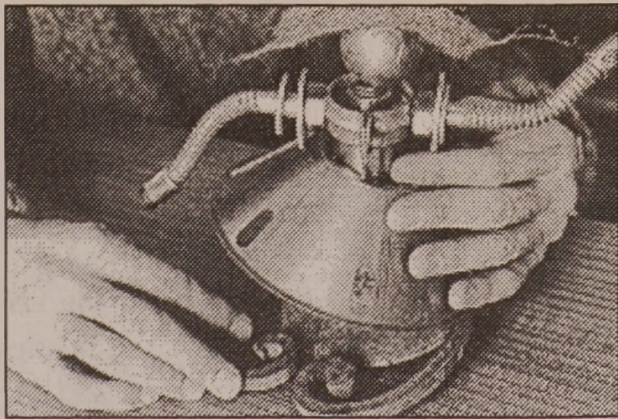
χρόνια μετά, νέα ζωή. Συχνά τα έργα αυτά είναι ενδιαφέροντα και για την σπανιότητα των υλικών από τα οποία είναι κατασκευασμένα. Όλα τα έργα έχουν κινούμενα μέλη καθώς δεν είναι κολλημένα, αλλά ενωμένα με βίδες.

Μπορείς να τα πιάσεις και να τα κινήσεις αλλά όπως λέει και ο καλλιτέχνης «ανά πάσα στιγμή μπορούν να ξαναδιαλυθούν. Έχουν μίαν άλλου είδους μονιμότητα».

Τα θέματα είναι πρωτότυπα και χιουμοριστικά, όπως τη «Φρίκη της νοικοκυράς» που βαρέθηκε να

μαγειρεύει, τον «Άγιο Γεώργιο» με περιστρεφόμενη λόγχη και το θεριό καθώς και ένα έργο ανώνυμο, στο οποίο ο επισκέπτης καλείται να δώσει τίτλο, και να τον γράψει σε ένα τετράδιο. Χαρακτηριστικά της έκθεσης, το χιούμορ, η έκπληξη των χρησιμοποιούμενων υλικών που επαναπροτείνονται και η έντονα αντισυμβατική διάθεση.

Ε.Π.

«Χορεύτρια» με μαλλιά από σύρμα κουζίνας.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΥΜΕ

• **Διαβάστε:** Την πολυκριτική που παρουσιάζεται στο περιοδικό Νέα Εστία 1709 (Φεβ. '99) για το αμφιλεγόμενο βιβλίο του **Λάκη Προγκίδη**, Η κατάκτηση του μυθιστορήματος. Από τον Παπαδιαμάντη στον Βοκκάκιο (μτφρ. Γιάννης Κιουρτσάκης, εκδ. Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», 1998). Ωστόσο, προσηλωθείτε, στις σελίδες ποιητικού λόγου που υπάρχουν σ' αυτό τεύχος.

• **Ενημερωθείτε:** Για τις Κυπριακές και Κυπριολογικές εκδόσεις υπάρχει τώρα ένα βιβλιοπωλείο στο κέντρο της Αθήνας «ΜΑΜ» Κυπριακές Εκδόσεις, «Στοά του Βιβλίου», Περσέζογλου 5. Το Σάββατο Μαρτίου, 6.00 μ.μ., στην Αίθουσα Λόγους της Στοάς του Βιβλίου, ο Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, ο Σύνδεσμος Βιβλιοφίλων Κύπρου και ο Οίκος των Κυπρίων και Κυπριολογικών Εκδόσεων «ΜΑΜ» πραγματοποιούν εκδήλωση με θέμα «Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου» 53 χρόνια προσφοράς με ειδική αναφορά στα χρόνια της αποικιοκρατίας.

• **Δείτε:** Την προκλητικά ενδιαφέρουσα έκθεση ζωγραφικής του **Αλέξανδρου Τριφίτη** στην Αίθουσα Σκουφά (Σκουφά 4), τις 14 Μαρτίου.

• **Διαβάστε:** Στη σειρά «Άτακτος Λαγός» (εκδ. Άγρα) τη θαυμαστή Ζεμφύρα ή το στικόν της Πασιφάης του **Ανδρέα Εμπεκου**. «Ήτο μία ξανθή νεάνις, που, εάν στην πραγματικότητα παρουσιάζετο όπως εφαινετο εις την εικόνα, έπρεπε να εξωραϊσθή. Από κάτω, με μεγάλα κόκκινα γράμματα, ήσαν τυπωμένοι ολίγοι λέξεις: "Σήμερα και καθ' εκάστην εις το υπαίτιον ΕΙ ΔΟΡΑΔΟ η ξανθή γόησσα Ζεμφύρα με τα λεοντάρια της Bobby, Ζαμβέ, Darling, Τσαρ, Iiggia, Kittie και Fanny».

• **Δείτε:** Τις «Ταυτότητες» με την υπογραφή της **Ματίνας Σταυροπούλου** στην Γκαλερί 7 (Ζαλοκώστα 7 & Κριεζώτου) ως τις 7 Απριλίου.

• **Θυμηθείτε:** «Οι γυναίκες κουβαλούν τον μισό παράδεισο στους ώμους τους»· όχι μόνο οι Κινέζες κι όχι μόνο στις 8 Μαρτίου κάθε χρόνο!

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

Φεβρουάριος 1999

'ΑΝΛΕΥ ΚΙΟΥΜΠΡΙΚ (1928-1999)

τερα από τον Ακίρα Κουροσάβα, άλλων μεγάλων «σαμουράι» της Έβδομης της «έφυγε». Ο Στάνλεϋ Κιούμπρικ, τους σκηνοθέτες (αλλά και σεναριογράφους και παραγωγούς) ορόσημο του μεταπολεμικού κινηματογράφου, πέθανε «ξαφνικά» στο σπίτι του, στο Χερτφορντσάιρ, Αγγλία, την Κυριακή 7 Μαρτίου, σε ηλικία 71 ετών. Από την οικογένειά του δεν δόθηκε καμιά άλλη πληροφορία για την αιτία θανάτου του.

Γεννήθηκε στο Μπρονξ της Ν. Υόρκης στις 12 Ιανουαρίου 1928. Πριν ασχοληθεί με τον κινηματογράφο, υπήρξε φωτογράφος στο γνωστό περιοδικό *Look*. Στην σκηνοθεσία πρωτοαντίκειται το 1950 ως ντοκυμαντερίστας. Για χρόνια αργότερα γυρίζει την πρώτη γάλου μήκους ταινία *Face in Desire*, της οποίας γράφει το σενάριο, τη χρηματοδοτεί, σκηνοθετεί, τη φωτογραφίζει και τη μοιράζεται ο ίδιος. Με τον ίδιο περίπου τρόπο γυρίζει και τη δεύτερη (*Το φιλί του δολοφόνου*), και την τρίτη (*Το χρήμα της οργής*),

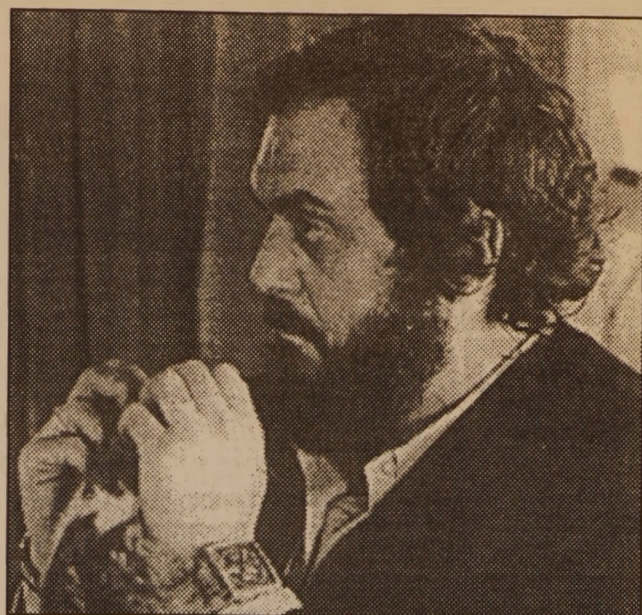
η τέταρτη, που αρχίζει τον αμέσως επόμενο χρόνο, θα είναι η απαρχή μιας θριαμβικής πορείας. Θα χαρίσει στην παγκόσμια κινηματογραφία εννιά — όλες κι όλες — σε ένα διάστημα τριάντα ετών δημιουργίες. Ταινίες-αλησμόνητους σταθμούς

τόσο για την απροσδιόριστη κάθε φορά διαφορετικότητα των θεμάτων του όσο και για τη δύναμη και την επιμονή του στη (στυλιζαρισμένη) τελειότητα της φωτογραφίας, της ερμηνείας και την ανάδειξη της οπτικής λεπτομέρειας.

Αρκεί και μόνο να αναφερθούν οι τίτλοι: *Σταυροί στο Μέτωπο* (1957), *Σπάρτακος* (1960), *Λολίτα* (1962), *SOS Πεντάγωνο καλεί Μόσχα* (1964), *2001 Οδύσσεια του διαστήματος* (1968), *Κουρδιστό πορτοκάλι* (1971), *Μπάρρυ Λίντον* (1975), *Η Λάμψη* (1980), *Full Metal Jacket* (1987).

Το 1960 μεταναστεύει στην Αγγλία, την πατρίδα του αντικομμουνιστικού φιλελευθερισμού όπου και οχυρώνει την ιδιωτική του ζωή — ζωή ερημίτη — στο οικιακό του ησυχαστήριο, στο Χερτφορντσάιρ, επιβάλλοντας μια εσωστρεφή απομόνωση. Αποκλείει την οποια δημοσιότητα από τη δουλειά του, απαγορεύοντας ακόμα και στους παραγωγούς των ταινιών του να παρενδύονται στο πλαίσιο των γυρισμάτων.

Πριν από τρία περίπου χρόνια άρχισε τα γυρίσματα της τελευταίας (δέκατης τρίτης συνολικά) ταινίας του με τον τίτλο: *Eyes Wide Shut* («Ολόκληστα μάτια»), ερωτικό θρίλερ με τον Τομ Κρουζ και την Νικόλ Κίντμαν. Η προεμιέρα της στην Αμερική έχει οριστεί — πριν από το θάνατό του — για τις 16 Ιουλίου.

ου. Ακριβώς το ετερόκλητο των θεμάτων του από ταινία σε ταινία και η μετά μονομανίας επιδίωξη της τελειότητας (τόσο στο τεχνικό όσο και στο σκηνοθετικό αποτέλεσμα) συχνά προκαλούσαν διαφωνίες ή και αντιρρήσεις στην τελική εκτίμηση, στην κριτική όσο και γενικά στους κινηματογραφικούς κύκλους, π.χ. για τη *Λολίτα*, το *Κουρδιστό πορτοκάλι* (ο ίδιος ο Κιούμπρικ έχει απαγορεύσει την επανέκδοσή του), τη *Λάμψη*. Εν τούτοις, η συνολική — τώρα πλέον — εικόνα αυτού του έργου, τοποθετημένου στο πλαίσιο της μεταπολεμικής κινηματογραφικής παραγωγής, αναδεικνύει τον Στάνλεϋ Κιούμπρικ ως έναν δημιουργό που μπόρεσε να συνδυάσει την υψηλή καλλιτεχνική ποιότητα με την ευρύτερη αποδοχή.

Δημήτρης Χαρίτος

ΒΟΜΒΙΔΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΑΦΑΣΙΑΣ

παιδιά, τι έγιναν όλοι οι άρρενες τεχνικοί της πατρίδας; Εσχάτως παίζουν αποκλειστικά γυναίκες. Η κριτική εξαφάνιση των αρσενικών του αρσενικού πρώην υπουργού (Κ. Καραμανλής). Ο Καραμανλής σκεφτείτε να είχε χτυπήσει ο Κ. Καραμανλής, φιλότεχνος δικαστικός και πρόεδρος του Δ.Σ. της Πινακοθήκης, τα έργα που «χτύπησε» μεν αλλά παρέλαβε ο γνωστός και σοβαρός κριτής Πρόδρομος Εμφιετζόγλου. Ο Καραμανλής. Θα τρέχαμε και δεν θα φτάγαμε. Ειδικά όταν διαχειρίζεται δημόσιο χρήμα. Το άθλημα απαιτεί των κοσμικών και ειδικές γνώσεις. Ο Καραμανλής να δείτε την γλυπτική παρουσία της Νεφέλης Κονταρίνη στο

«Σπίτι της Κύπρου», η οποία διαδέχθηκε την εξίσου ενδιαφέρουσα έκθεση του Μιχάλη Αρφαρά.

• Ξέρετε πόσα χρήματα παίρνει ένας επιμελητής

της Εθνικής Πινακοθήκης; Περί τις 260.000 δρχ.

• Και η διευθύντρια του ίδιου Ιδρύματος; 1.200.000 δρχ.

• Κρατική δικαιοσύνη.

• Αξιόλογο είναι το έργο που συντελείται εδώ και χρόνια στο Μακεδονικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης και μάλιστα με ελάχιστη κρατική βοήθεια, αλλά με πληθωρική εθελοντική προσφορά.

• Το Μακεδονικό Μουσείο ξεκίνησε με πυρήνα μια δωρεά του Αλέξανδρου Ιόλα και έπειτα συνέχισε διεκδικώντας — και τιμώντας — τις προσφορές των συγχρόνων ελλήνων δημιουργών. Πρέπει επίσης να σημειωθεί ο σεβασμός με τον οποίο το Μουσείο αντιμετωπίζει την μνήμη του Ιόλα.

• Σε αντίθεση με το γνωστό ψώνιο που θορυβεί εμπορευόμενο τα πάντα.

• Και τον Ιόλα, και τον Αργυράκη, και τον Τάκι.

• Και τις μνήμες μιας ολόκληρης εποχής.

• Τις ακούσαμε πρόσφατα από την ιστορική αναδρομή του BBC στον Σκάϊ. Πρόκειται για δηλώσεις του Κάρολου Κουν, όταν το 1965 παρουσίασε τους «Πέρσες» στο Λονδίνο:

• «Όσο πιο κοντά είναι στη γη του ο καλλιτέχνης και όσο πιο ελκυστικής μ' αυτή τη σχέση, τόσο και πιο παγκόσμιος».

• Πες τα, δάσκαλε!

• Λέγεται ότι η τελευταία πράξη του Ευαγγέλου πριν εγκαταλείψει το ΥΠ.ΠΟ. ήταν ν' αγοράσει — και μάλιστα με κρατικά ομόλογα — τον ιδιόκτητο χώρο του Ζαχαρία Πορταλάκη στην Καλλιθέα. Για Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης, ντε!

• Μετά έφυγε για ν' αναπτύξει κι άλλους χώρους!

Μανωλάκης ο βομβιστής

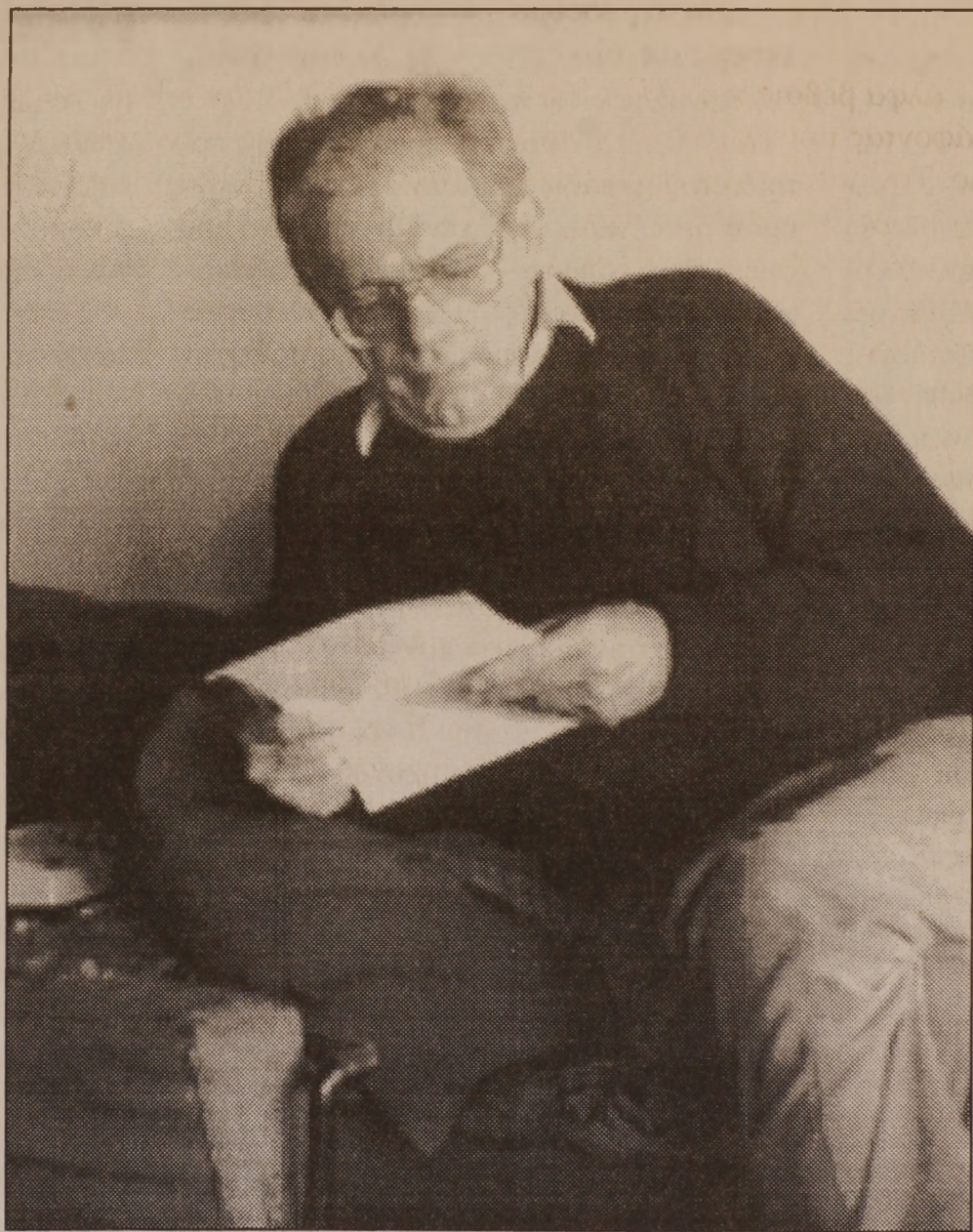
ΜΝΗΜΗ ΝΙΚΟΥ ΓΙΑΝΝΑΔΑΚΗ

Με τη συμπλήρωση στις 24 Μαρτίου ενός χρόνου από την εκδημία του

του Σωτήρη Γουνελᾶ

Δέν μπορείς να γράφεις τίποτε θυμητικό για τον Νίκο, αφήνοντας απ' έξω χαρτιά, βιβλία, τσιγάρα και ατέλειωτες συζητήσεις. Δεν μπορείς να γράφεις τίποτε αν δεν θελήσεις να υπογραμμίσεις τα ιδιαίτερα γνωρίσματά του. Κι όταν λέω τα ιδιαίτερα γνωρίσματα, δεν εννοώ αυτά που σε πιο κοινή γλώσσα λέμε χούγια, αλλά εκείνες τις τάσεις και διαθέσεις τις βαθύτερες που αγγίζουν αυτό που ο Σολωμός λέει «υπόθεσες ψυχικές». Κι αυτές ίσως δεν τις φανέρωνε πολύ σε καθημερινές συναντήσεις ή συζητήσεις, αλλά τις αποτύπωνε στο χαρτί, σ' αυτά τα λίγα γραπτά του, μ' εκείνον τον τόσο ιδιόμορφο γραφικό χαρακτήρα του αποτελούμενο από μικρά πλαγιαστά γραμματάκια πάνω σε τετραγωνισμένες κόλλες.

Ο Νίκος ήταν άνθρωπος της «κρυφιότητας». Η κοινωνικότητά του, που σε άλλες εποχές τον ώθησε να αγωνιστεί για την κοινωνική και πολιτική ελευθε-

ρία των Ελλήνων, συν τῷ χρόνῳ συνδυάστηκε με μελέτη της σύνολης ιστορίας μας, όπως την συλλάβισε στην αρχαία ελληνική και τη χριστιανική γραμματεία κι όπως η ευαισθησία του, που θα μπορούσε να ειπωθεί ποιητική, προσπάθησε να τα «διαβάσει» γύρω του, είτε ως σημάδια μεταστοιχειωμένα, είτε ως μηνύματα ζωής με τα όποια καλείται ο σημερινός άνθρωπος ν' ανοίξει καινούργιους δρόμους.

Και κάπως έτσι πορεύτηκε. Έχοντας διδαχθεί από τους δασκάλους του ότι «ο σύγχρονος πολιτισμός... στέκεται κλειστός και ξένος μπροστά στην αλήθεια της ποίησης, αφού και μόνο ή αναγόρευση της “αλήθειας” της ιστορίας σε αλήθεια μοναδική και απόλυτη αποδιώχνει από

την επικράτειά του το θαυμαστόν, δηλαδή την αρχή του ἔρωτα για την γνώση» και συνακόλουθα πετάει έξω και τον «μύθο» και την αγάπη (στην βαθειά, θυσιαστική και «μυστική» της διάσταση), τραβήξε έναν μοναχικό δρόμο. Τον ίδιο δρόμο που τραβάει κάθε αληθινά πνευματικός άνθρωπος, άνθρωπος δηλ. που ή ποίηση, το θαυμαστό, ο «μῦθος» και ή αγάπη τον ενδιαφέρουν προσωπικά και μύχια και όχι διανοητικά και ατομικιστικά.

Και θα πρέπει να ειπωθεί, επειδή μου φαίνεται πώς καθόλου ως τώρα δεν γράφτηκε κάτι τέτοιο, ότι ο Νίκος είχε πολύ αναπτυγμένο αίσθημα δικαιοσύνης και σε πολλά γραπτά του ἔρχεται και ξανάρχεται το ζήτημα του δικαίου και της αδι-

κίας, της «ὑβρεως» και της «κηνς», του ἥθους τῶν πράξεών μας και τῶν συνεπειῶν τῶν ὁρίων και τῶν μέτρων. ἔχει ὁρίσει ὁ Θεός ὡς ρυθμιστικῶν τῆς ζωῆς μας και κτίσης, τῆς ἐλευθερίας μας τῆς τάξης τοῦ σύμπαντος μου.

Όταν σιγά-σιγά συγκεντρώνουν τα γραπτά του και διαπιστοῦν, πολλοὶ θὰ ξαφνιαστούν ἀπὸ τὸ ἄπλωμα μιᾶς ξεκαρτερῆς θεώρησης τῶν πραγμάτων πὺν μάλιστα ἔρχεται νὰ ἀντιπλήσει καὶ νὰ διερευνήσῃ «σμίξιμο» τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς παράδοσης μετὰ τὴν πρωτοχριστιανικὴ ἢ γενικότερη χριστιανικὴ. Κάπως ἄλλωστε, εἶδε «τὴ σχέση ἀνθρώπου καὶ Θεοῦ» καὶ «τὰ πορτραῖτα τοῦ Φαγιούμ καὶ τὴν πρωτοχριστιανικὴν χρῆση» – πὺν ἦταν κάτι σὰν σταθερὸ ἀνάλογο ἀνὰ τὸν ἀρχαιοελληνικὸ φιλοσοφικὸ λόγο καὶ στὴ διαμόρφωση τῶν βασικῶν κατηγοριῶν μυστικῆς χριστιανικῆς θεολογίας, πὺν ἐμένα, τὸν ἐρα-

χην, πάντα με ἐνοιαζε», καθὼς γράφει ἴδιος στὸ τελευταῖο κείμενο πὺν περιβάλλεται στὸν κατάλογο τῆς ἐκθεσῆς Φαγιούμ. Συμπληρώνοντας μετὰ τὴν παρουσίαση τῆς ἐκθεσῆς, ἔγραψε ἰδίῳ γιὰ «τὴ στιγμὴ κατὰ τὴν ὁποία ἐκείνη ἡ “συνεπαφὴ” μετὰ ὅλα ἐκείνα τὰ γεγονότα ἀπλησίαστα μετὰ τὰ ὁποῖα ἀντιπρόσωποι ὅλοι θὰ συναντηθοῦμε Ἀντὶ τ. 658, 10 Ἀπριλίου '98 Ν. Γιαννιτσῶν, «ἐν τῷ μηνὶ Ἀθύρ...»: ἴσως λίγες ἡμέρες πρὶν, σ. 36).

Δέν μπορεί νὰ εἶναι τυχαῖο πὺν ἐκεῖνος ἄνθρωπος ἐκλείσει τὴν ἐπίγνωση τοῦ μετὰ μιᾶς ἐκθεσῆς τῶν Φαγιούμ καὶ ἐκφράσεις σὰν κι αὐτὲς πὺν παρέθεσε ὅτι πρέπει νὰ τὸ θυμόμαστε, καὶ νὰ τὸν ἀντιπλήσουμε ἔτσι.

Το ε ύ ρ η μ α

του Χριστόφορου Μηλιώνη

«Κράτησέ την! Είναι το τυχερό σου», της λέω, χωρίς να λογαριαστώ τις συνέπειες και χωρίς να σκεφτώ εκείνη τη στιγμή ότι λέξεις όπως *τύχη*, *τυχερό* και τα παρόμοια είναι, όπως ξέ-αμφίσημες.

Τρέφαμε στο Λονδίνο από το ταξίδι μας στη βόρεια Αγγλία, κι έμεινα και κάναμε μια μικρή παρέκκλιση, για να περάσουμε το περίφημο Καίμπριτζ, όπου συρρέουν φοιτητές απ' όλο τον κόσμο – η ελπίδα του Ανθρώπου, με άλφα βέβαια κεφαλαίο, όπως ερωρούσε ο Καζαντζάκης, γράφοντας την «Αγγλία» του πριν τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Τον πόλεμο που έκανε αμφί- όλες τις ελπίδες, και τους ανθρώπους όλους καχύποπτους.

Εκτός από μένα, που επέμενα να ιδώ τους φοιτητές, να κυρδούν σαν τα μυρμήγκια στους δρόμους και στα λιθόστρωτα σαιωνικών Κολλεγίων – όλες οι φυλές του Ισραήλ. Αγόρια ζήτσια, με τζάκετ και μπλου-τζην και το σακίδιο κρεμασμένο στους ώμους. Περιδιαβάζουν στα πάρκα και στα γήπεδα με το γκα-πλώνουν στις πρασινάδες, χαζεύουν δίπλα στο κανάλι με τις πικές λέμβους -

Row row row the boat

Γέλνε με ρυθμό ο μίστερ Μάрайν, εκείνον τον καιρό. Ήταν γάλη οικογένεια της Σκωτίας και είχαν δικό τους πύργο, με ένα – έναν πρόγονό τους που είχε σκοτωθεί άδικα από το ίδιο του Ριχάρδου του Λεοντόκαρδου. Και από τότε η ψυχή του προούσε να βρει ησυχία. Όσπου –έλεγε ο μίστερ Μάрайν– κά-πό τους Μάрайν να ανακαλύψει και να πάρει εκδίκηση, με το χέρι, σκοτώνοντας έναν κατευθείαν απόγονο του σου. Κι όταν τον ρωτούσαμε, «πώς αυτό δεν έχει γίνει, μίστερ Μάрайν, μέσα σε τόσους αιώνες», εκείνος απαντούσε με ύφος πολύ ι:

«Μενε ο πύργος χωρίς φάντασμα!».

Γέλασε και είπε:

«Μάταια αυτός ο άνθρωπος, μαμά!»

Στριγνυνούσαμε στα εσωτερικά δρομάκια, σταθήκαμε ά σ' ένα παλιό σπίτι, δίπλατο, με μια πλάκα μαρμάρινη στην η, που πληροφορούσε πως εκεί είχε κατοικήσει κάποια χρό-όλος Δαρβίνος. Αυτός –σκεφτόμουν– που ξεκόλλησε και με τα φτερά από το Πνεύμα και το 'βαλε να περπατάει με τα και ν' αναζητάει την Αλήθεια στα παρθένα δάση της Αφρι-στα νησιά Αλαπάγκος. Δε βαριέσαι – λέω ύστερα με το νου ο Πνεύμα και ποια Αλήθεια. Σκέψεις προπολεμικές που θα ν στον Καζαντζάκη, όταν έγραφε το ταξιδιωτικό του για την

κά η Δ. παίρνει από την πεζούλα, δίπλα στην είσοδο του ν, ένα μικρό κουτί, ίσα με μια γροθιά, μέσα σε μαύρη πλα-ήκη. Την ξεκουμπώνει και αποκαλύπτεται μια φωτογραφική Κιτάξαμε γύρω να ιδούμε ποιος την είχε αφήσει, αλλά δεν ορούσε κανένας άλλος στο δρομάκι εκείνη τη στιγμή. Ανα-αμαμε πού θα μπορούσαμε να την παραδώσουμε – ίσως έχει πικές φωτογραφίες, είπε η Δ. Το θεωρήσαμε όμως μάταιο ήσουμε τον δικαιούχο. Θα ήταν αδύνατο να βρεθεί, ακόμα γαίναμε στην αστυνομία. Σιγά μην ψάξουν – είπε η γυναίκα τελικά, λέμε, θα την κρατήσει κάποιος άσχετος. Είχε περά-

σει και η ώρα, σε λίγο θα νύχτωνε, κι είχαμε δρόμο ακόμη να κάνου-με ως το Λονδίνο.

Και τότε εγώ:

«Κράτησέ την! Είναι το τυχερό σου», της λέω. Και τραβήξαμε για το αυτοκίνητο.

Φτάσαμε στο Λονδίνο σχεδόν μεσάνυχτα και έτσι ξεθεωμένοι που ήμασταν, πήγαμε αμέσως για ύπνο –η Δ. στο δωμάτιό της κι εγώ με τη γυναίκα μου στο δικό μας, στο ξενοδοχείο.

Αλλά, όπως συμβαίνει συνήθως ύστερα από μια μέρα κουραστική και με συσσωρευμένες εντυπώσεις, στριφογύριζα στο κρεβάτι μου, δίπλωνα και ξαναδίπλωνα το μαξιλάρι και μάταια προσπαθούσα να κοιμηθώ. Ο νους μου επαναλάβαινε τις ίδιες διαδρομές, ξανά και ξανά, ώσπου πήγε και στάθηκε μπροστά στο σπίτι του Δαρβίνου και κόλλησε στη φωτογραφική μηχανή που η Δ. είχε βάλει στην τσάντα της. Και τότε έπαθα εκείνο που παθαίνουν οι άνθρωποι στις ώρες της αϋπνίας: Οι πιο μαύρες σκέψεις και, το χειρότερο, οι πιο φριχτές εικόνες άρχισαν να περνούν στο θολό μυαλό μου, που δούλευε και δε δούλευε. Δούλευε τόσο μόνο, όσο για να τις συνδέσει σε παράλο-γα και τερατώδη σχήματα, αλλά κατά περίεργο τρόπο απόλυτα πει-στικά. Και δε δούλευε αρκετά, ώστε να βρει περισσότερο καθησυ-χαστικούς και ίσως πιο λογικούς συσχετισμούς.

Έτσι, εκείνο το μαύρο πλαστικό κουτί, στο σχήμα φωτογραφικής μηχανής, δεν ήταν παρά ένας εκρηκτικός μηχανισμός, αφημένος εκεί, δήθεν από κάποιον αφηρημένο τουρίστα, έτοιμος όμως να εκραγεί και να τινάξει σε χίλια κομμάτια το κεφάλι εκείνου που πρώτος θα τιν' ακουμπούσε στο μάγουλό του και θα πατούσε το κου-μπί για να φωτογραφήσει. Και καθώς αυτή θα ήταν πιθανότατα η Δ. πρωί πρωί, μόλις θα είχε συνέλθει από την κούραση του ταξιδιού και θα ήθελε να περιεργαστεί το εύρημά της –το τυχερό της, όπως εγώ μάλιστα της το είχα ορίσει– αγωνία αφόρητη με κατέλαβε. Εικόνες φοβερές, αιμόφυρτες, απλώνονταν κάτω από τα κλειστά βλέφαρά μου. Κόκκινα ποτάμια κατακλύζανε το μυαλό μου.

Όλα τα σχετικά περιστατικά που είχα διαβάσει στις εφημερίδες ή τα είχα δει στην τηλεόραση, για βόμβες που είχαν βάλει ισλαμιστές Αλγερίνοι στο μετρό του Παρισιού, Ιρλανδοί καθολικοί στην πλα-τεία Τραφάλγκαρ, Βάσκοι αυτονομιστές στη Βαλένθια, τρομοκρά-τες των Ερυθρών Ταξιαρχιών στο Σταθμό του Μιλάνου, Κούρδοι κατατρεγμένοι στο εστιατόριο της Φρανκφούρτης, Παλαιστίνιοι της Αλ Φατάχ στο γήπεδο του Μονάχου, Σιχ στο αεροδρόμιο του Μα-δράς, συνενώνονταν σε μια τρομαχτική έκρηξη που συγκλόνιζε την οικουμένη.

Σκέφτηκα μάλιστα, με μια λογική που μου φαινόταν απόλυτα συνεπής, πως το Καίμπριτζ ήταν ο πιο κατάλληλος τόπος για μια τέτοια ενέργεια σκόπιμη, αφού κυκλοφορούσαν εκεί χιλιάδες φοιτητές απ' όλον τον κό-σμο: Αλγερίνοι ισλαμιστές, Ιρλανδοί, Βάσκοι, Παλαιστίνιοι, μέλη των Ερυθρών Ταξιαρχιών, Μαύροι Πάνθηρες, μαύρες και σκοτεινές ψυχές όλες τους, γεμάτες εκρηκτικά από μίσος, απελπισία ή φανατισμό. Μια τέτοια έκρηξη στην καρδιά του Καίμπριτζ, στο κέντρο αυτό της παγκό-σμιας νεότητας, και μάλιστα μπροστά ακριβώς στο σπίτι του Δαρβίνου –αυτού που ανακάλυψε το κτήνος μέσα στον Άνθρωπο, με σιδήποτε αυ-τό θα μπορούσε να σημαίνει– θα διαδίδονταν σαν αστραπή στα πέρατα της οικουμένης και θα έστελνε το μήνυμα σε Δύση και σ' Ανατολή.

Όμως η Δ. –έλεγα και ξανάλεγα με παράπονο, αλλά και με λογική ξεκάθαρη– τι σχέση έχει με όλα αυτά;

Μια φωτογραφική μηχανή είχε βρεθεί στο δρόμο της, τελευταίο μοντέλο, απ' αυτές που αποδίδουν πιστά την πραγματικότητα. Και καθώς μονάχα εγώ γνώριζα την αλήθεια και θα μπορούσα να προλάβω τα πράγματα, με κυρίευσε η αγωνία και μια ορμή να πεταχτώ επάνω, να τρέξω στο δωμάτιό της, όπου εκείνη, ανύποπτη, είχε παραδοθεί στον ύπνο και στα νεανικά της όνειρα, ενώ δίπλα της καρδοκούσε το τυχερό της, να της χτυπήσω την πόρτα και να της πω – αλλά εκεί που πήγαινα να σκεφτώ τι να της πω, καθάριζε λίγο η ομίχλη μες στο μυαλό μου, διέκρινα μια υποψία γελοιότητας σε όλα αυτά και γύριζα στο άλλο πλευρό, για να συνεχίσω ύστερα από λίγο τις ίδιες ζοφερές σκέψεις από άλλα μονοπάτια:

Βγάλαμε τάχα μαζί το μαύρο κουτί από την τσάντα, το φέραμε με πολλή προσοχή στο παράθυρο, ανοίγαμε, κοιτάζαμε κάτω στο δρόμο, μια δεξιά μια αριστερά –τέτοιαν ώρα κανείς δεν κυκλοφορεί σ' αυτή τη γειτονιά του Λονδίνου, πίσω από τη Ράσσελ Σκουέαρ, μονάχα η πρωινή υγρασία και οι σκύλοι– και το αφήναμε να πέσει στο πεζοδρόμιο, κλείνοντας συνάμα βιαστικά τα παντζούρια.

Τότε μια φοβερή έκρηξη γινόταν στο πεζοδρόμιο, μπροστά στην είσοδο του ξενοδοχείου μας, και συντάραζε απ' άκρη σ' άκρη το Λονδίνο. Αυτοκίνητα της άμεσης δράσης με περιστρεφόμενα φύτα τρέχανε δαιμονισμένα. Οχήματα της πυροσβεστικής χαλούσαν τον κόσμο με τις σειρήνες τους. Ομάδες αστυνομικών με πλήρη εξάρτυση μπλοκάρανε το τετράγωνο και ύστερα ανέβαιναν γρήγορα τις σκάλες – όχι, όχι! Δεν ήταν λύση αυτή!

Και ξανάπιανα την ιστορία από την αρχή. Έπαιρνα το μαύρο κουτί, το 'βαζα σε μια σακούλα πλαστική, απ' αυτές που είχαν τα ψώνια μας, κι έβγαινα μόνος στο δρόμο. Έβρισκα τον κάδο απορριμμάτων, κοίταζα γύρω μου, ψυχή δεν κυκλοφορούσε, μονάχα ένας σκύλος –αυτό το θυμάμαι καλά– σήκωσε το πόδι του στο φανοστάτη κι ύστερα πήρε δρόμο πάλι, βιαστικός, άκρη άκρη πάντα στο πεζοδρόμιο, και σε κάθε δέντρο σταματούσε για κατούρημα.

Άφησα, τάχα αδιάφορα, και τη δική μου σακούλα μαζί με τις άλλες, σήκωσα το γιακά –έκανε διαβρολεμένη ψύχρα– και πήρα επιτέλους κι εγώ βιαστικός το δρόμο πίσω από το σκύλο, τάχα για να προλάβω το πρώτο λεωφορείο στη στάση που θα με πήγαινε στη δουλειά μου, να μην αργήσω στην πρωινή μου βάρδια. Και τότε φαντάστηκα πως όπου να 'ταν τελείωνε κι η άδειά μου και θα ξανάρχιζα, λέει, μαζί με όλους τους άλλους εργατικούς το πρωινό τρέξιμο μέσα στο αγιάζι της αυγής, τα πρωινά χνώτα των επιβατών του λεωφορείου που τα φυσούσαν, όρθιοι, στο πρόσωπό μου, τους αγουροξυπνημένους υπαλλήλους, που άλλους τους έλεγα συναδέλφους και άλλους προϊσταμένους και σε τίποτα δεν διέφεραν μεταξύ τους, παρά μόνο στα ξινισμένα μούτρα. Εκτός από κείνο το καθίκι, τον διευθυντή, που άστραφτε και βροντούσε όταν δεν τους έβλεπε σκυμμένους στα χαρτιά τους. Γι' αυτό και τον περίμεναν όρθιοι, συνάδελφοι και προϊστάμενοι, καθένas μπροστά στην τζαμαρία του, με τον καφέ του καθένas στο χέρι και τα μάτια στηλωμένα στο δρόμο, μπας και δεν αντιληφθούν την άφιξή του.

Σε λίγο όπου να 'ταν θα κατέφθαναν οι εργάτες του Δήμου με τις κίτρινες φόρμες, θα έπιαναν τις σακούλες που ήταν έξω από τον κάδο –μαζί και τη δική μου– με τα πλαστικά τους γάντια και θα τις πετούσαν στο μύλο του απορριμματοφόρου. Τότε, την ώρα ακριβώς που θα περνούσε δίπλα από τον κάδο η λιμουζίνα με το καθίκι μέσα, που βρωμοκοπούσε πρωινές κολώνιες, τότε ακριβώς...

Μα θα την πλήρωναν βέβαια οι αθώοι –όπως συμβαίνει συνήθως στη ζωή– θα την πλήρωναν αυτοί οι ανίδεοι και αθώοι, οι ταλαίπωροι, που ξενυχτούσαν μαζεύοντας τα υπολείμματα μιας καταναλωτικής και

αδηφάγας –θυμάμαι καλά, έτσι την είπα– μιας ακόρεστης κοινωνίας που δεν είχε έλεος. Και θα τους πλήρωνε επιπλέον μ' αυτόν τον απάνθρωπο τρόπο. Και μάλιστα εγώ ο ίδιος θα ήμουν το όργανό της, που κάθε μέρα κ.τ.λ. κ.τ.λ. –δεν θυμάμαι ακριβώς την επιχειρηματολογία μου τώρα, αλλά στάθηκε ικανή να με κάνει να ξαναγυρίσω στο πεζοδρόμιο των σκουπιδιών, να ψάξω και να ξαναβρώ την πλαστική σακούλα μου. Την πήρα και στάθηκα για λίγο αναποφάσιστος.

Ξαφνικά, μ' εκείνη τη σακούλα στο χέρι, ένιωσα παντοδύναμος.

Θυμήθηκα όλα εκείνα τα μυθώδη καταστήματα της Όξφορντ Στρητ και της Ρέτζεντ Στρητ, με τις φωτισμένες βιτρίνες, οι άστραφταν τα κρύσταλλα και οι φαγιάντσες –που τόσο μας γοητούν, τη γυναίκα μου κι εμένα– με τα κοσμήματα και τα εξωτικά και λιτεχνήματα που η Δ. τα περιεργαζόταν με τις ώρες. Σκέφτηκα ύστερα όλους τους άστεγους που είχα δει να κάθονται πάνω στις σκάλες των πεζοδρομίων, για να ζεσταθούν, μ' ένα μπουντάκι στο χέρι. Παρίσι, στο Λονδίνο, στη Μαδρίτη, στο Μόναχο. Τους ξένους τους κατατρεγμένους στις γαλαρίες του αντεργκράουντ, τους ανονομικούς να τους κοιτάζουν με λοξό μάτι, παίζοντας στο χέρι του μαύρο ρόπαλο, γεμάτοι πείρα που την είχαν αποκτήσει στις ακτίες τους – το Ηνωμένο Βασίλειο που το λένε, στάχτη στα μάτια λαδη: στην Ινδία, στην Αφρική, στην Κύπρο μας, ιδίως, που την παραδώσανε στου λύκου το στόμα. Και λέγανε πως όταν τελειώσε ο πόλεμος... Και λέγανε πως πολεμάνε για τη δική τους ελευθερία. Κι όταν τελειώσει ο πόλεμος, εκείνος ο σκατόψυχός τους ο υπακόμος, που τάχατες είχε στριμμένο μουστάκι σαν τους Ρουμέλους μας, είτε νέβερ μες στα σάπια του δόντια... κι ο Καραολής μας ο σκληρόχρονών και τον κρεμάσανε... κι ο Αυξεντίου που τον κάηκε ζωντανό με βενζίνη, όπως τους ποντικούς στη φάκα... Μα τώρα που τους είχα στο χέρι μου... μέσα στην πλαστική μου σακούλα τους περπατάχα... και θα τους τίναζα στον αέρα, να μάθει όλος ο κόσμος, σ' αποστολή και δύση, σ' όλο το Ηνωμένο Βασίλειό τους τι καθάρματα τ' είναι... Και η πιο κατάλληλη θέση, για να το μάθει ο κόσμος ολόκληρος, ήταν να γίνει η έκρηξη, πού αλλού στο Καίμπριτζ, εκεί όπου μαζεύεται η νεολαία όλου του κόσμου, και μάλιστα μπροστά στο σπίτι του Δαρβίνου, αυτού που αποκάλυψε πως ο άνθρωπος έχει μέσα ακόμη το κτήνος... κι έτσι και ξύσεις λίγο το λούστρο του... και στα όσο πιο πολύ λούστρο έχει...

Κάποια στιγμή ένιωσα πια πως παραληρούσα, μέσα σ' ένα μίσους που ξεχειλίζει από το στήθος μου, καθώς έσκυβα να μπτήσω ξανά το μαύρο κουτί στο σκαλοπάτι, δίπλα στην είσοδο του Δαρβίνου.

Είδα τότε ξανά τη Δ. να σκύβει και να το παίρνει στα χέρια κι εγώ να της λέω κρατήσέ το, είναι το τυχερό σου, κι ύστερα πάλι η Δ. τι σχέση έχει με όλα αυτά; Τι φταίει η Δ.; Έλεγα και ξανάλεγα παράπονο...

Θα μπορούσα βέβαια –σκεφτόμουν αμέσως μετά, όταν πια ηρεμήσει– να το πήγαινα κατευθείαν στο πλησιέστερο αστυνομικό τμήμα, τα κουτσοκατάφερα στα εγγλέζικα, θα τους εξηγούσα είχε βρεθεί στα χέρια μου –don't touch it, don't touch it! θα του γα! I think it is dangerous!

Ομως τέτοιαν ώρα θα γινόμουν ύποπτος. Αλλά κι αν ακόμη περπατούσα να ξημερώσει, πάλι τα πράγματα θα μπορούσαν να έχουν διαφορετικές εξελίξεις... –κι άρχιζε μια ατέλειωτη ανακριτική διαδικασία. Δεν καταλάβαινα πια τι μου λέγανε, κι ούτε ερχόντουσαν οι λέξεις στο μυαλό μου, για να τους εξηγήσω. Μάταια προσπαθούσα να φέρω στην μνήμη μου τον μίστερ Μάрайν και τις συζητήσεις που οργάνωνε στα εγγλέζικα με την επισημότητα του Βρετανικού Κοινοβουλίου. This

lers... The debate... Ανοιγόντουσαν φάκελοι, συσχετιζόνταν παλιά
καπικά, προσωπικά μου, που κανέναν άλλον δεν θα μπορούσαν να
κύν παρά μόνο εμένα – καλά είναι να μην έχει κανείς πάρε-δώσε με
τυνομία, ούτε για καλό ούτε για κακό...

τα ξημερώματα, εξουθενωμένος πια από τον εσωτερικό μου
χ, έπεσα σε βαθύ λήθαργο κι είδα ένα όνειρο άσχετο πια μ' αυ-
τι με βασανίζανε:

ήμουν, λέει, σ' ένα ανοιχτό οροπέδιο, τάχα νεκροταφείο χωρίς
υπο, με δέντρα γυμνά εδώ κι εκεί, σχεδόν σκέλεθρα. Ένα από
ταν τάχα συκιά, κατάξερη κι αυτή, με άσπρα γύψινα κλωνάρια.
αφος ήταν πεσμένα σύκα και σαπίζανε. Βρήκα όμως κι ένα με-
ολοσπρόγγυλο, σαν μήλο ή σαν ρόδι. Έσκυψα και το σήκωσα.
α στη Δ. Εκείνη το πήρε ευλαβικά στα δυο της χέρια και το
αργά προς το στόμα της. Την ίδια στιγμή άστραψε στο πρόσωπό
λάμψη και με ξύπνησε. Άνοιξα τα μάτια μου. Αντίκρυ μου γε-
τα πρόσωπα της γυναίκας μου και της Δ. που με φωτογράφιζε.
ξεα πως ήταν το χθεσινό εύρημά της κι ένιωσα επιτέλους
ύφιση... Στο δωμάτιο έμπαινε ένα απαλό φως, φιλτραρισμένο
ν κουρτίνα του παραθυριού.

να τον θυμωμένο που με ξυπνήσανε και γύρισα στο άλλο
ύ, προσπαθώντας να ηρεμήσω την καρδιά μου, που άκουγα
ύπους της πάνω στο μαξιλάρι. Κλείσανε ανάλαφρα την πόρ-
και βγήκαν για ψώνια –ήταν άλλωστε η τελευταία μέρα μιας
νδίνου. Άκουσα το θόρυβο του ασανσέρ που σταμάτησε, τα
ατα της πόρτας και πάλι το ασανσέρ που ξεκίνησε.

ουν ακόμα πολύ κουρασμένος από το χθεσινό ταξίδι και την
γωνία της νύχτας και δεν είχα διάθεση να σηκωθώ. Όλη αυτή
ιστορία δεν ήταν τελικά παρά μια φωτογραφική μηχανή που
ς περαστικός την ακούμπησε στο πεζούλι, για να ταχτοποιήσει
ως τα πράγματα στο σάκο του, κι ύστερα τη λησμόνησε και
ε το δρόμο του, πράγμα τόσο κοινό και τόσο συνηθισμένο. Την
τραπεζάκι, όπου την είχε αφήσει η Δ. φεύγοντας.

θηκα, την πήρα στα χέρια μου και την περιεργάστηκα. Ήταν
μηνή μάλλον της Ταϊβάν, τελευταίο μοντέλο, με συστήματα
τόματα. Κάνοντας μάλιστα σαν παιδί που θέλει να εξορκίσει
ιείμενο του φόβου του, την ακούμπησα στο μάγουλό μου και
άφησα το δωμάτιο –τάχα να το πάρω για σουβενίρ.

ται όμως πως η ολονύκτια επεξεργασία της ιδέας πως επρό-
α όργανο τρομοκρατών, είχε τόσο πολύ εδραιωθεί μέσα μου,
ολονότι η χρήση της από τη Δ. μπροστά στα μάτια μου είχε
ίσει κάθε άλλο ενδεχόμενο, εντούτοις, η ιδέα αυτή δεν με εί-
ταλείψει ολότελα.

ρα –σκέφτηκα ενδόμυχα– μονάχα μια ταραγμένη συνείδηση
ο ξαφνικό περιστατικό ήταν η αιτία να την εγκαταλείψει
πάνω στο πεζούλι. Η λάμψη του φλας έκανε για λίγο την
μου να χτυπήσει.

τελικά ηρέμησα και κοίταξα στο καντράν τον αριθμό των
αφιών που είχαν τραβηχτεί. Έδειχνε δέκα. Μείον αυτή που
η Δ., κι αυτή που τράβηξα εγώ – άρα στο φιλμ υπήρχαν
αβηγμένες πόζες, που θα δείχνανε ασφαλώς ποια πράγμα-
οικοδομήματα και ποια πρόσωπα ενδιαφέρονε τον ιδιοκτή-
τηκα μάλιστα ότι σε κάποια απ' όλες θα ανακάλυπτα και
τον ιδιοκτήτη, αυτόν δηλαδή που μου είχε σκαρώσει όλη αυ-
πορία. Δεν ήταν δυνατό, κάπου θα υπήρχε. Και ήμουν σί-
ως θα τον αναγνώριζα. Όλα αυτά θα με οδηγούσαν σε πο-
μα συμπεράσματα, όταν θα ερχόταν η ώρα.

ο παρόν σκέφτηκα ότι μέναν ακόμα δέκα περίπου πόζες, αν
ήταν εικοσιτεσσάρι. Θα μπορούσα να βγω και να φωτογρα-
την ησυχία μου τις γωνιές που μου είχαν προκαλέσει περισ-

σότερο το ενδιαφέρον πριν από την εκδρομή μας στο Γιορκ... Μια
τέτοια μηχανή υπερσύγχρονη, με τέτοια ευαισθησία, θα ήταν ικανή
να συλλάβει και να αποτυπώσει ακόμα και την έρημο που καθρεφτί-
ζεται στα μάτια των λιονταριών του Βρεττανικού Μουσείου, ακόμα
και τους αγγέλους που είχαν χορέψει γυμνοί όλη την ημέρα στο πρά-
σινο χορτάρι του Hamstead.

Πάνω στο πράσινο χορτάρι

Είχαν χορέψει όλη τη μέρα τρεις χιλιάδες άγγελοι

Γυμνοί σαν ατσάλι

Θα μπορούσε ακόμα ν' αποτυπώσει και τα αισθήματα –προ πά-
ντων αυτά– του ποιητή John Keats πάνω στη φωτογραφία του σπιτιού
της, της αρραβωνιαστικιάς του δηλαδή, της Fanny Brawn, της γλυκύ-
τατης –όσο γλυκύτατη μπορεί να είναι μια εγγλέζα μικροαστή– που
έμεινε στο σπίτι της, στο διπλανό καταχυτό για να ξηγούμαστε, από
το 1818 ως το 1820, πριν φύγει για το ταξίδι του στην Ιταλία, όπου εί-
χε το ραντεβού του με το θάνατο, στα εικοσιέξι του, τον επόμενο
χρόνο. Και το διπλό κρεβάτι της Fanny με τον ροζ ουρανό τον περι-
μενε χρόνια, ώσπου έφυγε κι εκείνη, κι απόμεινε στο κρεβάτι ένας
κανελής γάτος, τετράπαχος κι ευνουχισμένος, να προσπαθεί να ζε-
στάνει και τις δυο θέσεις, τότε τη μια τότε την άλλη, αλλάζοντας ρό-
λο κάθε φορά μες στα όνειρά του.

Φωτογράφησα λοιπόν την κρεβατοκάμαρη και σκεφτόμουν πως η
ευαίσθητη μηχανή μου θ' αποτύπωνε ακόμα και τα όνειρα του γά-
του, ακόμα και τη φωνή του αηδονιού στον κήπο με τις κόκκινες του-
λίπες, όπου ο Γιάννης Κητς, ο αγαπημένος ποιητής του δικού μας Σι-
κελιανού, είχε γράψει την *Ωδή σ' ένα αηδόνι*. Φωτογράφησα τους
δρόμους του Hamstead με τα παλαιικά σπίτια, τους γυμνούς αγγέ-
λους που χορεύανε στις πράσινες πλαγιές του πάρκου με τις βελανι-
διές, την έρημο στα μάτια των λιονταριών, στην είσοδο του Βρεττα-
νικού Μουσείου... Το σπίτι της Βιρτζίνια Γουλφ στην οδό Μπλούμ-
σπερι ήταν η τελευταία πόζα. Η μηχανή μάζεψε αυτόματα το φιλμ,
βγάζοντας έναν ήχο σαν τερέτισμα αηδονιού. Βρήκα ένα στούντιο
στην ίδια γειτονιά, όπου και παρέδωσα το μαύρο κουτί με όλα τα μυ-
στικά μου.

Σε μια ώρα πήγα να τα παραλάβω κλεισμένα σ' ένα φάκελο που
είχε επάνω τη φωτογραφία της Βιρτζίνια Γουλφ, με τη μελαγχο-
λική της ευγένεια και τη φίρμα του καταστήματος. Κάθησα σ'
ένα παγκάκι της πλατείας και τον άνοιξα.

Οι φωτογραφίες ήταν τοποθετημένες στη σειρά τους, με εγγλέζικη
σχολαστικότητα.

Πρώτες πρώτες δηλαδή οι ξένες. Κόλλησα τα μάτια μου επάνω
τους με λαιμαργία, να ιδώ επιτέλους την αλήθεια, αλλά με περίμενε
μια νέα έκπληξη. Πάνω σε μια σκηνή θεάτρου, αγόρια και κορίτσια
ντυμένα με παράξενα ρούχα, με πρόσωπα βαμμένα σαν κλόουν, πα-
ρασταίνανε – δεν ξέρω τι. Προσπάθησα να βγάλω συμπέρασμα, αλ-
λά κανένα έργο, καμιά φάρσα, κωμωδία ή τραγωδία, σαιξπηρική ή
μοντέρνα, δεν μου ερχόταν στο νου. Στην όγδοη, την τελευταία δη-
λαδή, ήταν όλα τα πρόσωπα επί σκηνής, όλος ο θίασος: χαριτωμένα
αγόρια και κορίτσια, αλλά μεταμφιεσμένα πάντα, εξωτικά και
αγνώριστα.

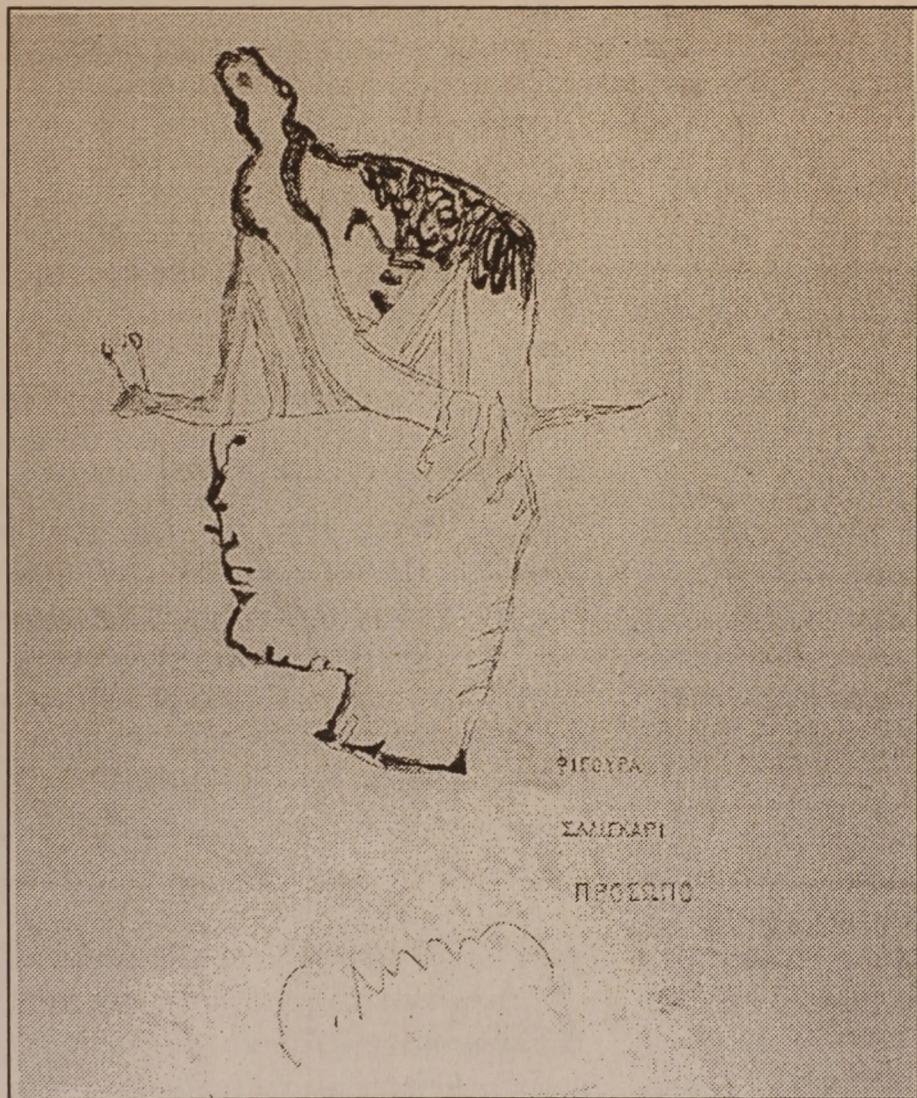
Κανένα συμπέρασμα πια δεν ήταν δυνατό να βγάλω κι έπρεπε να
αρκεστώ στο δικό μου πρόσωπο που μου είχε τραβήξει η Δ. κοι-
μισμένο στο μαξιλάρι μου, με όλους τους εφιάλτες της νύχτας
επάνω του. Κι ακόμα: Ν' αρκεστώ στα όνειρα που είχε αποτυπώσει
η υπερευαίσθητη μηχανή στις φωτογραφίες που εγώ είχα τραβήξει –
τα δικά μου και των άλλων. Η μόνη αλήθεια μου.

Νοέμβριος 1997 - 4 Δεκεμβρίου 1998

Αραιός στις εκθεσιακές του εμφανίσεις, ο Γιώργος Μήλιος (γ. 1935) δείχνει αυτή την εποχή τη νέα του δουλειά στην γκαλερί «Αδάμ»

Η απλότητα του παράξενου

του Θανάση Μουτσόπουλου

Γιώργος Μήλιος, Σαλιγκάρι, φιγούρα, πρόσωπο, 1998 λάδι, 90x110 εκ.

Όσο μεγαλώνω χάνω λέξεις: «Εσύ είμαι αυτό» λέω, «εσύ είμαι αυτό». Μια μάλλον άπνοια.

Χρήστος Τσανάκας, «Μια μάλλον Άπνοια».

Η ζωγραφική του Γιώργου Μήλιου υπάρχει εδώ και πολλά χρόνια. Στην επιφάνειά της υπήρχαν πάντοτε πράγματα που έμοιαζαν επίμονα εκτός των συρμών της εκάστοτε εποχής. Ήταν ζωγραφική επιθετικά χαμηλών τόνων, αυτό δεν άφηνε αμφιβολίες. Όμως αυτά τα χρωματιστά σκαριφήματα έθιγαν μια στάση ζωής και σκέψης γύρω από την ανθρώπινη φύση. Χωρίς ποτέ να μπουν στη διαδικασία του κοινωνιολογικού σχολιασμού ή της μεγαλοστομίας. Ο Μήλιος μιλούσε γι' αυτές τις μικρές στιγ-

μές ανάμεσα στα ηχηρά γεγονότα και τις τελετές. Χρειάστηκε να εισαχθεί η λεγόμενη «Νέα Βρετανική Τέχνη» της δεκαετίας μας, ως μια ακόμη εφήμερη μόδα που καταφθάνει στην περιφέρεια από τις μητροπόλεις, για να διδαχτούμε τη σημασία του ανεπιτήδευτου στην τέχνη ή ακόμη και τη γοητεία της banalité. Η ζωγραφική, όπως ίσως η ποίηση, δεν χρειάζεται να επιζητεί το multimedia Gesamtkunstwerk ή την πολυεπίπεδη εννοιακή ερμηνεία. Είπαν με τον τρόπο τους μερικοί από τους βρετανούς καλλιτέχνες της νέας γενιάς όπως η Tracey Emin που έκανε μερικές εξαιρετικά απλές γραμμικές μονοτυπίες φορτισμένες με σύμβολα και εμμονές, οι οποίες μοιάζουν να βρίσκονται σε διάλογο με τα συμπτυκνωμένα χρωματιστά «σκίτσα» του Μήλιου. Ή τον Richard Billingham που, αν αγνοήσεις το διαφορετικό μέσον (φω-

τογραφία) και την έντονα προσωπική τάθεση (η ίδια του η οικογένεια), καταγει στην ίδια υπέροχη απλότητα της κοινότητας για την οποία μιλάμε. Στην απλότητα της ζωής. Η χοντρή χασάπια του Πιζαρό είναι πιο όμορφη τελικά από τα πλαστικά τοπ μόντελ. Ο Γιώργος Μήλιος βάζει αυτά τα θέματα στην προβολική της ελληνικής ζωγραφικής εδώ και πολλά χρόνια (τα εκθέτει εδώ και ένα ταρτο του αιώνα). Η ίδια η ελληνική κοινότητα της τέχνης έζησε σε αυτό το διάστημα απίστευτες μετατοπίσεις τάσεων: Από ακραία ρεαλιστικά τελέα γεμάτα «εμβολισμούς» της μεταπολιτευτικής ζωής στην εννοιακή τέχνη, τον μινιμασμό, τις κατασκευές. Το έργο του Μήλιου σε όλο αυτό το διάστημα μένει ανεπηχ στο. Ενδιαφέρεται για μικρά σε μέγεθος ανεπιτήδευτα έργα, σχόλια για το μά της ζωής του ανθρώπου, την απλότητα καθημερινότητας, άλλοτε με ίχνη σαυισμού και ειρωνείας, μόνιμα όμως με απέραντα γλυκιά αίσθηση. Παράλληλα ζωγραφική του Μήλιου φέρει ένα απρόσμενο στοιχείο: μέσα στην απλότητά τους, μια αλλόκοτη αίσθηση βγάζει τον θεατή από τα νερά του. Πράγματα δεν είναι αυτά που φαίνονται πρώτης όψεως. Αυτή η αλλόκοτη αίσθηση επιδιώκεται άλλοτε ως κυρίαρχο στοιχείο της σύνθεσης που περνάει και στον όπως στα Δύο φιγούρες και παράξενο κείμενο και Παράξενες Φιγούρες ενίοτε φορές υπονομεύει την ομορφιά της ζωγραφικής με την αίσθηση του ανοήτου που μεταφέρει όπως στα Κεφάλι και γούρα που κοιτάζει αντίθετα.

Σε αυτές τις περιπτώσεις φαίνονται προκύπτουν από τη φαινομενικά απλή γραφή του ζωγράφου, χωρίς όμως να ρούμε να είμαστε σίγουροι ότι δεν συνεχίζει ακριβώς το αντίθετο. Να είναι πάντα, δηλαδή, κοπιαστικής και επίπονης σπουδής κάτω από μια επιφάνεια φαινομενικά ελαφριά. Αξίζει εξάλλου να πούμε κανείς με πόση απλότητα, με πόση σθηση του δεδομένου κάνει μια αναφορά στην ιστορία της τέχνης D'Après Picasso ή πόσο χαριτωμένα έθι τα στεγανά των multimedia καταρών με το έργο Κατασκευή II.

Στο Κεφάλι, μέσα στο καρικατούρ ανθρώπομορφο περίγραμμα του, βρίσκεται ένας κεντρομόλος λαβύρινθος. σπάνιο για τη δουλειά του καλλιτέχνη, τός χαράσσεται με όλα σχεδόν τα χρώματα του ουράνιου τόξου. Σε πολύ πολύ

δες. Το μάτι του θεατή δεν μπορεί να εχωρίσει εύκολα και συνθέτει μια ισιονιστική αντίληψη της εικόνας. Ημιοποιεί χρωματιστά κραγιόνια σε κόκκινο και τοποθετεί το κεφάλι σε ένα πιο άλλου χρώματος φόντο από το γερνόντο, τοποθετημένο ασύμμετρα μέσα στο πλαίσιο που γύρω γύρω μοιάζει τυχαία χρωματισμένο. Πρέπει να έκανε τη Φιγούρα ομοιάζει αντίθετα την ίδια χρονική περίοδο. Η ψηλόλιγνη αλλόκοτη μορφή χωρίζεται σε λωρίδες χρωματιστές που αφήνουν κενή τη μέση στο κέντρο. Η μορφή είναι τόσο απλή που ο θεατής προβάλλει επάνω της κέψεις, αρχέγονα σύμβολα, φαντασμούς. Τα Σχέδια σε μαύρο φόντο μοιάζουν με παραγμένα πάνω στο, το μαντέψατε, το φόντο. Τρεις αλλόκοτες ανθρωπόμορφες φιγούρες γεμάτες χοντρά στίγματα γύρω γύρω δεκάδες ενωμένα μεταξύ τους εφελκυστικά γραμμικά – δυσανάγνωστα, μεταξύ αρχαίων επιγραφών και ερωτικών αγγείων. Εν τω μεταξύ, η μονοχρωμία της ζωγραφικής. Από την άλλη, στις Δύο φιγούρες παραξενό αντικείμενο βλέπουμε αδιόρατα χαράγματα, σε στιγμές που με παραληρηματικές αριθμητικές σχέσεις σε τραπεζομάντηλο, πάνω στη ζωγραφική επιφάνεια να περιβάλλουν τις εν λόγω φιγούρες και στο κέντρο ένα αντικεί-

μενο-ον (;) μονόφθαλμο (;). Στη βάση σκάει ένα μεγάλο κομμάτι καφέ-γήινης αίσθησης. Στο έργο Σαλγκάρι, φιγούρα, πρόσωπο, ο τίτλος φυσικά κυριολεκτεί με έναν παράξενο τρόπο. Ένα απροσδιόριστο υβρίδιο των στοιχείων του τίτλου μαζί με τον ίδιο τον τίτλο χαραγμένο πάνω στον κατά κυριαρχία άσπρο (δεν θα λέγαμε λευκό σε αυτή την περίπτωση) φόντο του πίνακα. Το ίδιο το θέμα τοποθετημένο ασύμμετρα, φαινομενικά τυχαία μέσα στο κάδρο, ζωγραφισμένο σχεδόν μονοκοντυλιά με μπλε και μωβ μπογιά με τη μέγιστη δυνατή λιτότητα. Είναι ένα από τα πιο παράξενα έργα της ελληνικής ζωγραφικής της δεκαετίας μας. Στη Φιγούρα πάνω σε ζωό, μέσα σε ένα περίγραμμα που υπάρχει και δεν υπάρχει, το θέμα είναι σχεδόν στον ίδιο τόνο (της ώχρας) με το φόντο. Το περιγραφόμενο διακρίνεται με το ζόρι ενώ χοντρά στίγματα-πινελιές αποδομούν το εσωτερικό της μορφής. Απόκοσμο, κωμικό και παράλληλα (γι' άλλη μια φορά) αφοπλιστικά απλό.

Ο κόσμος της ζωγραφικής του Μήλιου είναι ένας κόσμος απλός, απλούστατος, γεμάτος αδιόρατες παρεκτροπές προς το παράξενο. Λάθος διατύπωση. Ο κόσμος μας είναι ένας κόσμος απλός, απλούστατος, γεμάτος αδιόρατες παρεκτροπές προς το παράξενο. Ο Μήλιος απλώς το πρόσεξε.

Μήλιος, Σχέδια σε μαύρο φόντο, 1997. Ακρυλικό και λάδι, 78x85 εκ.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ

Σειρά: Λαοί και Πολιτισμοί

**D. ALEXANDRE - BIDON,
DIDIER LETT**

Καθηγητές Πανεπιστημίου

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΣΤΟ ΜΕΣΑΙΩΝΑ

ΛΑΟΙ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΙ

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΣΤΟ ΜΕΣΑΙΩΝΑ

D. ALEXANDRE-BIDON, DIDIER LETT

Μετάφραση:
Σταύρος Βλοντάκης

Με 312 σελίδες και 12 εικόνες

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΠΑΔΗΜΑ
Προσφορά στον Πολιτισμό
Ιπποκράτους 8 Αθήνα
Τηλ.: 36.27.318

Ποίηση στον αστερισμό της κνήμης

Στον David R

της Γεωργίας Τριανταφυλλίδου

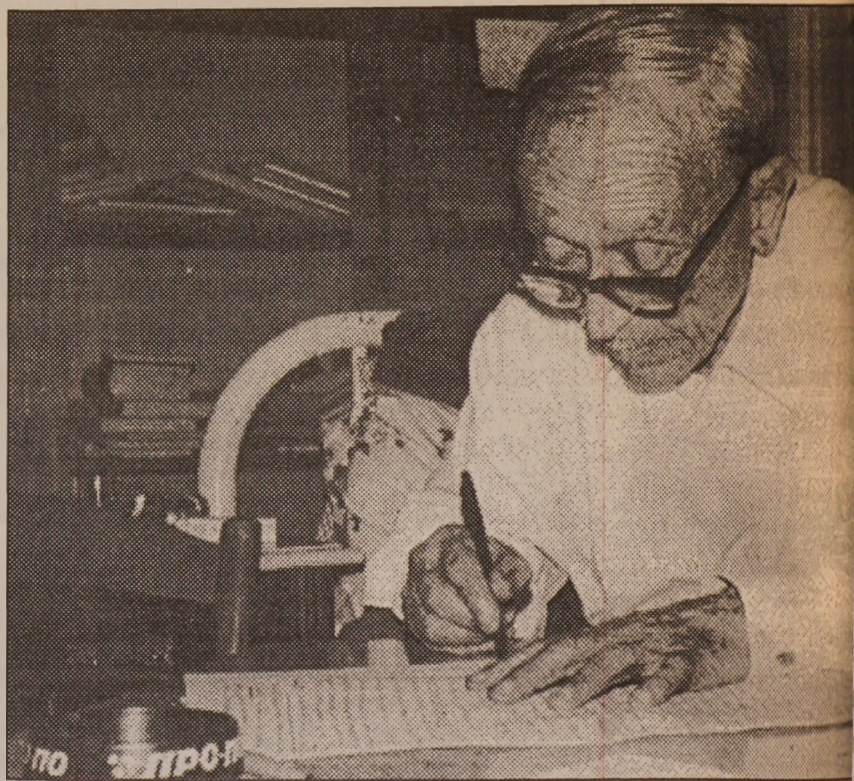
Σ' ένα από τα χρονογραφήματα του Παύλου Νιρβάνα που ο ίδιος συγκέντρωσε σε τόμους κατά την περίοδο 1919-1935, δύο φίλοι παρατηρούν πως «άλλοτε οι άνθρωποι μιλούσανε κάποτε και για τα μάτια των γυναικών, για τα μαλλιά τους, για το λυγρό τους κορμί, για τα χείλια τους, για τα μάγουλά τους. Τώρα όλα αυτά πάνε, χαθήκανε. Η γυναίκα, η θεία γυναίκα, απόμεινε ένα πόδι μέσα σε μια μεταξωτή κάλτσα».

Λέγονται και άλλα πολλά που αφορούν στο κάθε σάλεμα, στην κάθε κίνηση, στην κάθε ανατομική λεπτομέρεια της γυναικείας γάμπας, όμως, η εναπόθεση της ελπίδας για την εμφάνιση μιας καινούργιας ποιητικής Σχολής στα υπέροχα κάτω άκρα των δηλυκών υπάρξεων αποτελεί και το πιο ερεδιστικό σχόλιο: «Το σονέτο δεν μπορεί να μη συγκινηθεί απ' τη μεταξωτή κάλτσα. Έπειτα ένα γυναικείο πόδι τόσο γλαφυρό, τόσο κανονικό, τόσο μετρημένο, είναι ένα πουλάκι καμωμένο, λες, για το χρυσό κλουβί του σονέτου με τα δεκατέσσερα πλουμιστά του κάγκελα. Το γυναικείο πόδι θα δώσει έτσι στη νέα μας στιχουργία ένα καινούργιο πάτημα». Κι ενώ το σονέτο διατηρεί την ανάμνηση μιας εποχής όπου οι σεξουαλικές συγκινήσεις των γυναικών είναι καθαρά δευτερεύουσες κι οι ίδιες έχουν «την παρδενική μορφή των πετράρχικων στερεοτύπων», ξαφνικά, διατυπώνεται μ' εκπληκτική ευχέρεια η άποψη ότι το γυναικείο πόδι είναι ικανό να εξασφαλίσει αυτό το πέρασμα σε κάτι ανομολόγητο, σχεδόν ιερό. Το πόδι της γυναίκας και το χέρι του ποιητή εμφανίζονται συνδυασμένα. Στον εντοπισμό, μάλιστα, του αντικειμένου της ποιητικής έμπνευσης καταμεσής του δρόμου, πιο συγκεκριμένα εκεί που σταματάει η άκρη του ποδόγυρου και η ανδρική φαντασίωση τραβάει σε μακρος, έγκειται το ανάλαφρο και διασκεδαστικό στοιχείο του χρονογραφήματος. Ή μήπως η παράλληλη αξία ενός λογοτεχνικού χρονικού;

Αυτό το περιφερόμενο «θαύμα» το ξανασυνάντησα, περι-
απαράλλαχτο, στα ποιήματα του Γιάννη Σκαρίμπα. Δια-
ζοντας προσεκτικά τα κείμενα, βρίσκεται κανείς μπρο-
στην πραγματική άνθιση γυναικείων ποδιών που κινητο-
ποιούν ολόκληρη τη σωματική και πνευματική ένταση του δέκ-
τηρήριου των αισθήσεων. Στη «Φιγιέττα Γ. Πνευματικού» τα γυναι-
κόποδια στοιχειώνουν τις δύο από τις τρεις στροφές του ποιήμα-
τος ενώ σε γενικές γραμμές η φωτειρή, ονειρική κοιτιά τους άλλοτε
γράφεται στην κλειστή ατμόσφαιρα του δωματίου κι άλλοτε
διάζει τον αέρα του περιπάτου:

Σύ-του κο- ναι του κόρφου σου να τραβήξεις την κό-
πιτσα-κύμα το στήθος σου να φουσκώνει λευκό,
και στην κα-ναι στην κάμαρη φως να λάμψει σου, αφρός,
ο μηρός, ο μηρός...

(Κοιμωμένη, 6)

Πορτρέτο του Γιάννη Σκαρίμπα από την έκδοση Κ. Στεργιόπουλου
«Η ανανεωμένη παράδοση», *Η ελληνική ποίηση* (εκδ. Σοκόλης)

Κι ενώ τη φούστα του -ως Μάη- ζωγράφιζα και σούχα βέρ-
βάλει στο δάκτυλο και ντέφι -Μάισας- στο χέρι τόνα,
συ ξάφνου πρόβαλες, πόδι και τσάκισες -φως στον αέρα-
κάτασπρο γόνα

(Το πορτραίτο της Ελίξε Μαίηλυ, 10)

Άξαφνα εκεί μπρος μου (τι αστραπή!) έν' αμάξι
στάθηκε και μι' άγνωστη με αιθέρια χάρη
τώργιου της ποδόγυρου σήκωσε -μη στάξει!-
μι' άκρη, κι ύψωσ' -όνειρο- στο πεντάλ ποδάρι

(Άγγελος εφάνη μοι, 11)

ρελαίνονταν για κούρσες και για γέλια
ήταν' να πλάσμα ανόητο και φίνο—
ήδη φωτός τα πόδια της τα τέλεια
κι εμίλαε ως να παίζει μαντολίνο

(Νινόν, σ. 81)

ι τυχαία, νομίζω τόσο τις μακροσκελείς φιγούρες όσο και τη
ρή μακροσκελία από μέρους του ποιητή —εννοώντας εδώ την
η προβολή των κάτω άκρων σε σύγκριση με το υπόλοιπο γυναι-
πώμα— υποστηρίζουν ή εμπνέουν αντίστοιχα ένα ζευγάρι ψηλο-
υνα υποδήματα:

αι το μποτίνι σου —ψηλό τακούνι— ... (σ. 64)

Μύρια στις γόβες της αστριά χρυσά 'χε κεντημένα» (σ. 70)

ρούοντας) «των τακουνιών της το γοργό κι ερωτικό εμβατή-
ρι» (σ. 25)

Γα φωτεινά των τακουνιών της χνάρια μέσ' στα σκότη» (σ. 17).

ιδους γυναίκες είναι λοιπόν αυτές οι «περίεργες κι ιδανικές»,
ραίες ερημικές» υπάρξεις; Πώς εξηγείται η πολυποίκιλη και,
ί, παραπλανητική τους φύση; Στο δρόμο και στα ποιήματα ατε-
ν προκλητικά. Αλλά και αθώα. Κι εδώ βρίσκεται η γοητευτικό-
διαφορά ανάμεσα σ' εκείνες και το υποκείμενο που τις κοιτά-
ατί ενώ το δικό τους βλέμμα του ατενίσματος είναι σταθερό κι
χοροποίητο, αντίθετα του δικού του κοιτάγματος είναι θελημα-
ι ευκίνητο. Ο άντρας κοιτάζει επειδή το θέλει πολύ και η έντα-
κοιτάγματος πέφτει, όχι για κανένα άλλο λόγο, παρά γιατί το
είμενο του πόθου κυριολεκτικώς «παίρνει τα πόδια του» και
καταλείπει:

Έφυγε αυτή ... Ποιος ξέρει πού —σε ποια σιγή ερημιάς—
παλγική το βήμα της τ' άγνωστο πάει να δώσει» (σ. 25)

υν, επίσης, εντυπωσιακή εμφάνιση, σαγηνευτικό βάδισμα.
ην άλλη στιγμή εμφανίζονται με αγγελική μορφή κι αέρινη
πησιά σε βαθμό που το εξιστορούμενο επεισόδιο γίνεται κά-
να είδος ονείρου:

φωνή της, λες μου εμίλει ριγηλή σαν μέσ' σε όνειρο» (σ. 21)
'ήταν, πνεύμα;» (σ. 22)

ο από τη σκοπιά της ιστορίας των θρησκειών οι δύο αυτές
φαίνεται ότι ταυτίζονται εντελώς. Είτε διατηρεί την αγνότη-
είτε, αντίθετα, είναι βυθισμένη στη διαφθορά, η γυναίκα
ζεται με ιδιαίτερες δυνάμεις και ιερές αξίες. Στην αρχαιότη-
λωστε, είχε μόνο δύο τρόπους για να προσεγγίσει τους Θε-
αίται στις δύο περιπτώσεις, είτε διατηρούσε τη σεξουαλική της
εια (παρθενία) είτε τη σπαταλούσε ολοκληρωτικά (πορ-
οηγούνταν έξω από τα ανθρώπινα όρια, προς τους Θεούς
τόπιν προς το Θεό. Έτσι θα λέγαμε ότι ο Σκαρίμπας τοπο-
η γυναίκα —και τοποθετείται απέναντί της— από το ειδωλο-
ό στο χριστιανικό πλαίσιο, αντλώντας τη μεγαλύτερη ηδονή
ικτη με πόνο. Την πρώτη φορά ο άντρας στέκει «Πάνας του
ου ερωτικός» να σφυρίζει τον καημό της σεξουαλικής εγκα-
της (Βλ. «Η άγνωστη»). Και αμέσως παρακάτω:

νός, αγνός —να ορκίζομαι— είμαι
αι ακόμα, ακόμα γενναίος

Φωτογραφία
του Γιάννη
Στυλιανού
από το βιβλίο
του Τόλη
Καζαντζή,
*Μια μέρα με
τον Σκαρίμπα*
(εκδ. Στιγμή),
Αθήνα 1985.

Και να 'ναι κι αυτή —όπως κι εγώ— γενναία
η αφίλητή μου, η αγαπημένη μου
(Μπαλάντα, σ. 32)

Επιστρέφοντας στην αρχική θεώρηση, θα ισχυριζόμασταν ότι οι
γυναίκες, υλοποιημένες κατ' αυτόν τον τρόπο μέσα από τη φαντα-
σίωση του Σκαρίμπα, αποκτούν μια υπόσταση πολύ συγκεκριμέ-
νη. Το πόδι είναι η προέκταση κι ο εξωραϊσμός της θηλυκής οντό-
τητας, η πιο δυνατή πρόκληση προς το ξεδίπλωμα της ανδρικής
φαντασίας αλλά συγχρόνως το σύμβολο του φευγαλέου και της
αναχώρησης:

«Κι έφυγε —αχ! (σ. 17)

«Έφυγε αυτή... (σ. 25)

«Κι έφυγες, εσύ, ...ξέφυγες... (σ. 68)

«Κι έφυγε ως είχε έμβει... (σ. 78)

Αναρωτιέται κανείς τι μένει, τελικά, απ' αυτές. Κατά τον Σκαρί-
μπα, τα πιο αξιοπρόσεκτα: «Η πτυχή του θείου ποδογύρου. Το πο-
θεινό βαλς της φούστας. Η πλατειά και φανταιζί κορδέλα του καπέ-
λου. Ο ελαφρύς κυματισμός των ρούχων — αυτό το ευγενικό φρου-
φρου. Το έξωμο φόρεμα. Η ποδίτσα. Το βέλο. Ο φραμπαλάς με τα
ζωγραφιστά λουλούδια». Ένα σωρό λεπτομέρειες που αφορούν
στην εξωτερική εμφάνιση των γυναικών κι επιστρέφουν προς εκεί-
νες ως σταθερή παρότρυνση ν' αφήνουν επίτηδες ξεκούμπωτη την
μπλούζα τους στη βάση του λαιμού και λίγο παρακάτω. Πάντα έξω
στον κόσμο κυκλοφορούν ποιητές.

* Με καθυστέρηση κι ύστερα από επίπονη αναζήτηση έφτασε στα
χέρια μου *Η τακουννοκεντρική έμπνευση ή οι γοβάκιες ηγερίες του
μοναδικού Γιάννη Σκαρίμπα* του Σάββα Παύλου (β' έκδοση
«Αιγαίον», Λευκωσία 1986). Θεωρώ τη μελέτη κύρια διαφωτιστική
ως προς τις απόψεις που διατυπώνω στο παρόν.

— Σειρά Νεοελληνική Βιβλιοθήκη, Παύλου Νιρβάνα, *Τα Άπαντα* τ. 5 -
Τα χρονογραφήματα αναστύλωσε και έκρινε Γ. Βαλέτας,
εκδ. Χρ. Γιοβάνης, Αθήνα 1968.

— Γιάννης Σκαρίμπας, *Άπαντες Στίχοι 1936-1970*, εκδ. Κάκτος, Αθήνα
1996.

— Ουίλλιαμ Σαίξπηρ, *Εικοσιπέντε Σονέτα*, Μετάφραση-Επίμετρο
Διονύσης Καψάλης, εκδ. Άγρα, Αθήνα 1998.

— Σούζαν Σόνταγκ, *Η αισθητική της σιωπής*, μετάφραση Νανά Ησαΐα,
εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 1983.

Περιδιαβάζω σε εκδόσεις ειδικές για τον Σολωμό, όπως το ενδιαφέρον «αφιέρωμα στον Σολωμό» του περιοδικού *Νέα Εστία* (τχ. 1707) και το ανάλογο του περιοδικού *Περίπλους* (τχ. 46-47). Παράλληλα, η έκδοση *Ποιητών αναθήματα στον Διονύσιο Σολωμό* παρουσιάζει ένα «ποιητικό ανθολόγιο για τον Διονύσιο Σολωμό» (1853-1998) που συγκέντρωσε με χρόνο και κόπο ο Διονύσης Σέρρας σε έναν τόμο άμεσης εκδήλωσης θαυμασμού και προσήλωσης στο έργο του Ποιητή (εκδ. Μπάστας-Πλέσσας, 1998).

Ριζοσπαστική αντίληψη και πρωτοτυπία στις προτάσεις του διακρίνει τον **Ευάγγελο Κωφό** στα όσα αναλυτικά πραγματεύεται στο βιβλίο του *Το Κοσσυφοπέδιο και η Αλβανική Ολοκλήρωση. Το άχθος του χθες - Το άγχος του αύριο* (εκδ. Παπαζήση, 1998). Ένα βιβλίο επίκαιρο καθόλου, όμως, βιαστικό. Γνώστης του θέματός του, ο συγγραφέας αναζητεί τις ρίζες τις σημερινής κρίσης στην παραδοσιακή σύγκρουση δύο αντίρροπων εθνικών προγραμμάτων Σέρβων και Αλβανών. Η μελέτη συμπληρώνεται και από ένα ιδιαίτερα χρήσιμο εκτενές χρονολόγιο που υπερβαίνει τις ιστορικές τύχες του Κοσσυφοπεδίου και καλύπτει το σύνολο του ιστορικά διεκδικούμενου χώρου της λεγόμενης «Μεγάλης Αλβανίας». Συνενοχή δε νιώθουν

ΚΡΙΤΙΚΗ Βιβλίου

Ανέκδοτη ιστορία φαντασμάτων

**Κάρλος Φουέντες,
Μακρινές Συγγένειες,
Μτφρ. Χριστίνα Κόμη-
Καλλίνικου,
Εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1998**

Οι *Μακρινές Συγγένειες* (1989) αποτελεί το τρίτο μέρος της τριλογίας *El Maro del Tiempo* του μεξικάνου συγγραφέα και κριτικού λογοτεχνίας Κάρλος Φουέντες. Στο έργο του αυτό ο Φ. επανέρχεται στα θέματα που έθιξε και στα προηγούμενα έργα της τριλογίας, *Αύρα* (1962) και *Τα γενέθλια* (1996), δηλαδή την έννοια του χρόνου, της αφήγησης ως τρόπου υπέρβασης της μη αναστρεψιμότητας της ροής του και της εμμονής στο πένθος που προκαλείται από την απώλεια ενός μη βιωμένου παρελθόντος, που επιμένει να εμφανίζεται στο παρόν, ώστε να μειωθεί η ένταση της οδύνης. Στις Μ.Σ. μέσα από την αφήγηση παραλλήλων ιστοριών παρουσιάζεται η ιστορία των τριτοκοσμικών πολέων του Μεξικού και της Βενεζουέλας, μέσα από το παρελθόν των χαρακτήρων που είναι σκορπισμένο ανάμεσα στη Γαλλία του προηγούμενου αιώνα και στην αποικιοκρατούμενη Αμερική. Επίσης δίνεται έμφαση στην υποτέλεια των λαών της Νοτίου Αμερικής και στην αλληλεξάρτηση των πολιτισμών, σε σημείο όπου κατακτητής και υπόδουλος να πάνε σήμερα από τις ίδιες ασθένειες που ορίζονται στον σύγχρονο χάρτη ως κρίση της ταυτότητας και απώλεια της

μνήμης.

Πολυφωνικό Μυθιστόρημα

Η ενασχόληση του Φ. με τα θέματα του χρόνου, της απώλειας της μνήμης, του πένθους για μια αβίωτη εμπειρία, και επανερμηνείας του παρελθόντος έτσι ώστε να ενσωματωθεί στο παρόν, συναντώνται σε όλα τα έργα του. Ο ίδιος υποστηρίζει πως τα θέματα αυτά είναι χαρακτηριστικό όχι μόνο της λατινογενούς λογοτεχνίας, αλλά και του σύγχρονου μυθιστορήματος γενικότερα. Σε συνέντευξή του έχει αναφερθεί στην πίστη του στο «περιφερειακό» μυθιστόρημα, και θεωρεί πως το έδαφος ανάπτυξης του σήμερα είναι η μαύρη Αφρική του Μπεν Όκρι, η Ινδία του Σαλμάν Ράσντι και η εξορία της κεντρικής Ευρώπης του Μιλάν Κούντερα.

Ο Φ. στα κριτικά του δοκίμια επανέρχεται συνεχώς στον ρώσο θεωρητικό Μιχαήλ Μπακτίν και ισχυρίζεται πως το σύγχρονο μυθιστόρημα οφείλει να είναι πολυφωνικό και να φέρει τα στοιχεία που ο Μπακτίν περιγράφει: την πολλαπλότητα των διαλόγων όχι ανάμεσα σε ψυχολογικούς χαρακτήρες που κινούνται μέσα σε ένα ρεαλιστικό πλαίσιο, αλλά να δημιουργεί τις συνθήκες για διάλογο ανάμεσα σε αντιθετικές τάξεις ανθρώπων, διαφορετικών ιστορικών περιόδων, διάλογο ανάμεσα σε χαρακτήρες και σε γλώσσες που ποτέ δεν θα είχαν την ευκαιρία να συναντηθούν στο πλαίσιο που ονομάζουμε πραγματική ζωή. Στο μυθιστόρημα, αυστηρά διαχωρισμένες πραγματικότητες συναντώνται

και εγκαθιδρύουν μια διαλεκτική σχέση. Ο Φ. ενσωματώνει τις θεωρίες του Μπακτίν ο Μ.Σ., δίνοντας ένα μυθιστόρημα που παρουσιάζεται ο σταυροδρόμι ανάμεσα στο προσωπικό και στο ομαδικό πεπρωμένο, ένα μυθιστόρημα «αρέν» όπου συναντώνται οι γλώσσες και οι πολιτισμοί και που μετρά από την αντιπαράθεσή τους σμεύονται σε ένα διάλογο.

Οι Κληρονόμοι των Μυθιστορημάτων

Το Μ.Σ. δεν έχει μια ευκρινή πλοκή αλλά, απεναντίας, είναι ένα κείμενο που προσκαλεί για πολλαπλές ερμηνείες. Ο διάλογος λαμβάνει χώρα ανάμεσα σε τρία κείμενα: το κείμενο του Μπραβλ (γάλλος αριστοκράτης και κεντρικός αφηγητής), το κείμενο Heredia, (το όνομα παρέρχεται στην λέξη hereda που σημαίνει κληρονόμος) και το κείμενο του συγγραφέα Κάρλος Φουέντες.

Η ιστορία στην αρχή φαίνεται μια απλή εκμυστήρευση. Ο Μπραβλ, ένας γάλλος αριστοκράτης ογδόντα τριών ετών έχει ταξιδέψει πολύ, αρχίζει αφηγείται μια ιστορία στον ξικό συγγραφέα Κάρλος Φουέντες (παρ' όλο που υποσχεθεί πως θα την κρατήσει μυστική) και ελπίζει πως με την αφήγηση θα μπορέσει να κατανοήσει τα γεγονότα τα οποία και ο ίδιος διατυλώνει τις αμφιβολίες του. Η ιστορία του Μπραβλ έχει ως εξής: ένα από τα ταξίδια του στο ξικό συναντάει τον μεξικανό αρχαιολόγο Ούγκο Ερέδια τον γιο του Βίκτορ, οι οποίοι

ν σειρά τους τον επισκέπτο-
αι στο Παρίσι ενόψει κάποι-
ου συνεδρίου και ο ηλικιωμέ-
νος Μπρανλύ τους φιλοξενεί.
Ο πατέρας και γιος βρίσκουν την
καιρία να συνεχίσουν ένα
μυθιστόρι που έχουν επινοήσει
και το έχουν δοκιμάσει και σε
άλλες χώρες: ξεφυλλίζουν τους
λεφτονικούς καταλόγους και
αζητούν τα ονόματά τους. Ο
Μπρανλύ, Βίκτορ Ερέδια, εντοπίζει
το όνομά του στον κατάλογο
του Παρισιού και μια που ο πα-
τέρας του ήταν απασχολημένος
και δεν μπορούσε να τον συνο-
ύσει, πηγαίνει με τον Μπραν-
λύ στην προαστιακή έπαυλη για
να συναντήσει τον παριζιάνο
παιδί του. Έπειτα από
το σημείο οδηγούμαστε σε
μυθική διάσταση, η αφήγη-
ση τρέπεται σε ένα κείμενο γε-
μά υποθέσεις, ανεπίλυτα μυ-
στήρια και εικασίες για ιστορι-
κά γεγονότα και τραυματικές
εμπειρίες. Μαθαίνουμε πως ο
ηλικιωμένος Ερέδια έχει έναν
συνομήλικό του Βίκτορ και
ως ο ίδιος πέρασε μια μοναχι-
στική παιδική ηλικία, και πάντα
θυμούσε να πάρει μέρος στα
μυθιστορία που έπαιζαν ο
Μπρανλύ και οι υπόλοιποι γάλ-
φιλοι του. Αποφασίζει να

αιχμαλωτίσει τον Μπρανλύ και
τον Μεξικανό Βίκτορ Ερέδια
καθώς δεν έχει ξεπεράσει την
αδιαφορία και την περιφρόνη-
ση που είχε αισθανθεί όταν
ήταν μικρό παιδί. Και τότε αρ-
χίζουν να πλέκονται τα μυστή-
ρια για τις ταυτότητες των χα-
ρακτήρων, για τις ρίζες τους,
μυστήρια που δεν αφορούν μό-
νο την ζωή τους αλλά κι αυτό
που προηγείται της ζωής τους,
δηλαδή την ιστορία της ίδιας
τους της φυλής.

Το Τραύμα

Ο Μπρανλύ, που συμβολίζει
το ίδιο το πρόσωπο της γηραιάς
Ευρώπης και τον εκφυλισμό
ενός άλλοτε παντοδύναμου ευ-
ρωπαϊκού πολιτισμού, διακρί-
νει από το παράθυρό του, στον
άψογα οργανωμένο γαλλικό
κήπο, μια πληγή: «μια μαχαιριά
στο μέσον του ορθολογικά
φτιαγμένου, του τέλειου αυτού
κήπου, μια βίαιη εισβολή της
ζούγκλας μέσα σ' αυτόν τον χώ-
ρο που φτιάχτηκε προς άρνησή
της...». Η πληγή αυτή βιώνεται
στις Μ.Σ. σαν την επιστροφή
μιας μνήμης που επιμένει να εμ-
φανίζεται, γιατί δεν έχει ενσω-
ματωθεί και που όταν αναδύε-
ται προκαλεί πόνο και αγωνία.
Η αίσθηση της λησμονημένης

ιστορίας ως τραύμα, ως χαίνου-
σα πληγή, προκαλείται από το
βάρος της προστατευτικής πα-
νοπλίας που έχει επιβάλει ο δυ-
τικός πολιτισμός, για να επι-
βληθεί σε ό,τι ξένο, ό,τι αλλό-
τριον, που παραμένει αναφομοί-
ωτο, καθώς δεν το αναγνωρίζει.
Αντίθετα, όταν το βίωμα, που
δεν έγινε ποτέ παρόν, γίνεται
αισθητό, εκδικείται μέσω της
μνήμης και διεκδικεί την ανα-
παράστασή του. Η επανάληψη
λειτουργεί ως η ελπίδα της थे-
ραπείας του τραύματος, ως ο
εξορκισμός της τραυματικής
εμπειρίας μέσα από την αφήγη-
ση. Αυτό που στοιχειώνει τα
πρόσωπα στις Μ. Σ. δεν είναι οι
νεκροί, αλλά τα φαντάσματά
τους που κατοικούν στη μνήμη:
«Είχες ένα παρελθόν και πια
δεν το θυμάσαι. Προσπάθησε
να το βρεις στο λίγο χρόνο που
σου απομένει, ειδικά θά χά-
σεις το μέλλον σου».

Ο Φουέντες δημιουργεί ένα
πολυφωνικό μυθιστόρημα, τέ-
μνοντας χρόνο μυθιστορηματι-
κό και πολιτισμικό και θέτο-
ντας συνεχώς ανεπίλυτα αινίγ-
ματα, που όμως ανοίγουν τον
δρόμο πάντα σε μια νέα πιθα-
νότητα.

Αργυρώ Μαντόγλου

μόνο οι άνθρωποι, αλλά
και τα σπίτια και
οι δρόμοι κι οι πλαγιές
που περπατήσαμε και
οι ώρες που περάσαμε
περπατώντας στους
δρόμους και τα
μονοπάτια της Αττικής.
Ο Τάκης Δ. Ψαράκης με
τη μοναδική του
ευαισθησία μας
προσφέρει ένα βιβλίο-
εγκώλσιο αναμνήσεων:
Μεσογείων η Οδός.
Πεζοπορίας Εγκώμιον
(εκδ. Βιβλιοφιλία, σειρά
Πανδώρα 2, Αθήνα
1998). Η οδός
Μεσογείων, ο δρόμος της
Πορείας Ειρήνης, όσων
περπάτησαν κι ακούν
ακόμη στ' αυτιά τους
τον απόηχο των φωνών,
των τραγουδιών και
των βημάτων τους,
ανασταίνεται με τον πιο
ευγενικό τρόπο και μαζί
με την Πορεία, η
ανοιξιάρικη ατμόσφαιρα,
οι μυρουδιές και
τα χρώματα των λόφων,
ο λαμπρός Υμηττός. Και
αναμνήσεις, πλήθος
αναμνήσεις που μας
γυρίζουν στο φως μιας
νιότης που δε λέει να
βασιλέψει!

Η ναυσιπλοΐα στη Μεσόγειο

... sailing ships of the
Mediterranean Sea and the
Arabian Gulf,
... δ. Ινστιτούτο
... ληγοανατολικών και
... ρικανικών Σπουδών,
... ήνα 1998

Όποιος ονειρεύεται ότι κα-
νεί τη θάλασσα, θα κληρονο-
μεί το στέμμα και θα βασι-
λέψει», γράφει τον ένατο αιώ-
να ο ονειροκρίτης του χαλίφη
... μούν, Αχμέτ μπεν Σιρίν στο
... ροκριτόν του, ενώ ο Κε-
... μένος τον ενδέκατο αιώνα

συμβουλεύει τον νέο αυτοκρά-
τορα ν' αγωνίζεται πάντοτε για
την κατοχή ενός ισχυρού στό-
λου «διότι ο στόλος είναι η δό-
ξα της Ρωμανίας». Είναι χαρα-
κτηριστικά αποσπάσματα που
εκφράζουν τις αντιλήψεις των
κυρίαρχων ναυτικών δυνάμε-
ων της εποχής, Βυζαντινών και
Αράβων, για τη σημασία της
θάλασσας και του πολεμικού
τους στόλου.

Το τέλος του 7ου αιώνα ση-
ματοδοτεί την αφετηρία του
ανταγωνισμού τους, ο οποίος
θα κορυφωθεί με τον δέκατο,
θα παραμείνει, όμως, ζωντανός
ως τον δωδέκατο αιώνα, με μή-
λον της έριδος την κυριαρχία

στη Μεσόγειο.

Ωστόσο, σε αντίθεση με την
αρχαία ναυσιπλοΐα, οι γνώσεις
μας σήμερα γύρω από τις δρα-
στηριότητες και κυρίως τους τύ-
πους των βυζαντινών και αρα-
βικών πλοίων είναι πενιχρές.
Οι πληροφορίες των λογοτεχνι-
κών και ιστορικών κειμένων εί-
ναι ελλιπείς και αποσπασματι-
κές, ενώ τα σχετικά υποθαλάσ-
σια ευρήματα ελάχιστα.

Το γεγονός αυτό και η δυνα-
τότητα πρόσβασης στις μεσαι-
ωνικές αραβικές και περσικές
πηγές, όπου ενυπάρχουν σκόρ-
πιες πληροφορίες, ώθησε τον
καθηγητή Βασίλη Χρηστίδη σ'
ένα σπουδαίο εγχείρημα: την

Το 30ό Πρόβλημα του
Αριστοτέλη θέτει το
προαίτιο όσο και
προκλητικό ερώτημα:
Γιατί όλοι οι εξαιρετικοί
άνθρωποι είναι
μελαγχολικοί; Η **Jackie**
Pigeaud εισάγει και
σχολιάζει το σημαντικό
αυτό κείμενο και η **Αλόη**
Σιδέρη μεταφράζει.
Μελαγχολία και Ιδιοφυΐα
(εκδ. Άγρα, 1998):
Η μελετήτρια καταλήγει
στο συμπέρασμα ότι
«μολονότι η δημιουργία
συνδέεται με το

ευμετάβλητο του μελαγχολικού, η οριακή περίπτωση της εκστάσεως δεν είναι βέβαια ο αναγκαίος όρος». Υποστηρίζει, μάλιστα, ότι η παράδοση που θεωρεί την τρέλα και την ιδιοφυΐα μοιραίο ζεύγος, δεν είναι παρά μια μερική ανάγνωση του συγκεκριμένου κειμένου.

Υφος αξιοπρόσεκτο, περιπαιχτικό, αναγνωρίζουμε στα *Αβγά Μάταια* του **Μίμη Σουλιώτη** (εκδ. Ερμής, Αθήνα 1998): «Τ' αβγά κάθονταν στα κάρβουνα, / «Ποιος θα βγάλει τα κάστανα / από τη φωτιά», έλεγαν.» ...

«Φύγε κι εσύ – που έμαθες τι είναι πόλεμος, / πολεμώντας για την γυναίκα σου· όχι για τους Έλληνες ούτε / και για τους φίλους. – Φεύγεις, για να μη με βλέπεις· να μη βλέπεις / σ' εμένα, τον Αγαμέμνονα· κι όλα σου τα χρέη προς αυτόν / – εμένα, δειλέ· αφήνεις να ξεπληρώσω. Πατέρα μου, / με προδώσαν – όπως προδώσαν κι εσένα»· αυτά είναι τα λόγια του Ορέστη, έτσι όπως θαυμάσια αποδίδονται από τον **Γιώργο Χειμωνά**: Ευριπίδη, *Ορέστης* (εκδ. Καστανιώτη, 1998).

«Χάρισμα» των εκδόσεων του περιοδικού που εκδίδει ο Σύνδεσμος των εν Αθήναις Μεγαλοσχιολιτών «Η καθ' ημάς Ανατολή» είναι η χειρόγραφη *Συλλογή Ποιημάτων*, η

ανάληψη σε συνεργασία με το Ίδρυμα για την προώθηση της Επιστήμης του Κουβέιτ (Kuwait Foundation for the Advancement of Science), ενός μεγάλου ερευνητικού προγράμματος, με στόχο την απεικόνιση και κατασκευή μοντέλων ιστοφόρων πλοίων –βυζαντινών και αραβικών– όπως εκείνα που διέσχισαν τη Μεσόγειο και τον αραβικό κόλπο ως τον δωδέκατο αιώνα.

Για την πραγμάτωση αυτού του στόχου εργάστηκαν δύο ομάδες επιστημόνων υπό την εποπτεία του καθηγητή Β. Χρηστίδη. Μια ομάδα ελλήνων και αράβων ερευνητών για τη θεωρητική, κατ' αρχάς, προσέγγιση του θέματος και μια δεύτερη από επιστήμονες θετικής κατεύθυνσης, για το τεχνικό μέρος, υπό την καθοδήγηση του υποπλοίαρχου Απ. Κούρτη. Καρπός αυτής της εξαιρετικής πρωτοβουλίας υπήρξε σε πρώτο στάδιο ο σχεδιασμός και η κατασκευή διαφόρων μοντέλων ιστοφόρων –βυζαντινών και αραβικών– της μεσαιωνικής ναυσιπλοΐας. Η συγκεκριμένη προσπάθεια δεν στηρίχθηκε μόνο στις πληροφορίες των αραβικών και βυζαντινών πηγών και στις διασωθείσες απεικονίσεις των μεσαιωνικών πλοίων, αλλά επίσης στη χρήση των πιο προωθημένων μορφών της σύγχρονης τεχνολογίας. Ας σημειωθεί δε ότι το κοινό είχε την ευκαιρία να θαυμάσει αυτό το υψηλό επιστημονικό και τεχνολογικό επίτευγμα, στο πλαίσιο δύο εκθέσεων που έλαβαν χώρα στο Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Αθηναίων από 14.5 έως 25.5.1998 και στο θωρηκτό «Αβέρωφ» στη διάρκεια των εορταστικών εκδηλώσεων της Ναυτικής Εβδομάδας του περασμένου Ιουνίου.

Ο τόμος που παρουσιάζουμε σήμερα είναι ο πρώτος του θεωρητικού μέρους του Προγράμματος, ενώ ένας δεύτερος αναμένεται να εκδοθεί σύντομα με διευρυμένη προβληματική γύρω από το θέμα, ο οποίος θα συμπλη-

ρώσει το όλο εγχείρημα.

Στον παρόντα τόμο, που φέρει τον τίτλο του γενικού προγράμματος, συμμετέχουν καταξιωμένοι άνθρωποι της ιστορικής επιστήμης –Έλληνες και ξένοι– οι οποίοι με τις μελέτες τους αποκαλύπτουν και αποσαφηνίζουν ποικίλες όψεις της βυζαντινής και αραβικής ναυσιπλοΐας.

Η εμβριθής μελέτη των αραβικών πηγών και η δημοσίευση για πρώτη φορά ορισμένων χωρίων τους, σχετικών με την μεσαιωνική μεσογειακή ναυσιπλοΐα, συνιστούν το ξεχωριστό ενδιαφέρον αυτής της έκδοσης. Ο αναγνώστης –ειδικός και μη– έχει την ευκαιρία μέσα από τις σελίδες αυτού του έργου να μάθει πολλά και ενδιαφέροντα για τη χρήση του υγρού πυρός από Βυζαντινούς και Άραβες, για τα χημικά μέσα και τους τρόπους εξουδετέρωσής του, ακόμη και για τη σχετική με την εφαρμογή του αραβική τεχνική ορολογία (Βασίλης Χρηστίδης).

Η εξέλιξη του βυζαντινού ναυτικού και η δράση του ως τον δωδέκατο αιώνα (Ταξιάρχης Κόλιας), οι αραβικές θαλάσσιες κατακτήσεις (J. Lirola Delgado) και οι αντιλήψεις των Αράβων γύρω από τη μεσαιωνική Μεσόγειο (M. Tahar Mansouri) αποτελούν ζητήματα εκτενών μελετών του τόμου, στις οποίες οι συγγραφείς τους αναδεικνύουν τον εξαιρετικό στρατηγικό ρόλο της Μεσογείου και την πολιτική διάσταση των θαλασσιών κατακτήσεων κατά τον πρώιμο Μεσαίωνα.

Τη στάση του μεσαιωνικού ανθρώπου μπροστά στη θάλασσα και τις σκληρές συνθήκες των θαλάσσιων ταξιδιών αποκαλύπτει η μελέτη του Βίου του Αγίου Φωκά, προστάτη των θαλασσινών. Μέσα από τις ιστορίες του προβάλλει μια σπουδαία φιλοσοφική αντίληψη της εποχής: η αβεβαιότητα της θάλασσας αποτελεί μέρος της αβεβαιότητας της ίδιας της ζωής, τις οποίες πρέπει κανείς ν' αντιπαλέψει από κοινού,

προκειμένου να επιτύχει (Νίκος Κουτράκος).

Στις περιπέτειες της θάλασσας και των παλαιών ιστορικών πλοίων του Κουβέιτ, αλλά και στην αποκατάσταση της αλήθειας για τις ικανότητες και τις γνώσεις των αράβων ναυτών είναι αφιερωμένη η μελέτη του **Υ.ΑΙ-Ηijji**, μέλους του Κέντρου Έρευνας και Σπουδών του Κουβέιτ. Μια γρήγορη ματιά στην επαναστατική, σχεδόν, μετάβαση από το μικρορωμαϊκό πλοίο *Liburna* στην Δρόμωνα του «Στρατηγικού» του Μαυρικίου, ρίχνει ο **Alain Guillemin**, ερευνητής του Εθνικού Κέντρου Έρευνας της Γαλλίας.

Τρεις σημαντικές συμβολές αρχαιολογικού χαρακτήρα συμπληρώνουν το ερευνητικό ενδιαφέρον του τόμου: τα μεσαιωνικά χαράγματα πλοίων –βυζαντινές και μεταβυζαντινές εκκλησίες (Κατερίνα Δελουκά-Στέλλα Δεμέστιχα), απεικονίσεις βυζαντινών και αραβικών πλοίων σε ψηφιδωτά και μικρογραφίες χειρογράφων (Andrea Babuin - Μίμη Παλιούρα) και τα λείψανα τετραγώνου ενός βυζαντινού εμπορικού πλοίου του ενδέκατου αιώνα στο *Serge* λιμάνι της Τουρκίας (Frederick H. Van Doorninck). Η αξιολόγηση αυτού του είδους των πηγών και του υλικού που εμπεριέχουν από τους συγγραφείς των σχετικών άρθρων, ελήφθη σοβαρά υπ' όψιν από την ομάδα των επιστημόνων που εργάστηκαν για την κατασκευή των μοντέλων που προαναφέρθηκαν.

Επισημαίνουμε ακόμη ότι είναι ιδιαίτερα πολύτιμη, για το ενδιαφερόμενο αναγνώστη, η παράθεση στο τέλος του τόμου ενός καταλόγου βυζαντινών και αραβικών –αγνώστων στους πολλούς– πηγών και μιας περιεκτικής νεότερης βιβλιογραφίας, σχετικής με τη μεσαιωνική ναυσιπλοΐα, με την οποία ολοκληρώνεται η παρούσα έκδοση.

Σοφία Πατούρα

Η αρχιτεκτονική αναπαράσταση ως εικαστική πράξη

Παύλος Αντωνάς,
1992-1998,
Πατάκη

...ίπος ησύχασε εντελώς, με
εξαίρεση το σύρσιμο των
υψιστών του στα λιθάρια
...περιστασιακό μουρμου-
...τοσφ κάποιου μηχανο-
...που, επισκευασμένο
...λιομπαλωμένο, κατάφερ-
...τσουλάει σαν να μην έκαι-
...ρισσότερο λάδι από βενζί-

Jeff Vandermeer,
Ο Ντρεϊντιν Ερωτευμένος

...ρεί να υπάρχει αρχιτε-
...ή επί χάρτου; Δικαιούται
...τέκτονας να αντιμετωπί-
...σχέδιά του –οποιασδήπο-
...σης της διαδικασίας– ως
...ικά αντικείμενα; Ερωτή-
...του κάποτε ήταν εξαιρετι-
...υτά. Όμως για τα ελληνι-
...ιαστικά χρονικά ή για την
...ια βιβλιογραφία είναι θέ-
...εχασμένο. Ο Αριστείδης
...άς είναι αρχιτέκτονας,
...ης του περιοδικού Μαύρο
...είο και αρκετά γνωστός
...λογοτεχνικά του κείμενα.
...ε ένα σεμνότατο και κομ-
...βιβλιαράκι, παρουσιάζ-
...κοσι επτά σχέδια που πε-
...φουν ή προδιαγράφουν
...αρχιτεκτονικά projects
...ύληψε από το 1992 μέχρι
...17. Ο ίδιος δεν μας δίνει
...φορίες για την τρέχουσα
...ταση αυτών. Μερικά
...ί να είναι ήδη χτισμένα,
...κόμη στο στάδιο της επε-
...σίας ή της υλοποίησης.
...άλλο σχεδιάστηκε για τον
...ενός κλειστού αρχιτε-
...κού διαγωνισμού και πήρε
...ο βραβείο, ένα άλλο «έ-
...ως ειδική παραγγελία».
...σαν μια σκέψη, σαν ένα
...εννοιακού παιχνιδιού επί
...υ. Συνειδητά δεν μας δεί-
...ύτε φωτογραφίες των πε-

ριοχών – έτσι τα σχέδια μοιά-
ζουν να βρίσκονται σε έναν μυ-
θικό τόπο. Ούτε αυστηρώς
γραμμικά σχέδια ούτε μακέτες,
πολύ περισσότερο φωτογρα-
φίες υλοποιημένων κτιρίων. Ο
Αντωνάς ενδιαφέρεται για τη
διαδικασία του σχεδιασμού μέ-
σω του σκίτσου, το οποίο μπο-
ρεί σιγά σιγά να παίρνει μεγα-
λύτερη κλίμακα και κλίμακα
επεξεργασίας, να αποκτάει τη
δική του οντότητα, να γίνεται
εικαστικό έργο. Δουλεύει με
απροσδιόριστα μέσα. Μάλλον
με πενάκι. Το χαρτί γεμίζει με
ένα πλούσιο τσίκι τσίκι, όπως
θα έλεγε ο Ακριθάκης. Σε άλλα,
το μαύρο καταλαμβάνει σχεδόν
όλο το σχέδιο, αδειάζοντας
πολλά μελανοδοχεία. Το ύφος
του θυμίζει εννοιολογικούς ει-
καστικούς σχεδιαστές όπως ο
Τορογ ή ο Μπάικας. Ή ακόμη
και σουρρεαλιστές.

Τα σχέδια έχουν μια ασυνήθι-
στη ομοιογένεια παρότι χρησι-
μοποιούν κάθε δυνατή σύμβα-
ση του αρχιτεκτονικού σχεδίου
και της οπτικής: Προοπτικό
από ψηλά, εσωτερικό προοπτι-
κό, κάτοψη, άποψη του εσωτε-
ρικού προς τη θάλασσα, εγκάρ-
σια τομή, δοκιμές για τη σύνθε-
ση της όψης, άποψη, γενική
άποψη, συνολική όψη. Κάθε
στάδιο της αρχιτεκτονικής σύν-
θεσης αντιπροσωπεύεται εδώ
σε κάποιο από τα είκοσι επτά
σχέδια. Κάθε ένα από αυτά,
επεξεργασμένο μέχρι λεπτομέ-
ρειας με αυτό το τσίκι τσίκι.
Χρήσεις; Ευνότητα η κατοικία
έχει τη μερίδα του λέοντος εδώ.
Ο Αντωνάς δείχνει να προτιμά-
ει σαφώς τη μικροκλίμακα της
ιδιωτικής κατοικίας από τον μη-
τροπολιτικό σχεδιασμό για πα-
ράδειγμα. Παρ' όλα αυτά, βρί-
σκουμε και μια Εκκλησία στην
Αίγινα και ένα Δημαρχείο για
τη Νάξο. Αν τα σχέδια εδώ εί-
ναι μια πολύ προσωπική υπόθε-
ση, η αρχιτεκτονική διαδικασία

όχι. Σχεδόν ποτέ. Εκεί απαιτεί-
ται η συνεργασία, ο διάλογος.
Ο Αντωνάς δουλεύει αυτές τις
προτάσεις με τους αρχιτέκτονες
Δημήτρη Γιαννίση, Γιώργο
Τριανταφύλλου, Δημήτρη
Αντωνάκη και με τον εικα-
στικό Ζάφο Ξαγοράρη.

Το πιο ενδιαφέρον ίσως –σί-
γουρα το πιο ονειροπόλο– κτί-
σμα σ' αυτό το βιβλιαράκι είναι
αυτό που κάνει με τον τελευ-
τείο: Κέντρο Τέχνης στο Ρέθυ-
μνο. Μια πεδιάδα εμπρός σε
έναν περίεργο γκρεμό μπροστά
στο μαύρο σκοτάδι απλώνεται
σε όλο το σχέδιο. Από το δεξί
μέρος ξεκινούν μικρά ογκίδια-
βράχοι; δέντρα; λοφίσκοι; με-
λάνι;– πάνω στο έδαφος, τα
οποία πυκνώνουν και μεγαλώ-
νουν σε μέγεθος καθώς φτά-
νουμε στο αριστερό κομμάτι.
Το κτίριο κόβει την πεδιάδα
στη μέση. Το ίδιο είναι μια εσω-
τερική διαδρομή. Μακρόστενο.
Η μια πλευρά του ευθεία ή άλλη
σαν τσατσάρα με μεγάλα δό-
ντια. Και στην άκρη του, οριζό-
ντια ξύλα μπηγμένα στον τοίχο.
«Στους λόφους έξω από την πό-
λη του Ρεθύμνου, το σχέδιο που
έγινε χωρίς ειδική παραγγελία,
προβλέπει τη δημιουργία κά-
ποιας κλειστής σκοτεινής δια-
δρομής (με δυνατότητα για
προβολές στη μία της παρειά).
Η διαδρομή οδηγεί σε μικρό αμ-
φιθεατρικό χώρο, ικανό να πα-
ραλάβει σύντομες εικαστικές
δράσεις». Τελεία. Έτσι απλά με
αυτόν τον ελαφρά καλβινικό
τρόπο –ή μήπως είναι ο Μπόρ-
χες– περιγράφονται και τα άλ-
λα κτίσματα. Ένα οποιοδήποτε
εκτεταμένο εισαγωγικό κείμε-
νο θα ήταν άστοχο και ενοχλη-
τικό για τα σχέδια. Οπότε μέ-
νουν μερικές φράσεις απλώς
επεξηγηματικές. Όλα τα άλλα
βρίσκονται ανάμεσα στα νευρι-
κά chiaroscuro – πιο πολύ στα
μαύρα, παρά στα άσπρα.

Θανάσης Μουτσόπουλος

προσωπική ανθολογία
του Δημήτρη Αρχαντώνη,
δηλαδή του πατριάρχη
Βαρθολομαίου την
περίοδο που ήταν
σπουδαστής στη
Θεολογική Σχολή της
Χάλκης. Το προσωπικό
τετράδιο που
συγκέντρωνε ο νεαρός
τότε σπουδαστής, τα
ποιήματα που προτιμούσε
μέσα απ' τα διαβάσματά
του, μας παραδίδεται
σήμερα σε μια
καλαίσθητη
φωτομηχανική
αναπαραγωγή εκτός
εμπορίου. Ο Παλαμάς,
ο Γρυπάρης, ο Μαβίλης,
ο Πορφύρας, αλλά και
ο Καβάφης, ποιητές
γνωστοί και άλλοι
λιγότερο γνωστοί, μια
γεύση της ευαισθησίας
και του γούστου που
χαρακτηρίζει τον
ανθολόγο. Η χειρόγραφη
αυτή ανθολογία που
ξεκινά το 1954 και κλείνει
το 1970 περιλαμβάνει,
επίσης, και ποιήματα που
κατέγραψαν και
ορισμένοι από τους
συμμαθητές του, καθώς
και ένας καθηγητής
φιλόλογος της Σχολής.

Ψάχνοντας βρίσκεις: τη
διαφωτιστική έκδοση,
που εκκλαίκευε με
ενδιαφέροντα τρόπο ένα
δύσκολο θέμα και
απευθύνεται σε παιδιά
και σε νέους Αίγυπτος.
Οι έλληνες ζωγράφοι του
Φαγιούμ (εκδ. Άμμος,
1998) της Γιολάντας
Χατζή με την επιμέλεια
της άξιας μελετήτριας του
θέματος Ευφροσύνης
Δοξιάδη.

Ωρα καλή...

ο χαρτοκόπτης

Πρὶν τὴν φυγὴν πρὸς τὰ ἐμπρὸς σταματήστε μιὰ στιγμὴ καὶ σκεφτεῖτε το

ΚΑΝΑΤΕ ΛΑΘΗ, ὅπως μὲ τὸ ζόρι παραδεχτήκατε. «Λάθος» ἐκτίμηση, «λάθος» ἐπιλογή, «λάθος» ὅλα. Ἀλλὰ καὶ τὰ λοιπὰ καὶ τὰ λοιπά. Τώρα ἀπὸ μᾶς τί θέλετε;

ΕΣΕΙΣ ΤΑ ΚΑΝΑΤΕ, ἐμεῖς θὰ πληρώσουμε πάλι τὸ λογαριασμό; Δὲν σᾶς φτάνει ἢ παραδουλεύτρα, ἐκείνη ἢ ἀριστερὰ πού σφουγγαρίζει τὶς σκάλες τῆς ἐξουσίας τὰ τελευταῖα 25 χρόνια, ἄλλοτε μὲ χορωδίες κι ἄλλοτε μὲ φυσαρμόνικες. Θέλατε κι ἐμᾶς διὰ τῆς βίας; Ἐμεῖς αὐτὸ πού θέλαμε ἦταν νὰ ἐνώσουμε τὴν φωνή μας μ' ἐκείνους πού τὸ πῆραν κατάκαρδα. Ἐδῶ ἐμεῖς ἔτσι κάνουμε. Πάντα ἔτσι γινότανε. Μπορεῖ στὰ γερμανικὰ κρατίδια τῆς Βάδης καὶ τῆς Ῥέσσης αὐτὲς οἱ ἀντιδράσεις νὰ ἔχουν ξεπεραστεῖ, ἐδῶ ὅμως καλὰ κρατοῦν. Εἶναι ἱστορίες φρονήματος.

ΓΙΑ ΞΑΝΑΣΚΕΦΤΕΙΤΕ ΤΟ, ἐσεῖς πού ἐπιστρατεύσατε ἀκόμη καὶ καμμένα χαρτιά γιὰ νὰ φοβίσετε καὶ νὰ προβοκάρετε τὴν προέλευση τοῦ κόσμου στὸ Σύνταγμα τὴν 1η Μαρτίου, λές καὶ ἐπρόκειτο γιὰ ἔνοπλο συλλαλητήριο. **Ἡ μήπως φαντασιώνατε καὶ αὐτό;** Ἐμεῖς πού δὲν γεννηθήκαμε χτές, πού δὲν εἴμαστε νυφίτσες τῆς πολιτικῆς ζωῆς, τὸν διχασμὸ καὶ τὴν ἐμφύλια σύγκρουση δὲν τὰ φοβόμαστε, γιὰ τὰ δικά μας χαρτιά εἶναι ἄλλης φύσεως ἀπ' αὐτὰ πού ἐσεῖς παίζετε στὰ ὑπόγεια τῆς ὁδοῦ Σοφοκλέους. Ἀκριβῶς ἐπειδὴ δὲν εἶναι τοῦ Ὅτζαλάν τὸ δράμα μόνο. Εἶναι κι αὐτὸ τὸ ἄλλο, κάτι βαθύτερο πού ὀρισμένοι δὲν καταλαβαίνουν γιὰ τὸ βλέμμα τους ἔγινε κιτρινιάρικο, ἔχει πάρει τὸ χρῶμα τοῦ χρυσοῦ.

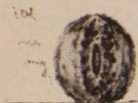
ΑΝ ΖΗΤΗΣΕΤΕ συγγνώμη, πού εἶναι καὶ τὸ λιγότερο, τὰ πράγματα βεβαίως δὲν πρόκειται νὰ γίνουν ὥς νὰ μὴν ὑπῆρξε ποτὲ ὁ Ὅτζαλάν, θὰ μπορέσουμε ὅμως νὰ πορευτοῦμε μαζὶ σὰν ἄνθρωποι ὑποχρεωμένοι νὰ συνυπάρξουν. Ἐπειδὴ ἐδῶ ὅλοι χωρᾶμε κι ὁ ἐλληνικὸς τρόπος ὅλους τοὺς χωνεύει. Μόνον ὁ φασισμὸς ἔχει μικρὸ στομάχι. Μὴν περιμένετε ὅμως νὰ σᾶς βάλουμε καὶ μετάνοια, γιὰ τὸ δὲν ἔχουμε σκοπὸ νὰ ξεχάσουμε πὼς ἐσεῖς τὰ κάνατε ἔτσι. Δὲν εἴμαστε τυφλοὶ· κάνουμε πὼς δὲν βλέπουμε.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΣ ΣΥΜΕΩΝ
ΜΕ ΙΜΑΤΙΟΝ ΜΕΛΑΝ

καθώς συνέλαβε πάλιν φως

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

ΓΚΑΛΕΡΙ
BERNIER

1977-1998

ΓΚΑΛΕΡΙ JEAN BERNIER - ΜΑΡΙΝΑ ΗΛΙΑΔΗ / ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

Ο ΣΚΙΤΣΟΓΡΑΦΟΣ
ΗΛΙΑΣ ΚΟΥΜΕΤΑΚΗΣ

ΑΓΡΑ/Ε.Α.Ι.Α. ©

ΜΑΡΙΑ ΚΑΡΑΒΙΑ
ΟΔΗΣΣΟΣ
Η ΛΗΜΟΝΗΜΕΝΗ ΠΑΤΡΙΔΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

T. E. LAWRENCE
(ΛΟΡΕΝΣ ΤΗΣ ΑΡΑΒΙΑΣ)
ΑΝΤΑΡΤΟΠΟΛΕΜΟΣ
ΣΤΗΝ ΕΡΗΜΟ
Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΜΙΑΣ ΕΞΕΓΕΡΣΗΣ

ΑΓΡΑ

ΟΥΙΛΙΑΜ ΣΑΙΞΠΗΡ
25 ΣΟΝΕΤΑ

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΚΑΦΑΛΗΣ

ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΚΑΦΑΛΗΣ

ΤΑ
ΜΕΤΡΑ
ΚΑΙ ΤΑ
ΣΤΑΘΜΑ

ΔΟΚΙΜΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΛΥΡΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

ΑΓΡΑ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ
ΜΕΛΕΓΧΟΛΙΑ ΚΑΙ ΙΔΙΟΦΥΪΑ
—
ΤΟ 30ο ΠΡΟΒΛΗΜΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΣΧΟΛΙΑ
JACKIE RIGAUD
ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΑΛΩΗ ΣΙΑΡΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ
ΣΕΙΡΑ: ΜΕΛΙΝΑ ΧΟΛΗ

ΒΩΜΟΛΟΧΙΚΕΣ
ΣΚΑΝΔΑΛΙΣΤΙΚΕΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ - ΑΝΘΟΛΟΓΗΣΗ
ΘΩΜΑΣ ΚΟΡΟΒΙΝΗΣ

ΑΓΡΑ

PIERRE LOUÏS
ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ ΚΑΛΗΣ
ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ
ΚΟΡΑΣΙΔΩΝ
ΓΙΑ ΟΙΚΟΤΡΟΦΕΙΑ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΣΟΦΙΑ ΔΙΟΝΥΣΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

ΚΑΙΗ ΤΣΙΤΣΕΛΗ
Ο ΧΟΡΟΣ
ΤΩΝ ΩΡΩΝ

Διηγήματα

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

ÁLVARO MÚTIS
Η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΣΚΑΛΑ
ΤΟΥ ΤΡΑΜΠΙ ΣΤΗΜΕΡ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΜΑΝΩΛΗΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΓΡΑ

HENRI CARTIER-BRESSON
Η ΑΠΟΦΑΣΙΣΤΙΚΗ ΣΤΙΓΜΗ

Μετάφραση, Σειρά: Διασκευασμένα

ΣΕΙΡΑ - Ο ΑΓΑΚΤΟΣ ΛΑΙΟΣ - 7

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

ΑΝΔΡΕΑΣ ΕΜΠΕΙΡΙΚΟΣ
ΖΕΜΦΥΡΑ
Η
ΤΟ ΜΥΣΤΙΚΟΝ ΤΗΣ ΠΑΣΙΦΑΗΣ

ΣΕΙΡΑ - Ο ΑΓΑΚΤΟΣ ΛΑΙΟΣ - 9

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

ANTONIO TABUCCHI
Η ΓΑΣΤΡΙΤΙΔΑ
ΤΟΥ ΠΙΛΑΤΩΝΑ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΑΝΤΑΙΟΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΙΔΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

ΔΑΣΕΥ
ΣΕΙΡΑ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ
ΣΑΒΒΑΤΟΚΥΡΙΑΚΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

ΟΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ ΣΤΗ ΣΤΟΑ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΠΟΛΥΤΥΠΟ

ΣΕΙΡΑ: ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΨΗΦΙΔΕΣ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΑΡΓΥΡΙΟΥ -
ΓΙΩΡΓΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ - ΣΤΡΑΤΗΣ
ΤΣΙΡΚΑΣ - ΝΤΙΝΟΣ
ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ

Επτά κείμενα για τον Νίκο Καββαδία

ΔΑΝΙΗΛ Ι. ΙΑΚΩΒ

Η αρχαιογνωσία του Οδυσσέα Ελύτη

Μ.Ζ. ΚΟΠΙΔΑΚΗΣ

«ΑΡΙΑΔΝΗ». Μια σπουδή στον ερωτικό
Σεφέρη

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΕΧΑΓΙΟΓΛΟΥ

«Εις την οδόν των Φιλελλήνων» του
Α. Εμπειρίκου

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΛΙΟΡΗΣ

Ο γλωσσικός αφελληνισμός.

Πέραν του μισοξενισμού και της
υποτελείας

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΕΧΑΓΙΟΓΛΟΥ

«Ο έρωτας στα χιόνια» του Αλ.
Παπαδιαμάντη

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΕΧΑΓΙΟΓΛΟΥ

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και
πνευματική ζωή

ΑΝΤΕΙΑ ΦΡΑΝΤΖΗ

Ερωτικές μεταμορφώσεις· αντίδωρο
στην Μάτση Χατζηλαζάρου

ΑΝΤΕΙΑ ΦΡΑΝΤΖΗ

Ούτως ή άλλως

ΣΟΝΙΑ ΙΛΙΝΣΚΑΓΙΑ

ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ

Από την πορεία της ελληνικής ποίησης
του 20ού αιώνα

ΣΕΙΡΑ: ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ ΛΟΓΟΣ

CHARLES KAHN

Ο Αναξιμανδρος και οι απαρχές της
ελληνικής κοσμολογίας

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ

Περί μυστικής θεολογίας

Εισαγωγή: VLADIMIR LOSKY

ΠΡΟΚΛΟΥ ΔΙΑΔΟΧΟΥ

Στοιχειώσεις Θεολογική

Εισαγωγή - Σχόλια: E.R. DODDS

Γ.Σ. ΚΙΡΚ

Ηράκλειτος: τα κοσμολογικά
αποσπάσματα

ΜΕΓΑΛΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Ομιλίες στην Εξαήμερο

ΣΕΙΡΑ: ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ

ΝΙΚΟΣ ΠΟΥΛΑΝΤΖΑΣ

Για τον Γκράμσι. Μεταξύ Σαρτρ και
Αλτουσέρ
Παρεμβάσεις

ΠΙΕΤΡΟ ΙΝΓΚΡΑΟ

Η κρίση και ο τρίτος δρόμος

ΛΟΥΓΙ' ΑΛΤΟΥΣΕΡ

Στοιχεία αυτοκριτικής

ΡΑΛΦ ΜΙΛΛΙΜΠΑΝΤ

Το Κράτος στην καπιταλιστική
κοινωνία.

Ανάλυση του δυτικού συστήματος
εξουσίας

ΤΣ. ΛΟΥΠΟΡΙΝΙ - Ε. ΜΠΑΛΙΜΠΑΡ -
Α. ΤΟΖΕΛ

Η κριτικής της πολιτικής του Μαρξ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΜΗΤΣΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΣ

Φύλλα - φτερά

ΜΑΡΙΑ ΤΟΥΝΤΑ

Η δίκη του Φλωμπέρ

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ

Μεροληπτική κατάθεση

ΑΛΚΗΣ ΡΑΦΤΗΣ

Η εργασία στην ποίηση

ΑΝΟΥΣΩ ΚΟΥΣΑΘΑΝΑ - ΡΟΕ

Η Άλλη μου πατρίδα

ΓΙΩΡΓΟΣ Σ. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΣ

Απολογισμός και απολογία «από του
φοβερού βήματος»

ΛΕΥΚΩΜΑΤΑ

ΚΑΤΙ ΤΟ «ΩΡΑΙΟΝ»

Μια περιήγηση στην νεοελληνική
κακογουστιά

ΑΡΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

Τα παλιά αθηναϊκά σπίτια

ΓΙΑΝΝΗΣ ΙΩΑΝΝΟΥ

Ο Τρίτος Δρόμος

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΛΑΪΤΤΖΗΣ

Τσιγγάνικη ορχήστρα

ΜΙΛΤΟΣ ΣΚΟΥΡΑΣ

Ιστορία μιας γραμμής

ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΕΤΡΟΥΛΑΚΗΣ

Το ημερολόγιο του Ανδρέα

ΔΟΚΙΜΙΑ

ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΑΡΑΠΟΣΤΟΛΗΣ

Η Αδιαχώρητη Κοινωνία

ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΗΜ. ΚΟΝΤΟΓΙΩΡΓΗΣ

Πολιτικό σύστημα και πολιτική

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ

Θεσμοί, Ιδεολογία και Πολιτική στον
Μεσοπόλεμο

ΠΕΤΡΟΣ ΠΙΖΑΝΙΑΣ

Ο μαρξισμός της Ιστορικής
Σοσιαλδημοκρατίας

ΑΛΚΗΣ ΡΑΦΤΗΣ

Δημοκρατική διοίκηση επιχειρήσεων

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΣΑΙΝ ΜΑΡΤΕΝ

Λαμπράκηδες. Ιστορία μιας γενιάς

ΠΛΟΥΤΗΣ ΣΕΡΒΑΣ

Το κυπριακό. «Στρατηγική» και
στρατηγική

ΕΛΛΗ ΣΚΟΠΕΤΕΑ

Το «Πρότυπο Βασιλείο» και η Μεγάλη
Ιδέα

ΜΗΤΣΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΣ

Μια συνάντηση: Σεφέρης -
Μακρυγιάννης

ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΛΙΑΠΗΣ

Ο χορός στους Κουντουριώτες

ΠΕΤΡΟΣ ΜΑΡΤΙΝΙΔΗΣ

Συνηγορία της παραλογοτεχνίας

ΑΛΚΗΣ ΡΑΦΤΗΣ

Ο κόσμος του ελληνικού χορού

ΑΝΤΩΝΗΣ ΖΩΗΣ

Η αρχαιολογία στην Ελλάδα

ΜΗΤΣΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΣ

Ο Βασιλιάς που πέθανε

ΥΓΕΙΑ • ΚΟΙΝΩΝΙΑ • ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Μελέτες για το Σύστημα Υγείας

Βιβλία που καλύπτουν
τα ενδιαφέροντα
και τους προβληματισμούς
του σύγχρονου πολίτη

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΛΥΤΥΠΟ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:

ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ • ΚΟΙΝΟΠΡΑΞΙΑ ΔΙΑΚΙΝΗΣΗΣ ΒΙΒΛΙΩΝ ΕΠΕ

ΖΑΛΟΓΓΟΥ 6 • 106 78 ΑΘΗΝΑ • ΤΗΛ: 3645133 FAX: 3607878